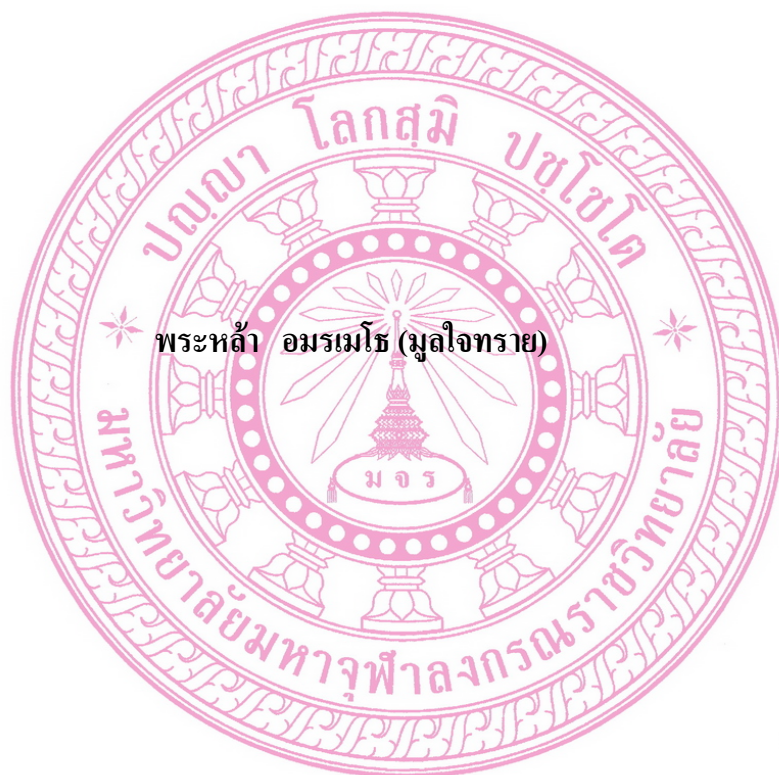

การวิเคราะห์ตำนานสิหิงกนิทานในล้านนา
AN ANALYSIS OF SIHINGGANIDANA IN LANNA

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๕๔

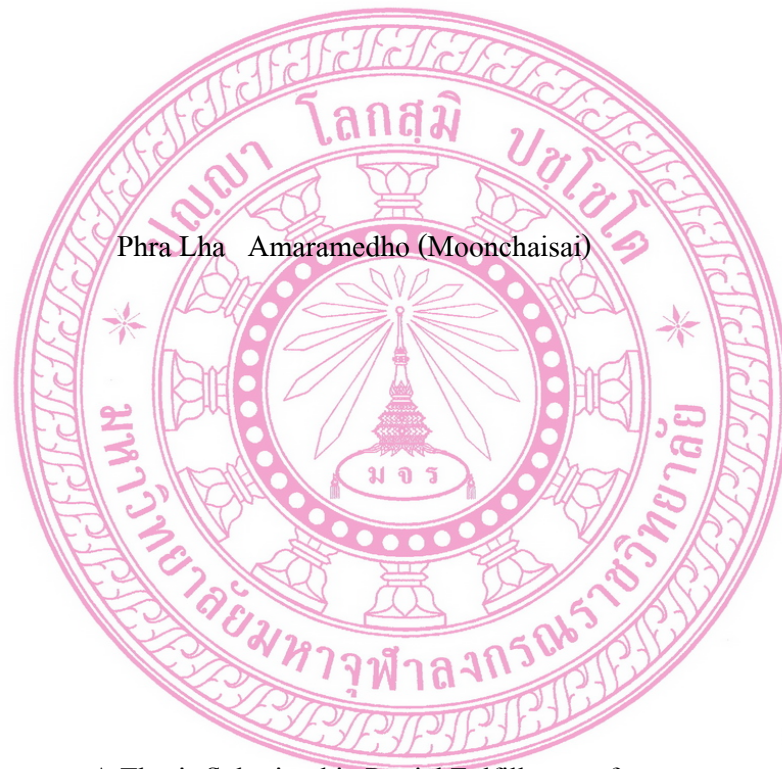
การวิเคราะห์ตำนานลึงคันทานในล้านนา

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

AN ANALYSIS OF SIHINGGANIDANA IN LANNA

Phra Lha Amaramedho (Moonchaisai)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of

The Requirement for the Degree of

Master of Arts

(Buddhist Studies)

Graduate School

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Bangkok, Thailand

C.E. 2011

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา

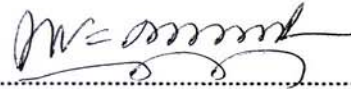

(พระสุธีธรรมมานูวัตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบบัณฑิตวิทยาลัย.....ประธานกรรมการ

(พระมหาพรชัย สิริวิโร,ดร.)

กรรมการ

(พระครูปริยัติยานุศาสน์,ดร.)

กรรมการ

(พระมหาดวงจันทร์ กุตุตสีโล,ดร.)

.....กรรมการ

(ผศ.ดร.วิโรจน์ อินทนนท์)

คณะกรรมการควบคุมบัณฑิตวิทยาลัย พระครูปริยัติยานุศาสน์,ดร ประธานกรรมการ

พระมหาดวงจันทร์ กุตุตสีโล,ดร. กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การวิเคราะห์ตำนานสิหิงคนิทานในล้านนา

ผู้วิจัย : พระหล้า อมรมะโร (มุขโฆทราย)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระครูปริยัติยานุศาสน์, ดร., ป.ธ.๔, นธ.เอก, M.A., Ph.D. (Philosophy)

: พระมหาดวงจันทร์ กุตุตสีโล, ดร., ป.ธ.๕, นธ.เอก, M.A., Ph.D. (Buddhist Studies)

วันสำเร็จการศึกษา : ๑๗ มีนาคม ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ดังนี้ : ๑ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและบริบทของการเขียนตำนานสิหิงคนิทาน ๒ เพื่อศึกษาอิทธิพลของตำนานสิหิงคนิทานต่อพระพุทธศาสนาในล้านนา ๓ เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาตำนานสิหิงคนิทาน ที่มีผลกระทบต่อสังคมล้านนา

ผลการวิจัยพบว่าการแต่งตำนานต่าง ๆ ในล้านนาไม่ว่าจะเป็นตำนานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา หรือประวัติศาสตร์ของอาณาจักรต่าง ๆ มีแนวการเขียนในรูปแบบคล้ายคลึงกันคือเนื้อหาเกี่ยวกับศาสนาโดยตรง และเนื้อหาที่เป็นประวัติศาสตร์หรือแฝงไว้ ซึ่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของบ้านเมืองหรืออาณาจักร ตำนานสิหิงคนิทานซึ่งรจนาขึ้นโดยพระโพธิ์รังสีเถระ เนื้อหาได้บอกเล่าประวัติความเป็นมาของพระพุทธสิหิงค์ และเหตุการณ์บ้านเมืองในยุคสมัยนั้น กล่าวได้ว่า ตำนานสิหิงคนิทานเป็นการบันทึกเรื่องราวประวัติศาสตร์การเมืองและการศาสนา ที่เข้ามาตั้งมั่นในล้านนาอย่างสมบูรณ์ และมั่นคงแข็งแรงนับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

อิทธิพลของตำนานสิหิงคนิทานก่อให้เกิดงานพุทธศิลป์ต่าง ๆ อย่างกว้างขวางและเป็นที่แพร่หลาย ได้กลายเป็นแม่แบบของการเขียนประวัติพระพุทธรูปในกาลต่อมา อีกทั้งยังเป็นการรองรับพระพุทธสิหิงค์ ซึ่งได้กลายเป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ และสร้างขึ้นเพื่อการสักการบูชา ส่งผลต่อความเชื่อและความศรัทธาจนกลายเป็นประเพณีปฏิบัติ มีความเชื่อว่าพระพุทธสิหิงค์เป็นพระพุทธรูปอันเป็นที่พึ่งทางจิตใจ เพราะการที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน มีพุทธศิลป์อันงดงาม ถูกต้องตามมหาปุริสลักษณะ นอกจากนี้แล้ว ตำนานสิหิงคนิทาน ยังได้แฝงหลักพุทธธรรมไว้เพื่อเพิ่มพูนสติปัญญา และเป็นแนวทางแห่งการดำเนินชีวิตอีกด้วย

ตำนานสิหิงคินิทานนำมาสู่การวิเคราะห์ได้ว่า ยุคแห่งความโกลาหลวุ่นวายที่เกิดขึ้นในครั้งก่อน ส่งผลให้พระโพธิ์รังสีมหาเถระได้รับงานคัมภีร์สิหิงคินิทานขึ้น โดยยึดเอาคัมภีร์มหาวงศ์เป็นหลักในการแต่ง พระโพธิ์รังสีมหาเถระได้ยกเอาพระพุทธรูปเป็นเหตุแห่งการแสดง ประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูปสิหิงค์ อันเป็นสัญลักษณ์แห่งพระพุทธรูปศาสนาเถรวาทสังฆคัมภีร์ พระพุทธรูปสิหิงค์ ได้กลายเป็นสัญลักษณ์แห่งล้านนา เป็นพุทธศิลป์ที่ทรงคุณค่า มีความหมายที่แฝงไปด้วยพุทธปรัชญาและแรงศรัทธาแห่งผู้คน ก่อเกิดเป็นงานพุทธศิลป์แม่แบบแห่งพุทธพิมพ์ ของพระพุทธรูปสิหิงคปฏิมาที่แพร่หลายไปทั่วทั้งดินแดนแห่งล้านนา

จะเห็นได้ว่าการวิจัย แสดงให้เห็นถึงตำนานสิหิงคินิทาน มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมของชาวล้านนา ที่มีพัฒนาการสั่งสมมาเป็นเวลายาวนาน จนกลายเป็นแบบแผนเฉพาะอันแสดงถึงความเจริญและมีเอกลักษณ์ของตนเอง สะท้อนถึงความเชื่อและความศรัทธา อันก่อให้เกิดเป็นประเพณีและวัฒนธรรม มีอิทธิพลและหล่อหลอมชาวล้านนามีโลกทัศน์ ภูมิปัญญา และบุคลิกภาพที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะมาจนถึงทุกวันนี้

Thesis Title : An Analysis of Sihingkanidana in Lanna

Researcher : Phra Lha Amaramedo (Moonchaisai)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committees

: Ven. Dr. Phrakrupariyattianusat., B.A., M.A., Ph.D. (Philosophy)

: Ven. Dr. Duangchan Kuttasilo, Pali V, B.A., M.A., Ph.D., (Buddhist Studies)

Date of Graduation: 17 March 2012

Abstract

This thesis is of objectives three objectives : 1 to study history, context of Sihingkanidana , 2 to study the influence of Sihingkanidana to Buddhism in Lanna 3 to analyze the content of Sihingkanidana that has an effect on Lanna society.

From the study, it was be found that the writing down of the legends in Lanna whether it was the legends on Buddhism or the history of the kingdoms, there were the same writing styles: direct religious contents and the historical contents or concealed with historical data of the country or the kingdom. The legend of Sihingkanidana was written by Phra Bodhirangsi Thera and its contents focused on the historical background of Phra Buddha Sihing and the events of those days. It was said that, it was recorded the chronicles of history on politics and Buddhism which has strengthened and completely settled in Lanna from the past to present.

The influence of Sihingkanidana legend led to widespread of the Buddhist arts. It became the writing style of Buddha image's history in the later days. It also supports the Phra Buddha Sihing and become the sacred Buddha image that was built for worship. The belief of Buddha Sihing becomes the traditional practices of the people. It is believed that Phra Buddha Sihing image was the spiritual booster due to its long historical background, beautiful Buddhist art conforming to the idea of Mahapurisa characteristics. In addition, the legend of Sihingkanidana concealed the Buddhist philosophy for making greater in the intelligence and the way of life as well.

The legend of Sihinggakanidana can be analyzed in the form of the chaotic events existing in the past. It resulted to As a result of that Phra Bhodhiransri Thera wrote down this scripture and based on the scripture of Mahavamsa as the primary source. The author held the Buddha image as the main idea in order to describe the history background of Phra Buddha Sihing. It was likely the symbol of the Lankavamsa Buddhist Order. The Phra Buddha Sihing image has become the identity of Lanna region; it was a valuable Buddhist art with its meaning concealed the Buddhist philosophy and the faiths of the people. It created the Buddhist art archetypes of the Phra Buddha Sihing and widespread throughout the Lanna region.

The research showed the legend of Sihinggakanidana related to the Lanna culture and accumulatively developed for such a long period of time. It showed the modernization and its own unique. It reflected the beliefs of Buddhist people that guided to create the tradition and culture. It also influenced over the Lanna people and taught them to gain the great vision, wisdom and created the identity of Lanna till the modern time.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ สำเร็จลุล่วงด้วยดี เพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ช่วยเหลือจาก พระครูปริยัติยานุศาสตร์ ประธานกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และพระมหาดวงจันทร์ กุศุตสีโล ,ดร. กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้เสียสละเวลาตรวจทานและนำไปแก้ไขปรับปรุง วิทยานิพนธ์ให้มีเนื้อหาสมบูรณ์ ตลอดจนถึงคณาจารย์บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่าน ที่ได้ชี้ทางแนะ แนวให้ความรู้ แนวคิดตลอดจนความอบอุ่น ความปรารถนาดี ตลอดระยะเวลาของการศึกษาผู้วิจัย ขอนุโมทนาบุญไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณพระครูสมุห์ธน โชติ จิระมโฆ (เจื่อนเพชร) ที่ได้ให้คำปรึกษา แนะนำ ตรวจสอบแก้ไข ด้านการจัดรูปแบบวิทยานิพนธ์

ขอนุโมทนาขอบคุณโยมวิสุทธิ วชิรบุญชร ที่ได้ให้คำปรึกษา แนะนำ ตรวจสอบให้ตลอดจนให้ความรู้ทั้งทางด้านวิชาการ และประสบการณ์ในการทำงาน จนสามารถทำงานนี้ได้ สำเร็จ

ขอนุโมทนาขอบคุณ บิดา มารดา ญาติพี่น้อง มิตรสหายทุกท่าน คณะศรัทธาวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ตลอดจนญาติโยมที่ได้ให้การสนับสนุน อุปถัมภ์ช่วยเหลือให้วิทยานิพนธ์นี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

ด้วยบุญกุศลใดที่เกิดจากการทำวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขอนอบน้อมถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา คุณบิดามารดา คุณครูอุปัชฌาย์อาจารย์ ตลอดจนผู้มีอุปการคุณทุกท่านที่ ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้และอนุเคราะห์ความอุปถัมภ์ตลอดมา

พระหล้า อมรเมโธ (มูลใจทราย)

๒๐ มกราคม ๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	น
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ณ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๓
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๐
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๐
บทที่ ๒ ประวัติและบริบทการเขียนตำนานสิงหนิทาน	๑๑
๒.๑ การเขียนตำนานในล้านนา	๑๒
๒.๒ บริบทการเขียนตำนานสิงหนิทาน	๑๓
๒.๒.๑ บริบททางด้านอาณาจักรราชสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน	๑๓
๒.๒.๒ บริบททางด้านศาสนจักรราชสมัยพญาสามฝั่งแกน	๑๔
๒.๓ ประวัติความเป็นมาของสิงหนิทานในล้านนา	๑๗
๒.๓.๑ ประวัติการแต่ง	๑๗
๒.๓.๒ ประวัติผู้แต่ง	๑๘
๒.๓.๓ ภาษาและการประพันธ์	๑๙
๒.๔ โครงสร้างของตำนานสิงหนิทาน	๒๑

๒.๔.๑	ส่วนหน้า	๒๑
๒.๔.๒	ส่วนเชื่อมโยงเหตุการณ์ในลังกา	๒๑
๒.๔.๓	ส่วนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเมืองไทย	๒๒
๒.๕	เนื้อหาตำนานสิหิงคนิทาน	๒๓
บทที่ ๓	อิทธิพลของตำนานสิหิงคนิทานต่อพุทธศาสนาในล้านนา	๒๖
๓.๑	อิทธิพลด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา	๒๖
๓.๒	อิทธิพลด้านงานประติมากรรม	๒๙
๓.๒.๑	พระพุทธรูป	๒๙
๓.๒.๒	พระพุทธรูปสิหิงค์	๓๐
๓.๓	อิทธิพลด้านงานวรรณกรรมในล้านนา	๓๕
๓.๓.๑	วรรณกรรมพุทธศาสนาของล้านนาไทย	๓๖
๓.๓.๒	บทบาทพระสงฆ์ต่อวรรณกรรมพระพุทธศาสนา	๓๗
๓.๔	อิทธิพลด้านความเชื่อในล้านนา	๔๑
๓.๔.๑	อานิสงค์การสร้างพระพุทธรูป	๔๒
๓.๔.๒	อานิสงค์การซ่อมพระพุทธรูป	๔๕
๓.๔.๓	ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับพระพุทธรูปสิหิงค์	๔๗
๓.๔.๔	พระพุทธรูปสิหิงค์ พระธาตุสิบสองนักษัตร ประจำปีมะโรง	๕๕
๓.๕	อิทธิพลด้านการเมือง การปกครอง	๕๘
๓.๖	หลักพุทธธรรมที่ได้จากการศึกษาสิหิงคนิทาน	๖๑
๓.๖.๑	เรื่องศีล	๖๒
๓.๖.๒	เรื่องศรัทธา	๖๓
๓.๖.๓	เรื่องกรรม	๖๔
๓.๖.๔	เรื่องพรหมวิหาร	๖๗
บทที่ ๔	วิเคราะห์ตำนานสิหิงคนิทานที่มีผลกระทบต่อสังคมล้านนา	๖๙
๔.๑	วิเคราะห์ตำนานสิหิงคนิทานต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา	๖๙
๔.๑.๑	ด้านประวัติพุทธศาสนาในล้านนา	๖๙
๔.๑.๒	ด้านการรณานาสิหิงคนิทานของพระโพธิ์รังสี	๗๓
๔.๒	วิเคราะห์ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี	๗๙

๔.๒.๑	ด้านพัฒนาการงานพุทธศิลป์ พระพุทธสิหิงค์ในล้านนา	๗๕
๔.๒.๒	ด้านประเพณี และวัฒนธรรม	๘๑
๔.๒.๓	ด้านความเชื่อวัตถุมงคล	๘๔
๔.๓	วิเคราะห์สีหิงค์นันทานส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตสังคมล้านนา	๘๖
๔.๓.๑	ผลกระทบด้านลบ	๘๖
๔.๓.๒	ผลกระทบด้านบวก	๘๖
บทที่ ๕	สรุปผลการศึกษาวิจัยและเสนอแนะ	๘๘
๕.๑	สรุปผลงานวิจัย	๘๘
๕.๑.๑	ประวัติความเป็นมา และบริบท ของการเขียนตำนานสีหิงค์นันทาน	๘๘
๕.๑.๒	ตำนานสีหิงค์นันทานมีอิทธิพลต่อพุทธศาสนาในล้านนา	๘๙
๕.๑.๓	ผลการวิเคราะห์ตำนานสีหิงค์นันทาน	๙๐
๕.๒	ข้อเสนอแนะจากการศึกษาครั้งนี้	๙๒
๕.๒.๑	ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาวเคราะห์ตำนานสีหิงค์นันทาน	๙๒
๕.๒.๒	ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการทำวิทยานิพนธ์ครั้งต่อไป	๙๒
	บรรณานุกรม	๙๔
	ภาคผนวก	๑๐๐
	ประวัติพระพุทธสิหิงค์	๑๐๑
	จารีตคำไหว้	๑๒๐
	ประวัติผู้วิจัย	๑๒๑

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

งานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยได้ค้นคว้าอ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งได้กล่าวถึงแหล่งที่มาระบุ เล่ม/ชื่อ/หน้าตามลำดับ เช่น ที.ม. (ไทย) ๘/๒๗๖/๘๗. หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย) เล่มที่ ๘ ชื่อ ๒๗๖ หน้า ๘๗ ภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๕ ดังนี้

พระสุตตันตปิฎก

ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปิณฑาสก (ภาษาไทย)
ส.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค (ภาษาไทย)
ส.สพ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สพายนวรรค (ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต (ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ทุกก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ทุกกนิบาต (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ส.นิ.อ.	=	สุตตันตปิฎก	สารัตถปกาสินี	นิทานวรรคอรุทธดา (ภาษาไทย)
---------	---	-------------	---------------	----------------------------

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาสำคัญของโลก ได้เข้ามาเผยแผ่เมืองไทย ตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช และได้เจริญรุ่งเรืองมาอย่างยาวนานในดินแดนล้านนาไทย การเผยแผ่เข้ามาของพระพุทธศาสนาดังกล่าว มิได้นำหลักธรรมคำสอนมาเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ยังได้นำวิทยาการด้านต่าง ๆ เข้ามาพร้อมกับความเชื่อความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาด้วย ซึ่งมีส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แบบแผนและวัฒนธรรมประเพณีอย่างมาก อาทิเช่น กฎหมายและระเบียบการปกครอง ภาษา อักษร ศิลปะและสถาปัตยกรรม ตลอดจนค่านิยม และประเพณีปฏิบัติต่าง ๆ ซึ่งในเวลาต่อมาสิ่งเหล่านี้ ได้มีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงจนเป็นวัฒนธรรมประเพณีของล้านนาไทยในที่สุด

ด้วยเหตุนี้ เรื่องราวของพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง อยู่ในประวัติศาสตร์ของดินแดนล้านนาไทย จึงเป็นเรื่องสำคัญ และมีความน่าสนใจมิใช่น้อย ดังนั้น หากเราต้องการที่จะทำความเข้าใจในเรื่องราวทางสังคม และศิลปวัฒนธรรมของล้านนาให้ได้อย่างชัดเจนและถ่องแท้แล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษา และทำความเข้าใจถึงประวัติ ความเป็นมาของพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏเข้ามาเกี่ยวข้องกับอยู่ในดินแดนแห่งนี้ด้วย

ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของพระพุทธศาสนา มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หากได้รู้และเข้าใจภูมิหลังเป็นอย่างดี ก็ย่อมจะช่วยให้เข้าใจถึงสถานะของพระพุทธศาสนาได้ดี ทั้งในด้านความเจริญรุ่งเรือง และความเปลี่ยนแปลง หรือทราบพัฒนาการตลอดถึงหลักธรรมและการปฏิบัติที่มีอยู่ เรื่องราวของพระพุทธศาสนาตั้งแต่ในอดีตจวบจนถึงปัจจุบัน มีการประมวลบันทึกเรื่องราวของพระพุทธศาสนา ในรูปแบบต่าง ๆ อย่างมากมาย

การศึกษาและการเขียนประวัติศาสตร์ของล้านนา มีมาเป็นเวลานานแล้ว หากนับตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบันรวมเวลากว่า ๖๐๐ ปี การเขียนประวัติศาสตร์ล้านนา ในสมัยโบราณอยู่ใน

^๑ สุรพล คำริห์กุล, ล้านนา สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งอรุณ พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๕.

รูปแบบของตำนาน ซึ่งเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นเรื่องเล่าสืบทอดกันมา และได้บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรในภายหลัง ซึ่งเรื่องที่ตำนานเล่าขานเชื่อกันว่า เกิดขึ้นจริง หรือมีเค้าความจริง ในอาณาจักรล้านนา มีการกล่าวถึงตำนานต่างๆ มากมาย เช่น ตำนานการสร้างเมืองต่าง ๆ ตำนานพระเจ้าเลียบโลก ตำนานพระพุทธศาสนาในล้านนาฯลฯ เป็นต้น จนภาคเหนือได้ชื่อว่า มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ประเภทลายลักษณ์อักษรมากกว่าทุกภูมิภาคในประเทศไทย ^๒

ในสมัยที่อาณาจักรล้านนาไทยรุ่งเรืองนั้น มีนักปราชญ์ทางภาษาบาลีเกิดขึ้นมากมาย เช่น พระสิริมังคลาจารย์ รัตนาคัมภีร์เรื่องมังคลัตถทีปนี ฯลฯ พระโพธิรังสี รัตนารัตนเจตมหารัตนวิงศ์ และสิหิงคนิทาน ส่วนพระรัตนปัญญาเถระ รัตนารัตนเจตมหารัตนวิงศ์ เป็นต้น กล่าวได้ว่าในยุคสมัยนั้นพระภิกษุในล้านนา มีความแตกฉานและเชี่ยวชาญในภาษาบาลีเป็นอย่างดี จึงสามารถรจนาวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นภาษาบาลีได้อย่างถูกต้องตามหลักไวยากรณ์แห่งภาษาดังเห็นได้จากถ้อยคำ สำนวน การวางรูปประโยคเรียงร้อยถ้อยคำได้ถูกต้อง ตามหลักไวยากรณ์แห่งภาษา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าท่านเหล่านั้นมีความรู้ ความเข้าใจ ในภาษาบาลีเป็นอย่างดีจนสามารถอธิบายหลักธรรมะ โดยใช้ภาษาบาลีเป็นหลักได้อย่างน่าชื่นชม

สิหิงคนิทาน เป็นตำนานว่าด้วยประวัติพระพุทธสิหิงค์ ซึ่งในตำนานกล่าวไว้ว่า เป็นพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ หล่อขึ้นที่ลังกาประเทศ เมื่อ พ.ศ. ๘๐๐ ภายหลังได้ถูกอัญเชิญไปยังดินแดนต่าง ๆ ได้แก่ จังหวัดนครศรีธรรมราช สุโขทัย ชัยนาท อโยธยา กำแพงเพชร เชียงใหม่ เชียงราย และเชียงใหม่ ดังนั้น พระพุทธสิหิงค์ จึงนับว่าเป็นพระพุทธรูปสำคัญ ซึ่งประชาชนชาวไทย และบรรดาพุทธศาสนิกชน กราบไหว้บูชา ด้วยความเคารพเลื่อมใสตลอดมา และพระพุทธสิหิงค์นั้น ในสมัยต่อมาเกิดมีหลายองค์ด้วยกัน เท่าที่เชื่อถือในปัจจุบัน ตลอดจนได้รับการยอมรับโดยทั่วไป คือ

๑) พระพุทธสิหิงค์ ซึ่งประดิษฐาน ณ พระแท่นมยุรบก ในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร

๒) พระพุทธสิหิงค์ ประดิษฐานในหอพระจังหวัดนครศรีธรรมราช

๓) พระพุทธสิหิงค์ ประดิษฐานในวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ แต่องค์ไหนจะเป็นองค์จริงตามตำนานที่ปรากฏนั้น นักโบราณคดีได้ถกเถียงกันแล้ว ดูเหมือนจะยังไม่มีความชัดเจน ส่วนพุทธศาสนิกชนในแต่ละท้องถิ่น ที่มีพระพุทธสิหิงค์ประดิษฐานอยู่นั้น ต่างก็เชื่อด้วยกุศลจิตว่า องค์ที่อยู่ในท้องถิ่นของตนเป็นองค์จริงตามตำนาน และก็พากันกราบไหว้บูชาด้วยความศรัทธาเคารพเลื่อมใสอย่างแท้จริง

^๒ สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕), หน้า ๑๒.

ดังนั้น ตำนานสิหิงคินิทาน จึงเป็นประวัติศาสตร์ของบ้านเมืองไปด้วย ถือว่าเป็นประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนา ที่ผ่านเข้ามาในดินแดนต่างๆ ในเขตอุทยานที่สำคัญ คือได้มีการนำนิกายเถรวาท เข้ามาตั้งมั่นในล้านนาประเทศอย่างสมบูรณ์แบบ และมั่นคงมาจนถึงปัจจุบัน ในตำนานได้กล่าวถึงเมืองต่างๆ ที่มีความสำคัญในยุคสมัยนั้น เช่น ประเทศศรีลังกา นครศรีธรรมราช สุโขทัย อโยธยา กำแพงเพชร เชียงใหม่ เชียงราย เชียงแสน หลวงพระบาง ซึ่งเป็นเกร็ดประวัติศาสตร์ ที่ยังไม่แพร่หลายโดยทั่วไปนัก

ประวัติความเป็นมาของตำนานสิหิงคินิทาน อันเป็นตำนานที่กล่าวถึงพระพุทธรูปสำคัญของบ้านเมือง คือ พระพุทธสิหิงค์ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการบอกเล่า เรื่องราวพระพุทธศาสนา ผ่านตำนาน ทั้งยังกล่าวถึงเหตุการณ์บ้านเมืองในยุคสมัยนั้น สิหิงคินิทานจึงเป็นรูปแบบหนึ่งในการบันทึกบอกเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ทั้งการเมืองและการศาสนา เพราะตำนานเป็นหลักฐานสำคัญสะท้อนมุมมองจากท้องถิ่น ซึ่งมีองค์ความรู้ที่อยู่ในอย่างหลากหลาย นอกจากนี้แล้วตำนานสิหิงคินิทานหรือตำนานพระสิงห์ ยังมีกล่าวไว้ในตำนานพื้นเมืองอีกหลายเรื่อง เช่น ตำนานพื้นเมือง เชียงใหม่ พงสาวดาร โยนก เป็นต้น

ประมวลจากเอกสารดังกล่าวมาข้างต้น เห็นได้ว่าสิหิงคินิทาน มีความสำคัญและควรค่าต่อการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา และเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจศึกษา ตำนานสิหิงคินิทาน ในแง่มุมต่าง ๆ พระโพธิ์รังสีเถระ พระภิกษุชาวเชียงใหม่ ได้แต่งไว้ในกาลก่อน เพราะนอกจากจะเป็นการศึกษาประวัติพระพุทธศาสนาและโบราณคดี ตลอดจนถึงวรรณกรรมยุคต้นของพุทธศาสนาในประเทศไทย ยังเป็นการเผยแพร่เกียรติคุณของนักปราชญ์ฝ่ายบาลีของล้านนาไทย

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา และบริบท ของการแต่งตำนานสิหิงคินิทาน
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาอิทธิพลของตำนานสิหิงคินิทานต่อพระพุทธศาสนาในล้านนา
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาตำนานสิหิงคินิทาน ที่มีผลกระทบต่อสังคมล้านนา

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

เพื่อศึกษาความเป็นมา บริบทการเขียนตำนานสิหิงคินิทานของพระโพธิ์รังสีมหาเถระ ผู้บุกเบิกการสร้างสรรคัวรรณกรรมบาลีประเภทตำนานในประเทศไทย ซึ่งเป็นตำนานบาลีรุ่นเก่าถือได้ว่าเป็นผู้เริ่มต้นเขียนตำนานพระพุทธรูปในล้านนา รวมถึงตำนานอันเนื่องด้วยพระพุทธสิหิงค์

ตำนานล้านนา อีกทั้งอิทธิพลลัทธิขงจื้อและพระพุทธลัทธิที่มีผลต่องานด้านศิลปวัฒนธรรม การเมือง การปกครอง ประเพณีและความเชื่อในล้านนา

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร

โดยศึกษาค้นคว้าจากเอกสารตำนานลัทธิขงจื้อของพระโพธิ์รังสีแปลโดย แสง มนวิฑูร เป็นหลัก งานวิจัย ตลอดถึงงานเขียนตำนานอันเนื่องด้วยพระพุทธลัทธิ เอกสาร ตำรา บทความต่าง ๆ ของนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับตำนานลัทธิขงจื้อ ตำนานพระพุทธลัทธิ และหนังสือที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในล้านนา

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ ประวัติความเป็นมา การเขียนตำนานพระพุทธศาสนาในล้านนา โดยเฉพาะเรื่องลัทธิขงจื้อเป็นอย่างไร และมีความสำคัญต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในล้านนาอย่างไร

๑.๔.๒ ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในล้านนา ตามที่ปรากฏในตำนานลัทธิขงจื้อ มีความอิทธิพลพระพุทธศาสนาในล้านนามากน้อยเพียงใด

๑.๔.๓ พระพุทธลัทธิ และลัทธิขงจื้อมีความเชื่อมโยงต่อวิถีชีวิตของพระสงฆ์ และประชาชนในล้านนาอย่างไร

๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

ตำนาน หมายถึง เรื่องราว ความเป็นมาของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อาจมีหลักฐานอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ได้

ตำนานลัทธิขงจื้อ หมายถึง หนังสือตำนานพระพุทธลัทธิในล้านนา ที่แต่งโดยพระโพธิ์รังสี

การวิเคราะห์ หมายถึง การจำแนก แยกแยะ โดยใช้วิธีการวิพากษ์เป็นส่วน ๆ โดยอาศัยบทความทางวิชาการ แนวคิดของผู้วิจัย และผู้ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธลัทธิ เป็นหลักในการวิเคราะห์

ล้านนา หมายถึง อาณาเขต ๘ จังหวัดภาคเหนือตอนบน คือ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน

๑.๖ ทบทวนเอกสารและการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ก. เอกสาร

๑.๖.๑ พระโพธิ์รังสี พระเถระชาวเชียงใหม่แต่งสังขนิทานไว้เป็นภาษาบาลี ระหว่าง พ.ศ. ๑๕๔๕ ถึง ๑๕๘๕ ในรัชสมัยพญาสามฝั่งแกน แห่งราชวงศ์มังราย ดำเนินกล่าวถึงการสร้าง พระพุทธสิหิงค์ ที่เมืองลัγκα โดยพญานาคราชกษัตริย์ ๑ พระองค์ พระอรหันต์ ๒๐ รูป ต่อมาถูก อัญเชิญมายังนครศรีธรรมราช สุโขทัย กำแพงเพชร เชียงราย เชียงใหม่ เชียงแสน ตามลำดับ โดย ดำเนินได้กล่าวถึงเหตุแห่งการสร้างองค์พระพุทธสิหิงค์ การเคลื่อนย้ายประดิษฐานในที่ต่างๆ โดย ผ่านเหตุการณ์บ้านเมืองในยุคสมัยนั้น ทำให้ทราบถึงประวัติศาสตร์ของบ้านเมืองและการพระ ศาสนาสมัยนั้นอย่างชัดเจน^๓

๑.๖.๒ พระรัตนปัญญาเถระ ได้แต่งชินกาลมาลีปกรณ์ ซึ่งท่านกล่าวถึงประวัติของ พระพุทธเจ้า คือ พระสมณ โคดม ไว้อย่างละเอียดโดยเริ่มต้นตั้งแต่พระพุทธองค์ ทรงตั้ง ความปรารถนาที่จะเป็นพระพุทธเจ้า ทรงบำเพ็ญบารมีในพระชาติต่างๆ และได้รับพุทธพยากรณ์ จากอดีตพระพุทธเจ้ามาโดยลำดับ ในพระชาติต่างๆ ที่เป็นพระ โพธิสัตว์ในพระชาติสุดท้าย ซึ่ง ประสูติในราชสกุลศากยวงศ์โคตมโคตรนั้น ได้เสด็จออกมหาภิเนษกรรม ทรงบำเพ็ญจนตรัสรู้ และทรงบำเพ็ญพุทธกิจจนถึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์ของ แคว้นล้านนา มีเมืองเชียงใหม่ เชียงราย เชียงแสน และลำพูน เป็นต้น ตลอดจนถึงเรื่องราวตำนาน ของพระพุทธรูปที่สำคัญในยุคหนึ่ง อาทิ พระแก้วมรกต พระพุทธสิหิงค์ พระแก่นจันทร์ พระเจ้าแก้ว ตื้อ ตลอดจนถึงเรื่องราวของบุคคล สถานที่ และเหตุการณ์บ้านเมืองในสมัยนั้น ๆ อีกด้วย^๔

๑.๖.๓ หนังสือพระพุทธสิหิงค์ เป็นการรวบรวมตำนาน และข้อคิดเห็น บทความ เกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ ภายในเรื่องมีบทความหลายบทความที่น่าสนใจ เช่น พระพุทธสิหิงค์ (องค์จริงตามตำนาน) อยู่ที่ไหน โดยไมเคิล ไรท์ และพระพุทธสิหิงค์องค์จริงอยู่ในใจของ พุทธศาสนิกชน โดย คึกเดช กันตามระ ซึ่งแต่ละท่านได้แสดงทัศนะที่มีประโยชน์ต่อการศึกษารื่อง พระพุทธสิหิงค์เป็นอย่างมาก^๕

^๓ พระโพธิ์รังสี, นิทานพระพุทธสิหิงค์, แปลโดย แสง มนวิฑูร, ร.ต.ท., (กรุงเทพมหานคร : กรม ศิลปากร, ๒๕๐๖), หน้า ๔๔.

^๔ พระรัตนปัญญาเถระ, ชินกาลมาลีปกรณ์, แปลโดย แสง มนวิฑูร, ร.ต.ท., พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๖๗ -๖๕.

^๕ สื่อสารอากาศ ครอบคลุม ๔๖ ปี (รวบรวม), กรม, พระพุทธสิหิงค์ : ในรวบรวมบทความตำนาน พระพุทธสิหิงค์และบทวิพากษ์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ไอ. เอ็น. เอ็น. เน็ทเวิร์ค จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๖๗.

๑.๖.๔ อาจารย์เสถียร โปธินันทะ ได้กล่าวไว้ในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาว่า ประเทศไทยนั้นพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่บุรุษไทยได้เลือกสรรแล้ว ตลอดสายประวัติศาสตร์ของชาติไทย ทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม อักษรศาสตร์ วัฒนธรรมที่เป็นของคนไทย ล้วนมีป้อมเกิดมาจากพระพุทธศาสนา หากการศึกษาพระพุทธศาสนาได้ทราบภูมิหลัง ก็จะช่วยให้เข้าใจแจ่มแจ้งถึงสถานะปัจจุบันของพระพุทธศาสนา ได้ทั้งความรุ่งเรืองและอับแสง เช่นเดียวกันกับการเคลื่อนย้ายขององค์พระพุทธรูปหิองคัง ซึ่งปรากฏในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย แสดงให้เห็นความเข้มแข็งความเจริญของบ้านเมือง ตลอดจนกิจการของพระศาสนา^๖

๑.๖.๕ สวงน โขติสุรรัตน์ ได้ศึกษาค้นคว้ารวบรวมเอกสารซึ่งเป็นคัมภีร์โบราณ ซึ่งจารด้วยตัวอักษรภาษาไทยขานหรือตัวเมือง เมื่อรวบรวมแล้วได้มีการแปลเป็นภาษาไทยกลาง แต่ยังคงสำนวนล้านนาอยู่ ถือได้ว่าหนังสือเล่มนี้ได้นำไปสู่ชุมชน ทรัพย์สินทางปัญญาอย่างมากมายมหาศาล เพราะเป็นการรวบรวมเอาประวัติความเป็นมาของศาสนสถาน ศาสนวัตถุ เรื่องราวของบ้านเมือง เกร็ดประวัติบางประการ ที่ไม่ปรากฏที่อื่น แต่มีปรากฏในตำนานนิทานล้านนาไทยเรื่องนี้ เรื่องพระพุทธรูปหิองคัง ก็เช่นเดียวกัน มีเกร็ดประวัติให้ติดตามและค้นคว้า ดังที่ปรากฏแล้วในตำนานเล่มนี้^๗

๑.๖.๖. สรัสวดี อ๋องสกุล ได้กล่าวไว้ในประวัติศาสตร์ล้านนา โดยได้กล่าวถึงลำดับพัฒนาการทางเศรษฐกิจ สังคมการเมือง การศาสนา ได้ค่อนข้างชัดเจนมีเนื้อหากล่าวถึงประวัติศาสตร์ทั่วไปของล้านนา ระยะเวลาตั้งแต่สมัยโบราณก่อนก่อตั้งอาณาจักรล้านนา จนกระทั่งสิ้นสุดสมัยเทศาภิบาล มีการใช้เอกสารคัมภีร์โบราณและพบหนังสือที่ยังไม่ปริวรรต ประกอบกับการใช้ผลงานที่มีการปริวรรตแล้วเป็นหลัก ทำให้ได้เนื้อหาที่กว้างและลึกต่อประวัติศาสตร์อันยาวไกลของล้านนา มีสาระครอบคลุมถึงล้านนาภาคศึกษาด้านประวัติศาสตร์ ถือได้ว่าเป็นหนังสือที่มีประโยชน์ต่อวงวิชาการล้านนาคดีเป็นอย่างยิ่ง^๘

๑.๖.๗ หนังสือ ๕๐ ปีพุทธสถานเชียงใหม่ หนังสือเล่มนี้ได้เก็บรวบรวมข้อคิดเห็นบุคคลสำคัญ ๆ ของบ้านเมือง ทั้งฝ่ายพระสงฆ์และฆราวาสเกี่ยวกับสารัตถะ ผลงานของพระเถระใน

^๖ เสถียร โปธินันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๓๔.

^๗ สวงน โขติสุรรัตน์, ตำนานพระสิงห์พุทธปฏิมาเจ้า, ในประชุมตำนานล้านนาไทย เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรบริการ, ๒๕๑๕), หน้า ๑๒๒.

^๘ สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๓๕), หน้า ๘๘.

ล้านนา ที่รจนาคัมภีร์ที่สำคัญของพระพุทธศาสนา ที่ถือว่าเป็นเพชรน้ำเอกแห่งงานวรรณกรรม ในพระพุทธศาสนา คือ เรื่องเวสสันดรทศกัณฐ์และมังคลัตถกทศกัณฐ์ของพระสิริมังคลาจารย์ นอกจากนี้ ยังมี พระเถระชาวล้านนา ที่ได้แต่งหนังสือทางพระพุทธศาสนามากมาย เช่น พระรัตนปัญญา พระโพธิ์รังสี ผู้ซึ่งรจนารื่องสังคินิทาน และจามเทวีวงศ์ พระสุวรรณรังสี ยุคนั้นถือว่าเป็นยุคทอง แห่งการศึกษาภาษาบาลี^๕

๑.๖.๘ สุรพล คำรืห์กุล ได้กล่าวไว้ในล้านนา สิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมว่า หนังสือเล่มนี้ประกอบไปด้วยเนื้อหาเรื่องราวในด้านต่างๆ ไว้อย่างหลากหลายนับตั้งแต่ สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ลักษณะนิเวศวิทยา และการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี พัฒนาการของบ้านเมือง ศาสนาและความเชื่อ ตลอดจนศิลปวัฒนธรรม ประเพณีที่ปรากฏในดินแดนล้านนา ซึ่งทั้งหมดเหล่านี้จะแสดงให้เห็นถึงภาพรวมของสังคมและ วัฒนธรรมล้านนาทั้งในอดีตและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน^๖

๑.๖.๙ บำเพ็ญ ะวิน ได้ทำการปริวรรตตำนานมูลศาสนา แสดงเนื้อหาการเกิดขึ้นของ ศาสนาพุทธนิกายเถรวาท มีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในเมืองเชียงใหม่ และ เมืองใกล้เคียง ยังได้ชี้ชัดเหตุการณ์สำคัญๆ ทางพระพุทธศาสนา ในรัชสมัยของพญาแสนเมืองมา และรัชสมัยของพญาสามฝั่งแกน โดยเฉพาะการบันทึกเหตุการณ์ที่ขัดแย้งทางความคิด ระหว่าง บุพพวาฬีปีกกะที่สืบทอดกันมา ตั้งแต่พระมหาสมณเถระแห่งอาณาจักรสุโขทัย และสิหลรัตนาราม ปีกกะ อันเป็นสงฆ์คณะหนึ่งจากเชียงใหม่ไปศึกษาจากลังกาแล้วกลับมาเผยแผ่ และทำนบกอยู่วัด ป่าแดง^๗

ข. งานวิจัย

๑.๖.๑๐ สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ และ ดร.ยันท์เพนซ์ ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่องพุทธศิลป์ ในนิกายสีหลภิกษุ พ.ศ. ๑๕๐๐ – ๒๑๐๐ : ศึกษาพระพุทธรูปสังคินิท และพระพุทธรูป ที่มีจารึกใน ประเทศไทย (เน้นล้านนา) งานวิจัยชิ้นนี้ได้ใช้วิธีการศึกษาตามแนวประวัติศาสตร์ ศิลปะผนวกกับ การวิเคราะห์เอกสาร และจารึกล้านนาต่างๆ ทำให้ฉายภาพย้อนกลับ ไปยังพัฒนาการของ พระพุทธรูปสังคินิท และพระพุทธรูปองค์อื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน นอกจากความเป็นมาของ

^๕ คณะกรรมการดำเนินงานฉลองพุทธศตวรรษ ๕๐ ปี, ๕๐ ปี พุทธศตวรรษเชียงใหม่, (เชียงใหม่ : Trio Advertising & Media ๒๕๔๖), หน้า ๕๖.

^๖ สุรพล คำรืห์กุล, ล้านนา สิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม, หน้า ๗๘.

^๗ บำเพ็ญ ะวิน, ตำนานวัดป่าแดง : เอกสารวิชาการร่วมสมโภช ๗๐๐ ปี เชียงใหม่, (เชียงใหม่, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง, ๒๕๒๖), หน้า ๖๗.

พระพุทธรูปดังกล่าวแล้ว นักวิชาการทั้งสองยังได้อธิบายความเชื่อเบื้องหลังพุทธปฏิมาอย่าง พระพุทธลีลาหิงค์ว่า น่าจะสร้างขึ้นในนิคมวัดสวนดอก หาได้อยู่ภายใต้คติแห่งนิคมลีลาหิงค์ที่ เข้าใจไม่ หากเป็นพระรัตนปฏิมาที่ชินกาลมาลีปกรณ์ ได้สร้างวรรณกรรมขึ้นเป็นสัญลักษณ์ของ นิคมนี้ จึงนับได้ว่างานวิจัยชิ้นนี้เกี่ยวข้องกับบริบททางศาสนจักร ระหว่างล้านนากับสุโขทัยและ เกี่ยวเนื่องรวมไปถึงลัทธิด้วย นอกจากนี้ยังครอบคลุมไปถึงการสร้างความเข้าใจในเรื่องบทบาท ทางคติความเชื่อ ประเพณีทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระพุทธรูปล้านนา และในส่วนอื่น ๆ ของไทยด้วย^{๑๒}

๑.๖.๑๑ สุภาพรรณ ฌ บางช้าง ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่องวิวัฒนาการงานเขียนภาษา บาลีในประเทศไทย : จารึก ตำนาน พงสาวดาร ศาสน์ประกาศ ผลงานประเภทตำนานพงสาวดาร มีวิวัฒนาการในด้านเนื้อหา และวิธีการนำเสนอเนื้อหาแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม คือ กลุ่มตำนานรุ่นเก่า มีลีลาหิงค์ จามเทวีวงศ์ รัตนพิมพวงศ์ กลุ่มตำนานพงสาวดาร มีชินกาลมาลีปกรณ์ สังคีตยวงศ์ กลุ่มพงสาวดาร พระราชพงสาวดารรัตน โกสินทร์สังเขป กลุ่มตำนานรุ่นใหม่มีตำนานพระแก้ว มรกต และตำนานพระสวย ผลงานเหล่านี้วิวัฒนาการมาจากรูปแบบเสนอ แบบนิทาน มาเป็นคันถะ พงสาวดาร และผลงานเชิงวิชาการ ผลงานเหล่านี้มีคุณค่าเป็นข้อมูลสำคัญ ที่แสดงเหตุการณ์ของ สังคมไทย แต่ละยุคสมัยทั้งที่เป็นเหตุการณ์เฉพาะกรณี และเหตุการณ์ที่ต่อเนื่องเป็นประวัติของ ชุมชน หลายเรื่องไม่อาจหาได้จากเอกสารและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ประเภทอื่น นอกจากนี้ ยังสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของพระพุทธศาสนา ความรู้ ความเข้าใจในพระพุทธศาสนา ตลอดจน คติความเชื่อความเลื่อมใส ค่านิยม ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักร และอาณาจักร ความสัมพันธ์ ระหว่างไทยกับประเทศอื่นในด้านพระพุทธศาสนา^{๑๓}

๑.๖.๑๒ บำเพ็ญ ะวิน กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่องตำนานมูลศาสนาตำนานล้านนา เป็น คัมภีร์ที่สำคัญอย่างยิ่งคัมภีร์หนึ่ง ในบรรดาคัมภีร์ที่พระมหาเถระชาวล้านนารจนาขึ้นมาในอดีต เพราะคัมภีร์นี้นอกจากจะสะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิด ที่มีพระพุทธศาสนาเป็นกรอบคิดของปราชญ์ใน ยุคนี้แล้ว ยังเป็นคัมภีร์ที่กล่าวถึงพุทธศาสนาในแง่มุมด้านต่างๆ เป็นต้นว่าประวัติแห่งพุทธภาวะ และการสืบสายพุทธภาวะ ฯลฯ เป็นต้น โดยพุทธบริษัททั้งฝ่ายพระภิกษุและฝ่ายชาวบ้าน เป็น แนวทางในการดำเนินกิจการของรัฐ สังคมที่มีผู้ปกครองแนวพุทธ จึงมีแต่ความสงบสันติ ผู้จักให้ เกียรติซึ่งกันและกัน ส่วนปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นก็เพียงปัญหาสามัญ ไม่ได้เป็นปัญหาด้าน

^{๑๒}ศ.มด. สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, และดร. ฮันส์เพนซ์, พุทธลีลาปะในนิคมลีลาหิงค์ พ.ศ. ๑๕๐๐๒ – ๒๑๐๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลาคม, ๒๕๕๐), หน้า ๕๕.

^{๑๓} สุภาพรรณ ฌ บางช้าง, วิวัฒนาการงานเขียนภาษาบาลีในประเทศไทย : จารึก ตำนาน พงสาวดาร ศาสน์ประกาศ, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๑๓.

ความเห็นที่เป็นปฏิปักษ์ต่อกันอย่างรุนแรง จึงกล่าวได้ว่ามูลศาสนาเป็นเอกสารสำคัญ ที่บันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นมาแล้วและยังกล่าวถึงอนาคต โดยเฉพาะเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นเมื่อชาวโลกไม่สนใจในพุทธศาสนา^{๔๔}

๑.๖.๑๓ พระครูวิรุฬห์ธรรมวัฒน์ ได้นำเสนอวิทยานิพนธ์ เรื่องศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อของชาวเชียงใหม่ต่อพระพุทธสิหิงค์ โดยสรุปพบว่าพระพุทธสิหิงค์ มีความสำคัญต่อชาวเชียงใหม่ เพราะเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง เป็นที่เคารพสักการบูชา เป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจ มีลักษณะโดดเด่น สวยงาม และเก่าแก่ สามารถเป็นเครื่องเตือนสติให้พุทธศาสนิกชน ให้คิดดี ทำดี พุทธิ แล้วชีวิตจะมีศาสนา^{๔๕}

จากการศึกษางานวิจัยที่ได้กล่าวมาข้างต้น พบว่ามีผู้ทำวิจัยโดยเอาศิลปะพระพุทธรูปเป็นที่ตั้ง แล้วสืบตามจารึกต่าง ๆ เพื่อสรุปงานวิจัยในเชิงความเชื่อ วิเคราะห์ถึงความเชื่อและผลกระทบของความเชื่อต่อการดำเนินชีวิต ตลอดจนวิธีคิดของผู้คนในกรอบศาสนา ในแง่รัฐศาสตร์ก็ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของราชอาณาจักรและศาสนจักร อีกทั้งยังมีการกล่าวถึงอนาคตเชิงพยากรณ์ว่า เหตุการณ์ใดจะเกิดเมื่อมีเงื่อนไขที่ชาวโลกไม่สนใจพระพุทธศาสนา

จะเห็นได้ว่างานวิจัยที่ได้ศึกษามา ไม่ปรากฏถึงบริบทในการแต่งตั้งตำนานสิหิงค์นิทาน ซึ่งบริบทหลังการแต่งตั้งสิหิงค์นิทาน ก็ส่งผลให้เกิดการเขียนคัมภีร์ต่าง ๆ ตามมา โดยอาศัยเหตุการณ์บ้านเมืองนั้น ๆ เป็นปัจจัย

อิทธิพลของตำนานสิหิงค์นิทาน ต่อพระพุทธศาสนาในล้านนาค้นต่าง ๆ เช่น การเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านตำนานสิหิงค์นิทาน ด้านประติมากรรม ก่อให้เกิดลักษณะพระพุทธรูปซึ่งผนวกเข้ากับจินตนาการของประติมากรในท้องถิ่นต่าง ๆ จนก่อให้เกิดความเชื่อประเพณี อันเป็นแบบแผนต่อพระพุทธศาสนาในล้านนา ซึ่งไม่ปรากฏในงานวิจัยเบื้องต้น

ตำนานสิหิงค์นิทาน ก่อให้เกิดการสร้างปฐมนิยัตถุ ส่งผลต่อการพัฒนาด้านจิตใจ ตั้งแต่ประชาชนจนถึงชนชั้นปกครองตามพระธรรมคำสอน ทำให้สังคมอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข

^{๔๔} บำเพ็ญ ระวิน, รายงานการวิจัย เรื่อง มูลศาสนาสำนวนล้านนา, (เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๘), หน้า ๗๘.

^{๔๕} พระครูวิรุฬห์ธรรมวัฒน์, “ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อของชาวเชียงใหม่ต่อพระพุทธสิหิงค์”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๓๓.

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

- ๑.๗.๑ ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ และตำราวิชาการต่าง ๆ
- ๑.๗.๒ รวบรวมข้อมูลจากตำนานสิหิงคนิทาน เอกสาร ตำรา งานวิจัย บทความต่าง ๆ ของนักเขียน นักคิด และนักวิชาการ
- ๑.๗.๓ วิเคราะห์รวบรวมข้อมูล
- ๑.๗.๔ เสนอข้อมูลด้วยการเขียนพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description)
- ๑.๗.๕ สรุปและเขียนงานวิจัย

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๘.๑ ทำให้ทราบประวัติความเป็นมา และบริบทการแต่งตำนานสิหิงคนิทานในล้านนา
- ๑.๘.๒ ทำให้ทราบถึงอิทธิพลของตำนานสิหิงคนิทาน ต่อพระพุทธศาสนาในล้านนา
- ๑.๘.๓ ทำให้ทราบถึงตำนานสิหิงคนิทานและพระพุทธรูปสิหิงค์ ที่มีผลต่อวิถีชีวิตของคนล้านนา

บทที่ ๒

ประวัติและบริบทการเขียนตำนานลิหิงคันทาน

ดินแดนล้านนา เป็นดินแดนแห่งพระพุทธศาสนาที่มีความเจริญมาแล้วนับพันปี ความเจริญทางด้านพระพุทธศาสนาของดินแดนล้านนา รับรู้ได้จากงานศิลปกรรม ทั้งงานสถาปัตยกรรม ประติมากรรมและจิตรกรรม วัดโบราณในล้านนา นับร้อยนับพันถึงแม้จะถูกทิ้งร้างไป แต่ก็ยังเป็นเครื่องยืนยันถึงแรงศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ พระพุทธรูปอีกนับพันนับหมื่นองค์ แสดงถึงความเจริญของพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี^๑

พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ชาวล้านนานับถือกันมาแต่โบราณกาล โดยในระยะแรกคงจะเป็นพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ซึ่งเป็นนิกายที่เผยแพร่อยู่ทั่วไปในดินแดนของไทย เมื่อพระนางจามเทวี เดินทางมาจากละโว้ เมื่อ พ.ศ. ๑๒๐๕ พระนางได้นำพระสงฆ์ผู้ทรงพระไตรปิฎกจำนวน ๕๐๐ รูป ติดตามมาด้วย ทำให้พุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทได้เผยแพร่ และเจริญเรื่อยมาในแคว้นหริภุญชัย กระทั่งพญามังรายปราบหริภุญชัยได้ใน พ.ศ. ๑๘๓๕ ก็ทรงรับเอาพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทเข้าไว้ด้วย ในขณะที่เดียวกันพระองค์ทรงมีความสัมพันธ์อันดีกับอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งนับถือพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทแบบลังกาวงศ์ พุทธศาสนาในล้านนาจึงเป็นแบบลังกาวงศ์ไปด้วย ต่อมาในสมัยพญากือนา ทรงนิมนต์พระสุมนเถระมาจากสุโขทัย มาเผยแพร่พุทธศาสนาในล้านนาเมื่อ พ.ศ. ๑๕๑๒ พระสุมนเถระนั้นเคยศึกษาและอุปสมบท ในสำนักพระอุทุมพรเถระแห่งอาณาจักรมอญ (รามัญ) ทำให้พุทธศาสนานิกายรามัญวงศ์แพร่หลายในล้านนา ในสมัยพญาสามฝั่งแกน พระสงฆ์ชาวล้านนาหลายรูปได้เดินทางไปศึกษาที่ลังกา ในราว พ.ศ. ๑๕๖๗ ขากลับได้อาราธนาพระสงฆ์ชาวลังกา ๒ รูปมาด้วย พุทธศาสนานิกายสีหฬหรือลังกาวงศ์ใหม่ จึงเผยแพร่ในล้านนาตั้งแต่นั้น และเจริญรุ่งเรืองสูงสุดในสมัยพญาติโลกราช โดยใน พ.ศ. ๒๐๒๐ ได้มีการสังคายนาพระไตรปิฎก ครั้งที่ ๘ ของโลกขึ้นที่วัดเจ็ดยอดหรือวัดมหาโพธาราม นับแต่นั้นมาพระสงฆ์ของล้านนาได้ศึกษาพระไตรปิฎกอย่างแตกฉาน และมีความเชี่ยวชาญภาษาบาลีอย่างยิ่ง จนสามารถแต่งวรรณกรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนาและตำราภาษาบาลีหลายเล่ม โดยเฉพาะในสมัยของพญาแก้วหรือพระเมืองแก้ว (พ.ศ. ๒๐๓๕-๒๐๖๕) มีวรรณกรรมพุทธศาสนาและตำราภาษาบาลี

^๑ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, พระพุทธรูปในล้านนา, (เชียงใหม่ ; โรงพิมพ์ตะวันเหนือ, ๒๕๕๔), หน้า ๑.

เกิดขึ้นมากมาย วรรณกรรมบางเล่มคณะสงฆ์ได้ประกาศใช้เป็นแบบเรียน ในหลักสูตรระดับปริญญา
 ธรรมประโยค ๔-๕ ตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา^๒

๒.๑ การเขียนตำนานในล้านนา

การแต่งตำนานทางประวัติศาสตร์ ในวงการพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเขียนตำนานที่
 เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยตรง หรือตำนานที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของอาณาจักรต่าง ๆ จะมีแนว
 การเขียนในรูปแบบเดียวกัน ซึ่งได้เริ่มขึ้นครั้งแรกในประเทศลังกา ต่อจากนั้นรูปแบบดังกล่าวก็ได้
 แพร่กระจายไปยังบรรดาประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาด้วยกัน โดยเฉพาะประเทศที่นับถือ
 พระพุทธศาสนาเถรวาท ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีมอญและพม่าเป็นผู้รับรูปแบบนั้น
 มา แล้วได้รับการถ่ายทอดไปยังอาณาจักรต่าง ๆ ในภูมิภาคนี้^๓

การแต่งตำนานหรือคัมภีร์ในทางพระพุทธศาสนานั้น มีความแตกต่างจากการเขียน
 หนังสือหรือตำราในสมัยปัจจุบันเป็นอย่างมาก จากผลงานที่จัดว่าเป็นวรรณกรรมนอกพระไตรปิฎก
 ตั้งแต่ยุคแรกก่อนที่จะถึงสมัยที่วิทยาศาสตร์เข้ามาแทนที่ เราพอจะมองเห็นและสรุปออกมาได้ว่า
 การแต่งตำนานต่าง ๆ ในวงการพระพุทธศาสนาเถรวาท ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๔ มาจนถึงยุคสมัยที่
 ได้ปรับเปลี่ยนไปตามแนวการเขียนสมัยใหม่นี้ พอจะแบ่งออกได้เป็น ๒ รูปแบบหลัก ตามเนื้อหา
 ดังนี้

๑) เนื้อหาเกี่ยวกับศาสนาโดยตรง ไม่ว่าจะเขียนพุทธตำนานหรือประวัติศาสตร์
 พระพุทธศาสนา เช่น ตำนานมูลศาสนา ตำนานพระเจ้าเลียบโลก ตำนานพระธาตุ ตำนานพระบาท
 ตำนานพระพุทธรูป ตำนานพระเถระ ฯลฯ จะมีลีลาการเขียนที่มีรูปแบบเฉพาะต่างหาก^๔

๒) เนื้อหาที่เป็นประวัติศาสตร์ หรือแฝงไว้ซึ่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของบ้านเมือง
 หรืออาณาจักรต่าง ๆ ตลอดจนพระมหากษัตริย์ที่ทรงครอบครองราชสมบัติในอาณาจักร ที่ปรากฏอยู่
 ในโลก

ประวัติความเป็นมาของตำนานสิหิงคนิทาน อันเป็นตำนานที่กล่าวถึงพระพุทธรูป
 สำคัญของบ้านเมือง คือ พระพุทธสิหิงค์ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการบอกเล่า เรื่องราวพระพุทธศาสนา
 ผ่านตำนาน ทั้งยังกล่าวถึงเหตุการณ์บ้านเมืองในยุคสมัยนั้น สิหิงคนิทาน จึงเป็นรูปแบบหนึ่งใน

^๒ พรหมเพ็ญ เกื้อไทย, วรรณกรรมพุทธศาสนาในล้านนา, (กรุงเทพมหานคร : โอเอสพริ้นติ้งเฮ้าส์,
 ๒๕๔๐), หน้า ๑๓.

^๓ สมหมาย เปรมจิตต์, วรรณกรรมตำนานนิทานดึกดำบรรพ์, (กรุงเทพมหานคร : โอเอสพริ้นติ้งเฮ้าส์,
 ๒๕๕๒), หน้า ๘๕.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๕.

การบันทึก บอกเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ทั้งการเมืองและการศาสนา เพราะตำนาน เป็นหลักฐานสำคัญสะท้อนมุมมองจากท้องถิ่น ซึ่งมีองค์ความรู้ที่อยู่ในอย่างหลากหลาย

๒.๒ บริบทการเขียนตำนานสิทธิคนิทาน

หลังจากที่พญามังราย ได้สถาปนาอาณาจักรล้านนาขึ้น โดยยึดครองแคว้นหริภุญชัยและสร้างเมืองเชียงใหม่ เป็นราชธานี ได้ทรงยอมรับ และสืบทอดอารยธรรมทางศาสนา จากเมืองหริภุญชัย ไว้แล้วให้เผยแพร่ในราชอาณาจักรของพระองค์ ด้วยเหตุนี้ จึงมีคำกล่าวกันว่าพญามังรายนั้นสามารถเอาชนะเมืองหริภุญชัย ได้ในทางการเมือง แต่ก็ทรงพ่ายแพ้ในทางวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะหริภุญชัย ได้เป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาในดินแดนแถบนี้มาเป็นเวลาช้านาน

ภายหลังการรับนับถือพระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ ได้ก่อกำเนิดการตื่นตัว การศึกษาพระธรรมวินัยในหมู่พระภิกษุล้านนาเป็นอย่างมาก ความเจริญของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ ได้ทำให้พระภิกษุล้านนาหลายรูปเดินทางไปศึกษาเล่าเรียนพระศาสนา ภายนอกอาณาจักร โดยเฉพาะที่เกาะลังกา

รัชสมัยพญาสามฝั่งแกน เกิดความขัดแย้งเกี่ยวกับการบริหารบ้านเมือง สถานการณ์จึงทำให้บ้านเมืองเกิดระส่ำระสายภายใน ประกอบกับราชกิจพระศาสนามีน้อย จึงทำให้พระศาสนาสมัยพระองค์เกิดความกระทบกระเทือน คณะสงฆ์ปฏิบัติอันกรืด อันเป็นสาเหตุให้เกิดการปฏิรูปพระพุทธศาสนาในล้านนา^๕

๒.๒.๑ บริบททางด้านอาณาจักรรัชสมัยพญาสามฝั่งแกน

สมัยพญาสามฝั่งแกน (พ.ศ. ๑๘๔๕ – ๑๘๘๔) พญาสามฝั่งแกนหรือพญาสามประหญาฝั่งแกนหรือพญาสามประหญาแม่ใน เป็นพระโอรสของพญาแสนเมืองมาขึ้นครองราชย์ขณะมีพระชนมายุ ๑๓ ปี โดยได้รับการสนับสนุนจากอา ซึ่งภายหลังพระองค์ขึ้นครองราชย์ต่อจากพญาเกือนา ทำวามหาพรหมก่อนกบฏแต่ไม่สำเร็จ ในที่สุดพญาแสนเมืองมาส่งไปปกครองเชียงรายตามเดิม ในสมัยพญาสามฝั่งแกน เมืองเชียงรายก่อกบฏอีกครั้งโดยเจ้ายี่กุมกาม ซึ่งเป็นพระเชษฐาไม่พอใจที่ไม่ได้ครองราชย์ ทำวที่ยี่กุมกามขอกองทัพจากสุโขทัยไปช่วยรบแย่งชิงเมืองเชียงใหม่ ผลของสงครามทำวที่ยี่กุมกามพ่ายแพ้หนีไปพึ่งเจ้าเมืองสุโขทัย หลังจากนั้นพญาสามฝั่งแกนส่งโอรสไปปกครองเชียงราย เมืองเชียงรายจึงคงความสำคัญสืบมา เช่น พระเจ้าติโลกราชส่งโอรสคือท้าวบุญเรืองไปครองเมืองเชียงราย และต่อมาส่งท้าวยอดเชียงรายโอรสของท้าวบุญเรืองมาครอง จึงได้ชื่อว่าพญายอดเชียงราย

^๕ ล้านนา หมายถึง ดินแดน ๘ จังหวัด ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย พะเยา ลำปาง ลำพูน แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน

การทำสงครามกับจีน เหตุการณ์นี้หลักฐานล้านนาถือว่าสามารถป้องกันอันตรายจาก
 ฮ่อสำเร็จ ฮ่อ^๖ เป็นฝ่ายพ่ายแพ้ไป แต่หลักฐานจีนกล่าวว่าศึกครั้งนี้ใหญ่หลวงนักเมืองเชียงแสนแตก
 พ.ศ. ๑๕๔๘ สาเหตุที่จีนยกทัพมาโจมตีครั้งใหญ่เนื่องจากล้านนามายอมส่งส่วยให้ ด้วยเห็นว่าจีน
 เรียกร้องเอาปริมาณส่วยมากเกินไป อย่างไรก็ตาม หลักฐานจีนชี้ให้เห็นว่ารัฐเพื่อนบ้านขัดแย้งกับ
 ล้านนา เพราะล้านนาเป็นเส้นทางผ่านได้ขัดขวางการเดินทางของราชทูตจีน ด้วยเหตุที่ล้านนาสร้าง
 ศัตรูหลายด้าน ฝ่ายศัตรูจึงเป็นพันธมิตรร่วมกันทำสงครามปราบปรามกับล้านนา เข้าโจมตีเมือง
 เชียงแสนเป็นไปได้อย่างสงครามครั้งนี้ เมืองเชียงแสนแตกและล้านนาก็ยอมรับอำนาจของจีน

การขยายอำนาจสู่เมืองของ สมัยพญาสามฝั่งแกน ได้เข้าไปทำสงครามปราบปรามเมือง
 ของซึ่งเป็นเมืองชายขอบสำเร็จ โดยส่งเจ้าขุนแสงลูกพญาวังพร้าว ซึ่งเป็นหลาน ไปปราบเมืองของ
 เจ้าเมืองของขอมอ่อนน้อมต่อเชียงใหม่ในฐานะลูกเมือง ให้ทำนุบำรุงพระธาตุจอมทอง เมื่อถึงปี
 ให้ส่งช่างฟ้อนลงมาบูชากษัตริย์เชียงใหม่ ส่วนเจ้าขุนแสงได้รับสถาปนาเป็นพญาสุวรรณหมา ล้านนา
 ปกครองเมืองเชียงแสน ซึ่งมีอาณาเขตครอบคลุมแม่น้ำสาละวิน แม่น้ำโขง เมืองสิง เมืองพุกา

๒.๒.๒ บริบททางด้านศาสนจักรรัชสมัยพญาสามฝั่งแกน

พระพุทธศาสนารัชสมัยพญาสามฝั่งแกน รัชสมัยพญาสามฝั่งแกน ในจินกาลมาลีปกรณ์
 ได้กล่าวถึงรัชสมัยพญาสามฝั่งแกนว่าพระองค์ทรงสร้างวัดขึ้นในที่ ๆ พระองค์ประสูติที่ตำบล
 ฝั่งแกน ให้ชื่อว่าวัดเปิง นอกจากนี้ตำนานยังได้กล่าวถึงพระองค์ว่า... ทรงเลื่อมใสแต่สิ่งภายนอก
 บวงสรวงภูตผีวิญญาณ ดั้นไม้ สดงานที่ศักดิ์สิทธิ์ ภูเขาและป่า พระองค์ทรงบูชาด้วยโค กระบือ
 ส่วนศาสนานั้นมีศรัทธาน้อย

จากความสำคัญนี้จึงเกิดความขัดแย้งระหว่างศาสนจักรกับองค์อุปถัมภ์ จะเห็นได้ว่าใน
 สมัยพญาเกือนา มีคณะสงฆ์ถึง ๒ คณะ แต่ก็ไม่ปรากฏความขัดแย้งระหว่างสงฆ์ทั้งสองคณะ ซึ่ง
 แสดงให้เห็นว่าพญาสามฝั่งแกน กษัตริย์เมืองเชียงใหม่ล้านนา ไม่สามารถที่จะบังคับภิกษุให้มีข้อ
 วัตรปฏิบัติเป็นแบบอย่างเดียวกันได้

ด้วยเหตุนี้ จึงสังเกตเห็นได้ว่าในรัชสมัยพญาสามฝั่งแกนนั้น อำนาจฝ่ายบ้านเมืองไม่
 สามารถควบคุมให้พระภิกษุสงฆ์อยู่ในระเบียบวินัยได้ อันเนื่องมาจากมีคณะสงฆ์หลายฝ่ายจึงเกิด
 การชิงดีชิงเด่นกัน เพื่อให้ฝ่ายคนมีผู้อุปถัมภ์ อาทิ ในกรณีพญาสามฝั่งแกนทรงดิเคียนพระพุทธญาณ
 เจ้าอาวาสวัดสวนดอกว่า “คลุกคลีกับคฤหัสถ์ชาวบ้าน” เป็นเหตุให้พวกโจรมาหลบซ่อนได้

^๖ ฮ่อ หมายถึง ชาวจีน พวกเขาเรียกตัวเองว่า “ยูนนานเย่อ” หรือ “หานจื่อเย่น” เดิมอาศัยอยู่ทางตอน
 ใต้ของจีน ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในมณฑลยูนนาน พรมแดนระหว่างไทย-ลาว มีทั้งอาศัยอยู่บนเทือกเขาและในเมือง ใน
 ประเทศไทยชาวจีนฮ่อมักอาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง และพะเยา

พระองค์ถึงกับปลดเจ้าอาวาสวัดสวนดอกออกจากตำแหน่ง แล้วทรงแต่งตั้งพระพุทธรักษา วัดหมื่นชัยแทน ส่วนพระพุทธรูญต้องไปอยู่วัดเซตวัน เมืองหริภุญชัย

ภิกษุสงฆ์ในรัชสมัยพญาสามฝั่งแกนนี้ มีการเคลื่อนไหวในทางต่อต้านผู้นำอาณาจักรมากขึ้น โดยพิจารณาจากเหล่ากษัตริย์ ขุนนาง ข้าราชการ และประชาชนต่างก็อุปถัมภ์เจ้าวัดสวนดอก จนทำให้ภิกษุสงฆ์วัดสวนดอกมั่งคั่งด้วยลาภสักการะ สร้างความไม่พอใจให้กับคณะสงฆ์หมู่อื่น เห็นว่าวัดสวนดอกเป็นนครสีมามากกว่าที่จะเป็นคามสีมา ใหรือสีมาเก่าและให้ปลูกใหม่^๓ แสดงให้เห็นถึงความไม่พอใจของคณะสงฆ์ต่อฝ่ายอาณาจักร

อย่างไรก็ตาม ความเคลื่อนไหวของคณะสงฆ์ในรัชสมัยพญาสามฝั่งแกนนี้ จึงเป็นการแสดงให้เห็นว่านอกจากมีพระภิกษุสงฆ์จำนวนมากขึ้นแล้ว คณะสงฆ์ยังไม่สามัคคีกันบางกลุ่มไม่อยู่ในกฎหรือพระวินัย แม้อำนาจฝ่ายอาณาจักรไม่สามารถยับยั้งทะเลาะเบาะแว้งในหมู่สงฆ์ได้แต่อย่างไรก็ตาม ยังมีคณะสงฆ์อีกกลุ่มที่มีความตื่นตัว ขวนขวายการศึกษาเล่าเรียนพระไตรปิฎกให้แตกฉาน เพื่อหาโอกาสเดินทางไปที่ถึงดินแดนของพระพุทธองค์โดยเฉพาะลังกา^๔

จากความสับสนวุ่นวายจึงเกิดข้อขัดแย้งในวงการสงฆ์ จึงเป็นแรงผลักดันให้พระภิกษุสงฆ์เชียงใหม่เดินทางไปศึกษาพระธรรมวินัย ถึงลังกาทวีปตลอดจนแนวทางการประพฤติปฏิบัติตามแบบคติลังกาวงศ์ ในปี พ.ศ. ๑๕๖๖ มียุวสงฆ์จากเชียงใหม่ มีพระมหาญาณคัมภีร์กับพระภิกษุสงฆ์ ๒๕ รูป เดินทางไปศึกษาพระศาสนาที่ลังกา ซึ่งพญาสามฝั่งแกนและพระราชมารดาให้การสนับสนุนเป็นอย่างดี พญาสามฝั่งแกนยังกำชับให้พระมหาญาณคัมภีร์ มีความอุตสาหพยายามไปให้ถึงวัดอุปารามลังการให้ได้แล้ว “...หื้อไค้รู้ธรรมแต่ลังกาพุ้นมาเทอะ ...อย่าหื้อพระลังกาได้ลังกาว่าบไซชื่อนั้นเทอะ คั้นเจ้ากูมารอดวันใด ข้าหากจกรักศาสนา ลังคะ...”^๕

แต่จะอย่างไรก็ตาม ในตำนานมูลศาสนาเอาต่างก็ยอมรับว่าพญาสามฝั่งแกน ทรงเห็นดีด้วย ที่มีคณะยุวสงฆ์ไปศึกษาพระศาสนาถึงลังกา เพราะพระองค์ตรัสว่าไม่เคยมีพระภิกษุล้านนาองค์ใดได้ไปศึกษาเล่าเรียนถึงลังกาทวีปมาก่อน การที่พญาสามฝั่งแกนทรงให้การสนับสนุนนั้น จึงได้กล่าวว่าเป็นพระมหากษัตริย์เอง ก็ทรงแสวงหาความรู้เกี่ยวกับพระธรรมวินัยด้วยเช่นกัน

^๓ ตำนานมูลศาสนา, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, หน้า ๓๕๒.

^๔ พระมหาชัชวาล โขติธมฺโม, “บทบาทของพระมหาญาณคัมภีร์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเชียงใหม่และเชียงตุง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๒๑.

^๕ บำเพ็ญ ระวิน (บรรณาธิการ), ตำนานมูลศาสนาและตำนานพระมหาญาณคัมภีร์ ฉบับวัดป่าแดงเล่ม ๒, (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕), หน้า ๑๔.

งานเขียนประวัติความเป็นมาของล้านนาสมัยโบราณ อยู่ในรูป “ตำนาน” ตำนานเป็นหลักฐานประวัติศาสตร์ ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นเรื่องเล่าสืบต่อกันมา และได้บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรในภายหลัง เรื่องที่ตำนานเล่าเชื่อกันว่าเกิดขึ้นจริงหรือมีเค้าความจริง เพราะความเป็นเรื่องเล่า “ตำนาน” จึงมีลักษณะเป็นนิทานพื้นถิ่นอยู่มาก ตำนานในล้านนาแบ่งได้เป็นสองฝ่าย ฝ่ายแรกมีลักษณะมุ่งเขียนประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ แต่ก็มีเรื่องราวของบ้านเมืองซึ่งเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาแทรกอยู่ด้วย ตำนานแบบนี้เป็นตำนานฝ่ายวัดหรือตำนานพระพุทธศาสนา ฝ่ายที่สองมีลักษณะมุ่งเขียนประวัติความเป็นมาของราชวงศ์ หรือเรื่องราวในท้องถิ่นเป็นหลัก แต่อาจมีเรื่องพระพุทธศาสนาแทรกอยู่บ้าง ฝ่ายนี้คือตำนานฝ่ายเมืองหรือพื้น การปะปนกันของเนื้อหาสาระของตำนานสองฝ่าย ซึ่งมีทั้งเรื่องของพระพุทธศาสนาและเรื่องของบ้านเมือง^{๑๑}

ตำนานฝ่ายวัดหรือตำนานพระพุทธศาสนา ตำนานแบบนี้เกิดขึ้นเพราะได้รับอิทธิพลการเขียนประวัติศาสตร์พุทธศาสนาจากลังกา แนวคิดการเขียนประวัติศาสตร์สกุลลังกา เข้ามาเชียงใหม่ในปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๐ โดยพระภิกษุจากเชียงใหม่ได้เดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนาในลังกา จึงได้แนวคิดการเขียนตำนานของลังกามาด้วย ถือว่าคัมภีร์มหาวงศ์เป็นต้นแบบสำคัญของการเขียนตำนานพุทธศาสนาเถรวาทในล้านนา ตำนานพุทธศาสนารุ่นแรกในล้านนามีเนื้อหาเป็นประวัติศาสตร์สากลของพระพุทธศาสนา ได้แก่ ตำนานชินกาลมลิปกรณ และมูลศาสนา สันนิษฐานว่าตำนานมูลศาสนาเขียนก่อนตำนานอื่น ๆ^{๑๒}

เนื้อหาของตำนานแบ่งเป็นสองภาค ภาคแรกมีลักษณะประวัติศาสตร์สากลกล่าวถึงประวัติพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่พระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเป็นพระ โปธิสัตว์ ได้ตั้งปณิธานจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ต่อมาเกิดพุทธศาสนา ครั้นพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วพุทธศาสนาได้รับการอุปถัมภ์จากพระเจ้าอโศกมหาราช และพุทธศาสนาได้เผยแผ่มาสู่ล้านนา ภาคสองเป็นประวัติศาสตร์ท้องถิ่น อธิบายความเป็นมาของกษัตริย์ และราชวงศ์ท้องถิ่นตามลำดับรัชกาล โดยมีพุทธศาสนาเป็นแก่นของเรื่อง ในส่วนนี้จะเรียงตามลำดับรัชกาล แต่ก็เน้นเป็นพิเศษสำหรับกษัตริย์องค์ที่เป็นเอกอัครราชูปถัมภก โดยกล่าวถึงพระกรณียกิจด้านศาสนาอย่างละเอียด เช่น ตอนพระนางจามเทวี มีบทบาทสถาปนาพุทธศาสนาในนครหริภุญไชย พญาอาทิตย์นคราช ทรงสถาปนาพระธาตุหริภุญไชยพญาเกือนา ทรงสถาปนาภิกษุรามัญ ตำนานในส่วนนี้จึงเป็นประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในล้านนาเชื่อมโยงกับตอนแรกซึ่งเป็นประวัติศาสตร์สากล

เมื่อพิจารณาเนื้อความภาคแรกของตำนานพุทธศาสนา พบว่ามีลักษณะการเขียนเหมือนกับเป็นแบบฟอร์มที่กำหนดไว้ พระภิกษุผู้แต่งตำนานจะต้องดึงเรื่องย้อนไปให้ถึงสมัย

^{๑๑} สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, หน้า ๖.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

พุทธกาลทุกเรื่อง จาริตนี้พบในตำนานพระธาตุเช่นเดียวกัน ซึ่งต้องกล่าวถึงพระพุทธรองค์เสด็จมาโปรดผู้คนในท้องถิ่น และทรงมีพระพุทธรทำนวยถึงอนาคตของดินแดนที่นั่น จะมีพระธาตุเกิดขึ้น และจะมีการสร้างเป็นเมือง ตำนานพระธาตุจึงเป็นตำนานพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน แต่ตำนานพระธาตุคงเขียนหลังตำนานประวัติศาสตร์สากลของพระพุทธศาสนา เป็นไปได้ว่าตำนานประวัติศาสตร์สากลของพุทธศาสนา เป็นต้นแบบให้แก่การเขียนตำนานพระธาตุ และรวมทั้งตำนานเมืองด้วย ส่วนเนื้อหาภาคสองมีลักษณะนำนิทานพื้นถิ่น หรือตำนานเกี่ยวกับวีรกรรมและวงศ์ตระกูล ซึ่งเป็นจาริตในท้องถิ่นมานาน มาใช้เป็นหลักฐานในการเขียน ลักษณะเช่นนี้เป็น การนำจาริตประวัติศาสตร์แบบเดิมมาปรับปรุง และผสมผสานกับจาริตใหม่ที่เป็นอิทธิพลมาจากภายนอก โดยใช้พุทธศาสนาเป็นแก่นของเรื่อง

อย่างไรก็ดี การรับแนวคิดจากลังกาได้นั้น ย่อมชี้ให้เห็นถึงความเจริญเติบโตของภูมิปัญญาในท้องถิ่น ว่ามีอยู่สูงพอสมควรแล้ว จึงสามารถรับวัฒนธรรมจากภายนอกได้ ดังจะพบว่าในสังคml้านนามีสำนึกต่ออดีตสูงมาก เห็นได้จากจาริตการเล่าประวัติวีรบุรุษของท้องถิ่น ในรูปนิทานประจำถิ่นมีมากมายและมีมาช้านาน^{๑๒}

๒.๓ ประวัติความเป็นมาของลิหิงคณิทานในล้านนา

๒.๓.๑ ประวัติการแต่ง

ประวัติการแต่งและประวัติผู้แต่ง ผลงานนี้เป็นของพระโพธิ์รังสีพระภิกษุชาวล้านนา ในตัวผลงาน มิได้ระบุปีที่แต่งแต่พอประมาณได้ เพราะเนื้อหาตอนท้ายกล่าวถึงเหตุการณ์ในสมัยพระเจ้าวิไชยดิสมหาราช มีข้อความตอนหนึ่งว่า “โส ปญฺเฑทฺธราชาภิเสกโต ปญฺเฑทฺธยา ยาวชชุตตนาปี ปวรสิหิงคสพฺพญฺพุทฺธรูปสฺส ปุชาสกุการิ อหฺรปตฺวา อติเรกตริ กโรตฺติเยว”^{๑๓} “ตั้งแต่วันได้รับราชาภิเษกจนถึงปัจจุบันนี้ พระองค์ (พระเจ้าวิไชยดิสมหาราช) โปรดให้ทำเครื่องบูชาสักการะถวายบูชาพระพุทธรูป คือ พระสัพพัญญูสิหิงค์องค์ประเสริฐยิ่ง ๆ ขึ้น” ข้อความนี้เป็นหลักฐานที่แสดงว่า ลิหิงคณิทานนี้ ต้องแต่งในสมัยของพระเจ้าวิไชยดิสมหาราช กษัตริย์เมืองหริภุญชัย^{๑๔}

^{๑๒} สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, หน้า ๓.

^{๑๓} พระโพธิ์รังสี, นิทานพระพุทธรสิหิงค์, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวพร, ๒๕๐๖), หน้า ๓๑.

^{๑๔} พระรัตนปัญญาเถระ, ชินกาลมาลีปกรณ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สามมิตร, ๒๕๑๕), หน้า ๑๖๗.

ระหว่าง พ.ศ.๑๕๔๕-๑๕๘๕ ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่^{๑๕} และพงศาวดารโยนก^{๑๖} ออกพระนามว่า พระเจ้าสามฝั่งแกน

๒.๓.๒ ประวัติผู้แต่ง

ประวัติของพระโพธิ์รังสี เท่าที่พบหลักฐาน ซึ่งเชื่อถือได้ในขณะนี้ ยังมีน้อยแต่พอสรุปจากหลักฐานบางแห่งว่าท่านเป็นชาวหริภุญชัย^{๑๗} สำหรับคำว่า “โพธิ์รังสี” สันนิษฐานว่าเป็นฉายา มิใช่นามสมณศักดิ์ ท่านเป็นบุคคลที่มีชีวิตอยู่ระหว่างรัชสมัยพระเจ้าแสนเมือง มาตรฐานเมือง เชียงใหม่ ถึงรัชสมัยพระเจ้าติโลกราชครองเมืองเชียงใหม่^{๑๘}

ในสิหิงคนิทานจบท้ายว่า “อติ ปวรสิหิงคนิทาน โพธิ์รังสีมหาเถระน สีสาทิสพคุณุคตม สมณนาเคน รจิต สาคกรสามิกสุต อารชานาสสาธิปายน ปริปัญญ สิหิงคนิทาน นิฎฐิต” นิทาน พระพุทธสิหิงคองค์ประเสริฐ รจนาโดยพระโพธิ์รังสีมหาเถระ ผู้ประกอบด้วยศีลเป็นต้น อันเป็น คุณธรรมสูงกว่าสิ่งทั้งปวง ได้จบลงแล้วอย่างสมบูรณ์ตามความประสงค์ของพระสาครสามิผู้ อารชานาให้รจนา^{๑๙}

ในชินกาลมาลี ได้กล่าวถึงพระมหาเถระที่อยู่ในเมืองเชียงใหม่ ๒๕ รูป ว่าได้เดินทางไป ประเทศลังกา และได้อุปสมบทใหม่ที่ลังกานั้นเมื่อ พ.ศ. ๑๕๖๘ ชื่อพระมหาเถระเหล่านี้ กล่าวไว้ใน ชินกาลมาลี เพียง ๗ ชื่อ มีชื่อ มหาพุทธสาคร รวมอยู่ด้วย พระมหาเถระเหล่านี้ เมื่อกลับจากลังกา แล้ว ได้เดินทางไปเผยแผ่พุทธศาสนาในเมืองต่าง ๆ ใน พ.ศ. ๑๕๗๔ ได้ไปเมืองศรีสัชชนาลัย และได้อุปสมบทให้พระพุทธสาครเถระในเมืองศรีสัชชนาลัยนั้น พระพุทธสาครองค์ที่อยู่ที่เมือง ศรีสัชชนาลัยนี้ ต่อมาได้ไปอยู่ที่วัดป่าแดงเชิงคอกสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากระยะเวลาของ เหตุการณ์ที่เกี่ยวกับพระมหาพุทธสาครองค์ที่ไปลังกา และพระพุทธสาครองค์ที่อุปสมบทใหม่ที่ เมืองศรีสัชชนาลัย ตกอยู่ในช่วงสมัยของพระเจ้าวิไชยดิศสมหาราชหรือพระเจ้าสามฝั่งแกน จึง สันนิษฐานว่าบางทีพระสาครสามิ ผู้อารชานาพระโพธิ์รังสีให้แต่งสิหิงคนิทาน อาจเป็นพระมหา

^{๑๕} สำนักนายกรัฐมนตรี, คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๔), หน้า ๔๔.

^{๑๖} พระยาประชากรกิจ, พงศาวดารโยนก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, ๒๕๑๕), หน้า ๓๐๗.

^{๑๗} ชุ่ม ณ บางช้าง, นำชมจังหวัดเชียงใหม่, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๑๖), หน้า ๔๐.

^{๑๘} สดุกถ จังกาจิตต์, จามเทวี : วรรณกรรมที่ถูกลืม, (กรุงเทพมหานคร : โอเอสพริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๕๑), หน้า ๒๓๕.

^{๑๙} พระโพธิ์รังสี, นิทานพระพุทธสิหิงค์, แปลโดย แสง มนวิฑูร,ร.ต.ท., (กรุงเทพมหานคร : กรม ศิลปากร), ๒๕๐๖, หน้า ๒๑.

พุทธศักราชที่ไปลังกา หรือพระพุทธรูปที่ไปลังกา หรือพระพุทธรูปที่ไปลังกาใหม่ ที่เมืองศรีสัชชนาลัย องค์ใดองค์หนึ่ง และถ้าเป็นองค์ที่ไปลังกา พระโพธิ์รังสีเถระ ก็อาจเป็นหนึ่งในบรรดาพระเถระ ๒๕ รูป ที่เดินทางไปลังกาเมื่อ พ.ศ. ๑๕๖๘^{๒๐}

ในรัชสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน ขณะนั้นพระโพธิ์รังสีเป็นพระมหาเถระแล้ว ได้ผ่านความเป็นเถระ และมีพรรษาถึง ๒๐ พรรษา แสดงว่าพระโพธิ์รังสีมีอายุกว่า ๔๐ ปี ขณะที่งานเรื่อง สิบหิงคนิทาน^{๒๑}

พระโพธิ์รังสีเป็นชาวเมืองหริภุญชัย และได้รับอาราธนามาอยู่เชียงใหม่ เพราะท่าน เจตนารมณ์เรื่องจามเทวีวงศ์ ให้เป็นเรื่องประวัติของเมืองหริภุญชัย และกษัตริย์ที่ครองเมืองหริภุญชัย โดยเฉพาะ แสดงถึงความกตัญญูต่อกันกำเนิดของท่านโดยแท้ พระโพธิ์รังสีทรงมรณภาพ ในรัชสมัย พระเจ้าติโลกราช เพราะในสมัยต่อมาโดยเฉพาะในรัชสมัยพระเจ้ากรุงเชียงใหม่ ได้มีการกล่าวถึงพระภิกษุสำคัญ ๆ หลายรูป ที่ได้รับงานวรรณกรรมหรือได้สร้างปูชนียสถานไว้ แต่ไม่ได้เอ่ยถึงพระโพธิ์รังสีเลย^{๒๒}

นอกจากสิบหิงคนิทานแล้ว พระโพธิ์รังสียังได้แต่งผลงานบาลีที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งชื่อ จามเทวีวงศ์ ถึงแม้ว่าไม่ปรากฏรายละเอียดชีวประวัติของท่าน แต่ชื่อของท่านก็ดำรงอยู่ในประวัติศาสตร์ของชาติ ในฐานะผู้บุกเบิกการสร้างสรรคัวรรณกรรมบาลี ประเภทตำนานในประเทศไทย^{๒๓}

๒.๓.๓ ภาษาและการประพันธ์

พระโพธิ์รังสี ได้แต่งสิบหิงคนิทานเป็นภาษาบาลี ซึ่งเป็นกลุ่มตำนานรุ่นเก่า แต่งเป็นบท ร้อยกรอง ๑๑๘ คาถา เป็นปัฐยาวัตร ๑๐๕ บท โศก ๑๐ คาถา ริงส์ฎะ ๖ คาถา อินทวชิรา ๕ คาถา มาลินี ๒ คาถา คาถาเหล่านี้มักเป็นบทสนทนา คำอุทานหรือคิดคำนึง^{๒๔} เพื่อให้บรรลุแนวคิด ดังกล่าวข้างต้น ผู้แต่งมีวิธีการดำเนินเรื่องดังนี้^{๒๕}

^{๒๐} สุพรรณ ณ บางช้าง, วัฒนาการงานเขียนภาษาบาลีในประเทศไทย : จารึก ตำนาน พงสาวดาร สาน์ประกาศ, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๒๕, หน้า ๑๒๗.

^{๒๑} สดุกณ จังกาจิตต์, จามเทวี : วรรณกรรมที่ถูกลืม, (กรุงเทพมหานคร : โอเอสพริ้นติ้งเฮ้าส์, ม.ป.ป.), หน้า ๒๓๖.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๗.

^{๒๓} สุพรรณ ณ บางช้าง, วัฒนาการงานเขียนภาษาบาลีในประเทศไทย : จารึก ตำนาน พงสาวดาร สาน์ประกาศ, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๒๕, หน้า ๑๒๗.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔๔.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒๒.

๑) ใช้สำนวนลีลาแบบเล่าเรื่องเหมือนอย่างนิทานของไทย มีบทพรรณนาและบทสนทนาโต้ตอบสลับกันจามความเหมาะสมของท้องเรื่อง ช่วยให้น่าสนใจชวนติดตาม จำง่ายและคู่มือความจริง ในฐานะที่เป็นเรื่องเล่าสืบต่อกันมา กล่าวได้ว่า ถึงแม้ว่า ผลงานตำนานบาลีจะเป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ ก็มีลักษณะของวรรณกรรมมุขปาฐะอย่างมาก

๒) มีการสอดแทรกธรรมะคำสอน ลักษณะนี้ปรากฏชัดเจน เช่น กรรม คำสอนเรื่อง การประพฤติดนตามหลักศีล ๕^{๒๖} และสัปปริสธรรม คุณค่ากำลังปัญญา การทำความดี การปกครองโดยธรรม

๓) เต็มไปด้วยเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ ตัวอย่าง เช่น ในสิงหนคินิทาน เมื่อพระราชาสีหลโปรดให้สร้างพระพุทธรูปเสร็จเรียบร้อย ก็มีการเฉลิมฉลองเป็นเวลา ๗ วัน ๗ คืน เทวดา อสูร ครุฑ นาค คนธรรพ์ กิณนร ก็มาร่วมนูชาด้วยในที่ต่าง ๆ ที่พระพุทธรูปประดิษฐาน ก็มี ความอัศจรรย์ต่าง ๆ เกิดขึ้น เช่น ลอยขึ้นไปบนอากาศเหนือเศียรพระร่วง

๔) มีบุคคลหรือสิ่งพิเศษ เข้ามาช่วยเสริมเหตุการณ์ให้เกิดขึ้น ในลักษณะที่จะเป็นรากฐานของการสร้างพระพุทธรูปไปจนถึงตลอด ๕,๐๐๐ ปี หรือเพื่อให้กฎแห่งกรรมประจักษ์ผลชัดเจนในทันทีทันใด เช่น ใน สิงหนคินิทาน เมื่อพระราชาสีหลทรงมีความประสงค์จะเห็นรูปพระพุทธรูปเข้า พญานาคตนหนึ่งก็เข้ามาช่วยให้สมพระราชประสงค์ ด้วยการเนรมิตตนเองเหมือนดังพระพุทธรูป พร้อมทั้งบันดาลให้เห็นบรรยากาศพระเชตะวันในสมัยพุทธกาล การเห็นนั้นนำไปสู่การสร้างพระพุทธรูปสิงห์ หรือเมื่อเรือที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสิงห์แตก พระพุทธรูปสิงห์ลอยน้ำมาใกล้เมืองนครศรีธรรมราช เทวดาประจำสมุทรก็เข้าฝันเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช เพื่อเตรียมตัวต้อนรับพระพุทธรูปสิงห์ จัดเรือสำเภาไปรับ

๕) มีการอธิบายเหตุผลของเหตุการณ์ต่าง ๆ เพื่อยืนยันความถูกต้องและความเป็นไปได้ของเรื่อง วิธีการอธิบายแบบนี้เข้าใจว่า รับรูปแบบมาจากผลงานอรรถกถาบาลีของลังกา เช่น ใน สิงหนคินิทาน เมื่อพระพุทธรูปสิงห์ลอยน้ำมาเองหลังจากที่เรือแตก ก็มีการตั้งคำถามว่า เพราะเหตุใด เทวดาประจำสมุทรหรือเทวดาประจำอากาศ จึงไม่ช่วยรักษาพระพุทธรูปสิงห์ ตอบว่าเพราะเทวดาเหล่านั้นไปประชุมกันหมดที่เทวสมาคม และมีคำถามต่อว่า ถ้าพระพุทธรูปสิงห์มีฤทธิ์ เหตุไรจึงไม่ช่วยคุ้มครองชีวิตของคนที่ยกน้ำ ตอบว่าคนเหล่านั้นต้องตายตามกรรมของเขา ขึ้นชื่อว่าบุญกรรม

^{๒๖} ศ.ม. (ไทย) ๑๕/๔/๓, ๑๕๕/๓๘, ๑๕๐/๘๐, ๑๕๒/๑๐๕, ๑๕๔/๑๑๔, ๑๕๒/๑๒๖, ๑๖๕/๒๑๒, ๑๕๑/๒๓๖, ๔๑๒/๒๖๕, ๕๕๘/๔๕๐, ๑๐๑๓/๕๒๒, ๑๐๓๓/๕๕๕, ๑๐๔๓/๕๗๐, อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖/๑๑, ๓/๑๒, ๒๒/๓๖, ๕๒/๘๗, ๕๓/๘๘, ๕๕/๕๓, ๓๑/๑๑๓, ๓๔/๑๒๐, ๑๐๓/๒๐๕, ๑๕๒/๒๓๕, ๒๑๑/๓๓๒, ๒๑๕/๓๓๖, พุ.ชา.ทุกก. (ไทย) ๒๓/๒๒/๖, ๓๒/๓๑, ๔๕/๓๖, ๓๕/๘๕, ๘๐-๘๑/๖๐๘, ๘๘/๑๓๔, ๑๓๖/๑๑๒.

ไม่มีใครช่วยได้แม้แต่องค์พระศาสดา พร้อมทั้งยกตัวอย่างเหตุการณ์ในสมัยพุทธกาลมาประกอบคำอธิบาย

ส่วนจบ เสนอตามรูปแบบผลงานบาลีของลังกา ในผลงาน ๓ เรื่อง มีรายละเอียดมากขึ้นต่างกัน จามเทวีวงศ์ จบลงเหมือนกับการจบของแต่ละปริเฉท คือ บอกว่าพระโพธิ์รังสีเป็นผู้แต่งในสิหิงคินิทาน นอกจากจะบอกว่าพระโพธิ์รังสีเป็นผู้แต่งแล้วยังเพิ่มเติมประวัติการแต่ง ด้วยการบอกว่าพระศาครามีเป็นผู้อาราธนาให้แต่ง ในรัตนพิมพวงศ์ มีรายละเอียดมากขึ้น พระพรหมราชปัญญาได้บอกชื่อของท่าน อายุและพรรษาการบวชในเวลาที่แต่ง สถานที่อยู่ ประวัติชีวิตของท่าน ว่าได้เริ่มบวชแต่เมื่ออายุได้ ๗ ขวบ มีความตั้งใจมาโดยตลอดที่จะศึกษาปฏิบัติธรรม รวมทั้งได้บอกถึงวัตถุประสงค์ของการแต่ง และอธิบายขอให้ท่านสังกัสของการแต่งยังให้ท่านได้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต^{๒๗}

๒.๔ โครงสร้างของตำนานสิหิงคินิทาน

๒.๔.๑ ส่วนหน้า

ส่วนหน้า ประกอบด้วยบทนมัสการพระรัตนตรัย การขอให้ผลแห่งการนมัสการพระรัตนตรัยนั้นช่วยให้พ้นจากอันตรายทั้งปวง การบ่งความสำคัญของเรื่องที่ประพันธ์รวมทั้งบอกที่มาของเรื่อง ส่วนนี้ทั้งหมดรับรูปแบบสืบต่อจากผลงานบาลีของลังกา เช่น คัมภีร์มหาวงศ์ คัมภีร์อุปวงศ์ เป็นต้น มีลักษณะการวางระบบไว้อย่างดีเป็นขั้นตอนชัดเจน และมีความพยายามที่จะแสดงความสามารถในเชิงการประพันธ์สูงกว่าส่วนอื่น ๆ ของเรื่อง โดยเฉพาะบทปณามคาถาแต่งเป็นคาถา มีการเล่นคำ และประมวลความหมายคุณค่าอันล้ำเลิศของพระรัตนตรัยได้อย่างกระชับเด่นกล่าวได้ว่าเป็นส่วนที่มีลักษณะเป็นงานเขียน

๒.๔.๒ ส่วนเชื่อมโยงเหตุการณ์ในพุทธกาลและลังกา

ส่วนที่เชื่อมโยงกับเหตุการณ์สมัยพุทธกาล หรือพุทธกาลในอินเดียและลังกา มีสาระสำคัญ ๒ อย่าง อย่างหนึ่งคือ การแสดงจุดเริ่มต้นของเรื่อง ซึ่งต่อมาจะเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในไทย อีกอย่างหนึ่งคือ พุทธพยากรณ์ หรือ สวาททำนายถึงเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในไทย เช่น สิหิงคินิทาน กล่าวถึง การสร้างพระพุทธรูปสิหิงคินครั้งแรกที่ลังกา เมื่อประมาณ พ.ศ. ๙๐๐ ในการสร้างเกิดความพลาดพลั้ง นิ้วพระหัตถ์ของพระพุทธรูปไม่บริสุทธิ์ คือมีรอยหักแหว่ง พระราชาได้รับสั่งให้ทำการแก้ไข พระอรหันต์พากันตัดทานกล่าวเป็นคำทำนายกาลในอนาคตว่า ต่อไปพระพุทธรูปนั้นจะไปอยู่ในชมพูทวีป^{๒๘} และพระเจ้าแผ่นดินของชมพูทวีปนั้นจักเป็นผู้ทำ

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒๒ – ๔๒๔.

^{๒๘} หมายถึง ดินแดนของไทย โดยเฉพาะล้านนา

นี้ว่าพระหัตถ์ของพระพุทธรูปให้บริสุทธิ์ และเมื่อพระพุทธศาสนาถึง ๒๐๐๐ ปี พระพุทธรูปจะได้รับการอัญเชิญให้มาประดิษฐานที่เกาะลังกาอีกครั้งหนึ่ง บังชี้เนื้อหาสำคัญที่สุดที่ผู้ประพันธ์ต้องการแสดง นอกจากนี้ยังเป็นส่วนสำคัญที่ผู้แต่งใช้เป็นกลวิธีปลุกเร้าความสนใจ ความศรัทธา และความภูมิใจของผู้อ่านชาวล้านนา ที่ได้เกิดมาเป็นพุทธศาสนิกชน ในดินแดนที่ได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธองค์หรือพระอรหันต์ ว่าจักเป็นที่ตั้งมั่นของพระพุทธศาสนา ที่ประดิษฐานพระพุทธรูปองค์สำคัญ หรือที่ห่มนวมพระธาตุ ความศรัทธาและความภูมิใจนี้ จะสร้างสำนึกความรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ ของพุทธศาสนิกชนที่ดี โดยเฉพาะบทบาทหน้าที่ของการร่วมกัน ชำรงสืบต่อพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวด้วยความรุ่งเรืองไปจนตลอด ๕๐๐๐ ปี^{๒๘}

๒.๔.๓ ส่วนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเมืองไทย

ส่วนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในไทย ส่วนนี้มีแนวคิดและวิธีการดำเนินเรื่องทำนองเดียวกับส่วนที่เชื่อมโยงกับเหตุการณ์สมัยพุทธกาลหรือหลังพุทธกาล กล่าวคือ

๑) มีพุทธศาสนาเป็นแกน ทั้งในส่วนเป้าหมายและเนื้อหา เพื่อมุ่งสร้างความมั่นคงของพุทธศาสนาและเพื่อสืบต่อพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนตลอด ๕๐๐๐ ปี

๒) พุทธศาสนาอยู่ในฐานะเหนือทุกสิ่งทุกอย่าง นอกจากจะเป็นศูนย์รวมแห่งความศรัทธา เป็นที่พึ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจแล้ว ยังเป็นตัวกำหนดความเป็นไปของชีวิตทั้งมวล สังขรณ์ที่ผู้แต่งนำเสนอเป็นหลักคือ สังขรณ์เรื่องกฎแห่งกรรม คนทุกคนไม่ว่าจะมีฐานะทางสังคม วยวุฒิ เพศอย่างไร ล้วนมีชีวิตเป็นไปภายใต้กฎแห่งกรรมทั้งสิ้น เมื่อกระทำความดี ย่อมได้รับผลแห่งความดี ประสบชีวิตที่ผาสุกรุ่งเรือง เมื่อทำความชั่วก็จะได้ผลแห่งการทำชั่ว ประสบความทุกข์ยากความพินาศตามกระแสกรรม

๓) ผลแห่งกรรมที่บุคคลกระทำ นอกจากจะตกแก่ตัวผู้กระทำแล้ว ยังมีผลต่อสังคมทั้งที่เป็นบุคคลและที่เป็นสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยเฉพาะถ้าบุคคลนั้นอยู่ในฐานะสำคัญของสังคม เช่น พระมหากษัตริย์ เจ้าเมือง ดังนั้น ทุกคนควรมีสำนึกร่วมกันในการที่จะประพฤติตนอยู่ในธรรมสร้างความผาสุกให้แก่กันและกัน^{๓๐}

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒๐-๔๒๑.

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒๑.

๒.๕ เนื้อหาตำนานสิหิงคินิทาน

เนื้อหานิทานพระพุทธสิหิงค์ แต่งโดย พระโพธิ์รังสี แต่งเป็นภาษาบาลี เมื่อก่อน พ.ศ. ๑๕๘๕ ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร แปลเป็นภาษาไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖^{๑๑}

สิหิงคินิทาน กล่าวถึง การสร้างพระพุทธรูปสิหิงค์ในครั้งที่ลังกา เมื่อ พ.ศ. ๗๐๐ ในการสร้างเกิดความพลาดพลั้ง นิ้วพระหัตถ์ของพระพุทธรูปไม่บริสุทธี คือมีรอยแหว่ง พระราชามีรับสั่งให้ทำการแก้ไข พระอรหันต์พากันตัดทานกล่าวเป็นคำทำนายกาลในอนาคตว่า ต่อไปพระพุทธรูปนั้นจะไปอยู่ชมพูทวีป^{๑๒} และพระเจ้าแผ่นดินของชมพูทวีปนั้นจะเป็นผู้ทำให้นิ้วพระหัตถ์ของพระพุทธรูปให้บริสุทธี และเมื่อพระพุทธศาสนาถึง ๒๐๐๐ ปี พระพุทธรูปจะได้รับการอัญเชิญให้มาประดิษฐานที่เกาะลังกาอีกครั้งหนึ่ง

สาระสังเขป เนื้อหาแบ่งเป็น ๘ ปริเฉท

ปริเฉทที่ ๑ เริ่มต้นด้วยบทประณามคาถา กล่าวนมัสการพระรัตนตรัย บ่งว่าจะแต่งเรื่องพระพุทธรูปองค์ประเสริฐ นามว่าพระสิหิงค์ แล้วแสดงความสำคัญของเรื่องที่แต่งว่า พระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ ทรงปลดเปลื้องสัตว์โลกให้พ้นจากกิเลสและความทุกข์ นับจำนวน ๒๔ อสงไขย ๖๐๐๐ โภกฏี กับ ๑ แสนคน ส่วนพระพุทธของเราทั้งหลาย ตั้งแต่ตรัสรู้ครั้งแรกจนกระทั่งนิพพาน ได้โปรดสัตว์โลกทั้งหลายให้พ้นจากกิเลสเครื่องผูกมัด เป็นจำนวนสัตว์โลก ๒๐ อสงไขย ๑ ล้าน ๖ แสน ๒ หมื่น ๗ พัน โภกฏี ยิ่งขาดอีกประมาณ ๔ อสงไขย จึงจะครบ เพราะฉะนั้น พระองค์จึงประดิษฐานศาสนาไว้เพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลกเหล่านี้ โดยทรง

มอบศาสนาอันประเสริฐไว้กับพระพุทธรูป ตลอด ๕๐๐๐ ปี เพื่อช่วยให้สัตว์โลกอีก ๔ อสงไขย คนได้พ้นทุกข์ ต่อจากนั้นได้เริ่มเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ โดยเล่าว่า ใน พ.ศ. ๗๐๐ พระราชา ๓ พระองค์ แห่งเกาะสีหฬประสงค์จะเห็นรูปพระพุทธ พญานาคจึงอาสาเนรมิตรูปลักษณะของพระพุทธเจ้าท่าองค์จริง พระอรหันต์ซึ่งอยู่เกาะสีหฬนั้นได้จดจำพุทธลักษณะที่พญานาคเนรมิตรไว้

ปริเฉทที่ ๒ พระราชาทั้ง ๓ พระองค์ ทรงเลื่อมใสในรูปพระพุทธ จึงคิดหล่อรูปพระพุทธองค์ด้วยทองสัมฤทธิ์ขึ้นไว้สักการะ โดยให้มีพุทธลักษณะเหมือนกับที่พระอรหันต์ได้จดจำมา ในขณะที่ช่างหล่อทำการหล่อพระพุทธรูปนั้น พระราชาองค์หนึ่งทอดพระเนตรเห็นช่างหล่อคนหนึ่งทำไม่ได้ตามพระประสงค์ จึงหวาดด้วยหางกระบะเบน ถูกนิ้วมือช่างหล่อนั้น เป็นเหตุให้นิ้วพระหัตถ์ของพระพุทธรูปนิ้วหนึ่งไม่บริสุทธี เมื่อหล่อพระพุทธรูปสำเร็จแล้ว ได้ขนานนามพระพุทธรูปว่า พระสิหิงค์ พระอรหันต์ได้กล่าวคำพยากรณ์ว่า ต่อไปภายหน้า พระพุทธรูปองค์นี้

^{๑๑} พระโพธิ์รังสี, นิทานพระพุทธสิหิงค์, แปลโดย แสง มนวิฑูร, ร.ต.ท., (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๖), หน้า ๓๓.

^{๑๒} หมายถึง ดินแดนของไทย โดยเฉพาะล้านนา

จักไปอยู่ในชมพูทวีป (ในเรื่อง หมายถึง แผ่นดิน) พระราชาองค์หนึ่งในประเทศนั้นจะทำนบารุงพระพุทธรูปและจะทำนบพระหัตถ์ให้บริสุทธิ์ ครั้นพระพุทธรูปครบ ๒,๐๐๐ ปี กษัตริย์สี่หลจะนำพระพุทธรูปกลับมาเกาะสี่หล

ปริจเฉทที่ ๑ ชาวสี่หลได้บูชาพระพุทธรูปสี่หล มาจนถึง พ.ศ. ๑๕๐๐ ครั้งนั้น มีกษัตริย์กรุงสุโขทัยองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า ไสยรงค์หรือพระร่วงองค์ประเสริฐ หรือพระร่วงนกรบ พระองค์มีอาณาเขตทางเหนือจดแม่น้ำน่าน ทางใต้ไปถึงเมืองนครศรีธรรมราช พระองค์ได้เสด็จไปหาเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ได้ขอให้เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชหาอูบาย ขอพระพุทธรูปสี่หลจากพระราชาสีหลมาบูชา พระราชาสีหลทรงทราบเรื่องคำพยากรณ์ จึงยินดีส่งพระพุทธรูปสี่หลมายังเมืองนครศรีธรรมราช ระหว่างทางที่ตามสมุทรพระพุทธรูปสี่หลได้แสดงปาฏิหาริย์

ปริจเฉทที่ ๔ ในเวลาที่พระพุทธรูปสี่หลประดิษฐานที่เมืองนครศรีธรรมราช ได้แสดงปาฏิหาริย์ลอยขึ้นสู่อากาศ เปล่งรัศมีออกทุกทิศ เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช จึงแจ้งข่าวให้พระร่วงทราบ พระร่วงได้เสด็จมารับพระพุทธรูปสี่หลไปประดิษฐานที่เมืองสุโขทัย

ปริจเฉทที่ ๕ พระพุทธรูปสี่หลได้ประดิษฐานที่เมืองสุโขทัยตลอดรัชสมัยพ่อขุนบาล(เมืองพระเจ้าลิไทย เจ้าน้ำท่วม จนถึงสมัยพระเจ้าอู่ทองไทยหรือพระธรรมราชา ในเวลานั้น นครอุษยามีกษัตริย์ทรงพระนามว่า พระรามาริบัติ ทรงเห็นว่าพระธรรมราชาทรงฝึกฝนในทางศาสนา มิได้ตั้งสมกำลังทหาร จึงยกทัพมายึดเมืองสุโขทัยได้ แล้วมอบหมายให้ราชบุตรพระนามว่า เจ้าเดช (ขุนหลวงพะงั่ว) ครอบครองเมือง ส่วนพระองค์เสด็จกลับอุษยมา ต่อมาพระธรรมราชาทูลขอให้ครอบครองเมืองอีก พระรามาริบัติจึงโปรดให้พระธรรมราชาได้ครองเมืองสองแคว พระธรรมราชาที่อัญเชิญพระพุทธรูปสี่หลไปด้วย พระองค์จึงให้อัญเชิญพระพุทธรูปสี่หลไปอุษยมา โปรดให้ประดิษฐานพระพุทธรูปสี่หล บนอาสนะร่วมกับพระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์อีกหลายองค์ ทำให้คนภายนอกไม่อาจทราบได้ว่าองค์ใดคือพระพุทธรูปสี่หล

ปริจเฉทที่ ๖ พระราชาแห่งเมืองกำแพงเพชรนามว่า ญาณดิศ ประสงค์จะได้พระพุทธรูปสี่หลมาบูชา จึงส่งพระราชมารดาไปปรนนิบัติพระรามาริบัติ กษัตริย์อุษยมา จนเป็นที่รักใคร่โปรดปราน พระนางได้ทำอูบายจนสามารถส่งพระพุทธรูปสี่หลไปให้พระญาณดิศ ซึ่งรอรับอยู่ที่เมืองทวารวดีนคร (น่าจะเป็นเมืองนครสวรรค์) แล้วนำไปประดิษฐานที่เมืองกำแพงเพชร

ปริจเฉทที่ ๗ ครั้งนั้น ที่นครเชียงใหม่ มีกษัตริย์ทรงพระนามว่า กลิมหาราช (เจ้าก้อนา) พระองค์มีพระขนิษฐภคินีองค์หนึ่ง ซึ่งทรงรอบรู้การช่างต่าง ๆ มีพระนามว่า เจ้ามหาพรหม ครองเมืองเชียงราย เจ้ามหาพรหมประสงค์จะได้พระพุทธรูปสี่หลมาบูชา จึงขอกองทัพเมืองเชียงใหม่มาสมทบกับกองทัพเชียงราย ยกไปยังเมืองกำแพงเพชรเพื่อบังคับขู่เชิญเอาพระพุทธรูปสี่หล ทางฝ่ายเมืองกำแพงเพชรได้กราบทูลเจ้ามหาพรหมว่า พระพุทธรูปสี่หล เป็นของพระรามาริบัติแห่งอุษยมา จึง

ต้องจำลองพระพุทธรูปหิ้งค์ไว้ก่อน และขอให้เจ้ามหาพรหมไปรอรับพระพุทธรูปหิ้งค์ที่เมืองตากในอีก ๗ วัน เมื่อเจ้ามหาพรหมได้พระพุทธรูปหิ้งค์แล้ว ได้อัญเชิญไปประดิษฐานที่หัวเกาะดอนแท่นกลางแม่น้ำโขง ๗ วัน แล้วจึงอัญเชิญไปยังเมืองเชียงราย โปรดให้ตัดพระหัตถ์พระพุทธรูปหิ้งค์ที่ไม่บริสุทธ์ออก ปั้นรูปขี้ผึ้งหล่อทองสัมฤทธิ์ใหม่ให้พระหัตถ์บริสุทธ์ แล้วประดิษฐานไว้ในวิหารต่อมาเจ้ามหาพรหมให้ปั้นพระพุทธรูปขึ้นใหม่อีกองค์หนึ่ง มีลักษณะเหมือนพระพุทธรูปหิ้งค์ทุกประการ หล่อด้วยทองคำ แล้วให้ประดิษฐานไว้ที่เดียวกันกับพระพุทธรูปหิ้งค์องค์จริง

ปริจเฉทที่ ๕ พระเจ้ากสิมหาราช พระเชษฐาของเจ้ามหาพรหม ได้สร้างพระเจดีย์ใหญ่และวิหารพระพุทธรูปไว้ในพะนครเชียงใหม่ ณ ที่ซึ่งเรียกว่า บ้านเชียงใหม่ พร้อมทั้งได้ปลูกต้นไม้โพธิ์ ซึ่งพระสืลวิสุทธิเถระนำมาจากเกาะสีหะไว้ ณ ที่นั้น และยกที่นาที่สวนและทาสชายหญิงให้ดูแลรักษาไม้โพธิ์กับพระเถระนั้น แต่พระองค์สิ้นพระชนม์ไปก่อนที่จะสร้างวัดเสร็จ ราชบุตรของพระองค์ทรงพระนามว่า พระสิริ (พระเจ้าแสนเมืองมา) ได้ครองราชย์ เจ้ามหาพรหมได้ยกทัพมาตีเชียงใหม่แต่ไม่สำเร็จ จึงยกทัพไปกวาดต้อนชาวเมืองหริภุญชัยไปทั้งหมด ต่อมาพระเจ้าสิริราชบุตรได้ยกทัพไปตีเมืองเชียงราย จับตัวเจ้ามหาพรหมไว้ได้ ได้อัญเชิญพระพุทธรูปหิ้งค์กับพระพุทธรูปทองคำไปไว้ที่เมืองเชียงใหม่ โปรดให้ประดิษฐานไว้ในซุ้มด้านสุดหอชัย เมื่อพระเจ้าสิริราชบุตรสิ้นพระชนม์ พระเจ้าวิไชยดิศ (พระเจ้าสามฝั่งแกน) ผู้เป็นราชบุตรได้ครองราชย์ ก็ได้บูชาพระพุทธรูปหิ้งค์ตลอดมา

สิหิงคินิทานเป็นตำนานที่แต่งรองรับพระพุทธรูป ทำให้พระพุทธรูปมีความศักดิ์สิทธิ์เป็นที่ต้องการสักการะและเข้าครอบครองของเหล่าเจ้าบ้านผ่านเมืองพระราชามหากษัตริย์ มีการอัญเชิญเคลื่อนย้ายไปประดิษฐานที่ต่างๆ ก่อให้เกิดความเชื่อความศรัทธาส่งผลให้เกิดเป็นประเพณีและวัฒนธรรม สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดคติความเชื่อของคนล้านนาต่อพระพุทธศาสนาในต่าง ๆ มาจนถึงปัจจุบัน

บทที่ ๓

อิทธิพลของตำนานลึหิงคินิทานต่อพุทธศาสนาในล้านนา

ลึหิงคินิทาน เป็นตำนานที่มีลักษณะเป็นผลผลิตของจินตนาการ เกิดจากความคิดและความเชื่อ ความเข้าใจโดยเฉพาะ เพราะว่าเป็นการแสดงออกของตำนานในรูปของสัญลักษณ์ ที่สร้างขึ้นมาจากลักษณะความคิด ในบทนี้จะกล่าวถึงประเด็นสำคัญของอิทธิพลตำนานลึหิงคินิทานต่อพระพุทธศาสนาในล้านนา การสร้างพระพุทธรูป คติความเชื่อ งานด้านวรรณกรรม การเมือง การปกครอง ทั้งฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักร ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๓.๑ อิทธิพลด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในล้านนา

อาณาจักรล้านนา มีพระเจ้าเม็งรายเป็นปฐมกษัตริย์ ครองราชย์ ณ เมืองเชียงใหม่ พ.ศ. ๑๘๐๒-๑๘๕๓ ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เช่น สร้างวัดเชียงมั่น เป็นต้น ต่อมา พ.ศ. ๑๘๘๘-๑๘๒๘ พระเจ้ากือนาธรรมมิกราช หรือคือนา ทรงส่งราชทูตมายังพระเจ้าลิไท ทูลขออาราธนาพระสงฆ์จากสุโขทัย ซึ่งเคยไปศึกษาพุทธศาสนาในลังกามีวัตรปฏิบัติอันงดงาม ไปเผยแพร่พระพุทธศาสนาและนำพระบรมสารีริกธาตุมาล้านนาด้วย^๑

จากนั้นพระมหาสวามีอุทุมพร ก็ได้ส่งพระอานนท์ไปบวชแปลงและศึกษาพระธรรมวินัยที่ลังกา ขึ้นมาพร้อมกับพระอนูจรที่ไปบวชแปลงในลังกาจำนวน ๑๒ รูป ให้ขึ้นไปปรับปรุงพระศาสนาในล้านนาและได้ถวายพระธรรมเทศนาให้พระเจ้ากือนา จนพระองค์ทรงเลื่อมใสมาก จากนั้นก็ได้แนะนำให้พระเจ้ากือนา ส่งชีฟ้าขาวไปอาราธนาพระมหาสุมนเถระ ซึ่งเป็นอาจารย์ของท่าน ให้มาเป็นอุปัชฌาย์ทำสังฆกรรม หลังจากนั้นพระมหาสุมนเถระก็ขึ้นมาปฏิรูป พระศาสนาในล้านนา^๒

ตั้งแต่นั้นมาพระพุทธศาสนาในเชียงใหม่ก็มี ๒ นิกาย คือ นิกายหริภุญไชย ซึ่งเป็นนิกายเดิม และนิกายสุโขทัย ซึ่งเริ่มเกิดขึ้นที่วัดสวนดอก ยุคนี้ถือว่าเป็นการเริ่มต้นพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ในอาณาจักรล้านนา มีการสร้างปูชนียสถานที่สำคัญคือ พระธาตุเจดีย์ที่วัดสวนดอก และ

^๑ ดร.สุชาติ หงษา, ประวัติพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม, ๒๕๕๐), หน้า ๑๒๐.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๑.

พระธาตุคอกยสุเทพ เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่นำมานั้น เมื่อพระพุทธศาสนาเถรวาท
 ลังกาวงศ์มีบทบาทในด้านนา แต่ก็มีมาผสมกับลัทธิศาสนาดั้งเดิม จนทำให้ข้อปฏิบัติของพระภิกษุ
 ตามเถรวาทย้อนผิดไปจากพระธรรมวินัยอย่างมาก เนื่องจากมีชาวบ้านถวายข้าทาสา ไร่นาคามเขต
 และสัตว์เลี้ยงจำนวนมาก นำมาสู่การปฏิรูปพระพุทธศาสนาให้บริสุทธิ์ถึง ๓ ครั้ง คือ การปฏิรูป
 ในยุคพระเจ้ากือนา การปฏิรูปในยุคพระเจ้าติโลกราช และการสังคายนาครั้งที่ ๘ ณ เมืองเชียงใหม่^๓

ในรัชสมัยพญาสามฝั่งแกน พระสงฆ์จำนวนมากขึ้น คณะสงฆ์ไม่สามัคคีกัน บางกลุ่ม
 ไม่อยู่ในกฎระเบียบวินัย มีการทะเลาะเบาะแว้งในหมู่พระสงฆ์ ต่างฝ่ายก็ถือว่าตนถูกจาก
 ความสับสนวุ่นวายจึงเกิดข้อขัดแย้งในวงการสงฆ์ที่นับวันจะมากเพิ่มขึ้น จึงเป็นพลังผลักดันให้
 พระสงฆ์ล้านนาเชียงใหม่เดินทางไปศึกษาพระธรรมวินัย ตลอดจนแนวทางการประพฤติปฏิบัติ
 แบบลังkawงศ์^๔

ส่งผลพระ โพรธิงสี ได้เขียนตำนานสิหิงคนิทานขึ้นในรัชสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน เป็น
 การเขียนที่เอาแบบอย่างมาจากคัมภีร์มหาวงศ์พงศาวดารลังกา ในตอนเริ่มแรกมีการกล่าวพยากรณ์
 ถึงบ้านเมือง เมื่อพยากรณ์ไปถึงระยะเวลาใดเป็นที่สุดแห่งการทํานาย ก็อาจที่จะกำหนดเอา
 ระยะเวลาอันเป็นเวลาโดยประมาณของการเขียนเอกสารเรื่องนั้น เพราะเรื่องราวที่พยากรณ์เป็น
 เรื่องจริงที่ผ่านมาแล้ว ที่ผู้เขียนตำนานหรือนิทานปรัมปราหิยเข้ามาใส่ไว้เป็นคำพยากรณ์^๕

เป้าหมายของการแต่งตำนานสิหิงคนิทานนี้ อยู่ในระหว่าง พ.ศ.๑๕๔๕-๑๕๕๖ สมัย
 พระเจ้าวิไชยดิศมาหารหรือพระเจ้าสามฝั่งแกน และพระเจ้าติโลกราช เป็นไปเพื่อประโยชน์แห่ง
 การจรรโลงพระศาสนาโดยตรง พระ โพรธิงสีมีพื้นฐานความคิด เรื่องการดำรงอยู่ของ
 พระพุทธศาสนา ๕๐๐๐ ปี แล้วหลังจากนั้นจะเสื่อมสลายลง จึงถือเป็นหน้าที่สำคัญที่จะช่วยกัน
 ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญยั่งยืนไปจนครบ ๕๐๐๐ ปี ตามคติที่เชื่อสืบต่อกันมาแต่ลังกา
 วิธีการทางหนึ่งคือการประพันธ์เรื่องเกี่ยวกับพระศาสนา เพราะเป็นสิ่งที่อาจปลุกสำนึก
 ความเลื่อมใสในพระศาสนาให้เกิดแก่คนทั้งหลาย ได้เสมอเหมือนกับการสร้างพระพุทธรูปให้คน
 ได้กราบไหว้บูชา ทั้งนี้จักต้องเลือกประพันธ์เรื่องที่มีความสำคัญ และมีคุณค่าต่อการที่จะธำรง
 พระศาสนาให้ดำรงอยู่ตลอด ๕๐๐๐ ปี และยังคงความเลื่อมใสให้เกิดแก่คนทั้งหลายได้ ดังที่
 ท่านผู้แต่งได้เลือกแต่งเรื่อง พระพุทธรูป ซึ่งเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าฝากพระศาสนาไว้ หรือเรื่อง

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^๔ พระมหาชัชวาล โขติธมฺโม, “บทบาทของพระมหาญาณคัมภีร์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน
 เชียงใหม่และเชียงคอง”, หน้า ๑๒.

^๕ พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, พระพุทธสิหิงค์ “จริง” ทุกองค์ไม่มี “ปลอม” แต่ไม่ได้มาจากลังกา,
 (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพินเนส พรินติ้งเซนเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕.

จามเทวีวงศ์ ซึ่งมุ่งเน้นถึงการบังเกิดพระธาตุของพระพุทธเจ้าในนครหริภุญชัย ผลของการแตงนี้ นอกจากจะเป็นไปเพื่อประโยชน์แห่งพระศาสนาแล้ว พระโพธิธิงสีเองยังหวังผลที่จักเกิดขึ้นแก่ท่านโดยตรงด้วย ซึ่งผลดังกล่าวก็ยังคงอยู่ในกรอบของสำนักแห่งการตั้งมั่นพระศาสนาที่ยั่งยืนมั่นคง สะท้อนถึงแนวคิดที่กว้างไกลไปในกาลข้างหน้าว่า นอกจากจะได้มีส่วนในการยังให้พระศาสนา สืบต่อไปจนตลอด ๕๐๐๐ ปีแล้ว ยังหวังอีกด้วยว่า เมื่อพระศาสนาเสื่อมสูญ ท่านจักได้เป็นผู้ ประดิษฐานพระพุทธศาสนาให้เป็นประโยชน์แก่ชาวโลกต่อไป โดยสรุปสิ่งที่เป็นแกนของเป้าหมาย แนวคิดทั้งหมด คือเรื่องพระพุทธศาสนาโดยตรง ถือได้ว่าเป็นแนวคิดบริสุทธิ์ จะเห็นได้ว่าพระ พุทธสิหิงค์ มีการอัญเชิญผ่านบ้านเมืองต่าง ๆ ซึ่งแต่ละเมืองจะเคารพบูชาองค์พระพุทธสิหิงค์อย่าง สูงสุด องค์พระพุทธรูปหาใช่เป็นเพียงแค่รูปแห่งพระศาสนา แต่ยังเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา ที่เผยแพร่เข้าในอุษาคเนย์ ทำให้พระพุทธศาสนาอันยังอยู่จนถึงทุกวันนี้พระพุทธสิหิงค์ จึงทำหน้าที่ เผยแพร่พระศาสนา ดังพระศาสนาที่จารึกไปโปรดสัตว์ให้พ้นทุกข์ในวัฏฏะสงสาร

จากการเดินทางของพระพุทธสิหิงค์ที่กล่าวมาในสิหิงคินิทาน ทำให้มองเห็นเส้นทางการเข้ามาของพระพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทลังกาวงศ์สู่ดินแดนล้านนาได้อย่างชัดเจน พระพุทธรูป องค์นี้คือสัญลักษณ์ของแนวความคิด คติความเชื่อ การสร้างพระพุทธรูป การสักการะต้นศรีมหา โโพธิ รวมคติดเกี่ยวกับการอุปถัมภ์บำรุงของฝ่ายอาณาจักร รวมคติดเกี่ยวกับการอุปถัมภ์บำรุงของฝ่าย อาณาจักร และการเคร่งครัดในวัตรปฏิบัติ ตลอดถึงการแตกฉานในพระไตรปิฎก การเกี่ยวคู่ซึ่งกัน และกันทั้งฝ่ายบ้านเมืองและพุทธจักร นี่คือนิเวศและแนวคิดของพระพุทธศาสนาเถรวาท ลังกาวงศ์^๖

สิหิงคินิทาน ได้ทำหน้าที่เผยแพร่พระพุทธรูป โดยการบอกเล่าตำนานของพระพุทธ สิหิงค์ จนเป็นที่รู้จักกันไปอย่างแพร่หลาย ส่งผลให้มีผู้สนใจที่จะกราบไหว้บูชา ปารณา ครอบครองและนิยมสร้างขึ้นบูชา

แสดงให้เห็นว่าตำนานสิหิงคินิทาน เป็นการเผยแพร่ศาสนาโดยการปลุกความเลื่อมใส ใน พระพุทธศาสนาให้เกิดกับผู้คน เสมอเหมือนกับการสร้างพระพุทธรูปให้คนได้กราบไหว้บูชา ทั้งนี้ เพื่อต้องการที่จะธำรงรักษา พระศาสนาให้ดำรงอยู่ตลอด ๕๐๐๐ ปี และยังคงความเลื่อมใสให้เกิดแก่ คนทั้งหลาย อีกทั้งยังเป็นที่พักแก่ที่เคารพน้อมนำมาสู่การศึกษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า

^๖ สุพรรณ ฌ บางช้าง, วิวัฒนาการงานเขียนภาษาบาลีในประเทศไทย : จารึกตำนาน พงสาวดาร ศาสน์ประกาศ, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๕๐๗.

^๗ อ่างแล้ว.

๓.๒ อิทธิพลต่องานประติมากรรม

๓.๒.๑ พระพุทธรูป

พระพุทธรูป เป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นสิ่งที่เป็นสิ่งสักการะของพุทธศาสนิกชนสูงสุด เพราะถือว่าพระพุทธรูปนั้นเป็นเสมือนพระพุทธรเจ้า ผู้เป็นศาสดาของพระพุทธศาสนา ที่พุทธศาสนิกชนทุกคนบูชาและเคารพสูงสุด

สีหิงคนิทาน ได้สะท้อนพระพุทธรูปว่าเป็นส่วนหนึ่งของประติมากรรม อันเกี่ยวกับประติมากรรม กระบวนการช่างแกะสลักและหล่อ ซึ่งทำให้เกิดรูปที่มีมิติสมบุรณ์ ตามอุดมคติของประติมากรผู้ได้สนใจในตำนานสีหิงคนิทาน แล้วจึงเนรมิตรูปพระพุทธรูปให้ตรงกับมโนภาพของตน เพื่อสืบทอดศาสนาและให้เป็นที่อศแทนคำสั่งสอนของพระพุทธรเจ้ารวมถึงการสร้างเป็นพุทธรูปบูชา

พระพุทธรูปนั้น ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาแล้ว จัดเป็นเจดีย์หนึ่งใน ๔ ประเภท คือ^๔

- ๑) ธาตุเจดีย์ เจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธรเจ้า
- ๒) บริโภคเจดีย์ เจดีย์สิ่งทีพระพุทธรเจ้าทรงใช้สอยหรือประทับอยู่ หมายถึง สังเวชนียสถานทั้ง ๔ แห่ง ตลอดถึงสิ่งทีพระองค์ทรงบริโภค เช่น บาตร จีวร และบริวารอื่น ๆ
- ๓) ธรรมเจดีย์ เจดีย์ทีบรรจุพระธรรม บรรจุใบลานจารึกพุทธพจน์
- ๔) อุทเทสิกเจดีย์ เจดีย์ทีสร้างอุทิศพระพุทธรเจ้า อันได้แก่พระพุทธรูปนั่นเอง

ในตำนานสีหิงคนิทานพระโพธิรังสี นิพนธ์ไว้ว่า

พระอรหันต์ได้ฟังพระราชดำรัสของพระราชชา แล้วทรงส่งญาณพิจารณาอดีต อนาคต เห็นว่าเมื่อพระศาสดาของเราทั้งหลายยังทรงพระชนม์อยู่ พระองค์ตรัสบอกท่านพระมหาอนนทเถระว่า เจดีย์ทีชาวโลกบูชาเพื่ออำนวยการประโยชน์และความสุขของเขาเหล่านั้น จนกว่าศาสนาของตลาคจะอันตรายานั้นมี ๓ อย่าง บริโภคเจดีย์ อุทิสเจดีย์ สารีริกเจดีย์ ฟิงทราบว่ารูปพระพุทธรเจ้าทีสร้างขึ้นเรียกว่าอุทิสเจดีย์ อุทิสเจดีย์นี้ เป็นทีบูชาและเป็นที่ตั้งแห่งประโยชน์และความสุขของประชาชนทั้งปวง^๕

ดังนั้น สีหิงคนิทาน จึงทำให้รูปแบบพระพุทธรูปสีหิงค์ เป็นรูปแบบเดียวกับพระพุทธรูปสีหิงค์ของเชียงใหม่ แต่ก็มีทีมีรูปแบบแตกต่างไปจากเชียงใหม่ ก็มี คือ เป็นพระพุทธรูปในศิลปะ

^๔ ส.นิ.อ. (ไทย) ๑๖/๔๓๐/๑๖๕.

^๕ พระโพธิรังสี, นิทานพระพุทธรูปสีหิงค์, แปลโดย แสง มนวิฑูร,ร.ด.ท., (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๖), หน้า ๓๖.

สุโขทัย แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลตำนานสิหิงคนิทานของพระโพธิ์รังสี ที่ส่งผลกระทบต่องานพระพุทธรูปปฏิมาในอาณาจักรล้านนาและอาณาจักรใกล้เคียง

๓.๒.๒ พระพุทธรูปสิหิงค์

พระพุทธรูปสิหิงค์ คือพระพุทธรูปหมวดหนึ่งซึ่งเป็นที่เคารพกราบไหว้ และรู้จักกันดีในหมู่ชาวไทย ทั้งในแง่ของพุทธลักษณะ คือประทับนั่งขัดสมาธิเพชร ปางมารวิชัย พระพักตร์กลม มีอุษณิยะ พระรัศมีทำเป็นต่อมกลม พระอุระนูน ชายสังฆาฏิสั้นเหนือพระถัน มีฐานบัวคว่ำบัวหงายมีเกสรบัว แลดูสง่าประดุจสิงห์ครึ่งด้านหน้าตามที่กำหนดไว้ในมหาปุริสลักษณะ นอกจากนี้ชาวไทยยังเข้าใจกันว่าพระพุทธรูปสิหิงค์มีที่มาจากลังกา

ตำนานหลักที่เป็นมูลฐานคือ นิทานพุทธรูปสิหิงค์ ที่พระโพธิ์รังสีประพันธ์ขึ้นเป็นเรื่องที่กล่าวความเป็นปิตุศรและมีความสิ้นสุดในตัวเอง ด้วยเหตุการณ์อ้างอิงตำนานนี้ทำให้รูปแบบพระพุทธรูปสิหิงค์ทั้งหลายไม่ว่าอยู่ที่ใด จึงเป็นก็รูปแบบเดียวกับพระสิงห์หรือพระพุทธรูปสิหิงค์ของเชียงใหม่ คือเป็นพระนั่งขัดสมาธิเพชร พระหัตถ์อยู่ในท่วงท่าสัมปัสชรรณีแสดงปางมารวิชัย พระองค์ก่อนข้างอวบ มีชายสังฆาฏิสั้น มีพระหนุเป็นปม มีรัศมีรูปดอกบัวตูม ซึ่งแต่ละองค์จะแตกต่างกันที่มีมือเฉพาะท้องถิ่น^{๑๐}

ยกเว้นพระพุทธรูปสิหิงค์ของกรุงเทพมหานครเท่านั้น ที่มีรูปแบบแตกต่างไปจากองค์อื่น ๆ คือเป็นพระพุทธรูปในศิลปะสุโขทัย นั่งขัดสมาธิราบ พระหัตถ์วางในท่าสมาธิ แต่ถึงอย่างไรก็ยังคงอ้างอิงเรื่องที่มาอยู่กับตำนานนิทานพุทธรูปสิหิงค์ของพระโพธิ์รังสี เช่นเดียวกับพระพุทธรูปสิหิงค์องค์อื่น ๆ^{๑๑}

พระพุทธรูปสิหิงค์ เป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในศิลปกรรมสมัยสุโขทัยแบบหนึ่ง เป็นแบบพระพุทธรูปที่นิยมทำกันมากทั้งในสมัยสุโขทัย และสืบมาในสมัยที่มีเมืองเชียงใหม่แล้วปัจจุบันมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป เช่น พระสิงห์ สิงห์หนึ่ง เชียงแสนรุ่นแรกหรือที่เรียกรวมโดยมิได้จำแนกพระพุทธรูปล้านนา เป็นต้น^{๑๒}

ผลการศึกษาอธิบายความสัมพันธ์ จากหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษร โบราณประการหนึ่งความหมายจากเรื่องความเชื่อที่ปรากฏในเรื่องราวประเภทตำนานประการหนึ่งรูปแบบศิลปกรรมที่เป็นหลักฐานทางโบราณคดีประการหนึ่ง ข้อมูลเหล่านี้มีความสัมพันธ์ที่เป็นเหตุเป็นผล

^{๑๐} พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, พระพุทธรูปสิหิงค์ “จริง” ทุกองค์ไม่มี “ปลอม” แต่ไม่ได้มาจากลังกา, (กรุงเทพ มหานคร : บริษัท พิกเนต พรินติ้ง เซนเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๔.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.

ซึ่งกันและกันอาจสรุปได้ดังนี้^{๓๓}

๑) พระพุทธสิหิงค์ ความหมายตามชื่อเดิม หมายถึง ความมงคลามของมหาปรีติลักษณะขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้ถ่ายทอดลงบนพระพุทธรูปนั้น จนผู้ที่ได้พบเห็นเกิดความภักดิ์ ยินดี ดังนั้นรูปแบบของพระพุทธสิหิงค์ จึงได้รับการสร้างสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยทวารวดี จนถึงก่อตั้งเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางแคว้นล้านนา แต่ชื่อของพระพุทธรูปแบบนี้ที่เรียกควบคู่กันมาด้วยก็ผันแปรเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาจนกลายไปจากความหมายเดิมเป็นพระพุทธสิหิงค์ หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่าพระสิงห์ในที่สุด

๒) รูปแบบของพระสิงห์ที่สร้างขึ้นสมัยเชียงใหม่ มีการพบหลักฐานจารึกบอกเวลาการสร้างหลายองค์ซึ่งไม่เก่าไปกว่า พ.ศ. ๒๐๐๐ แต่ขณะเดียวกันก็มีพระพุทธรูปที่มีรูปแบบของพระพักตร์ เหมือนพระพุทธรูปแบบสิงห์อีกกลุ่มหนึ่งที่สร้างด้วยฝีมือต่างกัน แต่ไม่มีจารึกบอกเวลาการสร้าง ที่น่าจะเกิดขึ้นก่อนหน้าการก่อตั้งเมืองเชียงใหม่ การศึกษาแต่เดิมที่อ้างอิงกับเอกสารประเภทตำนานปรัมปราโดยมิได้ผ่านขั้นตอนวิพากษ์วิธี ได้เรียกพระพุทธรูปกลุ่มนี้ว่าเป็นพระที่สร้างขึ้นในอาณาจักรเชียงแสนอันเป็นอาณาจักรดึกดำบรรพ์ในปริมปราการ

๓) หนังสือตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับของสำนักนายกรัชมุนตรี พ.ศ. ๒๕๑๔ มีความตอนหนึ่งเล่าไว้ว่า เมื่อพระเจ้าผายู ได้เสวยราชสมบัติเมืองเชียงใหม่ พระองค์โปรดให้พระเจ้ากือนา ราชโอรสไปครองเมืองเชียงแสน และโปรดให้นำเอาอัฐิพระเจ้าคำฟู พระราชบิดา มาบรรจุไว้ในเจดีย์และสถาปนาขึ้นเป็นวัดในเมืองเชียงใหม่ใกล้ประตูสวนดอก ให้เป็นที่จำพรรษาของพระเถระชั้นผู้ใหญ่ที่ นิมนต์มาจากเมืองทวารวดี เนื่องจากหน้าวัดเป็นตลาดค้าขาย คนทั่วไปจึงเรียกวัดนี้ว่า วัดลิเชียงพระ (ลิ แปลว่า ตลาด) ต่อมาภายหลังเมื่อนำพระพุทธสิหิงค์ มาประดิษฐาน ณ วัดนี้ คนจึงเรียกวัดพระสิงห์

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ตอนที่กล่าวว่า วัดลิเชียงพระหรือวัดพระสิงห์เมื่อเริ่มแรกสร้างขึ้นได้นิมนต์พระเถระจากทวารวดี มาจำพรรษานี้ เป็นหลักฐานเอกสารของล้านนาที่สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า พระพุทธสิหิงค์ เป็นตัวแทนของเรื่องการเข้ามาของพระพุทธศาสนาจากลังการะลอกดั้งเดิมตั้งแต่สมัยทวารวดี ที่สืบทอดมาสู่สมัยเชียงใหม่

ดังนั้น วัดพระสิงห์จึงเป็นวัดพระพุทธศาสนาแบบลังกาในเมืองเชียงใหม่วัดแรก ๆ ที่สืบทอดผ่านมาจากทวารวดีแต่เดิม^{๓๔}

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒ – ๑๔.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

พระพุทธรูปที่มิใช่พระพุทธรูปองค์ใดองค์หนึ่งโดยเฉพาะ แต่เป็นแบบของพระพุทธรูปที่นิยมกันบนดินแดนไทยนับแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๕-๒๐ มาจนถึงปัจจุบัน และเป็นที่น่าแน่นอนว่าพระพุทธรูปแบบพระพุทธรูปที่นั่นได้พัฒนาขึ้นในดินแดนอุษาคเนย์เอง^{๑๕} อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพระพุทธรูปในล้านนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธรูปที่มีจารึกที่ฐาน ประกอบกับเอกสารและศิลาจารึกต่าง ๆ ทำให้เราเห็นร่องรอยความเป็นมาและความสัมพันธ์ระหว่างนิกายสีหฬิกขุและนิกายลังกาวงศ์อื่น ๆ กับพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในระหว่าง พ.ศ. ๑๕๐๐-๒๑๐๐ อันเป็นช่วงที่นิกายลังกาวงศ์กำลังเคลื่อนไหวบนดินแดนไทยได้ชัดเจนขึ้น โดยเราอาจแบ่งออกได้เป็น ๒ ระยะคือ ยุคก่อนสีหฬิกขุ ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงช่วงที่เริ่มปรากฏกิจกรรมของคณะสงฆ์รามัญของพระมหาสมณโฆฏุมพรใน พ.ศ. ๑๘๖๔ มาจนถึงสมัยเมืองเชียงใหม่ ก่อนหน้าการเข้ามาของนิกายสีหฬิกขุใน พ.ศ. ๑๘๖๗ และช่วงยุคสีหฬิกขุ เมื่อพระสงฆ์ล้านนา ๒๕ รูปกลับจากลังกามาตั้งนิกายวัดป่าแดง “สีหฬิกขุ” ที่เชียงใหม่ใน พ.ศ. ๑๘๖๗ มาจนถึงราว พ.ศ. ๒๐๕๓ และต่อมาถึงช่วงพม่าเข้ายึดครองเชียงใหม่ใน พ.ศ. ๒๑๐๑^{๑๖}

การขนานนามชื่อพระพุทธรูป

ตำนานสีหฬิกขุ มีการถวายนามพระพุทธรูปว่าพระพุทธรูปสีหฬิกขุ ถือได้ว่าเป็นการสถาปนาพระนามพระพุทธรูปในยุคต้น ๆ ของล้านนา ส่งผลให้มีการตั้งชื่อพระนามของพระพุทธรูปในยุคต่อมา

พระพุทธรูปเป็นสิ่งที่พุทธศาสนิกชนสร้างขึ้น เพื่อเป็นที่เคารพสักการะแทนพระพุทธรูป ในล้านนามีการสร้างพระพุทธรูปมาเป็นเวลานานนับพันปีแล้ว ตั้งแต่สมัยพระนางจามเทวีแห่งหริภุญไชย เล่ากันว่าพระนางได้ทรงสร้างพระพิมพ์แบบต่าง ๆ เพื่อมอบให้แก่ทหารใช้ป้องกันตัวในยามออกศึกสงคราม พระพิมพ์ของหริภุญไชย มีผู้คนเลื่อมใสมาจนถึงปัจจุบัน เช่น พระรอดลำพูน พระคง ฯลฯ เป็นต้น นอกจากนี้พระนางได้ทรงสร้างพระพุทธรูปถวายไว้กับพุทธศาสนาด้วย หลังจากนั้นได้มีการสร้างพระพุทธรูปสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน^{๑๗}

พระพุทธรูปในล้านนาไม่ว่าจะสร้างโดยชนกลุ่มใด ๆ สันนิษฐานว่ามีแนวคิดในการสร้างพระพุทธรูปและการให้ชื่อพระพุทธรูปคล้ายกัน ข้อสังเกตเกี่ยวกับชื่อของพระพุทธรูปว่า

^{๑๕} รศ.มด.สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, และ ดร. ฮันส์ เพนซ์, พุทธศิลป์ในนิกายสีหฬิกขุ พ.ศ. ๑๕๐๐ - ๒๑๐๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา, ๒๕๕๐), หน้า ๓๓.

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๕-๑๒๑.

^{๑๗} อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, รวบรวมบทความวิชาการ : ล้านนาคดี, (เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๓๖), หน้า ๔๕.

ตั้งขึ้นตามอิทธิฤทธิ์และความศักดิ์สิทธิ์ น้ำหนัก เทคนิค ลักษณะ และวัสดุที่สร้างขึ้น ฯลฯ ดังมีตัวอย่างชื่อพระพุทธรูปต่าง ๆ ดังนี้^{๑๘}

- ๑) ชื่อตามพุทธานุภาพ เช่น พระรอด พระเจ้าฝนแสนห่า ฯลฯ
- ๒) ชื่อตามวัสดุที่สร้าง เช่น พระเจ้าสระเรียมหวาน พระแก้วขาว พระแก่นจันทน์ ฯลฯ
- ๓) ชื่อตามพุทธลักษณะ เช่น พระเจ้าแข่งคม พระเจ้าอมลัน ฯลฯ
- ๔) ชื่อตามขนาดของพระพุทธรูป เช่น พระอัฐารส พระเจ้าคนหลวง ฯลฯ
- ๕) ชื่อตามน้ำหนักรูปที่สร้าง เช่น พระเจ้าเก้าตื้อ พระเจ้าล้านทอง ฯลฯ
- ๖) ชื่อตามพระนามของกษัตริย์ เช่น พระเจ้าพุทธมิ่งรายเจ้า พระเจ้าแสนเมืองมา ฯลฯ
- ๗) ชื่อตามเทคนิควิธีที่สร้าง เช่น พระเจ้าแสนแส่ว พระหลุ่ย ฯลฯ

ในด้านานติหิงคนิทาน กล่าวถึงการถวายพระนามพระพุทธรูปที่หล่อว่า ส่วนพระพุทธรูปนั้น มีลักษณะท่าทางดุจราชสีห์ จึงเรียกชื่อว่าพระสีหิงค์ อีกนัยหนึ่งลักษณะท่าทางของราชสีห์เหมือนลักษณะท่าทางของผู้มีพระภาค จึงเรียกชื่อว่า สีหิงค์^{๑๙} พระโพธิ์รังสีผูกขึ้นจากศัพท์ ๒ คำ สีห+องค์ มีความหมายว่า มีลักษณะท่าทางเหมือนราชสีห์

ชินกาลมาลีปกรณ์เรียกว่า “พระสีหลปฎิมา” อันหมายถึงพระพุทธรูปลังกา เหตุที่ท่านเรียกเช่นนี้เป็นเพราะท่านน่าจะพยายามเลี่ยงที่จะใช้ชื่อสีหิงค์ จึงได้เรียกตามเนื้อหาอันเป็นตำราปรัมปราที่ว่า เป็นพระพุทธรูปที่มาจากลังกา^{๒๐} เนื่องจากผู้รจนาวรรณกรรมที่มีคุณค่าคือพระรัตนปัญญาเถระ เป็นพระภิกษุในสำนักอริยวาสีสำนักลังกาวงศ์^{๒๑}

การกำหนดสัดส่วนพระพุทธรูป พระพุทธรูปสีหิงค์ จากคัมภีร์ล้านนา

ในการสร้างพระพุทธรูปจะยึดหลักพุทธลักษณะให้ได้สัดส่วน เช่น หน้าตักกว้างเท่าใดสมควรจะมีพระเศียรใหญ่แค่ไหน พระอุระกว้างขนานไหน เหล่านี้เป็นต้น ส่วนที่เห็นเป็นลักษณะพิเศษไปจากลักษณะมนุษย์ คือลักษณะมหาบุรุษ เช่น พระกรรณยาว มีพระเกตุมาลาหรือพระรัศมี

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

^{๑๙} พระโพธิ์รังสี, นิทานพระพุทธรูปสีหิงค์, แปลโดย แสง มนวิฑูร, ร.ต.ท., (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๖), หน้า ๒๑.

^{๒๐} พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, พระพุทธรูปสีหิงค์ “จริง” ทุกองค์ไม่มี “ปลอม” แต่ไม่ได้มาจากลังกา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิณเนศ พรินติ้ง เซนเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๕.

^{๒๑} รศ.มด.สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์., และดร. ฮันส์ เพนธ์, พุทธศิลป์ในนิกายสีหลิกขุ พ.ศ. ๑๕๐๐ – ๒๑๐๐, หน้า ๕๕.

เหตุที่มีพุทธลักษณะเช่นนี้ก็เพราะมีจุดประสงค์ เพื่อที่จะให้องค์พระพุทธรูปดูแตกต่างไปจากมนุษย์ธรรมดา^{๒๒}

ลักษณะพิเศษของพระพุทธรูปล้านนา ๓ ลักษณะคือ^{๒๓}

๑) พรหมลักษณะ พระพุทธรูปจะมีพระวรกายตรง งดงามดูไม่เบือ มีพระพักตร์สวยพิศชวนแก่การมองและกราบไหว้อย่างนั้ก

๒) สิ่งหลักัษณะ พระพุทธรูป จะต้องมืพระวรกายอวบอ้วน อดองอาจผั่งผาย ด้แก่พระพุทธรูปสกุลพระพุทธรุสีหิงค์ หรือพระสิงห์ ซึ่งแสดงลักษณะแห่งราชสีห์

๓) พุทธลักษณะ พระพุทธรูปจะต้องมีลักษณะค้งพระพุทธรเจ้า มีพระเนตรทอดต่ำอยู่ในอาการสำรวม พระพุทธรูปทั่วไปมีรูปแบบพุทธลักษณะ

การวัดพระพุทธรูปแบบสิ่งหลักัษณะ

ตำนานสิหิงคินิทาน ไม่ได้บอกรูปแบบของพระพุทธรูปอย่างชัดเจน เพียงแต่กล่าวไว้ว่ามีความสง่างาม พระพุทธรุสีหิงค์ของชาวล้านนา มีการกำหนดให้ตรงตามตำนาน โดยเรียกว่ำสีหลักัษณะ ซึ่งแสดงลักษณะแห่งราชสีห์

คัมภีร์โบราณล้านนามีการกำหนดวัดสัดส่วนและวิธีการ คือให้น้ำไม้ที่มีขนาดยาวพอสมควร มาวัดระหว่างเขาทั้งสองของพระพุทธรูปแล้วนำไม้ที่วัดนั้นมาแบ่งเป็นสามส่วน และให้เอาส่วนหนึ่งมาทำเป็นไม้แบบ ค้งนี้^{๒๔}

ส่วนที่ ๑ วัดจากฐานรองนั่งถึงสะดือ

ส่วนที่ ๒ วัดจากสะดือถึงระหว่างนมทั้งสอง

ส่วนที่ ๓ วัดจากหัวนมถึงปลายคาง

ส่วนที่ ๔ วัดจากปลายคางถึงตีนผม

ถ้าไม้แบบส่วนที่ ๔ วัดได้ถึงปลายเศษาบนสุดได้ชื่อว่า สิ่งหลักัษณะ คล้ายกับพระพุทธรเจ้าทรงประทับนั่งแสดงธรรมจกักับปวัตคนสูตร และคล้ายกับตอนที่พระองค์ทรงแสดงอภิธรรม ๗ คัมภีร์บนสวรรค์ชั้นดาวคั้งส์ ตลอดจนถึงตอนแสดงสุท้สสนจกักวัตติสูตร เพื่อเป็น

^{๒๒} อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, พระเจ้า ๗๐๐ ปี ศรีเมืองเชียงใหม่, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์สันติภาพปริ้นตัง, ๒๕๔๐), หน้า ๖๗.

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๑ - ๗๒.

^{๒๔} โครงการปริวรรตพระคัมภีร์ล้านนา, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา, ๒๕๔๗), หน้า ๕๒.

ประโยชน์แก่สรรพสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ จนกระทั่งพระพุทธองค์เข้าสู่นิพพาน^{๒๕}

นอกจากนี้แล้วการสร้างพระพุทธรูปยังเป็นการส่งเสริม และเผยแพร่พุทธศิลป์ให้กว้างไกลออกไป พระพุทธรูปภูมินั้นในชนที่มีความเจริญทางสติปัญญายกย่องว่า ประณีตละเอียดอ่อน เป็นสัญลักษณ์แห่งสันติธรรมอันบริสุทธิ์ เพราะเหตุนี้การสร้างพระพุทธรูปจึงเป็นการกระทำของบัณฑิตผู้ฉลาดมีปรีชาหลักแหลม เป็นผู้ฝึกฝนบุญกุศล เป็นผู้ไม่ประมาทมัวเมาในชีวิต ไม่ใช่วิสัยของผู้โง่เขลาจะกระทำได้ ดังนั้น จึงควรแก่การอนุโมทนาสาธุการของเหล่ามนุษย์ และเทวดาเป็นอย่างยิ่ง^{๒๖}

แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของตำนานสิหิงคนิทาน ที่สะท้อนผ่านงานพุทธปฏิมา ถึงแม้ตำนานสิหิงคนิทานจะไม่บอกพุทธลักษณะที่ชัดเจนของพระพุทธรูปสิหิงค์ แต่ตัวตำนานได้กำหนดให้พระพุทธรูปมีความงามสง่าดุจราชสีห์

ดังนั้น การกำหนดรูปแบบพระพุทธรูปสิหิงค์ของกลุ่มช่างท้องถิ่น จึงแตกต่างกันไป หากแต่เอาตำนานสิหิงคนิทานผนวกกับความเชื่อของตนเอง จึงเกิดเป็นพระพุทธรูปสิหิงค์มากมายหลายองค์ แต่อ้างอิงตำนานเดียวกันคือสิหิงคนิทานของพระ โพธิ์รังสีเถระ

๓.๓ อิทธิพลด้านวรรณกรรมในล้านนา

สิหิงคนิทานเป็นงานเขียนวรรณกรรมรุ่นบุกเบิกของไทย เป็นวรรณกรรมภาษาบาลีประเภทตำนาน เนื้อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยตรง และเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ก่อนยุคทองแห่งพระพุทธศาสนาในล้านนา จึงส่งผลต่องานวรรณกรรมรุ่นต่อมา มีการกล่าวอ้างตำนานไว้ในคัมภีร์สำคัญ เช่น ชินกาลมาลีปกรณ์ เป็นต้น แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลต่องานวรรณกรรมได้อย่างชัดเจน

ในบรรดาประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นี้ ประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาจะมีวรรณกรรมมากกว่าประเทศที่ไม่นับถือพระพุทธศาสนา เพราะว่าประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนามีประชากรที่รู้หนังสือมากกว่า โดยเฉพาะพวกผู้ชายได้มีโอกาสบวชเรียน จึงมีความรู้ด้านนิทานชาดกต่าง ๆ และมีความรู้ทางด้านภาษาดีกว่าผู้ที่ไม่ได้บวชด้วย สำหรับวรรณกรรมที่ถือว่ามีความสำคัญ อาจแบ่งออกได้ดังนี้ คือ^{๒๗}

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓.

^{๒๖} อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, พระเจ้า ๗๐๐ ปี ศรีเมืองเชียงใหม่, หน้า ๔๘.

^{๒๗} ศ.ดร.อุดม รุ่งเรืองศรี, วรรณกรรมล้านนา, (เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓.

๑) วรรณกรรมภาษาบาลี เป็นผลงานที่พระนักปราชญ์ล้านนาแต่งตั้งแต่สมัยเมื่อ ๔๐๐-๕๐๐ ปีมาแล้ว ถ้าจะแยกวรรณกรรมประเภทนี้ออกเป็นหมวดใหญ่ ๆ ตามเนื้อหาของเรื่องก็อาจจะแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ ที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยตรง ซึ่งเป็นเรื่องอธิบายความในคัมภีร์ต่าง ๆ มีทั้งพระวินัยพระสูตร และพระอภิธรรมเป็นเรื่องอธิบายความในคัมภีร์ต่าง ๆ มีทั้งพระวินัยพระสูตร พระอภิธรรม เป็นเรื่องที่พระสงฆ์สามเณรจะต้องเรียนรู้ และบางเรื่องก็ใช้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ เป็นต้นว่า จามเทวีวงศ์ ชินกาลมาลีปกรณ์ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนที่ว่า ด้วยยุคทองแห่งพระพุทธศาสนาในล้านนา ซึ่งถือว่าเป็นข้อมูลสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์ของชาติ

๒) วรรณกรรมภาษาถิ่น หมายถึง วรรณกรรมที่แต่งเป็นภาษาไทยวน ซึ่งส่วนใหญ่ได้เค้าเรื่องและแนวคิดจากวรรณกรรมพระพุทธศาสนา เช่น นิทานชาดกในหมวดพระสูตรหรือจากนิทานชาดกนอกนิบาตที่แต่งเลียนแบบนิทานชาดก มีเนื้อเรื่องเป็นเสมือนนิทานชาดก แต่ทั้งหมดนี้ก็มีจุดประสงค์อย่างเดียวกันคือ แฝงไว้ซึ่งศีลธรรมจรรยาในศาสนา ทำให้ผู้อ่านเกิดความสำนึกผิดชอบชั่วดี เมื่ออ่านหรือได้ยินได้ฟังแล้วจะได้ทั้งความเพลิดเพลินและคติสอนใจไปในตัว

ประคอง นิมมานเหมินท์ กล่าวว่า ศาสตราจารย์แสง มนวิฑูร ผู้เชี่ยวชาญภาษาบาลีและสันสกฤตผู้หนึ่ง ถึงกับยืนยันว่า “...ในประเทศไทย ตั้งแต่คนไทยนับถือพุทธศาสนาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ ไม่มีสมัยไหนที่จะมีผู้เชี่ยวชาญในคัมภีร์พุทธศาสนา เหมือนกับสมัยล้านนาไทยครั้งนครเชียงใหม่เป็นราชธานี...” ในสมัยหลังแม้เมื่ออาณาจักรล้านนาจะตกเป็นเมืองประเทศราชของพม่า ล้านนาก็ยังคงได้รับอิทธิพลทางพุทธศาสนาจากพม่าอยู่

๓.๓.๑ วรรณกรรมพุทธศาสนาของล้านนาไทย

ความเจริญรุ่งเรืองทางด้านการศึกษาทำให้เกิดพระภิกษุสงฆ์ผู้เป็นนักปราชญ์ สามารถแต่งวรรณกรรมภาษาบาลี คัมภีร์พระพุทธศาสนา และตำราไวยากรณ์บาลีไว้มากมายวรรณกรรมของล้านนาไทยแบ่งเป็น ๓ ประเภทดังนี้คือ^{๒๘}

๑) มีลักษณะเป็นคู่มือในการอ่านคัมภีร์ ในการอ่านคัมภีร์และอรรถกถาเพื่อให้เกิดความเข้าใจ ได้ง่ายขึ้น ตัวอย่างคือ หนังสือสมันตปาสาทิกา อรรถโยชนาของพระญาณกิตติเถระใช้เป็นคู่มืออธิบายสมันตปาสาทิกาที่แต่งโดยพระพุทธโฆษาจารย์ และหนังสืออัฐฐสาลินี อรรถโยชนาแต่งโดยพระญาณกิตติเถระเช่นกัน เพื่อเป็นคู่มืออธิบายอัฐฐสาลินีและธรรมสังคินีของพระพุทธโฆษาจารย์

^{๒๘} ศ.ดร.อุดม รุ่งเรืองศรี, วรรณกรรมล้านนา.

๒) มีลักษณะเป็นรวบรวมหรืองานอ้างอิงจากคัมภีร์ และอรรถกถาหลายเล่มของลังกา แล้วนำมาแต่งขึ้นใหม่ ตัวอย่างคือ จักรวาลทีปนี ของพระสิริมังคลาจารย์ เป็นหนังสือที่อธิบายระบบของจักรวาล เช่น เรื่องมหาสมุทรและภูเขาของจักรวาล แต่งขึ้นโดยคัมภีร์ต่าง ๆ เป็นหลัก และมีการเปรียบเทียบข้อมูลจากคัมภีร์เหล่านั้น เช่น ฎีกาชินาลังการ และฎีกาวิสุทธรมรดก ด้วยงานแต่งในลักษณะนี้ที่สำคัญอีกเล่มหนึ่ง คือ มังคลัตถทีปนี เป็นงานที่มีชื่อเสียงมากที่สุด ที่พระสิริมังคลาจารย์ แต่งคัมภีร์เล่มนี้โดยหลักฐานคัมภีร์พระพุทธศาสนา อรรถฎีกา อนุฎีกา และโยชนาต่าง ๆ

๓) มีลักษณะเป็นประวัติพุทธศาสนา ประวัติพระพุทธรูป และประวัติเมืองต่าง ๆ ตัวอย่างคือ ชินกาลมาลีปกรณ์ของพระรัตนปัญญา เป็นเรื่องประวัติพุทธศาสนาตั้งแต่พระพุทธเจ้ายังเป็นพระโพธิสัตว์สะสมบุญในชาติต่าง ๆ เพื่อเป็นพระพุทธเจ้า กล่าวถึงพุทธประวัติรวมถึงการเผยแผ่พุทธศาสนามาลังกา และอาณาจักรล้านนาไทย จากนั้นเป็นเรื่องของพัฒนาการของพุทธศาสนาในล้านนาไทยจนถึงสมัยพระเมืองแก้ว งานเขียนเกี่ยวกับการสร้างเมืองคือ จามเทวีวงศ์ของพระโพธิ์รังสี เป็นประวัติการสร้างเมืองโดยมีพุทธศาสนาเป็นสื่อกลางเล่าถึงเรื่องสร้างอาณาจักรหริภุญชัย การเดินทางของพระนางจามเทวีมาครอบครองอาณาจักรหริภุญชัย จนถึง การผนวกรับหริภุญชัย เข้ากับล้านนาไทย สืบทอดกันของพระโพธิ์รังสีเป็นเรื่องประวัติการสร้างและการเดินทางของพระพุทธสิหิงค์ ไปยังเมืองต่าง ๆ ก่อนจะมาถึงเชียงใหม่ และปัญญาสาชค ซึ่งไม่ปรากฏนามผู้เขียน มีอายุระหว่าง พ.ศ. ๑๕๕๐ – ๒๑๐๑ เป็นประวัติของพระพุทธเจ้าตั้งแต่ยังเป็นพระโพธิ์สัตว์

จากลักษณะงานแต่งด้านานสิหิงคินิทานของพระโพธิ์รังสี จะเห็นได้ว่างานเขียนของล้านนาไทยส่วนใหญ่เขียนโดยพระสงฆ์ จึงเป็นงานเขียนเกี่ยวกับพุทธศาสนา ที่แสดงถึงความสามารถสร้างสรรค์งานภาษาบาลี อันเป็นความสามารถส่วนบุคคลของผู้เขียน งานเขียนของล้านนาไทยรุ่งเรืองมากในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐ - ๒๑

๓.๓.๒ บทบาทพระสงฆ์ต่อวรรณกรรมพระพุทธศาสนา

ด้านานสิหิงคินิทาน ได้แสดงให้เห็นบทบาทพระโพธิ์รังสีต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมพระพุทธศาสนา เป็นผู้ผลิตและเผยแผ่ มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรสืบทอดกันมาอย่างไม่ขาดสาย และได้กลายเป็นแบบอย่างต่อพระสงฆ์รุ่นต่อ ๆ มา แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลด้านารุ่นก่อนสู่รุ่นหลัง ๆ

พระพุทธศาสนามีอิทธิพลอย่างมากต่อวิถีชีวิตของชาวล้านนา ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ ของล้านนา ไม่ว่าจะเป็นวรรณกรรม ศิลปะ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ฯลฯ ในด้าน

วรรณกรรมนั้น ฉัตรยุพา สวัสดิพงษ์ กล่าวว่าพุทธศาสนามีบทบาทอย่างสำคัญ ๔ อย่าง คือ^{๒๕}

- ๑) บทบาทในการผลิตทวิ จะเห็นว่าวิชวล้านนาส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์หรือเควบวชเรียนมาแล้ว
- ๒) บทบาทในการสร้างสรรค์วรรณกรรม เนื้อหาวรรณกรรมส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น
- ๓) บทบาทในการอนุรักษ์วรรณกรรม กล่าวคือวรรณกรรมลายลักษณ์ของล้านนา จะบันทึกลงในใบลานหรือพับสา และแหล่งที่สำคัญที่สุดในการเก็บรักษาต้นฉบับคัมภีร์เหล่านี้ก็คือวัด
- ๔) บทบาทในการเผยแพร่วรรณกรรม โดยพระสงฆ์จะเป็นผู้ใช้วรรณกรรมล้านนาในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทางพุทธศาสนา จึงเป็นการเผยแพร่และสืบทอดวรรณกรรมในขณะเดียวกัน

วรรณกรรมตำนานพระสิงห์

พระไตรปิฎกคือ พระพุทธวจนะ อันได้แก่คำสอนของพระพุทธเจ้า ปกรณ์ เป็นชื่อเรียกพระไตรปิฎกซึ่งมีความหมายเดียวกันคือ พุทธวจนะ ได้แก่คำตรัสสอนของพระพุทธเจ้า

มูลปกรณ์คือ พระพุทธวจนะที่จารึกเป็นภาษาบาลีและจัดหมวดหมู่ที่พระสังคายนาจารย์อรหันต์ ๕๐๐ รูป มีพระกัสสปเถระ เป็นประมุขร่วมกันทำ

ปกรณ์ ได้แก่ อรรถกถาซึ่งอธิบายข้อความในมูลปกรณ์ รวมทั้งฎีกาที่อธิบายมูลปกรณ์และอรรถกถา ส่วนปกรณ์นอกเหนือจากนี้จัดเป็นปกรณ์พิเศษ ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับประวัติพระพุทธศาสนา พงศาวดาร พุทธประวัติ ชีวประวัติปูชนียบุคคล ไวยากรณ์บาลี ฉันทลักษณ์ พจนานุกรม เป็นต้น ประเทศไทยเป็นประเทศที่นับถือพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทมาแต่โบราณกาลชาวไทยเป็นเจ้าของวรรณกรรมพุทธศาสนา ได้ศึกษาเล่าเรียนสืบต่อกันมาตามลำดับกาลเวลานักปราชญ์ไทยหลายท่านได้ศึกษาเล่าเรียนภาษาบาลี มีความรู้และความเชี่ยวชาญจนสามารถแต่งวรรณกรรมเป็นภาษาบาลีไว้หลายเรื่อง^{๒๖}

โดยเฉพาะนักปราชญ์ชาวล้านนาไทย ได้แต่งวรรณกรรมพุทธศาสนาเป็นภาษาบาลีและภาษาล้านนาหลายเรื่อง พระโพธิ์รังสี แต่งสังขนิทานวรรณกรรมเรื่องนี้จัดเป็นปกรณ์พิเศษ เพราะเป็นวรรณกรรมนอกจากมูลบาลี อรรถกถา ฎีกาฯ ตามที่กล่าวไว้ตอนต้น

^{๒๕} พรรณเพ็ญ เกรือไทย บรรณาธิการ, วรรณกรรมพุทธศาสนาในล้านนา, (เชียงใหม่ : สุริวงศ์บุ๊คเซนเตอร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๔.

^{๒๖} ลิขิต ลิขิตตานนท์, วรรณกรรมพุทธศาสนาในล้านนาประเภทปกรณ์พิเศษ, (เชียงใหม่ : สุริวงศ์บุ๊คเซนเตอร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑๖-๑๑๗.

ลึหิงคินิทาน หรือ นิทานพระสิงห์ เป็นผลงานเขียนที่แสดงประวัติศาสตร์ที่เนื่องด้วยบุคคล (โบราณสถาน) โบราณวัตถุ ด้วยวิธีการผสานระหว่างวิธีการของวรรณกรรมลายลักษณ์ตามแบบวรรณกรรมบาลีของลังกากับวิธีการของวรรณกรรมมุขปาฐะตามแบบนิทานและตำนานของไทย โดยมีศาสนาเป็นศูนย์กลางของพื้นฐานแนวคิด เป้าหมายแลเนื้อหา^{๓๑}

พระพุทธลึหิงค์ทั้งปรากฏในลึหิงคินิทานและชินกาลมาลีปกรณ์เป็นวรรณกรรมที่แต่งเป็นภาษาบาลี ต่อมาภายหลังมีการแปลและเขียนเป็นสำนวนพื้นเมืองและตำนานพื้นเมืองมีการถ่ายทอดสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน มีการพิมพ์เผยแพร่แล้ว^{๓๒} เป็นจำนวนมาก

งานรจนของพระโพธิ์รังสี แต่งเป็นภาษาบาลีทั้งสองเรื่องคือจามเทวีวงศ์ และลึหิงคินิทานท่านให้เหตุผลของการแต่งเป็นภาษาบาลีไว้ในจามเทวีวงศ์ว่า

การจะกล่าวความตามสำนวนภาษาไทยของนักปราชญ์ทั้งหลาย ผู้กล่าวคำอันจารึกไว้แล้ว ภาษาไทยนั้นก็มีความอันเบา มีอยู่ ไม่เป็นภาษาสมควรแก่ชาวเมืองของพระชินสีห์เจ้าข้าพเจ้าจึงจัดแปลภาษาไทยนั้น ขึ้นสู่อักษรโดยพยัญชนะแห่งบาลี ให้เป็นคัมภีร์อันรื้อยกรองไว้โดยบทและคาถาอันน่าฟัง อาจยังใจให้รื่นรมย์ได้ ทั้งจะได้เป็นเหตุให้เกิดความเลื่อมใสแก่สาธุชน สัปบุรุษทั้งหลาย^{๓๓}

กล่าวคือ เป็นการแต่งให้เหมาะสมกับเมืองแห่งพระพุทธศาสนา เพราะเป็นภาษาที่มีความงามเป็นเหตุให้เกิดความเลื่อมใส

เรื่องราวตำนานของพระพุทธลึหิงค์ ยังมีการแต่งต่อเติมในแต่ละยุคสมัย กล่าวคือ พระโพธิ์รังสี ได้แต่งถึงสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน เนื้อความในตอนท้ายมีความชัดเจนว่า สรรเสริญพระเจ้าสามฝั่งแกน มีข้อความว่า “... ตั้งแต่วันที่พระองค์ได้รับราชาภิเษกจนถึงปัจจุบันนี้ พระองค์โปรดให้ทำเครื่องบูชาถวายพระพุทธรูป คือพระศัพทัญญูลึหิงค์องค์ประเสริฐยิ่ง ๆ^{๓๔} ...” แต่ตำนานพระสิงห์เจ้าแต่งต่อมาถึงรัชสมัยพระเจ้าเมืองแก้วว่า “...ตั้งแต่พระพุทธปฏิมาเจ้ามาอยู่เที่ยงในเมืองเชียงใหม่ หัวปีแต่ท้าวท้าวท้าวมาจนถึงปีเก่าได้ได้ ๘๔๒ ปี แล พระพุทธปฏิมาเจ้ามาอยู่เที่ยงใน

^{๓๑} สุภาพรรณ ฌ บางช้าง, วัฒนการงานเขียนบาลีในประเทศไทย : จารึก ตำนาน พงสาวดารสาสน์ ประกาศ, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิมหามงกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๔๒๔.

^{๓๒} เอมอร ชิตตะโสภณ, สังเขปความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมพุทธศาสนากับวรรณกรรมประจำชาติ : วรรณกรรมพุทธศาสนาในล้านนา, (เชียงใหม่ : สุริวงศ์บุ๊คเซนเตอร์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๒๔.

^{๓๓} ศิลปากร, จามเทวีวงศ์, (กรุงเทพมหานคร : มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๑๐), หน้า ๒.

^{๓๔} พระโพธิ์รังสี, นิทานพระพุทธลึหิงค์, แปลโดย แสง มนวิฑูร, ร.ต.ท., (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๖), หน้า ๔๔.

นพบุรีศรีนครเข็ญใหม่ แต่เมื่อท้าวแสนเมืองมาถึงปีเก่าได้ สักกะได้ ๘๒๒ ปี สมเด็จพระเจ้า
ธิปัตติจักกวัตติราช ได้ห่มผ้าคำอันตนนำมาขึ้นแก่พระสิงห์พุทธปฏิมาเจ้าได้ ๖๐ ปี...^{๓๕} เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีตำนานพระสิงห์อีกหลายสำนวนที่แต่งตามเนื้อหาของพระโพธิรังสี แต่มี
การเพิ่มเติมเนื้อประวัติศาสตร์การเมือง สังคมและวัฒนธรรมตามยุคสมัยนั้น ๆ หนังสือ นิทาน
พระพุทธรูปหิ้งค์ ฉบับแปลของ ศาสตราจารย์ ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร กรมศิลปากรได้จัดพิมพ์ขึ้นเป็น
ครั้งแรกในเทศกาลสงกรานต์ พ.ศ. ๒๕๐๖ โดยจัดพิมพ์ภาษาบาลีและภาษาไทยไว้ในเล่มเดียวกัน
นอกจากนี้ยังได้รวบรวมตำนานพระพุทธรูปหิ้งค์ที่มีอยู่ในพระราชพงศาวดาร และได้พิมพ์รายชื่อ
หนังสือต่าง ๆ ที่กล่าวถึงพระพุทธรูปหิ้งค์ไว้ตอนท้ายของการพิมพ์ครั้งนั้นด้วย^{๓๖} ได้แก่ พระศิลา
ปฏิมาในคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ พระพุทธรูปหิ้งค์ ในศุภอักษรอักษรมหาเสนาบดีไทยมีไปถึง
อักษรเสนาบดีลังกา พระพุทธรูปหิ้งค์ ในคำให้การของขุนหลวงหาวัด พระพุทธรูปหิ้งค์ ในคำให้การ
ของคนกรุงเก่า ตำนานพระพุทธรูปหิ้งค์ ความพระราชพงศาวดาร^{๓๗} ตำนานพระสิงห์เจ้า สำนวนพื้นเมือง^{๓๘}

ตำนานปูชนียวัตถุ

ตำนานพระพุทธรูปหิ้งค์ เป็นตำนานเล่าถึงประวัติพระพุทธรูปสำคัญ จัดเป็นตำนาน
ปูชนียวัตถุ เนื้อหากล่าวถึงประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูปตั้งแต่การก่อกำเนิด ลำดับเรื่องราวมา
จนถึงสมัยที่สามารถกำหนดที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปได้

ดังได้กล่าวแล้วว่า พุทธศาสนามีบทบาทอย่างมากในการผลิตภวิชาวล้านนา โดยเฉพาะ
หลังจากการสังคายนาพระไตรปิฎก ครั้งที่ ๘ ที่วัดเจ็ดยอด พระสงฆ์ชาวล้านนาได้รับงานวรรณกรรม
พุทธศาสนาและตำราภาษาบาลีมากมาย และในสมัยหลัง ๆ ก็มีวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับ
พุทธศาสนาเกิดขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก โดยผู้แต่งชาวล้านนาซึ่งเคยบวชเรียนมาแล้วทั้งสิ้น

ดังนั้น ตำนานสิหิงค์นิทาน จึงเป็นต้นแบบของการแต่งตำนานพระพุทธรูปต่อมาตำนาน
พุทธรูป และได้เป็นแบบฉบับของการเขียนตำนานสมัยต่อมาอีกหลายทศวรรษ แม้จะมี

^{๓๕} วัดพระสิงห์ห้วงมหาวิหาร, ตำนานพระสิงห์เจ้า วัดพระสิงห์ห้วงมหาวิหาร, (เชียงใหม่ : บริษัท
วิทอินดีไซน์ จำกัด), หน้า ๒๘๒.

^{๓๖} มนวิฑูร ชาญพันธ์, “การประเมินคุณค่าเอกสารทางประวัติไทย”, วิทยานิพนธ์บรรณารักษ์ศาสตร
มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๐๖), หน้า ๒๑๓.

^{๓๗} พระโพธิรังสี, นิทานพระพุทธรูปหิ้งค์, หน้า ๒๒.

^{๓๘} สงวน โชติสุขรัตน์, ประชุมตำนานล้านนาไทย เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรบริการ,
๒๕๐๕), หน้า ๘๕.

การเปลี่ยนแปลงเนื้อหาไปบ้างแต่ก็ยังคงรูปแบบเดิมไว้ แต่มักจะเขียนเป็นภาษาพื้นเมืองมากกว่าภาษาบาลี^{๓๘}

แสดงให้เห็นว่าอิทธิพลของตำนานสิหิงคินิทานย่อมส่งผลต่อด้านพระพุทธรูปศาสนารุ่นหลัง^{๓๙} เช่น ด้านานพระแก่นจันทร์ ด้านานพระแก้วมรกต ด้านานพระศิลา ด้านานพระสิงค์พุทธรูปฎิมาเจ้า เห็นได้จากโครงเรื่องอันเป็นโครงสร้างของตำนานกลุ่มนี้ สามารถกำหนดเป็นโครงสร้างของตำนานกลุ่มนี้กว้างดังนี้^{๔๐}

- ๑) เป็นพระพุทธรูปสร้างขึ้นที่ลังกาทวีปหรือชมพูทวีป
- ๒) สร้างขึ้นขึ้นเพื่อตัวแทนพระพุทธรองค์
- ๓) องค์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ
- ๔) ได้รับศุภวารณภูมิโดยเรือสำเภา
- ๕) พระพุทธรูปแสดงอิทธิฤทธิ์
- ๖) ประดิษฐานหลายเมืองก่อนสู่เมืองเชียงใหม่

เนื้อหาสุดท้ายของตำนานปุษนิยวัตถุที่ทำให้ น่าติดตาม และถือเป็นการสถาปนาความสำคัญให้แก่เรื่อง คือเส้นทางการเสด็จของพระพุทธรูปจากถิ่นกำเนิด ลำดับจนถึงเมืองเชียงใหม่ พระพุทธรูปจะประดิษฐานตามเมืองต่าง ๆ เป็นเวลาหลายปี ผู้คนในเมืองต่างหิวแค้นและเคาะประตูหาไม่ได้ขาด^{๔๑}

๓.๔ อิทธิพลต่อความเชื่อในล้านนา

สิหิงคินิทาน ได้กล่าวถึงการสร้างพระพุทธรูปสิหิงค์โดยพระราช ๓ พระองค์ และพระอรหันต์ ๒๐ รูป โดยพญานาคราชเป็นผู้เนรมิตร่าง โดยมีมูลเหตุมาจากความสงสัยของพระราชและเพื่อเพิ่มพูนปสาทะในพระพุทธศาสนา จึงมีการหล่อพระพุทธรูปสิหิงค์ขึ้น เพื่อสักการบูชาต่อมามีผู้เลื่อมใสศรัทธาตัวตำนาน จึงมีการสร้างพระพุทธรูปสิหิงค์เป็นจำนวนมากเพื่อสืบต่ออายุพระศาสนา เป็นพุทธานุสติก่อให้เกิดความเชื่อความเลื่อมใส ทั้งการสร้างและบูรณะพระพุทธรูป เพื่อหวังอานิสงส์จะเกิดขึ้นกับตัวเองและครอบครัว เป็นต้น

^{๓๘} วิลัษณ์ ศรีป่าซาง, “วรรณกรรมตำนานล้านนา : การศึกษาวิธีการสร้าง”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑), หน้า ๕๑.

^{๓๙} สารานุกรมไทยภาคเหนือ เล่มที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด, ๒๕๒๓), หน้า ๕๕.

^{๔๐} วิลัษณ์ ศรีป่าซาง, “วรรณกรรมตำนานล้านนา : การศึกษาวิธีการสร้าง”, หน้า ๕๕.

^{๔๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔.

ชาวล้านนามีประเพณีความเชื่อหลายอย่างเกี่ยวกับพระพุทธรูป และได้ถ่ายทอดสั่งสอนกันตลอดมา ในวัฒนธรรมล้านนา คติพระพุทธศาสนาก็มีความคิดในเรื่องการบูรณปฏิสังขรณ์ ซึ่งเน้นบุญกิริยาหรือการหวังผลบุญในภพหน้า ถือว่าสิ่งก่อสร้างหรืองานศิลปกรรมที่ร่วงโรยย่อมเป็นไปตามกฎ ไตรลักษณ์ (เกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป) พุทธบริษัทกลับต้องมีหน้าที่สร้าง และบูรณะให้เป็นของใหม่อยู่เสมอ เพื่อสืบทอดพุทธศาสนา

มีคำภีร์หลายเรื่องกล่าวถึงอันสงฆ์การสร้างพระพุทธรูป ซึ่งเชื่อว่าผู้สร้างได้บุญกุศลอย่างมาก ตำนานพระแก่นจันทร์กล่าวถึงอันสงฆ์การสร้างพระพุทธรูปว่า ก่อนที่พระเจ้าปเสนทิจะทรงสร้างพระแก่นจันทร์นั้น พระองค์ทูลถามพระพุทธเจ้าถึงอันสงฆ์การสร้างพระพุทธรูป พระพุทธองค์ทรงเทศนาว่าการสร้างพระพุทธรูปนั้น ผู้สร้างจะได้รับผลบุญมากและพระองค์ทรงเทศนาขาดกเรื่อง วัฏฏังคฺคิ มิใจความสำคัญว่า พญาวัฏฏังคฺคิ แม้จะไม่ได้สร้างพระพุทธรูปใหม่ทั้งองค์ เพียงแต่ได้ซ่อมแซมและต่อนี้ว่าพระหัตถ์ ของพระพุทธรูปที่ชำรุดแล้วยังมีอันสงฆ์มาก ทำให้พญาวัฏฏังคฺคิสามารถเอาชนะศัตรูได้^{๔๓}

การสร้างพระพุทธรูป เพื่อให้ที่เคารพสักการบูชาจึงถือเป็นบุญกุศลที่ยิ่งใหญ่ ดังนั้น ชาวพุทธไม่ว่าจะเป็น กษัตริย์ ราชวงศ์ ขุนนาง สามัญชน จึงนิยมสร้างพระพุทธรูปกันตามกำลังศรัทธาของตน การสร้างนั้นอาจเป็นหมู่คณะหรือบุคคลก็ได้ มีข้อสังเกตว่าผู้สร้างพระพุทธรูปในสมัยโบราณ ถ้าเป็นพระพุทธรูปสำคัญส่วนใหญ่สร้างโดยกษัตริย์หรือชนชั้นสูง ส่วนพระสงฆ์จะแต่งประวัติการสร้างหรือตำนานพระพุทธรูปนั้นไว้ด้วย เช่น สิหิงคินิทาน เป็นประวัติของพระพุทธสิหิงค์ รัตนพิมพวงศ์ เป็นตำนานของพระแก้วมรกตและตำนานพระแก่นจันทร์ เป็นตำนานของพระแก่นจันทร์ เป็นต้น^{๔๔}

๓.๔.๑ อันสงฆ์การสร้างพระพุทธรูป

ตำนานสิหิงคินิทาน ทำให้เกิดพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และนิยมที่จะหล่อขึ้นไว้เพื่อสักการบูชา จะทำให้เกิดความเชื่อ ความศรัทธาจนกลายเป็นประเพณีปฏิบัติ มีความเชื่อว่าพระพุทธสิหิงค์เป็นที่พึ่งทางใจ เพราะเป็นพระพุทธรูปที่มีประวัติความเป็นอันยาวนาน เป็นพระพุทธรูปที่มีพุทธศิลปะอันงดงามถูกต้องตามมหาปรีสลักษณะ^{๔๕} ทุกประการ เมื่อได้กราบไหว้บูชาแล้วทำให้ได้พุทธานุสสติเป็นอย่างดี พระพุทธรูปทุกองค์ย่อมเป็นขวัญและกำลังใจ เป็นที่ยึด

^{๔๓} ฮันส์ เพนซ์, คำจารึกใต้ฐานพระพุทธรูปในเมืองเชียงใหม่, คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๕, หน้า ๗๒.

^{๔๔} อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, พระพุทธรูปในล้านนา, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ตะวันเหนือ, ๒๕๕), หน้า ๔.

^{๔๕} อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, พระเจ้า ๗๐๐ ปี ศรีเมืองเชียงใหม่, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์สันติภาพ พริน, ๒๕๔๐), หน้า ๓๔.

เหนียวจิตใจ เป็นที่พึ่งทางใจให้แก่พุทธศาสนิกชนอยู่แล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธรูปซึ่งถือว่าเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองเชียงใหม่ ซึ่งทุกคนมีความเชื่อว่า จะนำความสุขและความร่มเย็นแก่ผู้สักการบูชา

พระพุทธรูปสมัยโบราณผู้สร้างจะจารึกพระนามของพระพุทธรูปและจารึกชื่อ พร้อมทั้งตั้งคำปรารภหรือคำอธิษฐานที่ฐานพระพุทธรูป มีคำอธิษฐานหลายประการ ขอบุญจากการสร้างพระพุทธรูปองค์นี้เป็นเครื่องนำสู่เมืองฟ้าและเข้าถึงนิพพาน บางคนสร้างพระพุทธรูปไว้ให้เป็นที่กราบไหว้และสักการะแก่คนและเทวดาทั้งหลาย บางคนตั้งความปรารถนาขอให้ได้เกิดเป็นชายผู้ประเสริฐและปรารถนาจะได้บวชในสำนักพระศรีอริยเมตไตรย บางคนปรารถนาเป็นพระอรหันต์เหมือนพระสารีบุตรหรือ พระโมคคัลลานะ เป็นต้น^{๔๖}

พระพุทธรูปหินที่ วัดพระเจ้าเม็งรายเมืองเชียงใหม่ เป็นพระพุทธรูปที่ถวายพระนามว่า พระพุทธรูปหินที่ฐานพระพุทธรูปมีจารึกด้วยอักษรธรรมล้านนาภาษาบาลีและภาษาไทยว่า ผู้สร้างเป็นพระสังฆราชนามว่า พระศรีสังฆธรรมไตรโลกรัตนจุฬามหาสังฆราช สร้างพ.ศ. ๒๐๑๒ (ตรงกับสมัยญาติโลกราช) ขนานนามว่า พระพุทธรูปหินที่ฐานพระพุทธรูปมีน้ำหนักทองสำริด ๒๔๐๐๐ หน่วย มีจารึกที่ฐานเป็นภาษาบาลี แปลความว่า “...ศรีสังฆมมะมหาสังฆราช ให้สร้างพระพุทธรูปหินที่ฐาน ประทับนั่งเหนือบัลลังอันประเสริฐเหมือนพระอาทิตย์ปรากฏเหนือเขายุคันธร และเหมือนพระจันทร์งามเด่นอยู่บนฟ้า ศรีสังฆมมะไตรโลกรัตนจุฬามหาสังฆราช ให้หล่อพุทธรูปหินที่องค์นี้ เพื่อเป็นไม้ได้แก่โลก และเพื่อคนทั้งหลายบูชา เป็นส่วนบุญอันจักนำไปเกิดในเมืองฟ้าและนิพพาน ที่ไม่รู้จักแก่เจ้าและไม่รู้ตาย...”

พระพุทธรูปหินนี้เป็นพระพุทธรูปที่ชาวล้านนาเคารพนับถือมาตั้งแต่ครั้งโบราณ เป็นพระคู่บ้านคู่เมือง เป็นที่เคารพสักการะของประชาชนทั่วไป พระพุทธรูปหินที่องค์นี้เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ด้วยบารมีของพระองค์ทำให้บ้านเมืองสงบร่มเย็น^{๔๗} จึงนิยมสร้างพระพุทธรูปตามรูปแบบพระพุทธรูปหิน เป็นที่แพร่หลายตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

การสร้างพระพุทธรูป ย่อมสร้างอย่างประณีตถูกต้องตามพุทธลักษณะ จะมีลักษณะสง่างาม งาม อองอาจ สมส่วน และโน้มน้าวจิตใจให้เลื่อมใส เมื่อได้เห็นความงามของพระพุทธรูป เป็นความงามที่ไม่เป็นพิษเป็นภัย ไม่ก่อให้เกิดกิเลสราคะ แต่เป็นความงามที่โน้มน้าวศรัทธาปสาทะให้

^{๔๖} ฮันส์ เพน, คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่, (กรุงเทพมหานคร : สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๕), หน้า ๑๐๓, ๑๐๕, ๑๐๘, ๑๑๓.

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕.

^{๔๘} พระครูวิสุทธิธรรมวัฒน์, “ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อของชาวเชียงใหม่ต่อพระพุทธรูปหิน”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๒.

เกิดได้อย่างมหัศจรรย์ประดุจว่าพระองค์ทรงพระชนม์อยู่ โดยถือว่าพระพุทธรูปเป็นทั้งสัญลักษณ์แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นสัญลักษณ์แห่งความบริสุทธิ์ของพระธรรม เป็นสัญลักษณ์แห่งการฟื้นฟูตามพระอริยะสงฆ์ ชาวพุทธยังถือว่าพระพุทธรูปเสมือนเป็นธงชัยแสดงจุดหมายปลายทางอันสมบูรณ์ของชีวิตที่เวียนว่ายในวัฏสงสาร^{๔๘}

ผู้สร้างพระพุทธรูปย่อมได้อานิสงส์^{๔๙}

๑) มีจิตน้อมไปยังพระรัตนไตร ทำให้มีศรัทธาในพระพุทธเจ้าอย่างเต็มเปี่ยม ย่อมเป็นบุญกุศลตั้งแต่คิดเริ่มสร้าง

๒) ขณะสร้างพระพุทธรูป จิตย่อมตั้งอยู่ในพุทธานุสติ คือ ระลึกถึงพระพุทธเจ้าอยู่เสมอ อกุศลกรรมต่าง ๆ เช่น ราคะ โทสะ โมหะ ย่อมกลุ่มรวมใจไม่ได้ นีรวรรณธรรมต่าง ๆ ความกระวนกระวายใจ ความง่วงเหงาซึ่มเซาย่อมสงบระงับ เมื่อเป็นดั่งนั้น ปิติปราโมทย์ย่อมเกิด องค์พระฌานปิติย่อมเกิดตาม เมื่อสร้างเสร็จได้เจริญพุทธานุสติต่อ ยังมีโอกาสเห็นธรรมและเข้าถึงธรรมโดยง่าย

๓) ผู้อาศัยพระพุทธรูปเจริญพุทธานุสติ ย่อมเป็นผู้เคารพยำเกรงในพระพุทธเจ้า ย่อมถึงซึ่งความเป็นผู้ใฝ่บุญด้วยศรัทธา สติ ปัญญา ความเพียร จันดีธรรม และหิริโอตตัปปะ ขณะที่พบวัตถุหรืออารมณ์ที่ไม่ดีเป็นอกุศลนำล่องละเมิดก็สามารถสงบระงับไว้ได้ ประดุจตั้งเห็นองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ปราภฏเฉพาะหน้าละนั้น เป็นผู้มักไปด้วยปิติปราโมทย์ เป็นผู้รอดจากภัยที่น่าหวาดกลัว เป็นผู้สามารถอดคณทุกขได้

๔) ผู้อาศัยพระพุทธรูปเจริญพุทธานุสติ จิตของเขาจะน้อมไปยังพุทธภูมิจะไม่เป็นคนเขลา คนหลงมกมาย ไม่ประกอบด้วยทิฐิชั่วเป็นอันขาด

๕) เมื่อยังมีผู้อื่นเคารพกราบไหว้ อาศัยพระพุทธรูปนี้ เจริญพุทธานุสติ จนกระทั่งได้ดวงตาเห็นธรรมบุญกุศลของผู้สร้างยิ่งทับทวีมากขึ้น แม้ผู้สร้างพระพุทธรูปจะละโลกไปแล้วก็ตาม จัดเป็นนิพัตถกุศลธรรม คือมีอานิสงส์เกิดขึ้นเนื่องนิคยไม่รู้จบ ทุกครั้งที่มีการเคารพกราบไหว้พระพุทธรูปนี้ ยิ่งกว่านั้นยังส่งผลให้ผู้สร้างได้เกิดเป็นคนพ้นจากฐานแห่งความอาภัพ ตาบอด หูหนวก บ้าใบ้ ง่อยเปลี้ยเสีขา เป็นต้น แต่จะได้เกิดเป็นคนรูปร่างสง่า ผิวพรรณดี มีวรรณะสูงเป็นที่เคารพรักใคร่ของประชาชนและมีอิศริยยศ บริวาร ทรัพย์สมบัติ ตลอดจนความสุข เป็นผู้ที่ศัตรูครอบงำไม่ได้

^{๔๘} อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, พระเจ้า ๓๐๐ ปี ศรีเมืองเชียงใหม่, หน้า ๔๗.

^{๔๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗, ๔๘.

ด้วยอานิสงส์ที่ทำบุญต่อนี้ พระพุทธรูปแม่ทำด้วยดินเหนียว พระเจ้าวัฏฏังคุลีราชจึงมีอำนาจมากเป็นที่ยำเกรงของคนในแผ่นดินทั่วไป เพราะพระองค์มีนิ้วที่เมื่อชี้ไปที่คนหรือสัตว์ก็มีการก้มลงกราบในที่จะผลัดคนหรือสัตว์ให้ล้มลงกระเด็นไปได้ จึงไม่มีข้าศึกศัตรูใดกล้ามาต่อกรด้วย เมื่อพ้นจากชาตินี้แล้วก็ได้นำเวียนในสังสารวัฏต่อไปอีก จนเมื่อจะหมดกรรมแล้วจึงได้ราชสมบัติเป็นเจ้าชายสิทธิ์ตะ ได้ออกผนวชและสามารถเอาชนะมารตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

ในตอนท้ายของชาดกเรื่องนี้ กล่าวว่าเป็นพระธรรมเทศนาขององค์พระผู้มีพระภาคเจ้า โดยมีความตอนหนึ่งว่า

อนึ่งบุคคลได้ปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปองค์ใด ซึ่งมีวิยะอันวิกล คือยังไม่สำเร็จบริบูรณ์เต็มที่ ด้วยดินเหนียวอย่างเดียวกันนั้น ผลอานิสงส์แห่งการปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปของบุคคลผู้นั้นเป็นอจินไตย คือไม่ควรคิดว่ามากน้อยเท่าใด เมื่อบุคคลมาก่อสร้างพระพุทธรูปเช่นนั้น ด้วยปีติความเลื่อมใสแล้ว ผลอานิสงส์ก็ไพบูลย์เต็มที่ มีอันจะให้ผู้นั้นเกิดในสวรรค์สิ้นกาลนานทุกเมื่อ

กล่าวโดยสรุป เรื่องวัฏฏังคุลีราช มีความหมายเพื่อแสดงอานิสงส์ผลของการสร้างพระพุทธรูปและซ่อมแซมพระพุทธรูปให้สมบูรณ์

อานิสงส์ผลบุญ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับปริมาณหรือมูลค่าของวัสดุที่นำมาทำบุญ แต่หากขึ้นอยู่กับจิตใจของผู้กระทำว่ามีความบริสุทธิ์จริงใจ เปี่ยมด้วยความศรัทธา ในพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นสำคัญ สิंहคินิทาน ได้กล่าวถึงการต่อนิ้วพระหัตถ์ขององค์พระพุทธสิหิงค์ไว้ว่า^{๕๓}

“...มหาบพิตร ต่อไปภายภาคหน้า พระพุทธรูปองค์นี้จะไปอยู่ในชมพูทวีป แล้วจะทวนน้ำ ไปจากที่นั่น กระทั่งถึงต้นกำเนิดแม่น้ำ ยังมีพระราชองค์หนึ่งในประเทศนั้นเพียบพร้อมไปด้วยศรัทธา จะปฏิบัติบำรุงพระพุทธรูปองค์นี้ พระองค์จะตัดนิ้วพระพุทธรูปองค์นี้ทำใหม่ให้บริสุทธิ์...”

ต่อมาพระเจ้าพรหมได้เป็นผู้ต่อนิ้วพระหัตถ์ โดยให้ตัดพระหัตถ์ที่ไม่บริสุทธิ์ ปั้นรูปจี๋หึ่งหล่อทองสัมฤทธิ์ใหม่ ทำให้นิ้วพระหัตถ์บริสุทธิ์^{๕๔}

ในวัฒนธรรมล้านนา คติศาสนาก็มีความคิดในเรื่องการบูรณปฏิสังขรณ์ ซึ่งเน้นบุญกิริยาหรือการหวังผลบุญในภพหน้า ถือว่าสิ่งก่อสร้างหรืองานศิลปกรรมที่ร่วงโรยซ่อมเป็นไปตามกฎ

^{๕๓} พระโพธิ์รังษี, นิทานพระพุทธสิหิงค์, แปลโดย แสง มนวิฑูร, ร.ต.ท., (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๖), หน้า ๕๖.

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕.

งานวิจัยวรรณกรรมล้านนาไทย ๒ เรื่องคือ “พรมจักร”^{๖๕} และ “โคลงพรมทัด”^{๖๖} ได้ประมวลเกี่ยวกับความเชื่อของประชาชนในล้านนาไทยไว้หลายประการ คือ

- ๑) ความเชื่อทางพุทธศาสนา
- ๒) ความเชื่อทางไสยศาสตร์
- ๓) ความเชื่อทางโหราศาสตร์

การนับถือศาสนาพุทธในล้านนา มีพื้นฐานมาจากไสยศาสตร์ นับเนื่องด้วยศาสนาพราหมณ์แล้วรับเอาศาสนาพุทธจากที่ต่าง ๆ จึงเกิดการผสมผสานจนแนบแน่น การปฏิบัติพิธีกรรมจึงปนเปกันหมดระหว่างศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ ตลอดถึงความเชื่อที่มีอยู่ดั้งเดิม^{๖๗}

สิทธิคนิทาน ได้สร้างความเชื่อจนกลายเป็นรูปแบบพิธีกรรม ซึ่งไม่ได้กล่าวไว้เลยในตำนานก็มี และที่กล่าวไว้ในตำนานและยังมีการปฏิบัติต่อมาก็มี อาจกล่าวได้ว่าตำนานสิทธิคนิทานก่อให้เกิดประเพณี วัฒนธรรมและพิธีกรรม เช่นการกราบไหว้บูชาถวายเครื่องสักการะ การสรงน้ำและออกแห่เพื่อความสงบสุขและอุดมสมบูรณ์ ฟ้าฝนตกต้องตามฤดูกาลเป็นความคิดที่สร้างสัญลักษณ์ขึ้นให้เป็นเครื่องทดแทนสิ่งที่ตนเชื่อถือ ดังจะกล่าวต่อไปนี้

ชาวล้านนา มีประเพณีความเชื่อหลายอย่างเกี่ยวกับพระพุทธรูป และได้ถ่ายทอดสั่งสอนกันตลอดมาอย่างน้อยผู้เฒ่าผู้แก่ในปัจจุบันยังเชื่ออยู่เช่นนั้น^{๖๘}

๑) การถวายเครื่องสักการบูชา ชาวล้านนาเชื่อว่าพระพุทธรูป คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์จริง ซึ่งพระองค์ยังดำรงพระชนม์ชีพอยู่ ดังนั้น ชาวล้านนาจึงมีจารีตประเพณีที่ปฏิบัติต่อพระพุทธรูป เช่นเดียวกับปฏิบัติต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า^{๖๙}

^{๖๐} ศ.สพว. (ไทย) ๑๘/๖๔/๖๓, ๖๕/๖๕, ๑๒๗/๑๕๔, ๑๓๒/๑๖๑, ๒๔๑/๒๔๓, ๒๘๐-๒๘๑/๓๑๓-๓๑๔, ๒๕๕/๓๒๔, ๓๐๔๓๐๖/๓๒๓-๓๒๘.

^{๖๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๕/๒๘, ศ.สพว. (ไทย) ๑๘/๒๕๔-๒๕๖/๓๒๒-๓๒๓.

^{๖๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๔/๒๕๓.

^{๖๓} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๕/๒๕, ๑๔๕/๑๖๑, ๓๑๓/๓๘๒, ๔๒๖/๕๓๖.

^{๖๔} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๕/๓๐, ๑๖๕/๑๕๐, ๑๓๒/๑๕๓, ๑๕๕/๒๓๐, ๓๐๗/๓๓๐, ๓๑๓/๓๘๒.

^{๖๕} ประคอง กระแสชัย, “พรมจักรการศึกษาเชิงวิเคราะห์”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๔), หน้า ๑๐๒.

^{๖๖} พรรณเพ็ญ เครือไทย, “โคลงพรมทัด”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๕), หน้า ๘๒.

^{๖๗} ศ. มณี พะยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนของล้านนาไทย, หน้า ๔.

^{๖๘} อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, รวบรวมบทความวิชาการ : ล้านนาคดี, (เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๓๖), หน้า ๓๓๖.

พระโพธิ์รังสี ได้รจนากล่าวถึงการถวายสักการะองค์พุทธสิหิงค์ พระเจ้าสิริราชบุตร ทรงบูชาด้วยเครื่องอันใหญ่ยิ่ง จึงประพันธ์เป็นคาถาว่า

พระพุทธสิหิงค์มีเดชมียศ ท่านไปยังประเทศใด ๆ มีผู้บูชาในประเทศนั้น ๆ พระพุทธรูป องค์นี้ ปราศจากชีวิตพุดจาไม่ได้ ไฉนจึงได้รับเครื่องสักการะหาประมาณมิได้เป็นสักการะ สูงสุด ถ้าจะมีผู้ถามดังนี้ ผู้ตอบก็ต้องตอบอย่างนี้ว่า พระพุทธรูปองค์นี้นั้น ปราศจากชีวิตพุดจา ไม่ได้ แต่พระผู้มีพระภาคเจ้าของเราทั้งหลายได้มอบไว้แก่ศาสนา อีกประการหนึ่งพระพุทธ สิหิงค์องค์นี้นั้น พระอรหันต์ทั้งหลายสร้างขึ้น เทวดามีอินทร์ พรหม เป็นต้น ได้มาประชุมกัน สร้างด้วย เพราะฉะนั้น ด้วยอำนาจอิทธิฤทธิ์ ท่านจึงมีสักการะมาก^{๖๘}

พระพุทธสิหิงค์ของเราทั้งหลาย เป็นปูชนียวัตถุ คือวัตถุที่ควรบูชาของคนทั้งปวงมี พระราชาเป็นต้นในที่ทุกสถาน ดังนี้แล้ว

ในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราช ก็ทรงตกแต่งเครื่องสักการบูชาแด่องค์พระพุทธสิหิงค์ ดังปรากฏในตำนานพระสิงห์เจ้าว่า

ท้าวติโลกราชได้เป็นพญาในนพบุรีศรีนครเชียงใหม่ ในปีดับเหิมก็เทียนย่อมบูชา พระสิงห์พุทธปฏิมาเจ้าด้วยวัตถุเข้าของอันประเสริฐ ปราสาทอันเป็นที่ไว้พระเจ้านั้นก่อหื้อรัง ปอกไม้ค้ำอันแดงงามประมาณ ๔ พันค้ำ หื้อรุ่งเรืองด้วยแก้วต่าง ๆ ยอดปราสาทและหน้า ทวารก็แล้วด้วยลายคำประจิตริสนาด้วยแก้วต่าง ๆ ประมาณ ๖ ร้อย ๕ ลีบดวง ที่นั่งก็แล้ว ด้วยคำอันลายงามประจิตด้วยแก้วต่าง ๆ ดอกไม้ค้ำต่าง ๆ ประมาณ ๒๕๐ ลูก กิ่งรุ่งเรืองงาม ด้วยเครื่องบูชา ก็ว่า บาทร ชันนาค สะพาน น้ำดื่ม ดอกไม้ค้ำต่าง ๆ มีประมาณ ๕๐๐ ต้น คณนค้ำทั้งมวลแปดร้อยแปดสิบสองค้ำ แลเครื่องทำนุพญามหากษัตริย์แลเสนาอามาตย์ ราชมนตรีกับทั้งประชาราษฎร์ทั้งหลายฝูงเป็นสัพบุรีสะ หากแต่งไว้บูชาพระสิงห์พุทธปฏิมา เจ้าแล^{๖๙}

จะเห็นได้ว่าการถวายเครื่องสักการะปูชนียวัตถุถวายเป็นพุทธบูชา แสดงให้เห็นความเชื่อ ความเลื่อมใส และความสำคัญของพระพุทธสิหิงค์ที่มีต่อผู้คนในแต่ละยุคสมัย

^{๖๘} อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, โบราณสถาน-โบราณวัตถุ ในวัดล้านนา, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๔๘), หน้า ๘๘.

^{๖๙} พระโพธิ์รังสี, นิทานพระพุทธสิหิงค์, แปลโดย แสง มนวิฑูร, ร.ต.ท., (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๖), หน้า ๗๖.

^{๗๐} สงวน โชติสุขรัตน์, ประชุมตำนานล้านนาไทย เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรบริการ, ๒๕๑๕), หน้า ๗๖.

ในปัจจุบันถ้าหากข้าราชการเข้ามารับตำแหน่งราชการในเมืองเชียงใหม่ ก็จะเข้ามาถวายเครื่องสักการะองค์พระพุทธรูปหิงค์เป็นประจำ เช่นเดียวกันกับพระสงฆ์เถระในเมืองเชียงใหม่เมื่อได้รับพระราชทานสมณะพระราชาคณะก็จะมีการถวายเครื่องสักการะต่อองค์พระพุทธรูปหิงค์เสมอมา ตลอดจนถึงพ่อค้าประชาชนทั่วไปเมื่อมีโอกาสแล้วมาวัดพระสิงห์แล้วขอมนำดอกไม้ธูปเทียนมาบูชามิได้ขาด

๒) การสร้างพระพุทธรูปหิงค์ ในรอบปีหนึ่ง ๆ ล้านนาจะมีประเพณีหลายประเพณีด้วยกัน ซึ่งส่วนใหญ่ล้วนเกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิต ที่อยู่บนพื้นฐานของสังคมเกษตรกรรม คือการทำนาปลูกข้าวเป็นหลัก รวมทั้งมีความเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อดั้งเดิม ผนวกกับความเชื่อเรื่องพระพุทธศาสนาด้วยประเพณีต่าง ๆ จึงมักอ้างความศักดิ์สิทธิ์ที่ทรงคุณ และส่วนใหญ่มีวัดเป็นศูนย์กลางของการทำกิจกรรม โดยยึดถือเรื่องกัตถุญจธรรม บุญกุศลและชีวิตในภพชาติหน้า มาเป็นแนวทางในการประกอบกิจกรรมเหล่านั้น^{๑๒}

การสร้างพระพุทธรูปหิงค์เป็นประเพณีปฏิบัติมาช้านานแตกต่างกันไปบ้าง ในวิธีการและวันสำหรับสร้าง คือ บางแห่งนิยมทำวันสงกรานต์ สัปดาห์ล่วง โดยถือโอกาสทำความสะอาดเสนาสนะบ้านเรือน โบสถ์ และวิหาร พระอารามทั้งหลาย บางแห่งนิยมทำวันพญาวัน หรือวันเถลิงศก เพราะประชาชนชายหญิงไปชุมนุมที่วัดเป็นจำนวนมาก จึงพากันนำเอาพระพุทธรูปปลงตั้งเรียงรายไว้บนโต๊ะหรือฐานที่เหมาะสมเตรียมการสร้างต่อไป^{๑๓}

ประเพณีสร้างพระพุทธรูป ปกติชาวบ้านจะสร้างพระพุทธรูปปีละครั้ง ในวันมหาสงกรานต์ ตรงกับวันที่ ๑๕ เมษายนทุกปี หรือเรียกว่าวัน “พญาวัน” โดยจะสร้างในวัดของตนเองเรียกว่า “รดน้ำพระเจ้า” เมื่อกลับมาบ้านจะสร้างพระพุทธรูปที่ตนบูชาไว้ในบ้านของตนด้วยน้ำอบน้ำหอม^{๑๔}

ประเพณีสร้างพระพุทธรูปหิงค์ จะสร้างปีละครั้งในเทศกาลปีใหม่เมืองหรือสงกรานต์ ในวันสังขารล่วง จะมีการแห่องค์พระพุทธรูปหิงค์ แล้วตั้งไว้เป็นเวลาสามวันจึงอาราธนาเข้าประดิษฐานบนพระวิหารลายคำ ในตำนานพระสิงห์เจ้ากล่าวถึงพระเจ้าติโลกราชสร้างพระพุทธรูปหิงค์ว่า “...เจ้าติโลกราชได้เป็นใหญ่เสวยราชสมบัติในนพบุรีเชียงใหม่ ก็เขียนขอมบูชาพระสิงห์พุทธรูปเดิมเจ้าบ่ขาดสาย เถิงฤดูก็สร้างเสด็จด้วยน้ำสุคัน โข และบูชาสักการะมากนักรแล้วเล่นมโหรีสพถวัน ๗ วันชูปี่แล เสนาอำมาตย์ประชาราษฎร์ทั้งหลาย ก็หมั้นยินดีในพระพุทธรูปเดิมเจ้ามาก

^{๑๒} สนั่น ธรรมธิ, ล้านนา : ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง, (เชียงใหม่ : สุเทพการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๔๗.

^{๑๓} ศ.มณี พะยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนของล้านนาไทย, หน้า ๗๑.

^{๑๔} อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, รวมบทความวิชาการ : ล้านนาคดี, หน้า ๑๓๗.

นักแล^{๑๕}...” แม่นในปัจจุบันก็ยังมีธรรมเนียมการปฏิบัติสงฆ์พระพุทธรูปและมิมโหรัสพสมโกจนจนถึงปัจจุบัน

มานะ กลิ่นราตรี^{๑๖} ได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับเรื่องนี้ซึ่งมีมุมมองที่แตกต่างจากผู้อื่น ก็คือว่า พระพุทธรูปหิงค์ เป็นพระประธานที่เก่าแก่ที่สุดองค์หนึ่งซึ่งถือเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองเชียงใหม่ มีความสำคัญหรือมีอิทธิพลต่อจิตใจของชาวพุทธทุกคน ไม่ใช่เฉพาะชาวล้านนาเท่านั้น ในประเทศไทยถือว่าพระพุทธรูปที่มีความสำคัญยังมีอยู่ ๒ องค์ คือ พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร และพระพุทธรูปหิงค์ โดยเฉพาะองค์ที่ประดิษฐานอยู่ที่พระวิหารลายคำ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

พระพุทธรูปหิงค์ เป็นพระพุทธรูปที่ชาวเชียงใหม่เคารพสักการบูชา จะเห็นได้จากช่วงเทศกาลสงกรานต์ปีใหม่เมืองทุก ๆ ปี ทางวัดก็จะนำเอาพระพุทธรูปหิงค์มาให้ประชาชนได้กราบไหว้สักการบูชา ด้วยการสงฆ์น้ำ ทำให้ทุกคนที่มาร่วมงานช่วงเทศกาลสงกรานต์ได้รับบุญ และความสุขกันถ้วนหน้า ขณะเดียวกัน บุญชู วงศ์รักษ์^{๑๗} ก็ได้ให้สัมภาษณ์ว่า มีความเชื่อว่าเป็นพระพุทธรูปที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่เคารพสักการบูชาของชาวเชียงใหม่และล้านนา พุทธศาสนิกชนทั่วไป เพราะเป็นพระพุทธรูปเก่าแก่ เป็นพระคู่บ้านคู่เมืองเชียงใหม่มาตั้งครั้งโบราณกาลแล้ว ครั้งปู่ย่าตายายบรรพบุรุษเคารพนับถือเพราะเชื่อว่าองค์ท่านศักดิ์สิทธิ์ มีความเชื่อว่าพระพุทธรูปสามารถจัดทุกข์ฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาลถ้าแห่องค์พระจะทำให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาลได้จึงมีธรรมเนียมการสงฆ์น้ำพระและแห่องค์พระทั่วเมือง

กรรมวิธีในการสงฆ์น้ำ

ผู้สงฆ์น้ำพระจะต้องเตรียมขันน้ำหรือสรงใส่น้ำผสมด้วยน้ำหอมเรียกกันว่า “น้ำสุกกันโรค” ประกอบด้วยสิ่งต่อไปนี้

๑) น้ำบริสุทธิ์หรือน้ำที่ตักมาจากบ่อ ๗ บ่อ พระพุทธรูป หรือพระบรมธาตุบางองค์ก็จะต้องนำเอาน้ำจากแม่น้ำใหญ่ห้าสาย เช่น แม่น้ำปิง แม่วัง แม่ยม แม่น่าน แม่โขง นำมาสรอง กรณี เช่นนี้ก็จะมาจากค่านิยมที่ได้รับมาจากเรื่องราวในพุทธศาสนาเกี่ยวกับแม่น้ำห้าสายในวรรณคดี คือ

^{๑๕} สงวน โชติสุขรัตน์, ประชุมตำนานล้านนาไทย เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรบริการ, ๒๕๑๕), หน้า ๔๖.

^{๑๖} พระครูวิรุฬห์ธรรมวัฒน์, “ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อของชาวเชียงใหม่ต่อพระพุทธรูปหิงค์, หน้า ๗๖.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน.

คงคา ขมना สรภู อจิรวดี และมहि ซึ่งชาวอินเดียว่าเป็นแม่น้ำใหญ่ไหลมาจากเทพเจ้ามีความศักดิ์สิทธิ์และเป็นเส้นชีวิตหล่อเลี้ยงชาวอินเดียมาตั้งแต่โบราณกาล

๒) น้ำที่นำไปในสรง^{๗๘} แล้วแช่ด้วยส้มป่อย ซึ่งล้านนาถือว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเครื่องกำจัดเหล่าร้ายให้อ่อนกำลังลงได้

๓) ใต้ออกไม้ที่ตากแห้งไว้มี ดอกสารภี ดอกคำ ดอกคำใต้ (กระถินพิกาน) เพื่อให้หอมชื่นใจเวลาตักสรงพระพุทธรูป

๔) ใต้ออกขมิ้น เพื่อให้หน้าเหลือง และมีกลิ่นเวลาจะสรงนั้นศรัทธาประชาชนทุกคนจะนำเอา “น้ำขมิ้นส้มป่อย” หรือ “น้ำสุคนธ์โศทกะ”^{๗๙} มารวมกันแล้วพิธีกรคือ “ปุ้อจารย์”^{๘๐} จะทำพิธีกล่าวบูชาน้ำขมิ้นส้มป่อยด้วยคำโหวหาร ปรารภเหตุการณ์วันปีใหม่สงกรานต์ดังต่อไปนี้

สาธุโอกาสะ ข้าแต่พระดิไครรัตนพระองค์ พระแก้วทั้งสามประการ บัดนี้มูลศรัทธา ผู้ข้าต่างหลายทั้งหญิงชายแล้วเถ่า^{๘๑} ต่างพากันเข้ามาสู่อารามเหตุว่า เถิงยาม รวิสังขาโร อันว่าสังขารปีเก่าตึกกันโต ก็ข้ามลวงสิ้นพันไปแล้ว บัดนี้ปีใหม่แก้วพญาวัน^{๘๒} ก็มารอดมาถึงเถิงต้น^{๘๓} แก่มูลศรัทธาผู้ข้า ก็บได้ละเสียดยังฮึด^{๘๔} บได้ริตม้างเสียดยังปุกพปาเวณิแห่งอริยสัพปุริสเจ้าทั้งหลาย ได้สรรหรงขงขวย ตกแต่งพร้อมน้อมนำมายังอัคคิ รูป บุปผาลาชาดวงดอก เข้าตอกดอกไม้ ถ้ำเทียน น้ำ เข่าขมิ้น ส้มป่อย สุคนธ์โศทกะหอมอะอ่อยเย็นใจ เพื่อว่าจักมาสระสรงยังพุทธรูปเจ้าพิมพา อันเป็นเค้าเป็นประธานในสัณฐานพระอารามแห่งนี้แท้ดีหลี

แม้ว่าผู้ข้าทั้งหลายได้ปมาทะขอคารวะด้วยกายกรรม วชิกรรม มโนกรรม อิริยาบถทั้ง ๔ รู้แจ้งถึกระทำดั่งอันถึดี บรู้อแจ้งถึได้กระทำดั่งอันถึดี บัดนี้ถึประมวลมายัง ไทสานุกรรมทั้งหลายมวลฝูงนั้นหือได้หายกลายเป็นอโหสิกรรม บ่หือเป็นนิรณธรรมกรรมอันจักห้ามทับเสียดยัง โมกขหนทางอันจักไปสู่ชั้นฟ้าและเนรพานเสียดแก่มูลศรัทธาผู้ข้าทั้งหลาย เทียงแท้ดีหลี

ขอพระพุทธรูปเจ้าทั้งหลายน้อยใหญ่ จูงมีธรรมเมตตา เป็นปฏิคคหะ รับเอายังเครื่องกริยาบูชาทั้งหลายมวลฝูงนี้แล้ว ขอมาสัมพิทักษ์รักษาผู้ข้าทั้งหลาย หือเพิกพันเสียดโดยยะอุบาทว์

^{๗๘} สรง หมายถึง ชันใบใหญ่

^{๗๙} น้ำอบน้ำหอม

^{๘๐} มรรคนายก (ผู้นำพิธีการทำบุญ)

^{๘๑} ผู้คนทั้งหลาย ทั้งหญิง-ชาย ผู้สูงอายุ

^{๘๒} เป็นวันที่สำคัญและยิ่งใหญ่กว่าวันอื่น ๆ

^{๘๓} มาบรรจบอีกครั้งหนึ่ง

^{๘๔} ประเพณีที่ปฏิบัติสืบกันมา

กังวล อนาคตร้าย เป็นต้นว่า เคราะห์ปี เคราะห์เดือน เคราะห์วัน เคราะห์ยาม ทั้งหลายแล้วหื้อ ได้โชคปี โชคเดือน โชควัน โชคยาม ไปใจใจ้อย่าคลาด อย่ำครานั้น จ้งจกมีเที่ยงแท้ดีหลี พุทธบูชา มหาเดชา ธรรมบูชา มหาปัญญา สังฆบูชา มหาลาภ อิมินาฐูปบุพผาลาขทานัง นิพพานปัจจโย โหตุ โน นิจจัง

หลังจากบูชาน้ำขมิ้นส้มป่อยแล้ว พระสงฆ์จะให้พรเป็นส่วนรวม คืออนุโมทนา การทำบุญของอุบาสกอุบาสิกาทั้งหมด การถวายเจดีย์ทรายถวายเครื่องสักการะและถวายน้ำขมิ้น ส้มป่อยหรือน้ำสุคัน โททกะ สงฆ์ให้พรเสร็จแล้วศรัทธาทายก็จะเอาโต๊ะตั้งมาตั้งไว้หน้าวิหาร หรือ บนศาลาการเปรียญแล้วนำเอาพระพุทธรูปใหญ่ น้อยมาตั้งเรียงราย จากนั้น ก็ให้เจ้าอาวาสและ พระสงฆ์ในวัดสงฆ์พระพุทธรูปก่อนแล้ว ชาวบ้านทั้งหลายพากันสรงตามลำดับจนเสร็จพิธี

มีข้อที่น่าสังเกตประการหนึ่ง คือ เวลาพระสงฆ์สรงน้ำพระพุทธรูปนี้ ชาวบ้านจะนำ ขันหรือภาชนะต่าง ๆ เข้าไปวางใต้โต๊ะรองรับเอาน้ำขมิ้นส้มป่อยที่ไหลลงจากพระพุทธรูป มีความเชื่อถือกันว่าน้ำอย่างนี้ใช้ผสมน้ำอาบจะทำให้หายง่อย เปื่อย และ โรคผอมแห้งแรงน้อย ตลอดจน ถึงโรคประสาทต่าง ๆ ได้ การทำอย่างนี้ประชาชนนิยมทำกันอยู่จนทุกวันนี้^{๔๕}

ประเพณีสงกรานต์เป็นประเพณีที่งดงาม บรรยากาศมีแต่การให้อภัย ที่คนมอบสิ่งที่ดี งามผ่านสายน้ำที่รินหลั่ง ฟังคำพรที่อ่อนเอื้อเฟื้อไปด้วยสารธารแห่งไมตรี จึงถือเป็นประเพณีที่ สามารถจะจรรโลงสังคมให้ร่มเย็นสงบสุขทุกยุคทุกกาลสมัย^{๔๖}

๓) การแห่พระพุทธรูปหิงค์ พระพุทธรูปหิงค์ที่ประดิษฐานวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่ จะได้รับการอัญเชิญขึ้นประดิษฐานบนรถบุษบกและแห่รอบเมืองเชียงใหม่ ในวัน สงกรานต์ของทุกปีเพื่อให้ประชาชนได้สรงน้ำตามประเพณี ซึ่งปฏิบัติสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

ประเพณีปฏิบัติทุกปีเมื่อถึงวันสงกรานต์ ก็คือ การออกไปสรงน้ำพระในขบวนแห่ พระพุทธรูปหิงค์ ซึ่งปฏิบัติกันเป็นประเพณีในวันที่ ๑๓ เมษายน ของทุกปี ขบวนแห่พระพุทธรูปหิงค์ เริ่มต้นที่บริเวณหน้าสถานีรถไฟเชียงใหม่ ในขบวนแห่มีพระพุทธรูปที่สำคัญของเชียงใหม่เข้าร่วม ในพิธี เช่น พระพุทธเสด็จมณี พระแก้วขาว พระเจ้าฝนแสนห่า พระศิลา เป็นต้น ในช่วงบ่าย ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ เป็นประธานในการกล่าวคำอาราธนาองค์พระพุทธรูปหิงค์ ก่อนที่จะ เคลื่อนขบวนออกจากหน้าสถานีรถไฟ ไปตามถนนเจริญเมืองผ่านสะพานนวรัฐ ถนนท่าแพแล้ว เลี้ยวเข้าสู่ถนนราชดำเนิน ไปสิ้นสุดที่วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร เพื่อให้ประชาชนได้สักการะสรงน้ำ ขมิ้นส้มป่อยอยู่ที่วัดนี้

^{๔๕} ศ.มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนในล้านนา, หน้า ๗๓.

^{๔๖} สนั่น ธรรมธิ, ล้านนา: ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง, หน้า ๕๑.

ขบวนแห่พระพุทธรูปสำคัญ จะมีรถอัญเชิญพระพุทธรูปสำคัญจากหัววัดต่าง ๆ ใน เชียงใหม่ ตามหลังรถบุษบกที่อัญเชิญพระพุทธรูปสำคัญ เพื่อให้ชาวเชียงใหม่ได้ร่วมสรงน้ำพระ ใน ขบวนยังมีขบวนตุง หมากสุ่ม หมากเบ็ง มีการแห่เครื่องดนตรีพื้นเมือง เช่น กลองสะบัดชัย กลอง ปู่แจ้ และยังมีขบวนสาวงามฟ้อนเล็บและศรัทธาจากหัววัดเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก^{๕๓}

มองในด้านวัฒนธรรม อาจกล่าวได้ว่าพระพุทธรูปสำคัญเป็นสัญลักษณ์ของเทศกาล สงกรานต์ ปีใหม่เมืองไปแล้ว เพราะถึงเทศกาลสงกรานต์ของทุกปี ชาวบ้านก็จะนำเอาพระพุทธรูปสำคัญขึ้นขบวนแห่ไปรอบ ๆ เมืองเชียงใหม่ เพื่อให้ประชาชนได้สักการบูชาในช่วงเทศกาล สงกรานต์^{๕๔} ด้วยเป็นเพราะเมืองเชียงใหม่และชาวล้านนา นั้น มีประเพณีและวัฒนธรรมที่ยึดถือ ปฏิบัติสืบต่อกันมายาวนาน อีกทั้งคนเมืองเชียงใหม่เองนับถือศาสนาพุทธ ดังนั้น พิธีกรรมต่าง ๆ จึง เกี่ยวข้องกับศาสนาเป็นส่วนใหญ่

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.มณี พยอมยงค์ ยังได้ให้ความเห็นถึงประเด็นที่ พระพุทธรูปสำคัญมีความสำคัญต่อชาวเชียงใหม่ว่า เป็นที่พึงพอใจ ชาวเมืองเชียงใหม่ถือว่าเป็น พระพุทธรูปที่มีความศักดิ์สิทธิ์ ใช้เป็นชื่อของวัดคือวัดพระสิงห์ และในช่วงเทศกาลสำคัญเกิดขึ้น เช่น ฝนแล้ง ก็จะนำเอาพระพุทธรูปสำคัญออกมาแห่เพื่อเป็นการขอฝน นี่ถือว่าเป็นความสำคัญอย่าง หนึ่ง ที่พระพุทธรูปสำคัญมีต่อชาวพุทธเชียงใหม่^{๕๕}

ธรรมเนียมปฏิบัติในการอบรมสมโภชและเชิญพระพุทธรูปสำคัญออกแห่นั้น กล่าวคือจะมี การสวดมนต์สมโภชถวายไทยทานกับพระภิกษุสงฆ์ก่อนหนึ่งวัน รุ่งเช้าในวันที่ ๑๑ เมษายน เป็น วันสังขารล่องจะเป็นวันที่อาราธนาองค์พระขึ้นรถบุษบก โดยผู้ว่าราชการจังหวัด นายกเทศมนตรี พระเถระผู้ใหญ่พระภิกษุสามเณร ตลอดจนถึงพ่อค้าประชาชนดังกล่าวอาราธนาครั้งนี้^{๕๖}

คำอาราธนาพระพุทธรูปสำคัญออกแห่ ประเพณีสงกรานต์

โยโส ภาคะวา พระเป็นเจ้าปิ่นเกล้าสยามภูตเป็นครูแก่สัตว์โลกดับทุกข์โศกภัยมาร นำเอาสัตว์ข้ามพ้นโลกโอฆะสงสาร เถิงนิพพานเวียงแก้ว อันเป็นดีแล้วคือเวียงแก้วยอดมหานครป่าน นั้นจุงจักมี

^{๕๓} วัดพระสิงห์ห้วยหมาก, วัดพระสิงห์ห้วยหมาก, หน้า ๖๑.

^{๕๔} พระครูวิรุฬห์ธรรมวัฒน์. “ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อของชาวเชียงใหม่ต่อพระพุทธรูปสำคัญ”, หน้า.

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๖ .

^{๕๖} วัดพระสิงห์ห้วยหมาก, วัดพระสิงห์ห้วยหมาก, หน้า ๖๒.

อัชระ ในวันนี้ ก็หากเป็นวันดี ดิถีอันวิเศษเหตุว่า ะวิสังขาร ปีเก่าล่วงพ้นไปแล้วปีใหม่
 แก้วมารอดมาถึง เติงในติฆมากาละบัดนี้ ด้วยเหตุว่าสุริยอาทิตย์ได้ยกย้ายคล้ายออกจากราศีมิถุน เข้าสู่
 ราศีเมษ ปีนี้ตรงกับวัน..... ที่ ๑๓ เมษายน เดือน ๗ เหนือ ขึ้น/แรม.....ค่ำ ๒๕..... เวลา..... นาที่
วินาที ถือเป็นวันมหาสงกรานต์ และวันสังขารล่องตามฮิตฮอยประเพณีโบราณก่อนเกื้อ เพื่อ
 รักษาไว้มิให้สูญหาย ด้วยเหตุนี้ สมณะศรัทธาและมุลศรัทธาทั้งสองฝ่าย คณะภายในหมายมี
 พระเดชพระคุณหลวงพ่ोज้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ และเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์วรมหาวิหารเป็นเจ้า
 พร้อมด้วยพระภิกษุสามเณรเจ้าจตุตถจุงค์ ภายนอกหมายมี ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ เป็น
 เจ้าเป็นประธาน พร้อมด้วยคณะเทศบาลนครเชียงใหม่ ข้าราชการทุกฝ่ายศรัทธาประชาชนจ
 น้อยใหญ่หญิงชาย ได้พร้อมกันใจกันตกแต่งน้อมนำมายังรูปนุพาราชา ดวงดอกข้าวตอกดอกไม้
 ลำเตียน น้ำจิ้ม ส้มป่อย มาจำเนียรไว้เหนือขัน คันธมาเรศ น้อมเกล้าเกศวันทา ขออภิลาด
 อาราธนา องค์หลวงพ่อพระสิงห์เจ้าอัญเชิญประดิษฐานบนบุษบกศรีเมืองเชียงใหม่ เพื่อออกแห่หื้อ
 แก่พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ได้สักการะบูชา น้อมสากราบไหว้ สดะสรงอาบองค์ตรงเกศอันเป็น
 เหตุแห่งมงคล สืบยาวไปภายหน้า ขอเป็นบุญแก่กล้าสืบยาวไป ขอเทพเจ้าเหล่าเทวาทั้งหลาย จง
 ดลบันดาลหื้อห้าฝนแล้ว ตกขอบแล้วตามฤดูกาลขอพิชพรรณธัญญาหารพิชชะข้าวกล้าในนา อุดม
 สมบูรณ์พูนผลเกิดดีพพะมงคลทุกสิ่ง บัจจัยพร้อมยี่นนานา ขอหื้อดับเสียดังพยาธิโรคา นานาอุบาทว์
 พยาธิภัยวอล ในสากลลุ่มใต้ เป็นต้นว่า มนุษย์ภัย อมนุษย์ภัย โจรภัย อัคคีภัย วาตภัย ภัยพิบัติทั้งมวล
 อย่าได้มาบังเกิดหื้อได้ไหลล่องไปตวยตามสังขาร ออกนอกขอบฟ้าจักรวาลเป็น อยากได้กลับคืนมา
 ขอมวลมนุษยสาโลกลุ่มใต้ได้มีใจใฝ่ทางธรรมมีจิตเมตตาเอื้อเฟื้อแผ่ซึ่งกันและกัน มีความสาน
 สัมคคี มีอายุที่ยาวเวียงมั่นด้วย อายุ วัณณะ สุขะ พละ ปฏิภาณธนสาร คุณสารสมบัติทุกทั่ว
 ตัวตนนั้นจุงจักมี

๓.๔.๔ พระพุทธสิหิงค์ พระธาตุสิบสองนักษัตร ประจำปีมะโรง

สิหิงคินิทาน ได้กล่าวถึงพญานาคราชเป็นผู้สร้างพระพุทธสิหิงค์ จึงทำให้คนล้านนามี
 ความเชื่อว่าผู้ที่เกิดปีมะโรงหรืองูใหญ่ ต้องกราบไหว้บูชาพระพุทธสิหิงค์เพื่อความเป็นสิริมงคล ซึ่ง
 ไม่ปรากฏในตำนานเลยแต่เป็นผลจากตำนานให้ผู้คนในล้านนาไทยมีที่ยึดเหนี่ยว จนกลายเป็นจุด
 รวมใจหรือบูชา สะท้อนให้เห็นว่า ประชาชนมีความผูกพันกับศาสนาทุกอย่างมีวัดเป็นจุด
 ศูนย์กลางตั้งแต่เกิดจนตาย วัดเป็นสถานที่ให้การศึกษาแก่กุลบุตร ทั้งทางหนังสือและวิชาชีพพิพ
 ของตน เป็นคนสมบูรณ์ทั้งความเป็นอยู่และสังคม

นอกจากการไปไหว้พระธาตุที่สำคัญแล้ว ๆ คนโบราณของล้านนายังสร้างค่านิยมให้
 บังเกิดขึ้นกับประชาชนด้วยการให้ประชาชน “บูชา” คือถือเอาพระธาตุเจดีย์นั้นเป็นที่พึ่งของตน
 ด้วย พระธาตุเจดีย์ต่าง ๆ ที่กล่าวถึงนี้ ก็คือพระเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า ที่

ฐานาตั้งไว้ตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น พระธาตุคอกยสุเทพ พระธาตุหริภุญชัย พระธาตุศรีจอมทอง ฯลฯ ตามประเพณีชาวภาคเหนือถือกันว่าคนเกิดปีใดต้องไปสักการบูชาพระธาตุที่นั่น จึงจะเป็นสิริมงคลแก่ตนให้มีอายุยืนอานิสงคัมมาก มีดังนี้^{๕๑}

- ๑) คนเกิดปีไฉ้ คือปีชวด พระธาตุประจำปีเกิดคือ พระธาตุศรีจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
 - ๒) คนเกิดปีเป้า คือปีฉลู พระธาตุประจำปีเกิดคือพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง
 - ๓) คนเกิดปีขี้ คือปีขาล พระธาตุประจำปีเกิดคือพระธาตุช่อแฮ จังหวัดแพร่
 - ๔) คนเกิดปีเหม้า คือปีเถาะ พระธาตุประจำปีเกิดคือพระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน
 - ๕) คนเกิดปีสี่ คือปีมะโรง พระธาตุประจำปีเกิดคือพระเจดีย์วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่
- บางคนว่าปีนี้ “พระสิงห์หรือพระพุทธรูปสิงค์” มิใช่พระเจดีย์
- ๖) คนเกิดปีสี่ คือปีมะเส็ง พระธาตุประจำปีเกิดคือพระเจดีย์ศรีมหาโพธิ์ที่พุทธคยา ประเทศอินเดีย ชาวบ้านเดินทางไปไม่ถึงให้ไหว้ต้นโพธิ์แทน
 - ๗) คนเกิดปีส้ง้า คือปีมะเมีย พระธาตุประจำปีเกิดคือพระธาตุย่างกุ้ง หรือเขาดอกประเทศพม่า
 - ๘) คนเกิดปีเม็ด คือปีมะแม พระธาตุประจำปีเกิดคือพระธาตุคอกยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่
 - ๙) คนเกิดปีสัน คือปีวอก พระธาตุประจำปีเกิด คือพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม
 - ๑๐) คนเกิดปีเฒ่า คือปีระกา พระธาตุประจำปีเกิด คือ พระธาตุหริภุญไชย จังหวัดลำพูน
 - ๑๑) คนเกิดปีเส็ด คือปีจอ พระธาตุประจำปีเกิด คือพระธาตุเกตุแก้วจุฬามณี บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๑๒) คนเกิดปีไค้ คือปีกุน พระธาตุประจำปีเกิดคือพระธาตุคอกยสุตง จังหวัดเชียงราย

พระธาตุประจำปีเกิดนี้ ถือว่าหากผู้ใดเกิดปีไหนแล้วควรไปนมัสการกราบไหว้พระธาตุนั้น ๆ จะได้อานิสงคัมมาก สำหรับผู้ที่อยู่ห่างไกลพระธาตุประจำปีเกิดของตนเดินทางไปไม่ถึงก็ให้กราบไหว้เอาเองหรือไปขอผู้ที่วาดรูปเป็นวาดใส่แผ่นผ้าหรือแผ่นกระดาษให้นำมาสักการะบูชาก็ได้ เพราะทางภาคเหนือจะนิยมนำรูปพระธาตุประจำปีเกิดติดตามบ้านต่าง ๆ

พระเพณีไหว้พระธาตุ หรือขึ้นพระธาตุมีประโยชน์ต่อสังคมและสถาบันวัดในล้านนามากหากจะประมวลเป็นข้อดังนี้^{๕๒}

- ๑) เป็นการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นกับประชาชนส่วนรวม

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๑.

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๒.

- ๒) เป็นการสร้างความสามัคคีระหว่างวัดวากับบ้านเรือน
- ๓) เป็นการเดินทางไปเที่ยวหาบุญทัสนา หาประสบการณ์ใหม่่นอกบ้าน
- ๔) เป็นการไปช่วยบูรณะปฏิสังขรณ์ ถาวรวัตถุที่ศรัทธาทั้งหลายได้รับผิดชอบร่วมกัน
- ๕) เป็นการรำลึกถึงพระพุทธองค์ผู้เป็นเจ้าของศาสนาในลักษณะสถานที่ควรเคารพสักการะ เช่น สถานที่ประสูติ และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า
- ๖) ส่งเสริมให้เกิดความรักต่อศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ โบราณสถาน

ความสำคัญของการเป็นวัดพระธาตุ

- ๑) เป็นวัดที่อยู่กลางเมืองที่ใหญ่โตกว่าวัดอื่น และมีพระมหาเจดีย์เป็นประธานอย่างสวยงาม
- ๒) มีอายุการสร้างมานาน เป็นวัดที่กษัตริย์สร้างที่เรียกว่าพระอารามหลวง ที่มีประวัติการบูรณะมาอย่างต่อเนื่อง

๓) มีการเขียนตำนานหรือสร้างตำนาน ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของพระธาตุควบคู่กับการเมือง จนพระธาตุเป็นสิ่งที่แยกไม่ออกจากเมืองนั้น ๆ^{๕๓}

นอกจากนั้น พระธาตุยังเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านหรือต่างเมือง มาทำการสักการบูชาเป็นประจำ เป็นที่จาริกแสวงบุญของผู้คนต่างเมืองทั้งอยู่ในแคว้นเดียวกันหรือต่างแคว้นกัน มาเพื่อสักการะเกิดบุญกุศลและความเป็นสิริมงคล ดังปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๑ จารึกสุโขทัยกล่าวถึงพนมไสคำ เป็นข่าวในสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไท เมื่อพระองค์สวรรคตแล้วพนมไสคำออกบวชแล้วจาริกแสวงบุญไปไหว้พระธาตุหริภุญไชย เมืองลำพูน

ความสำคัญพระธาตุกล่าวมาแสดงให้เห็นอย่างชัดเจน ว่าบ้านเมืองที่มีพระบรมธาตุประดิษฐานอยู่ พุทธศาสนิกชนทุกสารทิศจะต้องเดินทางมาสักการบูชาเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตและยังได้สร้างอานิสงส์ผลบุญไปภพหน้า จึงนับได้ว่าพระบรมธาตุเจดีย์สำคัญของชุมชนเมืองนั้น มีความหมายในเรื่องการบูรณาการ ทางด้านวัฒนธรรมกับการเมืองของรัฐได้เป็นอย่างมาก ความเชื่อเรื่องพระบรมธาตุและความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้น ถือได้ว่าชาวพุทธมีอิสระและเสรีภาพที่จะเดินทางไปจาริกแสวงบุญยังดินแดนต่าง ๆ ที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพระพุทธศาสนาประดิษฐานอยู่

นอกจากนี้ยังพบว่า การบูชาพระธาตุนั้นแฝงไปด้วยความคิดของการเสริมอำนาจและสิทธิธรรมทางการเมือง เพราะอำนาจของพระธาตุไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะเมืองใดเมืองหนึ่ง แต่เป็น

^{๕๓} มุคนิธิพระบรมธาตุ ดอยสุเทพ, ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในล้านนา ฉบับ ๖๓๕ ปี พระบรมธาตุ ดอยสุเทพ, (เชียงใหม่ : เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๔๘), หน้า ๕๗.

อำนาจของการข้ามพรมแดนการปกครอง ด้วยเหตุนี้ทำให้กษัตริย์ของเชียงใหม่สามารถอ้างสิทธิธรรมเหนือเมืองต่าง ๆ ในฐานะเป็นศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองแล้ว ยังเป็นศูนย์กลางของลัทธิศักดิ์สิทธิ์สูงสุดคือพระบรมธาตุด้วย ดังจะเห็นการกำหนดความสำคัญของพระบรมธาตุที่เป็นศูนย์กลางทางการเมือง

เมืองเชียงใหม่-ลำพูน มีถึง ๔ แห่ง ได้แก่ พระธาตุหริภุญชัย พระธาตุคอกยสุเทพ พระธาตุวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร/พระพุทธรูปสี่หิ๊งค์ พระธาตุจอมทอง

ล้านนา ได้แก่ พระธาตุคอกยสุเทพ พระธาตุแช่แห้ง พระธาตุช่อแฮ พระธาตุลำปางหลวง

ล้านนา - ลำปาง ได้แก่ พระธาตุพนม

ล้านนา - พม่า ได้แก่ พระธาตุตะโก้ง หรือ ชเวดากอง

พุทธศาสนิกชนทั่วโลก ได้แก่ พระศรีมหาโพธิ์ พุทธคยา

สวรรค์ของชาวพุทธ ได้แก่ พระเกตแก้วจุฬามณี

กล่าวได้ว่าการสักการบูชาพระธาตุ ได้สร้างความเชื่อ โยงชุมชนที่นับถือพุทธศาสนาเข้าด้วยกัน แม้จะอยู่ต่างเมืองหรือต่างแคว้นที่กล่าวมา^{๕๔}

พระสิงห์หรือพระพุทธรูปสี่หิ๊งค์ ที่ประดิษฐานในวิหารลายคำวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพระพุทธรูปองค์เดียวที่ชาวล้านนานับถือว่าเป็น ชูธาตุ และบูชาเช่นเดียวกับพระธาตุประจำปีเกิด เป็นที่พิศวงจิตของคนที่จะเกิดในปีมะโรง ภูเขาใหญ่หรือนาค เนื่องจากพระพุทธรูปสี่หิ๊งค์เป็นพระพุทธรูป ไม่ใช่เจดีย์เหมือนกับที่ ชูธาตุ ทั่วไป จึงทำให้คนทั่วไปมักเข้าใจผิดว่า ถ้าคนเกิดปีมะโรงต้องไปไหว้เจดีย์ที่วัดพระสิงห์แทนที่จะไปไหว้พระพุทธรูปสี่หิ๊งค์ นักปราชญ์ล้านนาโบราณท่านค่านิ่งถึงเรื่องนี้แล้ว จึงได้แต่งไว้เป็นคำไหว้พระสิงห์เป็นภาษาวาฬว่า นะมามิ สิหิ๊งคพิมพัง สุวัณณาภิรมมัง ลังกาชาตัง โสภากิโสภัง สราภิกันตัง นมามิหัง หมายถึงต้องไปไหว้พระสิงห์ที่เป็นพระพุทธรูป ไม่ใช่ไหว้เจดีย์ พระพุทธรูปสี่หิ๊งค์จึงมีความสำคัญกับชาวล้านนาที่เกิดปีมะโรงทุกคน และเป็นพระพุทธรูปองค์เดียวที่เป็นที่รวมวิญญาณ เพื่อรมาปฏิสนธิในโลกมนุษย์

๓.๕ อิทธิพลด้านการเมือง การปกครอง

ตำนานสิหิ๊งคนิทาน เป็นแบบฉบับการบันทึกเหตุการณ์ของอดีตอันเก่าแก่ ผู้แต่งตำนานเป็นพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา งานของท่านสร้างความชอบธรรมหรือสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่สิ่งที่เขียนถึง คือ พระพุทธรูปสี่หิ๊งค์ โดยการโยงไปสัมพันธ์กับพระพุทธรูปองค์หรือโดยการแสดง

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘ -๕๙.

ให้เห็นว่าสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวมีความสำคัญอย่างไร ในการช่วยให้เกิดบุญกุศล เหตุนี้ตำนาน สิบหังคนิทาน จึงมีลักษณะเป็นคำสอนศีลธรรม และมีอิทธิพลต่อแนวความคิดทางการเมือง ของ ผู้ปกครองล้านนาไทยเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากพระพุทธศาสนามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคม

พุทธศาสนานิกายเถรวาทเข้ามาสู่ล้านนา โดยพระนางจามเทวีได้นิมนต์พระสงฆ์ชาว ละโว้ ๕๐๐ รูป ซึ่งนับเป็นครั้งแรก และในสมัยพระญาเกือนา ได้ส่งทูตไปนิมนต์พระสุมนเถระจาก สุโขทัยเข้ามาในล้านนาไทย พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทจึงเจริญเรื่อยมามีพระสงฆ์ชาวเชียงใหม่ เดินทางไปอุปสมบทและศึกษาพระพุทธศาสนาในลังกาเป็นจำนวนมาก พุทธศาสนาเถรวาทแบบ ลังกาจึงเจริญขึ้นเป็นลำดับ และมีอิทธิพลต่อแนวความคิดทางการเมือง ของผู้ปกครองล้านนาไทย เป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากพระพุทธศาสนามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคม วัฒนธรรมของลังกาและ ล้านนา ฉะนั้น พระสงฆ์จึงได้เป็นผู้คุ้มครองรักษาสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา และเผยแพร่ พระพุทธศาสนาในอดีต เนื่องจากพระพุทธศาสนามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคม วัฒนธรรมของ ลังกาและล้านนา ฉะนั้น พระสงฆ์จึงได้เป็นผู้คุ้มครองรักษาสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา และเผยแพร่ พระพุทธศาสนาในอดีต และปัจจุบัน

ดังนั้น ตำนานสิบหังคนิทาน แสดงให้เห็นว่าพระสงฆ์มีบทบาททางการเมืองการปกครอง ในประวัติศาสตร์อย่างยิ่ง เป็น ปุชนิยบุคคลผู้ปรึกษาของผู้ปกครองบ้านเมืองเป็น ผู้นำของประชาชน ในทางธรรม ซึ่งบทบาทของท่านสามารถแยกออกเป็นหัวข้อใหญ่ ได้ดังนี้

๑) บทบาททางการเมือง สืบเนื่องจากการที่พระพุทธศาสนามีความสำคัญและมีอิทธิพล ต่อวิถีชีวิตของประชาชน จึงทำให้พระภิกษุมีความใกล้ชิดและมีอิทธิพลต่อประชาชนส่วนใหญ่เป็น ผลให้พระสงฆ์เข้าไปมีบทบาททางการเมือง

๒) บทบาทในการไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทระหว่างผู้นำทางการเมือง เมื่อผู้นำทางการเมือง ไม่สามารถยุติกรณีพิพาทซึ่งกันและกันได้ พระเถระซึ่งเป็นที่นับถือของบุคคลทั่วไปมาเจรจา ไกล่เกลี่ย

๓) บทบาทในการเป็นที่ปรึกษาของพระมหากษัตริย์ บทบาทนี้มักจะเริ่มต้นจากการที่ พระภิกษุได้มีโอกาสถวายการอบรมสั่งสอน ซึ่งในเวลาต่อมาพระภิกษุเป็นราชครูก็จะกลายเป็นที่ ปรึกษาผู้ทรงอิทธิพลต่อพระมหากษัตริย์

ตำนานสิบหังคนิทานยังระบุไว้ชัดเจนว่า พระสงฆ์ท่านนั้นที่จะสร้างความเข้าใจและสร้าง ปฏิสัมพันธ์ที่ดีงามระหว่างผู้นำอาณาจักรให้มีความสามัคคีปรองดองกัน เจ้ามหาพรหมเจ้าเมือง เชียงราย ส่งพระมหาสุคนธ์เถระเป็นสมณฑทูตไปเจรจากับเจ้าติปัญญา เจ้าเมืองกำแพงเพชร ความว่า มหาบพิตรทั้งสองพระองค์ ทรงมีบุญมาก ทรงนับถือพระพุทธศาสนา ทรงเป็นผู้มีศีล ขอ มหาบพิตรทั้งสองจงสามัคคี อย่าทรงพิโรธกันเลย นี้ก็เมืองกำแพงเพชร โนนกั้นนครเชียงใหม่ ขอ

จงให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ขอให้นครทั้งสองจงมัดกันด้วยเชือก คือพระราชไมตรีเถิด แสดงให้เห็นถึงบทบาทของพระสงฆ์อย่างชัดเจน

ผู้นำทางการเมืองได้ใช้พระพุทธศาสนาและสถาบันสงฆ์เป็นแกนสำคัญในการดำเนินกุศโลบายในการบริหารการเมืองการปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันสงฆ์กับอาณาจักรเป็นไปในระบบอุปถัมภ์ นำมาซึ่งความผูกพันที่สำคัญประการหนึ่งคือความภักดีของพระสงฆ์ที่มีต่อรัฐได้แสดงออกโดยให้ความร่วมมือและสนับสนุน หน้าที่ของผู้นำฝ่ายอาณาจักรคือ พิทักษ์รักษาพระพุทธศาสนาให้บริสุทธิ์ เพราะพระพุทธศาสนาเป็นหลักทางศีลธรรมเป็นแม่แบบแห่งการดำเนินชีวิตของสังคม ดังนั้น การขยายอำนาจของกษัตริย์ไปยังประเทศราช จึงได้ใช้พระพุทธศาสนาและสถาบันสงฆ์เป็นเครื่องเสริมสร้างเสถียรภาพทางการเมืองควบคู่ไปด้วย^{๕๕}

ตำนานสิหิงคินิทาน แสดงให้เห็นว่าพระพุทธรูปสิงห์เป็นพระพุทธรูปสำคัญที่บรรดากษัตริย์ต้องการครอบครอง เนื่องจากแนวคิดในการปกครองของรัฐในสมัยโบราณ เป็นการจำลองลักษณะของจักรวาลตามทฤษฎีโลกภูมิของศาสนาพุทธผสมฮินดู โดยถือว่ากษัตริย์เป็นผู้มีบารมีเหนือกว่าผู้อื่นและเหมาะสมที่จะเป็นผู้ครอบครองบัลลังก์ กษัตริย์เป็นพระโพธิสัตว์จุติลงมายังโลกมนุษย์เพื่อสั่งสมบุญบารมีให้บรรลุโพธิญาณ ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต การสั่งสมบุญบารมีในทางหนึ่งก็คือเป็นผู้อุปถัมภ์พระศาสนา และสงเคราะห์ผู้ที่ได้รับความทุกข์ยากลำบาก ตามอุดมคติทางพระพุทธศาสนาการดำเนินชีวิตของมนุษย์มุ่งไปสู่นิพพาน กษัตริย์ในฐานะผู้ทำนุบำรุงศาสนามีหน้าที่ดูแลประชาชนให้อยู่ในศีลธรรมและสร้างบารมีตามวาสนาของตน ในแง่นี้รัฐจึงเป็นเครื่องมือที่จะนำประชาชนไปสู่นิพพาน กษัตริย์จึงมีความสำคัญเปรียบเสมือนพระโพธิสัตว์ที่จะนำพามนุษย์ไปสู่สุคติ^{๕๖}

หน้าที่ของกษัตริย์ คือการดูแลกิจการภายในอาณาจักรให้เกิดความสงบเรียบร้อยสำหรับภายนอกอาณาจักร กษัตริย์ได้ใช้แนวคิดนี้กับรัฐอื่น ๆ เพื่อให้ยอมรับในอำนาจด้วยการประกาศตนเป็นผู้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา โดยอาณาจักรล้านนาและอยุธยาต่างรับเอาแนวคิดดังกล่าวมาใช้สร้างความชอบธรรม ในการขึ้นครองราชย์และเสริมบารมีของตน ด้วยการครอบครองพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ หนึ่งในนั้นคือพระพุทธรูปสิงห์^{๕๗}

^{๕๕} ยูพิน เข็มมุก, “สถาบันสงฆ์กับการเมืองและสังคมล้านนา พ.ศ. ๑๕๕๔-๒๑๐๑”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๑), หน้า ๒๓.

^{๕๖} นิธิ เอียวศรีวงศ์, ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา, (กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๒๓), หน้า ๕๒.

^{๕๗} เนื้ออ่อน ขวัญทองเขียว, ผศ.ดร., “เมื่อพระพุทธรูปสิงห์เชียงใหม่โดยลอบคัดเสียด”, ศิลปวัฒนธรรม, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๕ (กรกฎาคม ๒๕๕๔) : ๔๔.

ความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมล้านนา ได้รับการสั่งสมและสืบทอดโดยมีพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นกรอบหล่อหลอมให้มีรูปแบบและเอกลักษณ์ของตนเอง ความเจริญทางด้านการเมืองและการปกครองของล้านนา และกล่าวได้ว่ากษัตริย์ใช้พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือสร้างความสัมพันธ์กับบรรดาเจ้าเมืองตามหัวเมืองต่าง ๆ^{๕๔} จะเห็นได้จากการอัญเชิญพระพุทธรูปศิหิงคประดิษฐานตามเมืองต่าง ๆ

ศิหิงคนิทานทำให้ทราบว่าพระพุทธรูปศิหิงคกับลังกาทวีป เป็นต้นกำเนิดของพระพุทธศาสนาสายลังกาวงศ์และมีอิทธิพลต่อชาวพุทธในภูมิภาคนี้ พระเถระชาวล้านนาสองท่านคือ พระรัตนปัญญาเถระผู้รจนาคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ และพระโพธิรังสี รจนาด้านานพุทธศิหิงค ต่างก็ให้ภาพชัดเจนว่า พระพุทธรูปศิหิงคองค์นี้ เป็นพระพุทธรูปสำคัญของฝ่ายเถรวาทลังกาวงศ์ พระเถระที่รจนายกพยายามแสดงให้เห็นสายสัมพันธ์ของพระปฎิมา ว่ามีความสำคัญต่อฝ่ายพุทธอาณาจักรในดินแดนที่เรียกว่าสุวรรณภูมินี้มาก จนกล่าวได้ว่าพระพุทธรูปศิหิงค เป็นพระพุทธรูปทางการเมือง ที่ผู้รจนายกพยายามแสดงให้เห็นความพยายามทุกวิถีทางของผู้นำฝ่ายอาณาจักรเพื่อให้ได้เป็นเจ้าของ แม้จะเกิดการแย่งชิงด้วยศึกสงครามก็ตาม

ตำนานศิหิงคนิทาน กล่าวว่าพระเจ้าพรหมได้นำพระพุทธรูปศิหิงค มาขอขมาพระเจ้าแสนเมืองมา และนำไปไว้ในเชิงรายก่อน แสดงให้เห็นถึงความสำคัญขององค์พระพุทธรูปเป็นตัวประกันในการเมือง และสามารถระงับปัญหาทางการเมืองอย่างสงบและสันติวิธี

พระพุทธรูปศิหิงคอยู่ในบ้านเมือง ได้ทำให้ไพร่ฟ้าประชาชนของบ้านเมืองนั้นสงบสุขร่มเย็น ดำเนินต่าง ๆ ได้กล่าวอ้างถึงพระพุทธรูปศิหิงค ว่ามีความศักดิ์สิทธิ์เป็นพระพุทธรูปสำคัญบ้านเมืองไหนมีไว้จะสงบร่มเย็น สะท้อนให้เห็นแนวคิดที่ว่าเมืองใดยังมั่นคงอยู่ในพระพุทธศาสนา ผู้ปกครองอยู่ในศีลธรรมย่อมจะยังบ้านเมืองนั้นให้สงบร่มเย็น ตำนานที่พระโพธิรังสี ได้กล่าวไว้ในศิหิงคนิทานว่า พระพุทธรูปศิหิงคมีความศักดิ์สิทธิ์มากตั้งอยู่ที่ใดที่นั้นจะเจริญรุ่งเรือง^{๕๕} เป็นต้น

๓.๖ หลักพุทธธรรมที่ได้จากการศึกษาศิหิงคนิทาน

ในการศึกษาศิหิงคนิทาน พระโพธิรังสีเถระได้สอดแทรกหลักพุทธธรรมไว้หลายเรื่องด้วยกัน เช่น เรื่องของศีล ศรัทธา กรรม พรหมวิหาร หลักพุทธธรรมเหล่านี้เป็นประโยชน์สามารถนำปรับประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้ ดังจะกล่าวต่อไปนี้

^{๕๔} ยูพิน เข็มมุกด์, พุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนาไทย สมัยราชวงศ์มังราย พ.ศ. ๑๕๓๘ – ๒๑๐๑, (เชียงใหม่ : วิทยาลัยครูเชียงใหม่, ๒๕๒๗), หน้า ๑๒.

^{๕๕} สื่อสารอากาศ, กรรม, พระพุทธรูปศิหิงค : รวบรวมความตำนาน และบทวิพากษ์, ในวารสารกรรมสื่อสารอากาศ ครอบคลุม ๕๖ ปี, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ไอ.เอ็น.เอ็น เน็ทเวิร์ค จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๑๑๓.

๓.๖.๑ เรื่องศีล

พระโพธิธรรมาจารย์ ได้อ้างเอาศีล อันเป็นคุณธรรมสูงสุดกว่าสิ่งทั้งปวง เป็นบทกล่าวอ้างท้ายสุดแห่งการประพันธ์ สะท้อนให้เห็นถึงสิ่งยึดเหนี่ยวของพระมหาเถระ ที่พยายามจะแสดงให้เห็นเหตุการณ์ช่วงที่ท่านประพันธ์ ว่ามีความขัดแย้งของพระสงฆ์ในด้านความคิด ถึงแม้ว่าความคิดความเห็นจะต่างกัน แต่ท่านได้แฝงแง่ของวัตรปฏิบัติที่เสมอกันด้วยศีล ดังนั้น ศีลจึงเป็นทางแก้ไขปัญหอย่างสันติวิธี เป็นทางออกที่เหมาะสม เพราะเป็นการฝึกฝนอบรมความประพฤติทางกาย วาจา คือระเบียบวินัย การอยู่ร่วมกับผู้อื่นและในสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ด้วยดี ในการถือศีล ไม่เบียดเบียน ไม่ทำลายเป็นพื้นฐานอบรมจิต^{๑๑๑}

พระโพธิธรรมาจารย์ได้นิพนธ์เรื่องสังคายนาทานขึ้น โดยอาศัยศีลและมีความรู้ในพระธรรมวินัยเป็นอย่างดี สังคายนาทานได้แสดงให้เห็นถึงข้อวัตรปฏิบัติของผู้คน ตามแต่สถานภาพ สะท้อนให้เห็นถึงคุณธรรมและจริยธรรมในยุคสมัยนั้นด้วย

ศีล แปลว่า ปกติ คือสิ่งหรือกติกาที่บุคคลจะต้องระวังรักษา ตามเพศและฐานะ ศีลนั้นมีหลายระดับ ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ และศีล ๒๒๙ และในบรรดาศีลชนิดเดียว ก็ยังจัดแยกออกเป็นระดับธรรมดา มัชฌิมศีล (ศีลระดับกลาง) อธิศีล (ศีลอย่างสูงศีลอย่างอุกฤษฏ์)

คำว่ามนุษย คือผู้มีใจอันประเสริฐ คุณธรรมที่เป็นปกติของมนุษย์ ที่ต้องทรงไว้ตลอดไป ก็คือศีล ๕ บุคคลไม่มีศีล ๕ ไม่เรียกว่ามนุษย แต่อาจจะเรียกว่าคน ซึ่งแปลว่ายุง ในสมัยพุทธกาล ผู้คนมักมีศีล ๕ ประจําใจกันเป็นนิจ ศีล ๕ จึงเป็นเรื่องปกติของคนในสมัยนั้น และจัดว่าเป็นมนุษยธรรม ส่วนหนึ่งในมนุษยธรรม ๑๐ ประการ ผู้ที่จะมีวาสนาได้เกิดเป็นมนุษย์ จะต้องถึงพร้อมด้วยมนุษยธรรม ๑๐ ประการเป็นปกติ ซึ่งรวมถึงศีล ๕ ด้วย

การรักษาศีล เป็นการเพียรพยายาม เพื่อระงับโทษทางกายและวาจา อันเป็นเพียงกิเลส มิให้กำเริบขึ้น และเป็นการบำเพ็ญบุญบารมีที่สูงขึ้นกว่าการให้ทาน ทั้งในการถือศีลด้วยตนเอง ก็ได้บุญมากน้อยต่างกันไปตามลำดับต่อไปนี้ คือ

๑) การให้อภัยทาน แม้จะมากถึงร้อยครั้ง ก็ยังได้บุญน้อยกว่าการถือศีล ๕ แม้จะได้ถือแต่เพียงครั้งเดียวก็ตาม

๒) การถือศีล ๕ แม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังได้บุญน้อยกว่าศีล ๘ แม้จะถือเพียงครั้งเดียวก็ตาม

^{๑๑๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรม ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๓๖๔.

๓) การถือศีล ๘ แม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังได้นุญน้อยกว่าการถือศีล ๑๐ คือการบวชเป็นสามเณรในพระพุทธศาสนา แม้จะบวชได้แต่เพียงวันเดียวก็ตาม

๔) การบวชเป็นสามเณรในพระพุทธศาสนาแล้ว รักษาศีล ๑๐ ไม่ให้ขาดไม่ให้ค้างพร้อย แม้จะนานถึงร้อยปี ก็ยังได้นุญน้อยกว่าผู้ที่ได้อุปสมบทในพุทธศาสนามีศีลปาฏิโมกข์สังวร ๒๒๗ แม้จะบวชได้มาเพียงวันเดียวก็ตาม

ฉะนั้น ในฝ่ายศีลแล้ว การที่ได้อุปสมบทเป็นพระในทางพระพุทธศาสนาได้นุญบารมีมากที่สุด เพราะเป็นเนกขัมมบารมี ในบารมี ๑๐ ซึ่งเป็นกรออกจากราม เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติธรรมขั้นสูง ๆ ก็คือการภาวนาเพื่อมรรค ผล นิพพาน ต่อไป ผลของการรักษาศีลนั้นมีมาก ซึ่งจะยังประโยชน์สุขให้แก่คนผู้นั้น ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า เมื่อได้ละอึดภพนี้ไปแล้วย่อมส่งผลให้เกิดในเทวโลก ๖ ชั้น ซึ่งแล้วแต่ความละเอียดประณีตของศีลที่รักษาและบำเพ็ญมา

สิทธิคนิทาน ถึงแม้จะไม่ปรากฏเรื่องของศีลอย่างชัดเจน แต่สะท้อนให้เห็นถึงสิ่งที่ยึดเหนี่ยวของพระมหาละระ ที่พยายามจะแสดงให้เห็นเหตุการณ์ช่วงที่ท่านประพันธ์ ว่ามีความขัดแย้งของพระสงฆ์ในด้านความคิด แต่หลักการปฏิบัติยังอิงพระธรรมวินัยเพื่อระงับโทษทางกายและวาจา อันเป็นเพียงกิเลสมีให้กำริบขึ้นอันเป็นแบบอย่างที่ดีควรแก่การนำมาปฏิบัติ

๓.๖.๒ เรื่องศรัทธา

สิทธิคนิทานได้แสดงหลักพุทธธรรมเรื่องศรัทธา ว่าเป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล พระโพธิธังสีได้แสดงให้เห็นถึงเรื่องของกฎแห่งกรรม ผลของกรรม สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วและเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เป็นความเชื่อความซาบซึ่งที่เนื่องด้วยเหตุคือมีปัญญารองรับและเป็นการสืบต่อแห่งปัญญาได้

ศรัทธา ความเชื่อในทางธรรมหมายถึงสิ่งที่ควรเชื่อ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ความมั่นใจในความจริงความดีสิ่งดีงาม และในการทำความคิดไม่ลุ่มหลงยึดมั่นไปตามลักษณะอาการภายนอก ท่านแสดงสืบ ๆ กันมามี ๔ อย่าง คือ^{๑๑๑}

- ๑) กัมมสัทธา เชื่อเรื่องกรรม
- ๒) วิปากสัทธา เชื่อเรื่องผลของกรรม
- ๓) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว
- ๔) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคต

^{๑๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๒.

ข้าพเจ้าขอนมัสการพระพุทธผู้ประเสริฐในโลกทั้ง ๓ เป็นองค์เอกนภพทั้ง ๓ อันภพทั้ง ๓ บรูชาแล้ว เป็นธงชัยของโลกทั้ง ๓ เป็นประทีปดวงเดียวของภพทั้ง ๓ เป็นเผ่าพันธุ์ของโลกทั้ง ๓ ด้วยความเคารพ

ข้าพเจ้าขอนมัสการพระธรรมอันประเสริฐ ละเอียด ลึกซึ้ง มีความหมายลึกซึ้งเหมือนทะเลสีทันดรรองรับน้ำ มีภูเขาสิเนรุกันไว้ มีลักษณะคิดได้ยากมาก เป็นธรรมที่พระพุทธทรงปรับปรุงไว้ดีแล้ว

ข้าพเจ้าขอนมัสการพระสงฆ์สาวกของพระพุทธ ผู้ทรงเป็นราชาของนักปราชญ์ประกอบด้วยคุณมีศีล เป็นต้น อบรมตนดีแล้ว มีอินทรีย์มั่นคงเป็นนาคบุญที่ดี และเป็นสังคมาันประเสริฐยิ่ง

เมื่อมนัสการพระรัตนตรัย อันสามารถป้องกันอันตรายได้ทั้งหมดนั้นแล้ว ข้าพเจ้าจะกล่าวกำเนิดพระพุทธรูปองค์ประเสริฐคือพระสิหิงค์^{๑๐๒}

สิหิงค์นิทานได้สะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์ทุกคนมีความหวาดหวั่นต่อภัยอันตรายรอบด้าน เมื่อมีความกลัวประจำสันดานอยู่อย่างนี้จึงจำเป็นต้องหาที่พึ่ง และที่พึ่งอันใดเล่าจะประเสริฐยิ่งกว่าพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ทั้งนี้เพราะพระรัตนตรัย และทรงคุณานุภาพสามารถที่จะยังมนุษย์ให้หายจากความหวาดกลัวต่อสรรพภัยต่าง ๆ และให้พ้นทุกข์พบสุขได้จริง ๆ เมื่อมนุษย์มีความกลัวต้องพึ่งพระรัตนตรัย ทั้งนี้ก็เพราะพระพุทธศาสนามีหลักให้มวลมนุษย์เชื่อในกรรมลิขิต คือ การกระทำและชั่วของตนเองที่สร้างโชคดีโชคร้ายหรือความเจริญความเสื่อมให้กับตัวเอง

สิหิงค์นิทาน ได้สอนถึงเรื่องความเชื่อในพระรัตนตรัยเห็นได้จากบทพระนามพจน์อันแสดงถึงคุณแห่งพระรัตนตรัย เนื้อหาของตำนานได้กล่าวถึงกรรม ผลของกรรม แสดงให้เห็นถึงการให้ผลของกรรม และอานุภาพแห่งพุทธคุณ

ทั้งนี้สิหิงค์นิทานยังได้สะท้อนการสร้างพุทธสิหิงค์ ที่ส่งผลต่ออิทธิพลทั้งศรัทธาความเชื่อในพระพุทธศาสนา วิถีชีวิตของผู้คนในยุคสมัย ตลอดจนศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีต่าง ๆ ให้กับยุคต่อ ๆ มา และเมื่อได้รับแล้วก็เลือกคัดสรรเหมาะสมกับสภาพสังคมของตน และผสมผสานพัฒนาให้เป็นรูปแบบที่มีความเป็นเฉพาะตัวเองมากขึ้น และส่งอิทธิพลนั้นต่อไปให้กับพื้นที่ใกล้เคียงและยุคต่อมาจนถึงปัจจุบัน

๓.๖.๓ เรื่องกรรม

หลักพุทธธรรมเรื่องของกรรมนั้น ปรากฏชัดเจนในสิหิงค์นิทานแง่ของกรรมในอดีต

^{๑๐๒} พระโพธิ์รังสี, นิทานพระพุทธสิหิงค์, แปลโดย แสง มนวิฑูร, ร.ด.ท., กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, (๒๕๐๖), หน้า ๓๓.

ถือว่าเป็นบทเรียนให้รู้จักพิจารณาเข้าใจในตนเองตามเหตุผล ไม่คอยเพ่งโทษแต่ผู้อื่น มองเห็นพื้นฐานทุนเดิมของคนที่มืออยู่ในปัจจุบันเพื่อรู้จักแก้ไขปรับปรุง ตามหลักของกฎแห่งกรรม ดังจะกล่าวต่อไปนี้

ในวิถีชีวิตมนุษย์ การกระทำทุกอย่างเกิดจากเหตุปัจจัยหลายประการ และเมื่อทำอะไรไปแล้วย่อมเกิดผลของการกระทำนั้น ถ้าทำดีต้องได้ผลดี ทำชั่วต้องได้ผลชั่ว ความดีและความชั่วเกิดขึ้นทันทีที่กระทำดีหรือกระทำชั่วนั้น ไม่มีทางเป็นอย่างอื่น นี่เป็นเกณฑ์ที่หลักพระพุทธศาสนา เรียกว่ากรรมนิยามหรือกฎแห่งกรรมนั่นเอง

กรรม หมายถึง การกระทำของมนุษย์ที่ประกอบด้วยเจตนาหรือความตั้งใจ ซึ่งแสดงออกทางกาย ทางวาจา และทางใจ กรรมมีหลายประเภท ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่นำมาใช้จำแนก

ถ้าจำแนกตามคุณภาพหรือตามมูลเหตุของการกระทำ มี ๒ ประเภท คือ อกุศลกรรม เป็นกรรมชั่วเกิดจากอกุศลมูล และกุศลกรรมเป็นกรรมดีเกิดจากกุศลมูล

ถ้าจำแนกตามทางที่ทำการหรือตามการแสดงออก มี ๓ ประเภท คือ กายกรรม การกระทำทางกาย วาจากรรม การกระทำทางวาจา และมโนกรรม การกระทำทางใจ

กรรมจำแนกตามหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการให้ผลซึ่งมีอยู่ ๑๒ ประเภท เรียกว่า กรรม ๑๒ มีการจำแนกได้เป็น ๓ หมวด^{๑๐๐} ดังนี้

หมวดที่ ๑ ว่าด้วยปากกาล คือกรรมที่ให้ผลตามเวลา

๑) กรรมที่ให้ผลในปัจจุบันหรือในชาตินี้ภพนี้ ซึ่งเป็นผลทันตาเห็น เรียกว่า ทิฏฐิธรรม เวทนียกรรม

๒) กรรมที่ให้ผลในอนาคตหรือในชาติหน้า เรียกว่า อปัชชเวทนียกรรม

๓) กรรมที่ให้ผลในชาติต่อ ๆ ไป เรียกว่า อปรายเวทนียกรรม

๔) กรรมที่เลิกให้ผลหรือไม่มีผลอีก เรียกว่า อโหสิกรรม

หมวดที่ ๒ ว่าด้วยกิจ คือกรรมที่ให้ผลตามหน้าที่

๑) กรรมแต่งให้เกิด คือ กรรมที่ชักนำให้เกิดหรือถือปฏิสนธิในภพใหม่ เมื่อสิ้นชีวิตจากภพนี้ เรียกว่าชนกกรรม

^{๑๐๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕.

๒) กรรมสนับสนุน คือ กรรมที่เข้าสนับสนุนหรือซ้ำเติมต่อจากชนกรรม เรียกว่า อุปัตถัมภกรรม กรรมประเภทนี้เปรียบเหมือนแม่เหล็กที่ติดจากผู้อื่น ถ้าเป็นกรรมดีก็สนับสนุนให้ได้รับผลดีขึ้น ถ้าเป็นกรรมเลวก็จะซ้ำเติมให้ได้ผลเลวลง

๓) กรรมบีบคั้น คือ กรรมที่เข้ามาบีบคั้นการให้ผลของชนกรรม และอุปัตถัมภกรรม ให้แปรเปลี่ยนไปในลักษณะทุเลาลงหรือสิ้นเข้า เช่น ถ้าเป็นกรรมดีก็จะบีบคั้นให้ได้รับผลอ่อนลงหรือไม่เต็มที่ ถ้าเป็นกรรมชั่วก็จะกีดกันให้ได้รับผลทุเลาลง เป็นต้น กรรมประเภทนี้เรียกว่า

อุปปีฬกรรม

๔) กรรมตัดรอน คือ กรรมที่มีกำลังแรง เข้าไปตัดรอนการให้ผลของชนกรรม หรืออุปัตถัมภกรรมให้ขาดหรือหยุดเสีย แล้วให้ผลแทนที่ เรียกว่าอุปฆาตกรรม

หมวดที่ ๓ ว่าด้วยปากทานปริยาย คือ กรรมที่ให้ผลตามลำดับความแรง

๑) กรรมหนัก เรียกว่า คุรุกรรม กรรมประเภทนี้ให้ผลก่อนกรรมอื่น เช่น ฆาตกรรม (ฝ่ายดี) อนันตริยกรรม (ฝ่ายชั่ว)

๒) กรรมที่ทำบ่อย ๆ จนเคยชิน เรียกว่าพหุลกรรม หรืออาจินณกรรม กรรมประเภทนี้ให้ผลก่อนกรรมอื่นยกเว้นคุรุกรรม

๓) กรรมจวนเจียน หรือกรรมที่ทำเมื่อใกล้ตาย เรียกว่าอาสันนกรรม กรรมประเภทนี้ถ้าไม่มีสองข้อแรกจะให้ผลก่อนกรรมอื่น เหมือน โคนันแออค์ยัคเคียคอยู่ที่ประตูคอก เมื่อคนเลี้ยงเปิดคอกออก ตัวโคอยู่ใกล้ประตูตัวนั้นก็จะได้ออกก่อนแม้จะเป็นโคแก่ก็ตาม

๔) กรรมสักว่าทำ เรียกว่ากัตตตทากรรม หรือกัตตตวาปนกรรม กรรมประเภทนี้จะให้ผลก็ต่อเมื่อไม่มีกรรมอื่นให้ผล ทั้งนี้เพราะมีเจตนาในการกระทำก่อน หรือไม่มีเจตนาที่จะทำอย่างนั้น

สังฆคณิกานสอนให้เชื่อเรื่องกรรม เชื่อผลแห่งกรรมเนื้อหาของสังฆคณิกานได้กล่าวถึงตอนนำพระพุทธรูปสู่เมืองนคร ได้แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน^{๑๑๔} ดังต่อไปนี้

ครั้งนั้น พวกคนเรือแล่นสำเภาไปถึงกลางสมุทร สายชักใบบนเสากระโดงก็ลดไม่ได้ สายสมอก็ทอดลงไม่ได้ เรือกระทบหินโสโครกได้นำแตกละเอียดเป็นจุนไป คนจมน้ำเป็นเหยื่อเต่าปลาหมด

ส่วนพระพุทธสังฆคณิกานแต่ไม่จมน้ำลอยอยู่บนผิวน้ำ มีอาภรณ์นั่งอยู่ตามธรรมดา เป็นที่งามประทับใจด้วยสิริวิลาส บ่ายพระพักตร์ลอยมายังรัฐของพระเจ้าศรีธรรมราช

^{๑๑๔} พระโพธิ์รังสี, นิทานพระพุทธสังฆคณิกาน, แปลโดย แสง มนวิฑูร, ร.ศ.ท., หน้า ๔๓.

กาลนั้น เทวดาประจำสมุทรและเทวดาประจำอากาศไปประชุมกันหมดที่เทวสมาคม จึงมิได้ช่วยป้องกันรักษาพระพุทธรูปสังคหะ

น่าจะมีฝ่ายถาม ฝ่ายตอบในกรณีนี้ คือฝ่ายถาม จะถามว่า พระพุทธรูปสังคหะลอยน้ำได้นี้ เป็นด้วยการแสดงฤทธิ์ของเทวดาใช่ไหม

ฝ่ายตอบ จะตอบว่าไม่ใช่

ถามว่า ทำไมจึงไม่ใช่

ตอบว่า ถ้าเป็นไปด้วยการแสดงฤทธิ์ของเทวดา เทวดาเหล่านั้นก็จะถูกเทวดาค้ำยัน ดิเคียนว่า ทำไมละทิ้งพระพุทธรูปสังคหะประเสริฐ ปล่อยให้ลอยอยู่กลางสมุทร และทั้งจะต้องขาดประชุมเทวสมาคมด้วย เพราะฉะนั้น จึงไม่ใช่การแสดงฤทธิ์ของเทวดา

ถามว่า ถ้ากระนั้น เป็นการแสดงฤทธิ์ของใคร

ตอบว่า เป็นการแสดงฤทธิ์ของพระพุทธรูปสังคหะเอง

ถามว่า ถ้าพระพุทธรูปสังคหะมีฤทธิ์ปรากฏ ทำไมจึงไม่คุ้มครองรักษาคนที่เขามาอัญเชิญพระองค์ท่าน ปล่อยให้เขาถึงความฉิบหายล้มตาย แม้พระองค์ท่านก็ต้องลอยอยู่กลางสมุทร จะไม่ใช่การแสดงฤทธิ์ของพระพุทธรูปสังคหะกระมัง

ฝ่ายตอบจะตอบว่า การฉิบหายล้มตายของคนเหล่านั้นเป็นด้วยบุญกรรม (กรรมเก่า) ของเขาเองโดยแท้ พระพุทธรูปสังคหะคุ้มครองรักษาคนเหล่านั้นในทะเลไม่ได้ จริงอยู่ ขึ้นชื่อว่าบุญกรรม แม้เมื่อพระศาสดายังทรงพระชนม์อยู่ ก็ไม่สามารถจะห้ามได้ เหมือนพระเจ้าวิฑูรณะรบกับสาเกยราช พระศาสดาของเราทั้งหลายห้ามกษัตริย์ทั้ง ๒ ฝ่าย ถึง ๒ ครั้ง ก็ไม่สามารถจะห้ามได้ พระศาสดาเสด็จกลับ กษัตริย์สาเกยราชทั้งหลายจึงตายหมด พระเจ้าวิฑูรณะเสด็จกลับพร้อมด้วยกองทัพ นอนที่กาดทรายในแม่น้ำอจิรวดี พอตกคึกฝนตกหาใหญ่ท่วมผู้คนเหล่านั้นตายหมด แล้วยังถูกกระแสน้ำพัดพาไปในสมุทร และเดี๋ยวนี้พระพุทธรูปสังคหะไม่มีชีวิต แต่มีฤทธิ์ ก็ด้วยแรงอธิษฐานของพระอรหันต์ แรงอธิษฐานของพระเจ้าสีหฬ และแรงศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่ใช่ลำพังองค์ท่านเอง เพราะฉะนั้น ท่านจึงไม่อาจคุ้มครองรักษาพวกเหล่านั้นได้ครั้นแล้ว ฝ่ายถามไม่รู้จะถามอย่างไรต่อไป ก็ยอมรับว่าถูกแล้ว เป็นเรื่องปาฏิหาริย์ของพระพุทธรูปสังคหะ

สีหฬคนิทานกล่าวถึง พระพุทธรูปสังคหะแม้จะมีความศักดิ์สิทธิ์ แต่ก็ไม่สามารถห้ามกรรมเวรของสัตว์ได้ สีหฬคนิทานได้แสดงหลักกรรมลิขิต คือกรรมที่ทำไว้แล้วมีผล เมื่อเข้าใจเรื่องกรรม อย่างถ่องแท้แล้วจะทำให้เข้าใจหลักของการดำเนินชีวิต ทำให้มีความอดทน มีความเพียร ตั้งสมความดี มีสติในการดำเนินชีวิต

๓.๖.๔ เรื่องพรหมวิหาร

สีหฬคนิทาน ได้กล่าวถึงหลักพรหมวิหารไว้อย่างชัดเจน แสดงถึงคุณธรรมของผู้ใหญ่

เมื่อเผชิญกับปัญหาโดยอาศัยเมตตาเป็นตัวนำ อาศัยความรักความปรารถนาดี และความสงสารช่วยเหลือปลดปล่อยทุกข์ เป็นหลักธรรมเครื่องอยู่ของพรหม ธรรมประจำใจอันประเสริฐ ธรรมประจำใจของท่านผู้มีคุณความดียิ่งใหญ่

พรหมวิหารธรรม คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา^{๑๑๕} เป็นเรื่องของใจ จึงมีความพิเศษสุด ผู้มีบุญ มีปัญญา มีใจเข้มแข็งมั่นคงด้วยสัจจะ สามารถอบรมพรหมวิหารธรรมตั้งแต่วินาทีถึงยอดได้ในเวลารวดเร็ว ไม่จำเป็นต้องเน้นซ้ำ สำคัญต้องมีศรัทธาตั้งมั่นว่า พรหมวิหารธรรมนี้มีคุณประโยชน์แก่ชีวิตแท้จริง

เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เมื่อศึกษาเข้าใจในพรหมวิหารธรรมถูกต้องตามสมควรแล้ว ให้ปฏิบัติเกิดขึ้นมีในตน จะไม่ใช้เวลานานสำหรับการอบรมธรรมหมวดนี้ พระพุทธองค์ไม่ได้ทรงสอนเลือกมิตรหรือศัตรู คนดี คนชั่ว ทรงสอนให้มีพรหมวิหารเป็นที่อยู่ของใจตลอดเวลา นั่นคือไม่ว่าจะพบคนดีหรือคนชั่วพบมิตรหรือศัตรู พบที่ไหน เวลาใด ใจของเราต้องอยู่ในพรหมวิหารธรรมสม่ำเสมอ

ในสังกนิทาน ได้กล่าวถึงหลักพรหมวิหารผ่านเนื้อหาไว้หลายตอนเช่น พระเจ้าพรหมล้อมเมืองกำแพงเพชร พระญาณคิสรทรงตรัสถึงหลักพรหมวิหารว่า ดีแล้ว เจ้ามหาพรหมพระราชองค์ประเสริฐ เสด็จมาไกล ใครจะทูลถามว่า พระองค์เสด็จมาสู่ทางไกลโดยพระประสงค์จะเจรจาด้วยเรื่องใด หรือด้วยเหตุใด หรือโดยเข้าพระทัยว่าจะมีใครคิดร้ายกระนั้นหรือ อนึ่ง ขึ้นชื่อว่าพรหมแล้ว ถือกันว่าเป็นบิดาของสัตว์โลกทั้งปวง ดังนั้น หม่อมฉันจึงเป็นบุตรของพระองค์ และพระองค์เป็นพระบิดาของหม่อมฉัน ธรรมดว่าผู้ที่เป็นบิดาของสัตว์โลก ย่อมอนุเคราะห์ช่วยเหลือเกื้อกูลบุตรทั้งหลาย หม่อมฉันขอยกเว้นบุตร ภรรยา เว้นแคว้น และตัวหม่อมฉันเอง นอกนั้นขอน้อมเกล้าฯถวาย โปรดอย่าทรงกระทำความพินาศให้หม่อมฉันเลย^{๑๑๖}ฯ

มีปรากฏอีกตอนหนึ่งเป็นพระจริยาวัตรของพระเจ้าสามฝั่งแกนว่าพระวิไชยดิสมหาราชเมื่อได้รับราชาภิเษกแล้วเป็นที่รักที่เจริญใจของประชาชนชาวเมืองทั้งปวงมีสนาบดี เป็นต้น เพราะพระองค์ทรงพระคุณสมบูรณ์ด้วยบุญลักษณะอันยอดเยี่ยม อนึ่ง ผู้ใดเป็นอริราชศัตรูของพระองค์มิโทษถึงประหารชีวิต แต่ถ้าผู้นั้นเข้ามาหาเองขอขมาตนเองแทบพระบาทของพระมหาราชวายุบังคมทูลขอภัยโทษ ก็ทรงโปรดให้รอดชีวิตอยู่ในสำนักของพระองค์

แสดงให้เห็นว่าพระโพธิ์รังสี ได้สอดแทรกเนื้อหาของหลักพรหมวิหารไว้ในสังกนิทาน มุ่งเน้นการให้อภัย เพื่อให้เกิดความสันติสุขและความร่มเย็นแก่บ้านเมือง

^{๑๑๕} อ.ป.ญก. (ไทย) ๒๒/๑๐๕/๑๘๒.

^{๑๑๖} พระโพธิ์รังสี, นิทานพระพุทธสังกนิทาน, แปลโดย แสง มนวิฑูร, ร.ต.ท., หน้า ๖๐.

บทที่ ๔

วิเคราะห์ตำนานลี้หิงคินิทานที่มีผลกระทบต่อสังคมล้านนา

ในบทนี้จะได้วิเคราะห์ลี้หิงคินิทานที่มีผลกระทบต่อสังคมล้านนา ในเรื่องประวัติ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา การรจนางานลี้หิงคินิทานของพระโพธิ์รังสี ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และผลกระทบต่อวิถีชีวิตสังคมล้านนาทั้งด้านบวกและด้านลบ ดังจะกล่าวต่อไปนี้

๔.๑ วิเคราะห์ตำนานลี้หิงคินิทานต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา

๔.๑.๑ ด้านประวัติพุทธศาสนาในล้านนา

เรื่องราวการเข้ามาของพระพุทธศาสนา ผู้ดินแดนภาคเหนือตอนบนหรือล้านนาในระยะเริ่มแรกนั้น ได้มีความเห็นแตกแยกอยู่เป็นสองแนวทาง กล่าวคือ แนวคิดแรกนั้นเห็นว่าพระพุทธศาสนานั้นน่าจะเข้ามาสู่บ้านเมืองในแถบราบลุ่มจังหวัดเชียงรายเป็นจุดเริ่มแรก ทั้งนี้เชื่อกันตามเรื่องราวทางเอกสารตำนานว่า ในพื้นที่แถบนี้มีบ้านเมืองที่มีความเจริญมาก่อน ซึ่งก็คือแคว้นโยนกเชียงแสนหรือเชียงแสน โบราณพระพุทธศาสนาในระยะเริ่มแรกนั้น คงเป็นคติมหายาน เนื่องจากคนไทยเมื่ออยู่ในดินแดนจีนก็นับถือตามแบบจีน เมื่ออพยพมาตั้งบ้านเมืองอยู่ในล้านนาก็ นับถือพุทธศาสนามหายานติดมาด้วย^๑

พ.ศ. ๑๖๐๐ พระเจ้าอนรุทรมหาราช ซึ่งเป็นกษัตริย์ของพม่า ตั้งราชธานีอยู่ ณ เมืองพุกามและนับเป็นองค์ศาสนูปถัมภกพระพุทธศาสนาที่ยิ่งใหญ่ ได้แผ่อาณาภพปราบปรามประเทศรามัญไว้ในอำนาจ แล้วขยายอาณาเขตมายังดินแดนภาคเหนือของประเทศไทย ลงมาจนถึงลพบุรี ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาลัทธิหินยานตามแบบแผนเมืองพุกาม ก็เผยแผ่เข้าสู่บ้านเมืองแถบนี้ ตั้งแต่ครั้งนั้นด้วย^๒

ส่วนอีกแนวคิดหนึ่งกล่าวว่าพระพุทธศาสนาจากดินแดนตอนใต้ ได้เผยแผ่เข้ามาสู่ดินแดนภาคเหนือเป็นครั้งแรกที่เมืองหริภุญชัยในแถบที่ลุ่มแม่น้ำปิง โดยได้เข้ามาพร้อมกับคณะ

^๑ แสง มนวิฑูร, “ความเป็นมาเกี่ยวกับพุทธศาสนาในล้านนาไทย”, จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๔ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๑๕) : ๘๔.

^๒ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานพุทธเจดีย์, พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระนิตยธรรมประภรณ์ (นิตยธรรม เนตราคม) ณ วัดเทพศิรินทราวาส, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนศิวิล, ๒๕๑๐), หน้า ๘๔.

ของพระนางจามเทวีพระราชธิดาภคินีศรีกรุงละโว้ ที่ถูกอัญเชิญให้มาเป็นกษัตริย์ครองเมืองหริภุญชัย การเสด็จขึ้นมาของพระนางจามเทวีในคราวนั้น ได้ทรงนำเอาพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาและข้าราชการบริพารที่มีความรู้ทางศิลปะวิทยาการด้านต่าง ๆ จากเมืองละโว้มาสู่หริภุญชัยด้วย พระพุทธศาสนาที่เข้ามาในครั้งนั้นคงเป็นนิกายเถรวาทหรือหินยาน ที่สืบเชื้อสายมาจากพระโสมเถรและพระอุตรเถร ซึ่งพระเจ้าอโศกมหาราชได้โปรดส่งมาเผยแพร่ที่เมืองสุวรรณภูมิ^๓

เรื่องราวที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในแคว้นหริภุญชัย ปรากฏในเอกสารตำนานหลายฉบับ อาทิ ตำนานมูลศาสนา ตำนานจามเทวีวงศ์ และชินกาลมาลีปกรณ์ นอกจากนี้ศิลาจารึกสมัยดังกล่าวเป็นภาษามอญโบราณผสมบาลี ซึ่งสะท้อนให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในช่วงนั้นได้เป็นอย่างดี^๔

หลังจากที่พระเจ้ามังรายได้สถาปนาอาณาจักรล้านนาขึ้น โดยยึดครองแคว้นหริภุญชัย และสร้างเมืองเชียงใหม่เป็นราชธานี ได้ทรงขอมริบและสืบทอดอารยธรรมทางศาสนาจากเมืองหริภุญชัยไว้แล้วให้เผยแพร่ในราชอาณาจักรของพระองค์ ด้วยเหตุนี้จึงมีคำกล่าวกันว่าพระเจ้ามังรายนั้นสามารถเอาชนะเมืองหริภุญชัยได้ในทางการเมือง แต่ก็ทรงพ่ายแพ้ในทางวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะหริภุญชัยได้เป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาในดินแดนแถบนี้มาเป็นเวลาช้านาน ด้วยเหตุนี้เมืองเชียงใหม่และล้านนาในยุคเริ่มแรก จึงได้ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาที่มีอยู่ในเมืองหริภุญชัยมาแต่เดิมไว้สืบมา ซึ่งพระพุทธศาสนาที่สืบทอดจากเมืองหริภุญชัยนี้ มีบทบาทอย่างสำคัญอยู่ในดินแดนล้านนายุคต้น ๆ และเป็นที่ยึดมั่นในชื่อวันิกายพื้นเมือง ซึ่งต่อมาได้มีศูนย์กลางอยู่วัดพระสิงห์ เมืองเชียงใหม่^๕

นอกจากพระพุทธศาสนาในสายพื้นเมืองแล้ว เดิมของหริภุญชัย ที่ล้านนาได้รับสืบทอดต่อมา แล้วพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์นิกายรามัญคงได้ถ่ายทอดให้แก่ล้านนายุคต้น เนื่องจากทางตอนใต้ของพม่าซึ่งเป็นเขตแคว้นของมอญ เป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ และมีความเกี่ยวข้องกับใกล้ชิดกับลังกาดั้งแต่การก่อตั้งอาณาจักรพุกาม จนพุทธศตวรรษที่ ๑๕ พระพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์นิกายรามัญ ได้ถ่ายทอดเข้าสู่แคว้นสุโขทัยและล้านนา

ในช่วงเวลาดังกล่าวพระเจ้ากือนา มีพระประสงค์จะให้พระภิกษุอรหันตญวาสีมาอยู่ในนครเชียงใหม่และสามารถทำสังฆกรรมทั้งหมด จึงส่งทูตไปยังสำนักพระมหาสามีอุทุมพรที่เมืองเมาะตะมะ (เมืองพัว) ซึ่งท่านมหาอุทุมพรก็ได้อนุญาตให้พระอานนท์เถรศิษย์ของท่านมายังเมือง

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕-๑๖.

^๔ สุรพล คำรหัสกุล, ล้านนา สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม, หน้า ๑๕๓-๑๕๔.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๖.

เชียงใหม่^๖ แต่พระอานนท์เถระยังไม่ได้รับอนุญาตในการทำสังฆกรรม เนื่องจากบุคคลที่ได้รับอนุญาตให้ทำสังฆกรรมทุกอย่างได้คือ พระสุมนเถระซึ่งขณะนั้นอยู่เมืองสุโขทัย พระเจ้ากือนาทรงส่งทูตไปสุโขทัยถึง ๒ ครั้ง เพื่ออาราธนาพระสุมนเถระมาเผยแผ่ศาสนาในล้านนา

ในสมัยนั้นถือกันว่าพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์นั้นเป็นศาสนาที่บริสุทธิ์ เพราะการทำสังฆกรรมถูกต้องมาแต่โบราณ พระสุมนเถระนั้นถือได้ว่ามีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ในล้านนา เพราะหลังจากที่พระสุมนเถระได้มาพำนักอยู่วัดสวนดอกแล้วพระเจ้ากือนาได้สนับสนุนภิกษุจากเมืองต่าง ๆ ในล้านนาและที่อื่น ๆ เดินทางเข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนาที่วัดสวนดอกนี้ จึงทำให้วัดสวนดอกและเมืองเชียงใหม่ กลายมาเป็นศูนย์กลางการศึกษาพระปริยัติธรรมและพระธรรมวินัยแทนที่เมืองหริภุญชัยในเวลาต่อมา คณะสงฆ์ที่สืบต่อมาจากพระสุมนเถระนี้เรียกว่า บุปผาสีคณะหรือชาวเจ้าคณะสวนดอก^๗

ภายหลังการรับนับถือพระพุทธศาสนาที่ลังกาวงศ์ได้ก่อกำเนิดการตื่นตัว การศึกษาพระธรรมวินัยในหมู่พระภิกษุล้านนาเป็นอย่างมาก ความเจริญของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ได้ทำให้พระภิกษุล้านนาหลายรูปเดินทางไปศึกษาเล่าเรียนพระศาสนา ภายนอกอาณาจักร โดยเฉพาะที่เกาะลังกา และได้รับการตำหนิจากพระสงฆ์ลังกาหลายประการ จึงทำให้เกิดความคลงแคลงใจเกี่ยวกับความถูกต้องในพระธรรมวินัยที่ถือปฏิบัติอยู่ พระภิกษุสงฆ์เหล่านั้นได้เล่าเรียนอักษรศาสตร์ การอ่านออกเสียงตามตัวอักษรที่ใช้อยู่ในลังกาทวีป และตัดสินใจอุปสมบทใหม่ทั้งหมด โดยมีพระธรรมเมธาจารย์ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระมหาสามิวันรัตเป็นพระกรรมวาจาจารย์ บวชกันในเรือนานที่ท่าเรือยาป่าแม่น้ำกัลยาณี คณะสงฆ์กลุ่มนี้อยู่ในลังกาไม่นานนัก เพราะในลังกาเกิดเหตุภิกษุภัยจึงต้องเดินทางกลับ และได้พาพระเถระชาวลังกามาด้วย ๒ รูป คือพระมหาอุตมปัญญาและพระวิกรมพาหุ เพื่อจะให้มาเป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อเดินทางกลับจากลังกาได้เผยแผ่ศาสนา นิกายสีหตามเมืองต่าง ๆ เช่นที่ อุยธยา ศรีสังขาลัย สุโขทัย แล้วเดินทางกลับเชียงใหม่ใน พ.ศ. ๑๕๙๔ พำนักอยู่วัดป่าแดงหลวง^๘ คณะสงฆ์กลุ่มนี้ถือได้ว่าเป็นคณะสงฆ์ลังกาวงศ์กลุ่มใหม่ เรียกว่า นิกายสีห

รัชสมัยพญาสามฝั่งแกน เกิดความขัดแย้งเกี่ยวกับการบริหารบ้านเมือง สถานการณ์จึงทำให้บ้านเมืองเกิดระส่ำระสายภายใน ประกอบกับราชกิจพระศาสนามีน้อย จึงทำให้พระศาสนาสมัยพระองค์เกิดความกระทบกระเทือน คณะสงฆ์ปฏิบัตินอกรีตอันเป็นสาเหตุให้เกิดการปฏิรูป

^๖ แสง มนวิฑูร, ผู้แปล, *ชินกาลมาลีปกรณ์*, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวพร, ๒๕๐๑), หน้า ๕๘.

^๗ สุรพล คำวิฑูร, *ล้านนา สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม*, หน้า ๑๕๗, ๑๕๘, ๑๕๙.

^๘ แสง มนวิฑูร, “ความเป็นมาเกี่ยวกับพุทธศาสนาในล้านนาไทย”, หน้า ๑๐๗ - ๑๐๘.

พระพุทธศาสนาในล้านนา การบริหารบ้านเมืองเริ่มแตกแยก ขุนนางมีอำนาจ การขยายตัวจำนวน พระสงฆ์เพิ่มมากขึ้น จนก่อให้เกิดความแตกต่างทางข้อวัตรและปฏิบัติพระธรรมวินัยขึ้น พระภิกษุสงฆ์เริ่มมีปฏิภริยาต่อสถาบันกษัตริย์อันมีสาเหตุหนึ่งมาจากความไม่เอาใจใส่ดูแลอุปถัมภ์คณะสงฆ์อย่างทั่วถึงของพญาสามฝั่งแกน

แต่อย่างไรก็ดี สถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างศาสนจักรกับสถาบันกษัตริย์ก็ไม่ปรากฏว่ามีความรุนแรงประการใดเกิดขึ้น หากแต่คณะสงฆ์ส่วนใหญ่เมื่อไม่ได้รับความอุปถัมภ์เหมือนอย่างกษัตริย์ล้านนารุ่นก่อน ๆ แล้ว จึงทำให้เกิดการแสวงหาทางเลือกการต่าง ๆ จากขุนนางและประชาชน มีการรับเบี้ย ที่ดิน แรงงานคน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นพฤติกรรมนอกรีตของพระภิกษุสงฆ์ที่ไม่สนใจพระธรรมวินัย จนเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ข้อวิวาทะของคณะสงฆ์เชียงใหม่ขึ้น

อย่างไรก็ตาม ความเคลื่อนไหวของคณะสงฆ์ในรัชสมัยพญาสามฝั่งแกนนี้ จึงเป็นการแสดงให้เห็นว่า นอกจากมีพระภิกษุสงฆ์จำนวนมากขึ้นแล้วคณะสงฆ์ยังไม่สามัคคีกันบางกลุ่มไม่อยู่ในกฎหรือพระวินัย แม้อำนาจฝ่ายอาณาจักรไม่สามารถยับยั้งทะเลาะเบาะแว้งในหมู่สงฆ์ได้ แต่อย่างไรก็ตาม ยังมีคณะสงฆ์อีกกลุ่มที่มีความตื่นตัวชวนขยายการศึกษาเล่าเรียนพระไตรปิฎกให้แตกฉาน เพื่อหาโอกาสเดินทางไปให้ถึงดินแดนของพระพุทธองค์โดยเฉพาะลังกา

พระภิกษุในสำนักอริยวาสีสำนักลังกาวงศ์ ซึ่งในระยะแรกเท่าที่เรารู้อย่างน้อยก็มีอยู่ ๓ สำนักใหญ่ ๆ คือ

๑) นิกายลังกาวงศ์เดิม อันได้แก่ สำนักวัดสวนดอกไม้ของพระสุมนเถระและพระโณมทัสสี ซึ่งเป็นสาขาใหญ่ของนิกายรามัญ ซึ่งมีพระอุทุมพรมหาสามีสังฆราชเป็นเจ้าสำนักที่เมาะตะมะหรือเมืองพันนิกายนี้เริ่มมีบทบาทที่สุโขทัยก่อน ตั้งแต่พระสุมนเถระและโณมทัสสีกลับมายังสุโขทัยเมื่อ พ.ศ. ๑๘๖๕-๖๐ และมาสู่วัดสวนดอกที่เชียงใหม่ใน พ.ศ. ๑๘๑๔

๒) อีกสำนักหนึ่งที่มีบทบาทที่สุโขทัยโดยตรงน่าจะ ได้แก่ สำนักของมหาเถรศรีศรัทธา ราชจุฬามณีซึ่งกลับมาจากลังกาเมื่อ พ.ศ. ๑๘๖๔ พระมหาสามีสังฆราชพระอุปัชฌาย์ของพญาลิไทกลับมาจากลังกาเมื่อ พ.ศ. ๑๘๐๔ โดยต่างก็พำนักร่วมกันอยู่ที่วัดป่ามะม่วง ซึ่งพญาลิไทโปรดให้สร้างถาวรนอกเมืองสุโขทัย

๓) อีกสำนักหนึ่งคือ ‘นิกายลังกาวงศ์ใหม่’ ที่เรียกตนเองว่า “สีหภิกขุ” ได้แก่สำนักวัดป่าแดง เชียงใหม่ ซึ่งพระธรรมคัมภีร์ และมหาเมธังกร นำเข้ามาเมื่อ พ.ศ. ๑๘๗๓ ภายหลังใน พ.ศ. ๑๘๖๖ แม้ว่าขณะนั้นลังกาจะตกอยู่ในช่วงกลียุคก็ตาม ที่สำคัญคือนิกายนี้เป็นนิกายเดียวที่ระบุชื่อสำนักของตนว่า “สีหภิกขุ” (ภิกษุแบบลังกา) ใช้คำนี้เรียกเฉพาะสงฆ์นิกายวัดป่าแดงนี้เท่านั้น

ขณะที่สำนักอื่น ที่มีความเกี่ยวข้องกับลังกาทั้งโดยตรงและโดยทางอ้อมจะเรียกว่านิยาย “ลังกาวงศ์”

อย่างไรก็ตาม นอกจากนี้ยังมีสำนักอื่น ๆ ที่ไปลังกามาเช่นกัน ดังที่จารึกวัดป่าแดง เพเขาจารึกเมื่อ พ.ศ. ๒๐๔๐ กล่าวถึงพระสงฆ์ ๒๕ รูป ที่กลับจากลังกามายังหริภุญชัย แต่เราไม่มี ข้อมูลใด ๆ ด้านจารึกหรือเอกสารที่จะช่วยขยายความรู้ดังกล่าวได้ในขณะนี้ ยกเว้นในกรณีของ พระพุทธสิหิงค์กระแสรองที่วัดหยวน ซึ่งพระเถระสินะและเจ้าเมืองให้สร้างขึ้นใน พ.ศ. ๒๐๖๖ ที่ เพเขา ซึ่งเป็นที่แน่นอนว่าการที่ช่างได้แบบมาจากพระพุทธรูปแบบบังคลาเทศนั้น ก็อาจสะท้อนถึง การติดต่อระหว่างสงฆ์ล้านนากับอินเดียในขณะนั้นด้วยก็ได้

๔.๑.๒ การรณานิเทศนิทานของพระโพธิ์รังสี

พระโพธิ์รังสีได้รับงานกัมภีร์สิหิงคินิทาน ท่ามกลางความวุ่นวายของบ้านเมืองและคณะ สงฆ์ในรัชสมัยของสมัยพระญาสามฝั่งแกน โดยการร้องขอหรือนิมนต์จากพระญาณสาครใน ตอนท้ายท่านกล่าวคุณแห่งศีลว่า” นิทานพระพุทธสิหิงค์องค์ประเสริฐ รจนาโดยพระโพธิ์รังสีมหา เถระ ผู้ประกอบด้วยศีลเป็นต้น อันเป็นคุณธรรมสูงสุดกว่าสิ่งทั้งปวง ได้จบลงแล้วอย่างสมบูรณ์ตาม ความประสงค์ของพระสาครสามิผู้อาราธนาให้รจนา”

แสดงให้เห็นถึงคุณอย่างหนึ่งที่สำคัญคือ ศีล พระโพธิ์รังสีให้ความสำคัญกับ การประพฤติปฏิบัติคือวินัย มากกว่าทฤษฎีความเห็นแย้งกันของหมู่พระสงฆ์ นำมาซึ่งความไม่ สัมครสมานสามัคคีกันต่างคนต่างปฏิบัติและถืออ้างความบริสุทธิ์แห่งวงศ์ว่าข้าพเจ้าเป็นลังกาวงศ์แท้

เอกสารขัดแย้งกัน

งานเขียนของท่านคือจามเทวีวงศ์ ได้กล่าวถึงการเสด็จมาของพระพุทธเจ้าที่ลำพูนว่า “..... เมื่อพระพุทธองค์เสด็จเข้าสู่โคนไม้ ได้เขวอนบาตรไว้ที่กิ่งไม้ ทรงห่มคลุมจีวรแล้ว ทรงถือไว้ ซึ่งบาตรอันงาม ทรงไม้ธารพระกร เสด็จเข้าไปสู่บ้านเพื่อบิณฑบาต.....”^๙ พระพุทธองค์ทรงไม้ ธารพระกร คือถือไม้เท้า เป็นการยอมรับถึงวัตรปฏิบัติของกลุ่มสงฆ์นิกายสวนดอกหรือลังกาวงศ์ สายรามัญ ที่ถือไม้เท้าเป็นบริวาร ขณะที่ฝ่ายป่าแดงตั้งข้อรังเกียจการถือไม้เท้าของชาวเจ้าวัดสวน ดอกว่าเป็นคูดังพ่อค้า จนเป็นข้อวิวาาทหุบต่อยติกัน

ในขณะที่สิหิงคินิทานได้กล่าวรัชสมัยแห่งพระเจ้าสามแกนว่า

^๙ พระโพธิ์รังสี, นิทานพระพุทธสิหิงค์, แปลโดย แสง มนวิฑูร, ร.ต.ท., หน้า ๒๓.

^{๑๐} สดุกณ จังกาจิตต์, จามเทวี : วรรณกรรมที่ถูกลืม, (กรุงเทพมหานคร : โอเอสพริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๕๒), หน้า ๒๕๑.

ส่วนพระวิชัยดิสมหาราช เมื่อได้รับราชาภิเษกแล้วเป็นที่รักที่เจริญใจของประชาชนชาวเมืองทั้งปวงมีเสนาบดีเป็นต้น เพราะพระองค์ทรงพระคุณสมบูรณ์ด้วยบุญลักษณะอันยอดเยี่ยม อนึ่งผู้ใดเป็นอริราชศัตรูของพระองค์มีโทษถึงประหารชีวิต แต่ถ้าผู้เข้ามาหาเองชบเสียดนลงแทบพระบาทของพระมหाराชถวายบังคมทูลขอภัยโทษ ก็ทรงโปรดให้รอดชีวิตอยู่ในสำนักของพระองค์ประพาศุจริตธรรมต่อไป

แต่ชินกาลมาลีปกรณ์กล่าวถึงพระราชาองค์นี้ว่า

เจ้าดิศกumar นั้น มีศรัทธาอ่อนน้อม ทรงเลื่อมใสแต่ตั้งภายนอกศาสนา ไม่คบหาสัตบุรุษบรรพชรรวมแต่ภุคตศีปสาจ สอน สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ภูเขาและป่าไม้ พระองค์เช่นไหว้บวงสรวงด้วยโค กระบือ เป็นต้น ประชาชนอาศัยอยู่ในราชอาณาจักรพระองค์ในราชอาณาจักรของพระองค์มีชื่อเสียงว่าเป็นยักขทาส ในที่นั้น ๆ ทั่วไป พระองค์โปรดให้สร้างมหาวิหารที่ตำบลฝั่งแกน อันเป็นที่ประสูติของพระองค์ ปราบกฏชื่อว่าวัดมุงเมืองฯ และเจ้าญาณคิสนัน ได้แย่งเอาไรรานาเป็นต้นถวายไว้แก่มหาวิหารนั้น เพื่อเป็นเครื่องอุปการณ์แก่ มหาวิหาร และพระองค์ได้แย่งเอาไรรานาที่เขาถวายเป็นพุทธบูชาในที่ต่าง ๆ ทั่วแคว้นมาโอนถวายแก่มหาวิหารนั้นด้วย^{๑๑}

เห็นได้อย่างชัดเจนว่า ความขัดแย้งในตัวคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ กับสิงหิงคินิทานกล่าวถึงพระเจ้าสามฝั่งแกน ไปคนละแนว อีกประการหนึ่งการกล่าวนามพระพุทธรูปในสิงหิงคินิทานเรียกพระพุทธรูปสิงคิ แปลว่าสง่างามดุจราชสีห์ ชินกาลมาลีปกรณ์เรียกว่า พระสีหลปฎิมา พระพุทธรูปจากลังกา

ข้อสันนิษฐานบางประการนำมาสู่การวิเคราะห์ได้ว่า ในยุคแห่งความวุ่นวายในครั้งนั้น ส่งผลให้พระโพธิ์รังสีมหาเถระได้รจนาคัมภีร์สิงคินิทานขึ้น โดยได้แต่งเป็นนิทานยึดหลักคัมภีร์มหาวงศ์เป็นหลัก พระเถระที่ร้องขอเป็นพระเถระผู้ใหญ่มีนามว่าพระสาครสามิ สามิเป็นตำแหน่งเกี่ยวกับพระเถระรูปนี้มีหลายท่านได้ตั้งข้อสังเกตไว้ ในชินกาลมาลีปกรณ์กล่าวว่าพระพุทธรูปอุปสมบทที่เมืองศรีสัตตนาลัย โดยคณะพระเถระพระสังฆเถระชาวลังกา เมื่อ พ.ศ. ๑๕๖๔ ครั้งต่อมาได้มาอยู่วัดป่าแดงเชิงคอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ อีกรูปหนึ่งมีชื่อว่า พระมหาพุทธรูปสาคร อยู่ นครเชียงใหม่ ได้ไปลังกาพร้อมหมู่คณะพระเถระ ๓๓ รูป เมื่อ พ.ศ. ๑๕๖๗ นอกจากนี้ยังมีนาม

^{๑๑} พระรัตนปัญญาเถระ, ชินกาลมาลีปกรณ์, แปลโดย แสง มนวิฑูร, จัดพิมพ์ในวารโภาสที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงยกช่อฟ้าเอกพระอุโบสถและทรงเปิดโองหลวง แสงแก้วเฉลิมพระเกียรติ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ไร่ไทย เพรส จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๑๑๘.

พระเถระอีกสองรูปนามว่ามหาญาณสาครเจ้า^{๑๒} ได้คัดค้านสามเณรเรียนปาฏิโมกข์ และห้ามไม่ให้รับผ้ากฐินในอารามวิหาร เว้นแต่พัทธสีมาและไม่ยอมสวดที่อื่นนอกจากวัดวาอารามที่อยู่^{๑๓} เท่านั้นและพระพุทธรูปมหาสวามี^{๑๔} เป็นหลานพระพุทธรูปเจ้าสำนักสวนดอกไม้ ทั้งสองรูปเป็นพระนิกายวัดสวนดอกไม้

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่วัดพระสิงห์แต่แรกสร้างในรัชสมัยพระเจ้าผายูได้นิมนต์พระมหาเถระจากหริภุญชัยนามว่าพระอัครจุฬาทักข มาจำพรรษา เป็นหลักฐานเอกสารของล้านนาที่สอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า พระพุทธรูปสิงห์เป็นตัวแทนของเรื่องการเข้ามาของพระพุทธศาสนาจากลังการะลอกดั้งเดิมตั้งแต่สมัยของหริภุญชัย ที่สืบทอดมาสู่สมัยของเชียงใหม่^{๑๕} ดังนั้น วัดพระสิงห์จึงเป็นวัดพระพุทธศาสนาแบบลังกาในเมืองเชียงใหม่วัดแรก ๆ ที่สืบทอดผ่านมาจากหริภุญชัยแต่เดิมพระเจ้ากือนาได้นิมนต์พระสุมนะมาเผยแผ่ศาสนาเมืองเชียงใหม่และสร้างวัดสวนดอกไม้ถวายเป็นที่อยู่อาศัยต่อมากลายเป็นศูนย์กลางสำนักเถรวาทลังกาวงศ์ นิกายรามัญ จะเห็นได้จากรัชสมัยพญากือนา มีคณะสงฆ์ถึงสองคณะแต่ก็ไม่ปรากฏความขัดแย้งกันระหว่างสงฆ์ คณะสงฆ์ ๒ คณะได้แก่^{๑๖}

๑) ฝ่ายคณะสงฆ์ที่มีอยู่เดิม ที่สืบศาสนาจากจามเทวีเรียกว่า นิกายสงฆ์พื้นเมือง

๒) ฝ่ายคณะสงฆ์ลังกาวงศ์ ที่สืบศาสนาจากพระมหาสุมนเถระ เรียกว่านิกายสงฆ์บุปผรัตน์วาสิปักกะ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ฝ่ายคณะสงฆ์วัดสวนดอกไม้

ในรัชสมัยของพระเจ้าสามฝั่งแกน คณะสงฆ์กลับจากลังกาตั้งนิกายอยู่วัดป่าแดง เรียกตัวเองว่า สิงห์พิกขุ หรือลังกาวงศ์ใหม่ ถัดจากนั้นคณะสงฆ์ก็วิวาทกันเรื่องวัตรปฏิบัติต่างคนก็ถือว่าตัวเองเป็นพระเถรวาทสืบลังกาแบบบริสุทธิ์ กล่าวโจมตีซึ่งกันและกันมีประการต่าง ๆ

หัวข้อที่ใช้เป็นเครื่องมือตอบโต้กันว่าฝ่ายหนึ่งบริสุทธิ์ อีกฝ่ายหนึ่งไม่บริสุทธิ์ คือพระพุทธรูปปฏิมา สวนดอกไม้กล่าวหาว่าพระญาณคัมภีร์หรือพระธรรมคัมภีร์ เอาพระพุทธรูปไปทิ้ง

^{๑๒} บำเพ็ญ ระวิน, รายงานวิจัยเรื่องมูลศาสนาล้านนาล้านนา, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๑), หน้า ๑๗๒.

^{๑๓} สงวน โชติสุขรัตน์, ประชุมตำนานล้านนาไทย เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๕), หน้า ๑๘๕.

^{๑๔} บำเพ็ญ ระวิน, รายงานวิจัยเรื่อง มูลศาสนาล้านนาล้านนา, หน้า ๑๗๒.

^{๑๕} พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, พระพุทธรูปสิงห์ “จริง” ทุกองค์ไม่มี “ปลอม” แต่ไม่ได้มาจากลังกา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพินเนส พรินติ้ง เซนเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔.

^{๑๖} พระมหาชัชวาล โชติธมฺโม, “บทบาทของพระมหาญาณคัมภีร์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเมืองเชียงใหม่และเชียงตุง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๒๐.

พระสิงห์มาประดิษฐานเลยเรียกชื่อตามพระพุทธรูปว่าวัดพระสิงห์ จะเห็นได้ว่าพระโพธิ์รังสี กับ นิกายพื้นเมืองมีความเกี่ยวข้องซึ่งกันซึ่ง ในขณะเดียวกันไม่มีการกล่าวถึงคณะสงฆ์ฝ่ายพื้นเมืองกับ ฝ่ายสวนดอกวิเวทขัดแย้งกันประการใด เป็นไปได้ที่พระพุทธรูปสาครสวามีเจ้าสำนักวัด สวนดอกจะอาราธนาอานันต์พระโพธิ์รังสีมหาเถระ รจนาคความเป็นมาของพุทธศาสนาลัทธิ ลังกาวงศ์ พระโพธิ์รังสี ยกเหตุแห่งพระพุทธรูปสิงห์ อธิบายการเดินทางของพุทธศาสนาผ่าน พระพุทธรูปก่อนเข้าไปในเชียงใหม่และตั้งมั่นสืบทอดกันมาไม่ขาดสาย

เอกสารประเภทตำนานเหล่านี้ แม้จะสร้างภาพอดีตของล้านนาไทยให้อูมไปด้วย รายละเอียดของเหตุการณ์ต่าง ๆ แต่เนื่องจากลักษณะของตำนานผสมผสานเอาเรื่องราวที่เป็น อภินิหารและความเชื่อในนิยายปรัมปราเข้าไว้มาก ทำให้ถูกทอดทิ้ง ไม่ได้รับความเชื่อถือเท่าที่ควร ในฐานะที่เป็นเอกสารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์แท้ที่จริงนักประวัติศาสตร์ล้านนาไทยในปัจจุบัน อ่านตำนานเพียงเพื่อจะค้นเอารายละเอียดของเหตุการณ์โดยปราศจากความเข้าใจในความหมาย วัตถุประสงค์ และลักษณะความคิดพื้นฐานที่ประกอบกันขึ้นมาเป็นตำนานจึงไม่อาจเห็นคุณค่าของ ตำนานได้ ตำนานนั้นมีลักษณะเป็นผลผลิตของจินตนาการ ที่เกิดจากความคิดและความเชื่อที่ ต้องการความเข้าใจแบบหนึ่งโดยเฉพาะแตกต่างจากปัจจุบัน เพราะการแสดงออกของตำนานมักจะ เป็นไปในรูปของสัญลักษณ์ ที่สร้างขึ้นมาจากลักษณะความคิดในสังคม ดังนั้น การที่จะเข้าใจ หรือ “แปล” สัญลักษณ์นั้น ๆ ได้จำเป็นจะต้องสนใจลักษณะความคิดและระบบคุณค่าของสังคม ล้านนาซึ่งเปรียบเสมือน “ไวยากรณ์” หรือสื่อช่วยให้เข้าใจภาษาของสังคมการทำความเข้าใจกับ “ไวยากรณ์” ที่อยู่เบื้องหลังการสร้างสัญลักษณ์ของตำนาน เท่ากับเปิดโอกาสให้สามารถอ่าน ตำนานจากทัศนหรือภาษาของตำนานเองได้^{๑๕}

ประวัติความเป็นมาของตำนานสิงหนคร อันเป็นตำนานที่กล่าวถึง พระพุทธรูป สำคัญของบ้านเมือง คือ พระพุทธรูปสิงห์ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการบอกเล่า เรื่องราวพระพุทธศาสนา ผ่านตำนาน ทั้งยังกล่าวถึงเหตุการณ์บ้านเมืองในยุคสมัยนั้น สิงหนคร จึงเป็นรูปแบบหนึ่งในการบันทึก บอกเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ทั้งการเมือง และการศาสนา เพราะตำนาน เป็นหลักฐาน สำคัญสะท้อนมุมมองจากท้องถิ่น ซึ่งมีองค์ความรู้ที่อยู่ในอย่างหลากหลาย นอกจากนี้แล้ว ตำนานสิงหนคร หรือตำนานพระสิงห์ ยังมีกล่าวอ้างไว้ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ด้วย

จากการเดินทางของพระสีหปฎิมาที่กล่าวมาทั้งหมดทำให้มองเห็นเส้นทางการเข้ามา ของพระพุทธศาสนาลัทธิเถรวาทลังkawงศ์สูดินแดนล้านนาได้อย่างชัดเจนพระพุทธรูปองค์นี้คือ สัญลักษณ์ของแนวความคิด คติความเชื่อ การสร้างพระพุทธรูป การสักการะต้นศรีมหาโพธิ์ รวม

^{๑๕} อานันท์ กาญจนพันธุ์, ตำนานและลักษณะความคิดทางประวัติศาสตร์ในล้านนาระหว่างพุทธ ศตวรรษที่ ๒๐ และ ๒๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิชจำกัด , ๒๕๒๗), หน้า ๑๕๐.

คติเกี่ยวกับการอุปถัมภ์บำรุงของฝ่ายอาณาจักร รวมคติเกี่ยวกับการอุปถัมภ์บำรุงของฝ่ายอาณาจักร และการเคร่งครัดในวัตรปฏิบัติ ตลอดจนการตกแต่งงานในพระไตรปิฎก การเกี่ยวคู่ซึ่งกันและกันทั้ง ฝ่ายบ้านเมืองและพุทธจักร นี่คือนิคมคติและแนวคิดของพระพุทธศาสนาลัทธิเถรวาท ลังกาวงศ์^{๒๐}

โดยทั่วไปเชื่อกันว่าพระพุทธศาสนาเถรวาทที่นับถือกันในประเทศไทยนั้นเป็น พระพุทธศาสนาที่สืบมาแต่ลังกา เรียกว่าลังกาวงศ์ เข้ามาสู่สยามประเทศตั้งแต่สมัยสุโขทัยแล้ว กระจายไปที่ต่าง ๆ

แต่ที่จังหวัดลำพูนเป็นที่ตั้งของเมืองเก่าหริภุญไชย เมืองเก่าก่อนสมัยสุโขทัยและก่อน สร้างเมืองเชียงใหม่ นั้น มีหลักฐานที่แสดงถึงความสัมพันธ์ทางศาสนากับลังกามาก่อน นั่นคือ ความเหมือนกันมากระหว่างเจดีย์กู่กุดของลำพูน สร้างขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ กับ สัตตมถลปราสาท เมืองโปลานาปุระของศรีลังกา

จากหลักฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์ได้เข้ามาสู่สยาม ประเทศที่เมืองหริภุญไชยแล้วก่อนเวลาที่เชื่อกันโดยทั่วไป และที่จะติดตามมากับพระพุทธศาสนา ลังกาวงศ์นั้นคือคัมภีร์มหาวงศ์พงสาวดารของลังกา

คัมภีร์มหาวงศ์พงสาวดารลังกา เป็นแม่แบบของการแต่งหนังสือในเรื่องต่าง ๆ ใน สมัยโบราณที่พบในประเทศไทย มีตอนหนึ่งได้เล่าเรื่องที่เกิดขึ้นในอินเดียว่า ครั้งหนึ่งพระเจ้า อโศก(คัมภีร์มหาวงศ์ให้เวลาเป็น พ.ศ. ๒๐๐ เศษ) มีความประสงค์จะเห็นองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงได้เชิญพระยากาลนาคราชผู้มีอายุยืนยาวเห็นพระพุทธเจ้ามาแล้วทุกพระองค์ ได้ช่วยเนรมิตรูป ภายพระพุทธเจ้าให้พระองค์ได้ทัศนา

พระยากาลนาคราชได้ยินรับสั่งแล้วจึง “...นฤมิตรพระพุทธรูปอันเป็นที่เกิดกรรมยอันดี มีพระมหาปริสตัทขณะ ๑๒...”

เรื่องราวการกำเนิดพระพุทธสิหิงค์นั้น มีเค้าโครงจากหนังสือมหาวงศ์ตอนนั้นเอง เพียงแต่ปรับปรุงจากเรื่องพระเจ้าอโศกในอินเดียให้เป็นพระราช ๑ องค์ในศรีลังกา มีการยืดเวลา ให้ใหม่ขึ้นจาก พ.ศ. ๒๐๐ กว่ามาเป็น พ.ศ. ๗๐๐ รวมทั้งเรื่องพระเจ้าอโศกเมื่อทอดพระเนตร รูปเนรมิตอันงดงามของพระพุทธเจ้าแล้วก็เพียงแต่เคารพบูชา มิได้ให้ช่างมาปั้นหล่อพระพุทธรูป เหมือนกับในสิหิงคนิทาน

เหตุที่ต้องปรับปรุงเรื่องราวให้ต่างให้ต่างจากเรื่องราวในมหาวงศ์นั้น เป็นเพราะผู้ที่ เริ่มแรกเล่านิทานพระพุทธสิหิงค์ มีความรู้ว่าในสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราชนั้น ตามข้อเท็จจริง

^{๒๐} วัดพระธาตุคอกยสุเทพ, ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในล้านนา ฉบับ ๖๓๕ ปี, (เชียงใหม่ : เชียงใหม่ โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๔๘), หน้า ๖๒.

มิได้มีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นประการหนึ่งและประการสุดท้าย เรื่องพระพุทธรูปหิ้งค์ คือตัวแทนเรื่องราวการเข้ามาของพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท ที่มาจากศรีลังกาผู้สยามประเทศนั่นเอง^{๒๐}

คัมภีร์มหาวงศ์ เกิดขึ้นประมาณ พ.ศ. ๑๐๐๒ - ๑๐๒๐ เป็นคัมภีร์ที่ว่าด้วยการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในลังกาทวีป แสดงเรื่องพระพุทธเจ้าพระสาวกทั้งหลาย กษัตริย์เริ่มตั้งแต่พระเจ้ามหาสมมุติแห่งเกาะลังกาทวีป พระเจ้าวิชัยปฐมกษัตริย์แห่งเกาะลังกาใน พ.ศ.หนึ่ง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังนานาประเทศ จนถึงพระเจ้าศรีวิกรมพระราชองค์สุดท้ายแห่งเกาะลังกา

คัมภีร์นี้ประพันธ์ด้วยภาษาบาลีสละสลวยถึงขั้นเป็นวรรณคดีที่ยอดเยี่ยม มีคุณลักษณะทางด้านภาษาและสำนวนโวหาร เป็นคัมภีร์พงศาวดารศรีลังกาที่นักประวัติศาสตร์ใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงมากที่สุดเป็นวรรณกรรมที่ได้รับการอ้างอิงรองมาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกาในประเทศไทยและยังมีอิทธิพลวรรณคดีพุทธศาสนา

๔.๒ ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี

๔.๒.๑ พัฒนาการงานพุทธศิลป์ พระพุทธรูปหิ้งค์ ในล้านนา

เรื่องราวการเข้ามาของพระพุทธศาสนาสู่ดินแดนภาคเหนือตอนบนหรือล้านนาในระยะเริ่มแรกนั้น ได้รับความเห็นแตกแยกกันอยู่เป็นสองแนวทางด้วยกัน กล่าวคือ แนวคิดแรกนั้นเห็นว่าพระพุทธศาสนานั้นน่าจะเข้าสู่บ้านเมืองในแถบที่ราบลุ่มจังหวัดเชียงรายเป็นจุดเริ่มแรกทั้งนี้เชื่อกันตามเรื่องราวที่ปรากฏในเอกสารตำนานว่าในพื้นที่แถบนี้มีบ้านเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาก่อนซึ่งก็คือแคว้นโยนกเชียงแสนหรือเชียงแสนโบราณส่วนแนวคิดหนึ่งเชื่อว่าพระพุทธศาสนาจะขึ้นมาจากดินแดนในภาคกลางและตั้งมั่นอยู่ในดินแดนแถบลุ่มน้ำปิงที่เมืองหริภุญไชยเป็นอันดับแรกซึ่งจากแนวความคิดแบบแรกนั้นเองที่ได้ทำให้สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพและศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดย์ วางทฤษฎีและกำหนดเรียกชื่องานศิลปะที่พบในภาพเหนือตอนบนนี้ไว้ว่า ศิลปะเชียงแสน โดยเฉพาะในงานประติมากรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธรูปในรูปแบบหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะของพระพักตร์เป็นวงรูปไข่ค่อนข้างกลม พระหนุเป็นปม พระนาสิกงุ้ม พระรัศมี เป็นรูปบัวตูมหรือลูกแก้ว พระองค์อวบอ้วน บั้นพระองค์เล็ก พระอุระอวบอ้วน ชายจีวรเหนืออึ่งสะชายสั้น ปลายเขี้ยวตะขาบ พระกรนี้พระหัตถ์งามสมสัดส่วน ชอบทำปางมารวิชัย เกือบส่วนใหญ่จะประทับนั่งสมาธิเพชรแลเห็นพระบาททั้งสองข้าง ฐานจะมีกลีบบัวคว่ำบัวหงายและเกสรบัวประกอบถูกจัดให้เป็นพระพุทธรูปเชียงแสนรุ่นแรกที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะปาละในอินเดียที่ผ่านทางพม่า

^{๒๐} พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, พระพุทธรูปหิ้งค์ “จริง” ทุกองค์ไม่มี “ปลอม” แต่ไม่ได้มาจากลังกา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพินนศ พรินต์ติ้ง เซนเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๘-๑๐.

กำหนดอายุได้ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๗^{๒๒} ซึ่งเชื่อถือว่าเป็นหลักฐานที่ยืนยันให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาและความเก่าแก่ของเมืองโยนกเชียงแสนหรือเมืองเชียงแสนโบราณได้

อย่างไรก็ดี เกี่ยวกับเรื่องนี้ นายเอ บี กริสโวลด์^{๒๓} ได้ให้ทฤษฎีใหม่เกี่ยวกับพระพุทธรูปศิลปะเชียงแสนว่าควรจะสร้างขึ้นไม่ก่อนไปกว่าพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ทั้งนี้เนื่องจากได้พบว่าพระพุทธรูปเชียงแสนรุ่นแรกหลายองค์พบที่เมืองเชียงใหม่มีสถานจารึก ระบุปีที่สร้างว่าอยู่ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ดังนั้น กริสโวลด์จึงเสนอว่าควรเรียกพระพุทธรูปแบบนี้ว่าพระพุทธรูปแบบสิงห์ การเกิดขึ้นของพระพุทธรูปดังกล่าวจะมีความสำคัญกับพระวิหารวัดเจ็ดยอด เชียงใหม่ ซึ่งพระเจ้าติโลกราชโปรดให้ช่างไปจำลองแบบจากพุทธคยานั้น คงจะนำเอาพระพุทธรูปแบบปาละซึ่งมีมากที่พุทธคยามาด้วย และถือว่าเป็นรูปแบบจำลองของพระศากยะสิงห์ ช่างเชียงใหม่มองได้จำลองโดยดูจากแบบจากพระพุทธรูปปาละโดยตรง ในเมืองแรกและมีการเลียนแบบต่อ ๆ กันไปในภายหลัง

ข้อเสนอของกริสโวลด์ ได้ถูกวิจารณ์อย่างกว้างขวาง และได้มีผู้แสดงและมีผู้แสดงความเห็นคัดค้านหลายราย เช่น ศาสตราจารย์เจียน ยัมศิริ ได้ให้ความเห็นว่าพระพุทธรูปเชียงแสนรุ่นแรกนั้น น่าจะได้รับอิทธิพลจากศิลปะอินเดียแบบราชวงศ์คุปตะผ่านทางศรีวิชัย มากกว่าที่จะเป็นอิทธิพลของศิลปะอินเดีย ราชวงศ์ปาละผ่านทางพม่า จึงควรมีอายุอยู่ในช่วงประมาณ พ.ศ. ๑๖๐๐-๑๗๐๐ สำหรับพระพุทธรูปเชียงแสนที่พบมีจารึกในพุทธศตวรรษที่ ๒๑ นั้นจัดเป็นพระพุทธรูปแบบเชียงแสนสกุลช่างเชียงใหม่ที่นิยมกลับมาสร้างใหม่อีกครั้ง^{๒๔} ศาสตราจารย์มองบวส เซอริเยร์ ได้เสนอว่าพระพุทธรูปแบบเชียงแสนรุ่นแรกที่ไม่มีการจารึก น่าจะสร้างขึ้นในราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ทั้งนี้เพราะอาจเกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปแบบพุกามที่รับอิทธิพลศิลปะปาละ ดังเช่น พระพุทธรูปขนาดเล็กหล่อด้วยสำริดบางองค์ของสมัยพุกาม ซึ่งประทับนั่งขัดสมาธิราบวางพระหัตถ์ไว้เหนือพระชานุ (เข่า) ชายจีวรสั้นพาดบนพระอังสะตามแบบที่นิยมอยู่ในศิลปะปาละ และกำหนดอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ แต่เดิมเคยเชื่อกันว่าพระพุทธรูปแบบเชียงแสนรุ่นแรกต้องประทับขัดสมาธิเพชร พระหัตถ์แสดงปางมารวิชัย แต่โดยข้อเท็จจริงแล้วพบว่าทั้งขัดสมาธิราบและขัดสมาธิเพชร และศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ยังได้คัดค้านโดยเสนอหลักฐานการขุดค้นที่วัดพระพายหลวง เมืองสุโขทัย ซึ่งได้พบพระพุทธรูปปูนปั้น

^{๒๒} เจียน ยัมศิริ, พุทธธานุสรณ์, (พระนคร : บุญส่งการพิมพ์, ๒๕๐๐), หน้า ๕๗.

^{๒๓} Griswold, A.B. *Dated Images of Northern Siam* (Artibus Asiae, Supplementum XVI, 1975).

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕-๑๑๒.

ที่มีรูปแบบเชิงแสนรุ่นแรก ถูกพระพุทธรูปแบบสุโขทัยปั้นทับอยู่ด้านใน จึงแสดงว่าพระพุทธรูปเชิงแสนรุ่นแรกน่าจะมียุคเก่ากว่าระยะเวลาที่ มร.คริสโตลต์ กำหนดไว้

นอกจากนี้ พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ ยังได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้อีกว่า พระพุทธรูปแบบเชิงแสนรุ่นแรกนั้น ควรเป็นพระพุทธรูปในสายสกุลช่างสายหนึ่งของหริภุญไชย โดยเฉพาะในแบบพระพุทธรูปลอยตัว ซึ่งเค้าพระพุทธรูปปูนปั้นในกลุ่มนี้จะพบมีทั้งวัดพระพายหลวงสุโขทัย วัดป่าสักเมืองเชียงแสนและวัดสะดือเมือง เชียงใหม่ สำหรับพระพุทธรูปแบบนี้ได้รับความนิยมสร้างขึ้นอีกครั้งในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ นั้นเป็นผลมาจากความขัดแย้งของพระสงฆ์ ในสายรามัญหรือสำนักวัดสวนดอก กับพระสงฆ์ในสายสีหลหรือฝ่ายวัดป่าแดงหลวง ซึ่งการที่ฝ่ายวัดป่าแดงหลวงได้สร้างพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะ และอิริยาบถแบบสิงห์หรือตามแบบแผนเดิมสมัยหริภุญไชยขึ้นมานั้น ก็เพื่อเป็นการแสดงความชอบธรรมและยืนยัน ถึงการเกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปศาสนาสำนักดั้งเดิมคือสายหริภุญไชยนั่นเอง

ในเรื่องเดียวกันนี้ ศาสตราจารย์แสง มนวิฑูรย์ ยังได้แสดงความเห็นของการเกิดขึ้นพระพุทธรูปแบบเชิงแสนรุ่นแรกหรือพระสิงห์ไว้ว่า เมื่อพระเจ้าแสนเมืองมาได้ครองราชสมบัติในเชียงใหม่แล้ว จึงได้อัญเชิญพระสีหลปฏิมาจากเมืองเชียงรามาประดิษฐานที่เชียงใหม่ ต่อแต่นั้นก็มีผู้ทำจำลองพระสีหลปฏิมา หรือเรียกย่อ ๆ ว่าพระสิงห์ แพร่หลายออกไปเหมือนบ้าง ไม่เหมือนบ้างแล้วแต่ฝีมือช่าง แต่มีกฎเกณฑ์อยู่ว่าช่างต้องทำเป็นนั่งขัดสมาธิเพชรปางมารวิชัยคือพระหัตถ์ซ้ายวางที่ตักพระหัตถ์ขวาแตะเข่าหรือท่าแตะพื้นดิน ตอนที่อ้าแผ่นดินเป็นพยานขณะที่มารมารังควาน ดังนั้น ถึงพระสิงห์จะงามสักเพียงไรก็ไม่เก่าไปกว่า พ.ศ. ๑๕๒๕ หรือสมัยพระเจ้าแสนเมืองมาซึ่งแนวความคิดดังกล่าวจะสอดคล้องกับความคิดเห็นของ ดร.พิริยะ ไกรฤกษ์ ที่ระบุว่าพระพุทธรูปแบบเชิงแสนรุ่นแรกนี้เป็นลักษณะเฉพาะของศิลปะล้านนาไทย ที่วิวัฒนาการขึ้นเต็มขั้นในยุคนี้ จัดอยู่ในหมวดพระพุทธรูปสีหิงค์ ซึ่งเลียนแบบพระพุทธรูปสีหิงค์ ที่พระเจ้าแสนเมืองมา ซึ่งครองราชย์อยู่ระหว่าง พ.ศ. ๑๕๒๘- ๑๕๔๔ ทรงนำมาจากเชียงราย^{๒๕}

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าปัญหาเกี่ยวกับพระพุทธรูปแบบเชิงแสนรุ่นแรกว่า ควรสร้างขึ้นในสมัยใดนั้นยังหาข้อยุติไม่ได้ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าหลักฐานที่นำมายืนยันถึงอาณาจักรเชียงแสนโบราณนั้นมีเพียงแต่พระพุทธรูป ในขณะที่โบราณสถานและชุมชน โบราณของกลุ่มชน ผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมนั้นยังไม่พบและยืนยันได้ ดังนั้น ผลของการศึกษาทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีในช่วงเวลาที่ผ่านมามีแนวโน้มว่าจะปฏิเสธการมีอยู่ของอาณาจักรเชียงแสนโบราณ

^{๒๕} พิริยะ ไกรฤกษ์, ดร., ประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทย : ฉบับคู่มือนักศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๑๗๖.

ดังนั้น การกล่าวอ้างพระพุทธรูปแบบเชียงแสนรุ่นแรกให้เป็นหลักฐานยืนยัน ถึงความเก่าแก่ของบ้านเมืองในแถบที่ราบลุ่มเชียงรายนั้นคงต้องเปลี่ยนไป คงเหลือแต่ปัญหาว่า พระพุทธรูปแบบเชียงแสนรุ่นแรกนี้ ควรจะสร้างขึ้นก่อนเมืองเชียงใหม่หรือสร้างขึ้นเลียนแบบพระพุทธรูปแบบเชียงแสนรุ่นแรกนี้ นับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๕ เป็นต้นมา หรือสร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ตามที่พบว่ามีจารึกระบุไว้ที่ส่วนฐาน อย่างไรก็ตาม ผลของการวิจัยเมื่อไม่นานมานี้ของ ศาสตราจารย์ ดร. สันติ เล็กสุขุม เรื่องวัตถุปูนปั้นขุดค้นได้จากวัดพระพายหลวง จังหวัดสุโขทัย ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๒๕ - ๒๕๒๕ ได้เสนอความคิดใหม่เกี่ยวกับศิลปะเชียงแสนและพระพุทธรูปแบบที่เรียกว่าเชียงแสนรุ่นแรกไว้ว่าศิลปะเชียงแสนไม่ได้เก่าไปถึงสมัยเชียงแสน ซึ่งอาจเป็นเพียงยุคในตำนาน โดยเฉพาะรูปแบบพระพุทธรูปแบบที่เรียกว่าสมัยเชียงแสน ที่ปรากฏในวัดพระพายหลวง นั้น จัดได้ว่าเป็นศิลปะแบบสุโขทัยระยะแรก ๆ ที่แต่เดิมเชื่อว่าได้รับอิทธิพลจากสมัยเชียงแสน จากหลักฐานที่ได้จากการศึกษาทำให้เห็นว่าศิลปกรรมสุโขทัยระยะเริ่มแรกนั้น มีแหล่งบันดาลใจจากหลาย ๆ แหล่ง ทั้งพุกาม หรืกุญชัย และขอม อาจมิได้มีที่มาจากเชียงแสนเลยก็เป็นได้ ดังนั้น จึงขอแสดงความเห็นว่า^{๒๖} พระพุทธรูปแบบเชียงแสนควรจะมิอายุไม่เกินปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ หรือหลังกว่านั้นอีก^{๒๗}

พระพุทธรูปแบบเชียงแสน เป็นพระพุทธรูปเก่าแก่คู่บ้านคู่เมืองเชียงใหม่ มีความสำคัญคู่กับพระพุทธรูปแบบเชียงแสนในกรุงเทพมหานครและเมืองนครศรีธรรมราช เป็นพระพุทธรูปที่งดงามมาก องค์ที่อยู่ในเมืองเชียงใหม่ เป็นศิลปะเชียงแสน สังคมไทยเชื่อว่าพระพุทธรูปแบบเชียงแสน เป็นพระพุทธรูปที่มีความศักดิ์สิทธิ์มีอำนาจมาก อย่างน้อยเมื่อได้สักการบูชากราบไหว้แล้ว ก็จะทำให้สามารถบำบัดทุกข์ร้อนในใจให้เหือดหาย ผู้ใดมีความทุกข์ร้อนในใจที่ออลอยหมดกำลังใจด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง ถ้าได้มาจุดธูปเทียนบูชาและนั่งนิ่ง ๆ มองดูพระองค์สัก ๑๐ นาที ความทุกข์ร้อนในใจจะหายไปดวงจิตที่เหี่ยวแห้งจะกลับมาสดชื่น หัวใจที่ออลอยหมดกำลังใจจะกลับเข้มแข็งมีความพยายามดวงจิตที่หวาดกลัวจะกลับกล้าหาญ ดวงจิตที่เกียจคร้านจะกลับขยัน ผู้ที่หมดหวังจะกลับมีความหวัง

ขณะเดียวกัน สังคมไทยยังเชื่อว่าพระพุทธรูปแบบเชียงแสนเมื่อประทับอยู่ ณ ที่ใด ย่อมทำให้พระพุทธรูปศาสนารุ่งเรืองดังดวงประทีปสว่าง เหมือนหนึ่งว่าพระพุทธรูปเจ้ายังทรงพระชนม์ชีพอยู่และยังมีความเชื่ออีกว่า ใครที่ได้เห็นพระพุทธรูปแบบเชียงแสนแม้แต่ยังไม่ได้ฟังธรรมเทศนาเลย ก็มีความสบายใจในทันทีที่ได้เห็น ผู้ใดที่ได้เห็นพระพุทธรูปแบบเชียงแสน ย่อมได้รับผลอย่างเดียวกัน พระพุทธรูปแบบเชียงแสน เป็นที่เคารพ

^{๒๖} สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะเชียงแสน (ศิลปะล้านนา) และศิลปะสุโขทัย, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๑๔), หน้า ๗๗.

^{๒๗} พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, พระสิงห์ : พระพุทธรูปเชียงแสนหรือหริภุญไชย, เอกสารประกอบการสัมมนาผ่านการศึกษา ศิลปกรรม, (เชียงใหม่ : วิทยาลัยครูเชียงใหม่, ๒๕๒๕), หน้า ๒.

สักการบูชาขององค์พระมหากษัตริย์ ของประชาชนชาวสยามมาเป็นเวลาช้านาน จึงกล่าวได้ว่า พระพุทธสิหิงค์ เป็นพระคู่บ้านคู่เมืองของสยามประเทศเลยทีเดียว^{๒๔}

๔.๒.๒ ด้านประเพณี และวัฒนธรรม

แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ด้านประเพณี : ประเพณีวัฒนธรรมด้านนาทั้งหลายได้มีส่วนหล่อหลอมบุคลิกภาพของชาวล้านนา จะเห็นได้ว่าประเพณีวัฒนธรรมที่ชาวล้านนาถือปฏิบัติเหล่านี้ ได้มีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพของชาวล้านนา ดังนี้

๑) ประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาหรือสิ่งที่เหนือธรรมชาติ เป็นการติดต่อกับสิ่งไม่มีตัวตนเป็นนามธรรม เป็นการตอบสนองอยู่กับโลกของความคิด ความรู้สึก และจิตสัมผัส ส่งผลสะท้อนให้ชาวล้านนาเป็นคนรู้จักคุณค่าภายในตัวเอง

๒) ภาษาที่ใช้ในพิธีการต่าง ๆ ของประเพณีล้านนาทั้งที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาหรือสิ่งเหนือธรรมชาติ ส่วนมากแสดงออกด้วยการใช้ภาษาที่คล้องจองเป็นบทเป็นกลอน

๓) ประเพณีล้านนาส่วนใหญ่เป็นประเพณีที่คนให้ความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สูงมาก ลักษณะโครงสร้างของความช่วยเหลือ จึงปลูกฝังอยู่ในความสำนึก ทำให้คนล้านนามีบุคลิกภาพที่เอื้อเพื่อเผื่อแผ่

๔) ประกอบพิธีการแต่ละอย่างของล้านนาตั้งแต่ขึ้นเตรียมการไปจนถึงสุดสิ้นส่วนใหญ่จะไม่รีบร้อนลักษณะดังกล่าวทำให้บุคลิกค่อนข้างเย็น

จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมของชาวล้านนาเป็นพัฒนาการที่สั่งสมมาเป็นเวลายาวนานจนกลายเป็นแบบแผนอันแสดงถึงความเจริญ และเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ประเพณีวัฒนธรรมเหล่านั้นได้มีอิทธิพลหล่อหลอมให้ชาวล้านนาได้มีโลกทัศน์ ภูมิปัญญา และบุคลิกภาพ ที่เป็นลักษณะของตนเองมาจนถึงทุกวันนี้ ดังนั้น การที่จะทำความเข้าใจลักษณะทางสังคม และวัฒนธรรมของล้านนาแล้ว จำเป็นต้องเข้าใจเรื่องราวของศาสนาและความเชื่อ ตลอดจนประเพณีต่าง ๆ ของชาวล้านนาด้วย

สังคมล้านนา เป็นสังคมเกษตรกรรมต้องพึ่งพาน้ำในการเพาะปลูก ชาวล้านนามีความเชื่อว่าพระพุทธรูปบางองค์ สามารถคลันดาลให้ฝนตกได้ตามที่ต้องการ เมื่อเกิดฝนแล้งหรือฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ชาวเมืองจะนำเอาพระพุทธรูปสำคัญประจำเมือง หรือหมู่บ้านออกมาแห่แห่น้ำให้ทุกคนสร่งน้ำและฝนจะตกตามคำอธิฐาน พระพุทธรูปที่ชาวล้านนาเชื่อว่าบันดาลฝนให้ตกได้ชื่อว่า พระเจ้าฝนแสนห้าหรือพระเจ้าฝน นอกจากนี้ยังเชื่อว่าพระสิงห์หรือพระพุทธสิหิงค์เป็นพระพุทธรูปบันดาลฝนได้เช่นกัน

^{๒๔} พระครูวิรุฬห์ธรรมวัฒน์, “ศึกษาความเชื่อของชาวเชียงใหม่ต่อพระพุทธสิหิงค์”, หน้า ๓๔.

พระพุทธสิหิงค์ เป็นพระพุทธรูปเก่าแก่คู่บ้านคูเมืองเชียงใหม่ มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนล้านนาเป็นอย่างมาก เกี่ยวกับเรื่องขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี และวัฒนธรรม ความเชื่อทางวัฒนธรรมพระพุทธสิหิงค์ ในล้านนานั้น พอถึงเทศกาลวันสำคัญของไทย เช่น วันสงกรานต์ ช่วงเดือนเมษายน ซึ่งพิธีสำคัญในวันสงกรานต์ ถือว่าเป็นพิธีเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทย ทางภาคเหนือหรือที่เมืองเชียงใหม่ นั้น ก็จะประกอบพิธีสำคัญตามประเพณีของคนล้านนาในช่วงเทศกาลสงกรานต์ของทุกปี โดยได้อัญเชิญพระพุทธสิหิงค์ประดับประดาด้วยดอกไม้ต่าง ๆ จัดขบวนแห่รอบตัวเมืองเชียงใหม่ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้มีโอกาสสรงน้ำ สักการบูชาเพื่อความเป็นสิริมงคลขณะเดียวกัน ช่วงเทศกาลสงกรานต์ ประชาชนไทยต่างตั้งหน้าตั้งตาที่จะได้กลับถิ่นฐานของตนเอง เพื่อไปรดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ที่เคารพเนื่องในวันปีใหม่ไทย เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว สำหรับพุทธศาสนิกชนที่อยู่ต่างจังหวัดทางภาคเหนือ ก็มีโอกาสดำรงสักการบูชาพระพุทธสิหิงค์ ที่วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และได้เห็นวัฒนธรรมไทย เช่น การแห่พระพุทธสิหิงค์ รอบตัวเมืองเชียงใหม่อีกด้วย

ความเชื่อต่อพระพุทธสิหิงค์เป็นวัฒนธรรม การบอกเล่าสืบต่อทางสังคม และมีประวัติอันยาวนานมีความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคม เนื่องจากสังคมเน้นระบบความสัมพันธ์ของคนที่อยู่ร่วมกัน ประเพณีแห่พระพุทธสิหิงค์ ของทุกปี จึงมีคนให้ความสนใจจำนวนมาก

ปัจจุบัน มีหลากหลายของการเรียนรู้ที่จะมีชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมมนุษย์ เพื่อให้สมาชิกมีความรับผิดชอบร่วมกัน ผู้คน ยึดมั่นในคุณค่าอันดีและปฏิบัติตาม และมีเหตุผลเพื่อเป็นการขัดเกลาในด้านความคิดและการกระทำให้รูปธรรมทางสังคมให้มากขึ้น ทั้งนี้เชื่อว่าการเป็นความเชื่อถือของสังคม โดยมีตัวแทนการขัดเกลาทางสังคม เป็นตัวส่งผ่านแบบแผนทั้งหลาย จนสามารถใช้ระบบสัญลักษณ์ ในการสื่อความหมายร่วมกัน การขัดเกลาทางสังคมมาเป็นกระบวนการที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อเกิดผลประ โยชน์ในด้านการปฏิบัติอย่างถูกต้อง เป็นกลไกเกิดประเพณีต่าง ๆ ทางศาสนามากมาย ได้แก่ ประเพณีวันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา เป็นต้น ซึ่งความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสังคมไทยนั้น ยังเป็นผลสืบเนื่องกันมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน^{๒๕}

๔.๒.๓ ด้านความเชื่อวัตถุมงคล

ความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธรูปของชาวล้านนานั้น เกิดจากความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา เมื่อมีการสร้างพระพุทธรูปเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า ชาวล้านนาจึงเชื่อว่าพระพุทธรูปนั้นมีชีวิตจริงเหมือนพระพุทธเจ้า มีการปฏิบัติและให้ความเคารพต่อพระพุทธรูปอย่างดียิ่งและสูงสุด บางครั้งเชื่อว่าพระพุทธรูปลดบันดาลสิ่งที่ต้องการได้ และนอกจากนี้ยังมีความเชื่อ

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓.

จากอันตรายต่าง ๆ ฝ่ายยันต์พระสิงห์สะท้อนถึงความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูปสิงห์ใน
สายตาของชาวบ้าน ดังนั้น จึงเชื่อว่าผู้ใดมีฝ่ายยันต์ พระพุทธรูปสิงห์ไว้ในการครอบครองจะมี
ประโยชน์มากมายกับชีวิต^{๓๔}

ฝ่ายยันต์พระสิงห์เจ้าสำหรับยันต์ฝ่ายสิงห์หลวงนี้ เป็นยันต์กระบวนพระเจ้าที่เห็นใน
วงกลมนั้น ก็จะประกอบไปด้วยรูปพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ทั้งหลายอันมีพระอัญญาโกณฑัญญะ
เป็นต้น พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระอานนท์ เป็นต้น จากนั้นก็จะเป็นรูปพระเจ้าจักรพรรดิ
พระปัจเจก พระอินทร์ ยักษ์ นาค ช้างฉัตรทนต์ ม้ากัณท์ เป็นต้น นอกนั้นทางด้านนอกวงกลม
แผนภูมิจักรวาล ประกอบไปด้วยเขาพระสุเมรุและเขาสัตตบริภัณฑ์ทั้ง ๘ ต่อด้วยทวีปใหญ่ทั้งสี่ คาว
นพลเคราะห์ทั้ง ๕ กำแพงจักรวาลทางด้านนอกสุดจะเป็นหัวใจคาถาทั้งหลาย ถ้านับเป็นสุดยอดฝั
ยันต์ของล้านนา เพราะในสมัยก่อนนั้นไม่นิยมสร้างยังพระพุทธรูปเจ้าไว้บูชาที่บ้าน จะเอาถวาย
ทานไว้ที่วัดเท่านั้น หากจะเอาไว้ที่บ้านก็จะเขียนเป็นรูปพระพุทธเจ้าไว้ บางครั้งมีคาถาอาคมเขียน
คาถาลงไปด้วย อย่างคาถาปลมั่ง ยะถาดังกา นวภาวัง นอกจากคาถาแล้วบ้างก็วาดรูปพระอัคร
สาวกทั้งแปดบ้าง พระอินทร์บ้าง ท้าวจตุโลกบาลบ้าง นาคบ้าง ช้างบ้าง ม้าบ้าง เอาเป็นว่ารูปที่เป็น
มงคล แต่บางทีก็มีรูปท้าวเวสสุวรรณ อาพุกยักษ์บ้างก็มี สำหรับการเขียนลงยันต์พระสิงห์หลวง
แต่ละผืนนั้น ต้องใช้ความเพียรพยายามสูง เพราะการทำยุ่งยากพอสมควร ดังนั้น ถ้าใครมียันต์
พระสิงห์หลวงนี้ไว้กับบ้านก็ถือเป็นสิริมงคลมากนัก สำหรับคุณของยันต์พระสิงห์หลวงนั้น มี
พันช่อง ไม่ว่าจะเป็นมหานิยมคนรัก แคล้วคลาดปลอดภัย ป้องกันชีวิต^{๓๕} อุบาทว์จัญไรทั้งหลาย เป็น
ฝนเป็นลมให้น้ำยันต์นี้ไว้ข้างฝาห้ามลมหลวงได้ วัดใดมีบรมสมโภชเสกซ่อมซ่อมยกองค์สารูปเจ้า
พิมพ์มากเอายันต์นี้ขึงไว้เป็นผ้าเพดานก็จักทำให้อุสสานที่นั่นพิธินั้น เป็นมงคลมากนัก

นับว่าพระพุทธรูปสิงห์ เป็นพระพุทธรูปสำคัญคู่บ้านคู่เมืองของประเทศสยาม มาตั้งแต่
ต้นประวัติศาสตร์ ผู้แต่งตำนานคือพระโพธิ์รังสีได้พรรณานานาอนุภาพของพระพุทธรูปสิงห์ไว้เป็นอัน
มาก เรื่องอนุภาพและปาฏิหาริย์เป็นสิ่งที่เราไม่ค่อยเชื่อกันในสมัยนี้ แต่เหตุผลของพระโพธิ์รังสีมี
ข้อที่น่าฟังอยู่มาก ในตอนหนึ่งพระโพธิ์รังสีกล่าวว่า

พระพุทธรูปสิงห์หามีชีวิตมิได้ก็จริง แต่อิทธิคุณาภาพด้วยเหตุ ๓ ประการ คือ อธิษฐานพล
ของพระอรหันต์ อธิษฐานพลของเจ้าลังกาหลายองค์และกำลังใจของพระเจ้าลังกา พร้อมทั้งกำลัง
แห่งพระพุทธรูปศาสนา กระทำให้พระพุทธรูปสิงห์เป็นพระพุทธรูปปฏิมากรที่ทรงอนุภาพ อีกตอนหนึ่ง

^{๓๔} ศรีเถา เกษพรหม, ฝ่ายยันต์พระสิงห์ : เอกสารประกอบฝ่ายยันต์พระสิงห์หลวง, (เชียงใหม่ : ชมรม
คนอักษรศาสตร์และหอศิลป์วัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ ณ ห้องประชุมหอศิลป์วัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ วันที่ ๒๕
สิงหาคม ๒๕๕๓, หน้า ๔๐๖๓-๔๐๖๕.

^{๓๕} ขีด หมายถึง ความเสียดจัญไร (เป็นภาษาพื้นบ้านภาคเหนือ).

พระโพธิธรรมาจารย์กล่าวว่า “พระพุทธสิหิงค์เมื่อเสด็จประทับอยู่ในที่ใด ๆ ย่อมทรงนำให้พระพุทธศาสนา รุ่งเรืองดังดวงประทีป เหมือนหนึ่งว่าพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่

๔.๓ สิหิงคินิทานส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตสังคมล้านนา

สำหรับการศึกษาผลกระทบต่อภาพรวมวิถีชีวิตสังคมล้านนา จะมุ่งศึกษาถึงผลที่เกิดขึ้นกับพระพุทธศาสนาโดยภาพรวม สามารถแยกประเด็นผลกระทบต่อภาพรวมในด้านบวกด้านลบได้ดังนี้คือ

๔.๓.๑ ผลกระทบด้านลบ

ตำนานสิหิงคินิทาน ได้แต่งท่ามกลางความวุ่นวายของสังคมสงฆ์ สืบเนื่องมาจากความขัดแย้งในพระธรรมวินัยผลจากการนำลัทธิลังกาวงศ์ใหม่เข้ามาในล้านนา พระภิกษุสงฆ์แตกแยกเป็นสองฝ่าย การที่ฝ่ายป่าแดงนำศาสนาพุทธนิกายลังกาวงศ์ใหม่ เข้ามาสู่ล้านนานั้น พระภิกษุแตกออกเป็นสองฝ่าย คือฝ่ายป่าแดง กับฝ่ายสวนดอก แต่ละฝ่ายให้วัดในสังกัดตนบันทึกกล่าวโจมตีซึ่งกันและกัน เป็นผลให้เกิดความแตกแยกทั้งฝ่ายฆราวาสและบรรพชิต

เมื่อตำนานสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพระพุทธรูป พระพุทธสิหิงค์ จึงกลายเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจในแต่ละเมือง จากตำนานจะเห็นเส้นทางการเสด็จมาของพระพุทธสิหิงค์จากถิ่นลังกา ลำดับมาถึงเมืองเชียงใหม่ พระพุทธสิหิงค์จะประดิษฐานตามเมืองต่าง ๆ เป็นเวลาหลายปี ผู้คนในบ้านเมืองนั้นต่างหวั่นไหวเคารพบูชามิได้ขาด เข้าบ้านผ่านเมืองปรารถนาอยากได้ครอบครองต้องใช้กำลังและอุบายเพื่อให้ได้มา พระพุทธสิหิงค์ เมื่อประดิษฐานตั้งอยู่ที่ใดก็สะท้อนให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรือง ความเป็นปึกแผ่นของบ้านเมืองนั้น ขณะเดียวกันเมื่อสูญเสียบพระพุทธรูปหมู่บ้านคู่มือให้อีกเมืองหนึ่งซึ่งก็สูญเสียบรรพชิตด้วย

๔.๓.๒ ผลกระทบด้านบวก

สัญลักษณ์เป็นเครื่องหมายให้รู้ สิ่งเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา พอมองเห็นก็รู้ว่าพระพุทธศาสนาอยู่ที่นั่น มีอยู่หลายอย่างที่รู้จักกันอยู่โดยทั่วไป เช่น โบสถ์ พระวิหาร พระเจดีย์ พระพุทธรูป เป็นต้น

เมื่อได้เห็นสิ่งเหล่านี้ ก็จะเตือนใจให้ทำความดี มีความรู้สึกอยากจะทำดีเข้าไปกราบไหว้เคารพบูชา โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือพระพุทธรูป เป็นปูชนียวัตถุที่ชาวพุทธเคารพบูชามากกว่าปูชนียวัตถุใด ๆ คุณค่าความสำคัญของพระพุทธรูปนอกจากจะเป็นปูชนียวัตถุ สิ่งเตือนใจให้เคารพบูชาแล้วยังเป็นที่รวมของศิลปปะปติมากรรมอีกมากมาย จะเห็นจากพระพุทธรูปปางต่าง ๆ พระพุทธรูปแต่ละองค์นั้นจะแสดงให้เห็นว่าเป็นศิลปะในยุคไหน นอกจากนี้ยังเป็นบ่อเกิดแห่งจริยธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ อันเป็นวัฒนธรรมที่สั่งมาของชาวพุทธ

พระพุทธสิหิงค์ เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง หมายความว่า เป็นพระพุทธรูปของทุกคนชาวเชียงใหม่ ทุกคนมีส่วนเป็นเจ้าของร่วม เป็นปูชนียวัตถุสถิตสถาพรเป็นศักดิ์ศรีมิ่งขวัญชาวเชียงใหม่ตลอดดลันนาทั่วไป

ตำนานสิหิงคนิทาน ได้ทำให้พระพุทธสิหิงค์ เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ และเป็นที่ยึดมั่นกันอย่างกว้างขวาง จึงมีผู้นิยมหล่อมากขึ้นเพราะความงามแห่งศิลปะที่ดี เพราะความศักดิ์สิทธิ์ตามตำนานที่ดี พระพุทธสิหิงค์ ได้กลายเป็นอัตลักษณ์แห่งล้านนา กลายเป็นพุทธศิลป์ที่ทรงคุณค่า มีความหมายที่แฝงไปด้วยพุทธปรัชญาและแรงศรัทธาแก่ผู้คน ก่อเกิดเป็นงานพุทธศิลป์แม่แบบแห่งพุทธพิมพ์ พระพุทธสิหิงคปฏิมาที่แพร่หลายไปทั่วทั้งดินแดนล้านนา และได้รับความนิยมาทุกยุคสมัยเมื่อมีการสร้างพุทธรูป เป็นพุทธานุสติ ย่อมเกิดการเคารพบูชาสักการะสืบทอด ต่อมากลายเป็นประเพณีวัฒนธรรมที่ดำรงมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วัตถุอื่น ๆ ก็ไม่มีคุณค่าทางจิตใจ ผู้คนที่เกิดมาในภายหลัง จะได้ระลึกถึงบุพการีชนที่ล่วงลับไปแล้วเป็นเวลานาน จะได้ยึดถือประเพณีปฏิบัติเป็นประเพณีสืบต่อไป

การวิเคราะห์ตำนานสิหิงคนิทาน ทำให้ได้ระลึกถึงเหตุการณ์และความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยนั้น ๆ เหตุการณ์ในอดีตทำให้มองเห็นหลักแห่งความเป็นจริงว่า สรรพสิ่งย่อมเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ผู้คนในอดีตมีการประพฤติปฏิบัติศีลธรรมตามบิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย มีการสืบทอดและซ่อมแซมวัตถุนั้น ๆ ทำให้เห็นภาพแห่งความเลื่อมและความเจริญของผู้คนในอดีต ที่มีความเพียรพยายามจะรักษาขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามให้คงอยู่

บูรพชนที่ได้ทุ่มเทเสียสละ รักษาชาติศาสนาก่อสร้างถาวรวัตถุดำรงตำราปูชนียสถาน ทำให้บ้านเมืองรุ่งเรืองพัฒนาขึ้นอยู่ได้ พร้อมทั้งพระเถรานุเถระที่ได้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ รักษาพระพุทธศาสนาให้วัฒนาสถาพร ลูกหลานรุ่นหลังได้เคารพกราบไหว้ มีความอบอุ่นร่มเย็นเป็นสุข トラบเท่าปัจจุบัน บูรพชนและพระเถรานุเถระเหล่านั้น ได้ทราบถึงความตั้งมั่นแห่งพระศาสนาและการแพร่หลายแห่งงานพุทธศิลป์ พระพุทธสิหิงค์หรือพระสิงห์ ตลอดจนน้ำธรรมคำสอน ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีแห่งวัฒนธรรมอันมีรากเหง้ามาจากพระพุทธศาสนา คงจะโสมนัสยินดีอนุโมทนาสาธุการเป็นอย่างยิ่ง

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิเคราะห์ตำนานสิหิงคนิทานในล้านนา มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา และบริบท ของการเขียนตำนานสิหิงคนิทาน อิทธิพลตำนานสิหิงคนิทานต่อพุทธศาสนาในล้านนา เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาตำนานสิหิงคนิทาน ที่มีผลต่อสังคมในล้านนา สิหิงคนิทาน มีความสำคัญและควรค่าต่อการศึกษา เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และต่อผู้สนใจใคร่ศึกษาในด้านต่าง ๆ จึงสรุปผลการศึกษาไว้เป็นประเด็น ๆ เพื่อความชัดเจน สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ ประวัติความเป็นมา และบริบท ของการเขียนตำนานสิหิงคนิทาน

พระโพธิ์รังสี ได้เขียนตำนานสิหิงคนิทานขึ้นในรัชสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน เป็นการเขียนที่เอาแบบอย่างมาจากคัมภีร์มหาวงศ์พงศาวดารลังกา ในตอนเริ่มแรกมีการกล่าวพยากรณ์ถึงบ้านเมือง เมื่อพยากรณ์ไปถึงระยะเวลาใดเป็นที่สุดแห่งการทำนาย ก็อาจที่จะกำหนดเอาเวลานั้นเป็นเวลาโดยประมาณของการเขียนเอกสารเรื่องนั้น

ในรัชสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกนนั้น ได้เกิดความขัดแย้งเกี่ยวกับการบริหารบ้านเมือง สถานการณ์จึงทำให้บ้านเมืองเกิดระส่ำระสายภายใน ประกอบกับราชกิจพระศาสนามีน้อย จึงทำให้พระศาสนาสมัยพระองค์เกิดความกระทบกระเทือน คณะสงฆ์ปฏิบัตินอกรีต อันเป็นสาเหตุให้เกิดการปฏิรูปพระพุทธศาสนาในล้านนา จากความสับสนวุ่นวายจึงเกิดข้อขัดแย้งในวงการสงฆ์ จึงเป็นแรงผลักดันให้พระภิกษุสงฆ์เชียงใหม่ล้านนาเดินทางไปศึกษาพระธรรมวินัย ถึงลังกาทวีปตลอดจนแนวทางการประพฤติปฏิบัติตามแบบคดลัทธิลังกาวงศ์

พระโพธิ์รังสีเป็นชาวเมืองหริภุญชัย และได้รับอาราธนามาอยู่เชียงใหม่ มรณภาพในรัชสมัยพระเจ้าติโลกราช ท่านได้แต่งสิหิงคนิทานเป็นภาษาบาลี บทร้อยกรอง ๑๓๘ คาถา ปรัญยาวัต ๑๐๕ บท โศกฏ ๑๐ คาถา วังส์ฎฐะ ๖ คาถา อินทวชิรา ๕ คาถา มาลินี ๒ คาถา คาถาเหล่านี้มักเป็นบทสนทนา คำอุทาน หรือคิดคำนึง

แสดงให้เห็นว่าตำนานสิหิงคนิทาน เป็นการเผยแผ่ศาสนาโดยการปลูกความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาให้เกิดกับผู้คน เสมอเหมือนกับการสร้างพระพุทธรูปให้คนได้กราบไหว้บูชา

ทั้งนี้เพื่อต้องการที่จะธำรงรักษา พระศาสนาให้ดำรงอยู่ตลอด ๕,๐๐๐ ปี และยังคงความเลื่อมใสให้ เกิดแก่คนทั้งหลาย อีกทั้งยังเป็นที่พักแก่ที่เคารพน้อมนำมาสู่การศึกษาหลักธรรมคำสอนของ พระพุทธเจ้า

๕.๑.๒ ตำนานสิหิงคนิทานมีอิทธิพลต่อพุทธศาสนาในล้านนา

พระพุทธสิหิงค์ เป็นพระพุทธรูปที่มาจากตำนานสิหิงคนิทาน มีพุทธลักษณะคือ ประทับนั่งขัดสมาธิเพชร ปางมารวิชัย พระพักตร์กลม มีอุษณีย์ พระรัศมีทำเป็นต่อมกลม พระอุระ หนุน ชายสังฆาฏีสั้นเหนือพระถัน มีฐานบัวคว่ำบัวหงาย มีเกสรบัว แลดูสง่าประดุจสิงห์ครึ่งด้านหน้า ตามที่กำหนดไว้ในมหาปฐักลักษณะ ในตำนานสิหิงคนิทานกล่าวถึงการถวายพระนามพระพุทธรูป ที่หล่อว่า ส่วนพระพุทธรูปนั้น มีลักษณะท่าทางดุจราชสีห์ จึงเรียกชื่อว่า พระสิหิงค์ อีกนัยหนึ่ง ลักษณะท่าทางของราชสีห์เหมือนลักษณะท่าทางของพระผู้มีพระภาค จึงเรียกชื่อว่า สิหิงค์ แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของตำนานสิหิงคนิทาน ที่สะท้อนผ่านงานพุทธปฏิมา ถึงแม้ตำนานสิหิงคนิทาน จะไม่บอกพุทธลักษณะที่ชัดเจนของพระพุทธสิหิงค์ แต่ตัวตำนาน ได้กำหนดให้พระพุทธรูป มีความงามสง่าดุจราชสีห์ ดังนั้น การกำหนดรูปแบบพระพุทธรูปของลุ่มช่างท้องถิ่น จึงแตกต่างกันไป หากแต่เอาตำนานสิหิงคนิทานผนวกกับความเชื่อของตนเอง จึงเกิดเป็น พระพุทธสิหิงค์ มากมายหลายองค์ แต่อ้างอิงตำนานเดียวกันคือสิหิงคนิทานของพระโพธิ์รังสีเถระ

ในการสร้างพระพุทธรูปจะยึดหลักพุทธลักษณะ คือ ลักษณะมหาบุรุษ มีจุดประสงค์ เพื่อที่จะให้องค์พระพุทธรูปดูแตกต่างไปจากมนุษย์ธรรมดา ลักษณะพิเศษของพระพุทธสิหิงค์ เรียกว่า สิ่งหลักณะ คือพระพุทธรูปจะต้องมีพระวรกายอวบอ้วน งามอาจผั่งผาย ได้แก่ พระพุทธรูปสกุลพระพุทธสิหิงค์หรือพระสิงห์ ซึ่งแสดงลักษณะแห่งราชสีห์

พุทธศาสนามีบทบาทอย่างมากในการผลิตวิชาล้านนา โดยเฉพาะหลังจาก การตั้งคายนามพระไตรปิฎกครั้งที่ ๘ ที่วัดเจ็ดยอด พระสงฆ์ชาวล้านนาได้รจนาวรรณกรรมพุทธ ศาสนาและตำราภาษาบาลีมากมาย และในสมัยหลัง ๆ ก็มีวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เกิดขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะนักปราชญ์ชาวล้านนาไทย ได้แต่งวรรณกรรมพุทธศาสนา เป็นภาษาบาลีและภาษาล้านนาหลายเรื่อง พระโพธิ์รังสี แต่งสิหิงคนิทานวรรณกรรมเรื่องนี้จัดเป็น ปกรณ์พิเศษ เพราะเป็นวรรณกรรมนอกจากมูลบาลี อรรถกถา ฎีกาฯ

สิหิงคนิทาน หรือ นิทานพระสิงห์ เป็นผลงานเขียนที่แสดงประวัติศาสตร์ที่เนื่องด้วย บุคคล โบราณสถาน โบราณวัตถุ ด้วยวิธีการผสานระหว่างวิธีการของวรรณกรรมลายลักษณ์ตาม แบบวรรณกรรมบาลีของลังกากับวิธีการของวรรณกรรมมุขปาฐะตามแบบนิทานและตำนานของไทย โดยมีศาสนาเป็นศูนย์กลางของพื้นฐานแนวคิด เป้าหมายแลเนื้อหา

ดังนั้น ตำนานสิหิงคนิทาน จึงเป็นต้นแบบของการแต่งตำนานพระพุทธรูปต่อมาตำนานพุทธรูป และได้เป็นแบบฉบับของการเขียนตำนานสมัยต่อมาอีกหลายทศวรรษ แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาไปบ้าง แต่ก็ยังคงรูปแบบเดิมไว้ มักจะเขียนเป็นภาษาพื้นเมืองมากกว่าภาษาบาลี แสดงให้เห็นว่าอิทธิพลของตำนานสิหิงคนิทาน ย่อมส่งผลตำนานพระพุทธรูปศาสนาเถรวาท เช่น ตำนานพระแก่นจันทร์ ตำนานพระแก้วมรกต ตำนานพระศิลา ตำนานพระสิงค์พุทธปฏิมาเจ้า เห็นได้จากโครงเรื่องอันเป็นโครงสร้างของตำนานกลุ่มนี้ สามารถกำหนดเป็นโครงสร้างของตำนานได้ ดังนี้ เป็นพระพุทธรูปสร้างขึ้นที่ลึงกาทวิปหรือชมพูทวิป สร้างขึ้นเป็นเพื่อตัวแทนพระพุทธรองค์ บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ได้รับสู่สุวรรณภูมิโดยเรือสำเภา พระพุทธรูปแสดงอิทธิฤทธิ์ ประดิษฐานหลายเมืองก่อนสู่เมืองเชียงใหม่

จากตำนานสิหิงคนิทาน ทำให้เกิดพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และนิคมที่จะหล่อขึ้นไว้เพื่อสักการบูชา จะทำให้เกิดความเชื่อ ความศรัทธา จนกลายเป็นประเพณีปฏิบัติ มีความเชื่อว่าพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์เป็นที่พึ่งทางใจ เพราะเป็นพระพุทธรูปที่มีประวัติความเป็นอันยาวนาน เป็นพระพุทธรูปที่มีพุทธศิลป์อันงดงามถูกต้องตามมหาปรีศลักษณะทุกประการ เมื่อได้กราบไหว้บูชาแล้วทำให้ได้พุทธานุสสติเป็นอย่างดี พระพุทธรูปทุกองค์ย่อมเป็นขวัญและกำลังใจ เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นที่พึ่งทางใจให้แก่พุทธศาสนิกชนอยู่แล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธรูปสิหิงค์ ซึ่งถือว่าเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองเชียงใหม่ ซึ่งทุกคนมีความเชื่อว่าจะนำความสุขและความร่มเย็นมาแก่ผู้สักการบูชา

ในวัฒนธรรมล้านนา คติศาสนาก็มีความคิดในเรื่องการบูรณปฏิสังขรณ์ ซึ่งเน้นบุญกิริยาหรือการหวังผลบุญในภพหน้า ถือว่าสิ่งก่อสร้างหรืองานศิลปกรรมที่ร่วงโรยย่อมเป็นไปตามกฎ ไตรลักษณ์ พุทธบริษัทกลับต้องมีหน้าที่สร้าง และบูรณะให้เป็นของใหม่อยู่เสมอ เพื่อสืบทอดพุทธศาสนา สิหิงคนิทาน จึงกล่าวถึงทั้งการสร้างพระพุทธรูปและซ่อมพระพุทธรูป เพราะเชื่อในอานิสงส์ผลบุญที่จะได้รับ ส่งผลให้เกิดการสร้างพุทธรูปปฏิมา และทนุบำรุงซ่อมแซมศาสนวัตถุสืบเนื่องต่อมาจนถึงปัจจุบัน ชาวล้านนาเชื่อว่าพระพุทธรูป คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์จริง ซึ่งพระองค์ยังดำรงพระชนม์ชีพอยู่ ดังนั้น ชาวล้านนาจึงมีจารีตประเพณีที่ปฏิบัติต่อพระพุทธรูป เช่นเดียวกับปฏิบัติต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๕.๑.๓ ผลการวิเคราะห์ตำนานสิหิงคนิทาน

ตำนานสิหิงคนิทานที่มีผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาในล้านนา ประวัติพุทธศาสนา ความเชื่อพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ทางวัฒนธรรม สามารถสรุปสาระสำคัญของการศึกษาได้ดังนี้ คือ

พระโพธิรังสีมหาเถระ รจนาคามเป็นมาของพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ พระโพธิรังสียกเหตุแห่งพระพุทธรูปสิหิงค์ อธิบายการเดินทางของพุทธศาสนาผ่านพระพุทธรูปก่อนเข้ามาในเชียงใหม่และตั้งมั่นสืบทอดกันมาไม่ขาดสาย ยกเอาพระพุทธรูปเป็นเหตุ แสดงความเป็นมาของ

พระพุทธรูปสำคัญเป็นสัญลักษณ์อธิบายความเป็นมาแห่งพระพุทธศาสนาที่ลึงกา
วงศ์ โดยมี การรื้อของจากพระศาครสามิ ประวัติความเป็นมาของตำนานสิหิงคินิทาน อันเป็น
ตำนานที่กล่าวถึง พระพุทธรูปสำคัญของบ้านเมือง คือ พระพุทธรูปสิหิงค์ อาจกล่าวได้ว่าเป็นการบอก
เล่าเรื่องราวพระพุทธศาสนา ผ่านตำนาน ทั้งยังกล่าวถึงเหตุการณ์บ้านเมืองในยุคสมัยนั้น
สิหิงคินิทาน จึงเป็นรูปแบบหนึ่งในการบันทึก บอกเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ทั้งการเมือง และ
การศาสนา เพราะตำนาน เป็นหลักฐานสำคัญสะท้อนมุมมองจากท้องถิ่น

พระพุทธรูปสิหิงค์ เป็นพระพุทธรูปเก่าแก่คู่บ้านคูเมืองเชียงใหม่ มีความสำคัญต่อวิถีชีวิต
ของคนล้านนาเป็นอย่างมาก เกี่ยวกับเรื่องขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี และวัฒนธรรม ความเชื่อ
ทางวัฒนธรรมพระพุทธรูปสิหิงค์ ในล้านนานั้น พอถึงเทศกาลวันสำคัญของไทย เช่น วันสงกรานต์
ช่วงเดือนเมษายน ซึ่งพิธีสำคัญในวันสงกรานต์ถือว่าเป็นพิธีเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทย ทาง
ภาคเหนือหรือที่เมืองเชียงใหม่นั้นก็จะประกอบพิธีสำคัญตามประเพณีของคนล้านนาในช่วง
เทศกาลสงกรานต์ของทุกปี โดยได้อัญเชิญพระพุทธรูปสิหิงค์ประดับประดาด้วยดอกไม้ต่าง ๆ จัด
ขบวนแห่รอบตัวเมืองเชียงใหม่ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้มีโอกาสสรงน้ำ สักการบูชาเพื่อ
ความเป็นสิริมงคล

ปัจจุบัน มีหลากหลายของการเรียนรู้ที่จะมีชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมมนุษย์ เพื่อให้
สมาชิกมีความรับผิดชอบร่วมกัน ผูกพัน ยึดมั่นในคุณค่านั้นและปฏิบัติตาม และมีเหตุผลเพื่อเป็น
การขัดเกลาในด้านความคิดและการกระทำให้รูปธรรมทางสังคมให้มากขึ้น ทั้งนี้เชื่อว่าการเป็น
ความเชื่อถือของสังคม โดยมีตัวแทนการขัดเกลาทางสังคม เป็นตัวส่งผ่านแบบแผนทั้งหลาย จน
สามารถใช้ระบบสัญลักษณ์ ในการสื่อความหมายร่วมกัน การขัดเกลาทางสังคมมาเป็น
กระบวนการที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อเกิดผลประโยชน์ในด้านการปฏิบัติอย่างถูกต้อง เป็นกลไกเกิด
ประเพณีต่าง ๆ ทางศาสนามากมาย ได้แก่ ประเพณีวันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันวิสาขบูชา วัน
มาฆบูชา เป็นต้น ซึ่งความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสังคมไทยนั้น ยังเป็นผลสืบเนื่องกันมาตั้งแต่อดีต
ถึงปัจจุบัน

ตำนานสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพระพุทธรูป พระพุทธรูปสิหิงค์ จึงกลายเป็นสัญลักษณ์
ของอำนาจในแต่ละเมือง จากตำนานจะเห็นเส้นทางเสด็จมาของพระพุทธรูปสิหิงค์จากถิ่นลึงกา
ลำดับมาถึงเมืองเชียงใหม่ พระพุทธรูปสิหิงค์จะประดิษฐานตามเมืองต่าง ๆ เป็นเวลาหลายปี ผู้คนใน
บ้านเมืองนั้นต่างหวั่นเกรงคารพบูชามิได้ขาด เจ้าบ้านผ่านเมืองปรารถนาอยากได้ครอบครองต้อง
ใช้กำลังและอุบายเพื่อให้ได้มา พระพุทธรูปสิหิงค์ เมื่อประดิษฐานตั้งอยู่ที่ใดก็สะท้อนให้เห็นถึงความ
เจริญรุ่งเรือง ความเป็นปึกแผ่นของบ้านเมืองนั้น ขณะเดียวกันเมื่อสูญเสี่ยพระพุทธรูปคู่บ้านคูเมือง
ให้อีกเมืองหนึ่งซึ่งก็สูญเสี่ยอิสรภาพด้วย

ดังนั้น ตำนานสิหิงคนิทาน ได้ทำให้พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ และเป็นที่ยึดมั่นอย่างกว้างขวาง จึงมีผู้นิยมหล่อมากขึ้นเพราะความงามแห่งศิลปะที่ดี เพราะ ความศักดิ์สิทธิ์ตามตำนาน ก็ดี พระพุทธรูปสิหิงค์ ได้กลายเป็นอัตลักษณ์แห่งล้านนา กลายเป็น พุทธศิลป์ที่ทรงคุณค่า มีความหมายที่แฝงไปด้วยพุทธปรัชญาและแรงศรัทธาแก่ผู้คน ก่อเกิดเป็น งานพุทธศิลป์แม่แบบแห่งพุทธพิมพ์ พุทธสิหิงคปฏิมาที่แพร่หลายไปทั่วทั้งดินแดนล้านนา และ ได้รับความนิยมาทุกยุคสมัย

๕.๒ ข้อเสนอแนะจากการศึกษาครั้งนี้

๑) ในการศึกษาเกี่ยวกับสิหิงคนิทานในงานวิจัยนี้ โดยทั่วไปนั้น ส่วนใหญ่ศึกษาจาก ตำนาน เอกสารวิชาการ เป็นหลัก ซึ่ง ในการศึกษาครั้งต่อไปควรจะศึกษาในด้านของผลกระทบต่อ สังคมปัจจุบัน โดยตรงและมุ่งเน้นศึกษาในกรณีใด กรณีหนึ่งให้ชัดเจน และศึกษาในเชิงลึก

๒) จากการศึกษาครั้งนี้ ไม่พบการเปรียบเทียบกับการศึกษาวิเคราะห์ตำนานอื่นๆ เช่น ตำนานจามเทวีวงศ์ ชินกาลมาลีปกรณ์ ฯลฯ เป็นต้น แต่ให้ศึกษาเปรียบเทียบตั้งแต่ ๒ ตำนาน ขึ้นไป เพื่อให้เกิดความหลากหลาย ในการวิเคราะห์และกว้างขวางยิ่งขึ้น

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาวิเคราะห์ตำนานสิหิงคนิทาน

๑) การศึกษาวิจัย มุ่งเน้นที่จะศึกษาผลกระทบที่เกี่ยวกับคนในท้องถิ่นที่พระพุทธรูปสิหิงค์ ตั้งอยู่ หรือประดิษฐานอยู่ เช่น ภาคเหนือ เท่านั้น แต่หากจะให้กว้างขวาง ควรมีการเปรียบเทียบผล ที่เกิดขึ้นต่อชุมชนที่พระพุทธรูปสิหิงค์ เหมือนกัน แต่อยู่ในภาคกลาง เช่น กรุงเทพมหานคร หรือ นครศรีธรรมราช ด้วย เพื่อจะได้รู้ว่าฐานคิดของชุมชนที่มีพระพุทธรูปสิหิงค์ อยู่ด้วยเหมือนกันนั้น มี วิธีการคิดและผลกระทบที่เกิดขึ้นจะเป็นไปในแนวทางเดียวกันหรือไม่ เพียงใด และอย่างไร

๒) จากการศึกษา เอกสาร ตำนาน บทความวิชาการ พบว่า หลักคิดหรือแนวคิดส่วนใหญ่ มีผลกระทบในด้านอื่นๆ ส่วนใหญ่เป็นไปในเชิงนามธรรม เช่น ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี วัฒนธรรม แต่ไม่พบผลกระทบที่ชัดเจนในด้านของเศรษฐกิจ และการประกอบอาชีพเลย นอกจาก คูบริบทและวิเคราะห์เองโดยผู้ศึกษาวิจัยเท่านั้น ซึ่งอาจจะถูกหรือผิดก็ได้ สุดแต่ว่าอยู่ที่ภูมิคิด ความรู้เดิมของผู้วิจัยเป็นหลัก

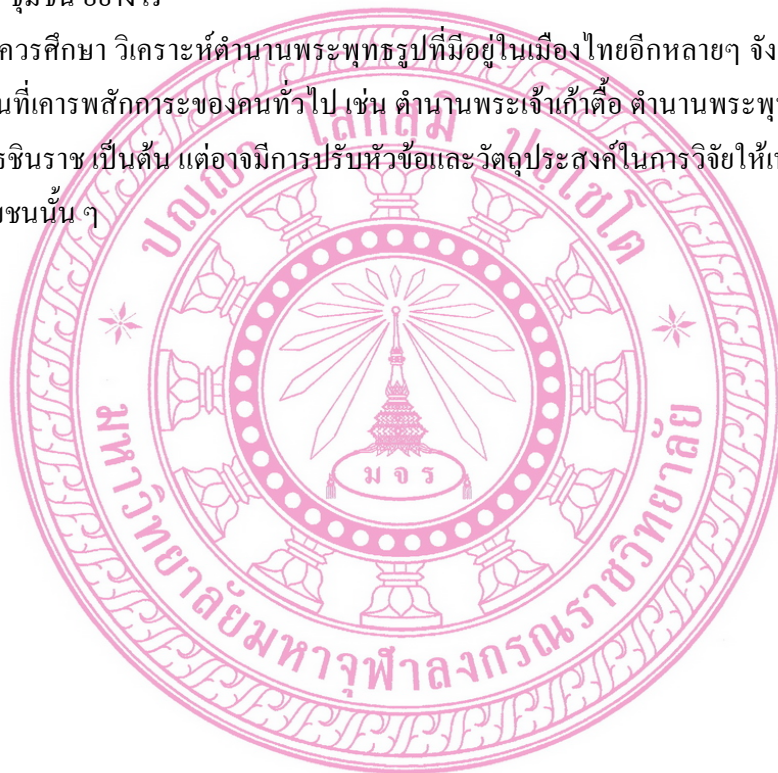
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการทำวิทยานิพนธ์ครั้งต่อไป

เพื่อการศึกษาที่ชัดเจนและมีเชิงประจักษ์ยิ่งขึ้น ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาในกรณี ต่อไปนี้

๑) ควรวิเคราะห์สิทธิหน้าที่ของภาคกลาง ภาคใต้ ที่มีพระพุทธสิหิงค์ เพราะว่ามีประวัติความเป็นมาใกล้เคียงกัน อายุการสร้างก็ใกล้เคียงกัน เพื่อศึกษาเปรียบเทียบว่าจะมีผลกระทบต่อสังคมด้านอื่นๆ หรือไม่ อย่างไร

๒) ควรศึกษาผลกระทบที่มุ่งเน้นเฉพาะในด้านใดด้านหนึ่ง และลงในเชิงลึกไปเลย เป็นเรื่อง ๆ เช่น ผลกระทบต่อสังคม แนวคิด ปรัชญาสังคม อย่างไร และหากไม่มีพระพุทธสิหิงค์ จะมีผลต่อสังคม ชุมชน อย่างไร

๓) ควรศึกษา วิเคราะห์ตำนานพระพุทธรูปที่มีอยู่ในเมืองไทยอีกหลายๆ จังหวัด ที่มีชื่อเสียง และเป็นที่เคารพสักการะของคนทั่วไป เช่น ตำนานพระเจ้าแก้วแก้ว ตำนานพระพุทธโสธร ตำนานพระพุทธชินราช เป็นต้น แต่อาจมีการปรับหัวข้อและวัตถุประสงค์ในการวิจัยให้เหมาะสมกับสังคมและชุมชนนั้น ๆ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ตำนานสี่หิ้งคันทัน นิทานพระพุทธสิหิงค์. แปลโดย แสง มนวิฑูร, ร.ต.ท. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๖.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

เขียน ยิ้มศิริ. พุทธานุสรณ์. พระนคร : บุญส่งการพิมพ์, ๒๕๐๐.

คณะกรรมการดำเนินงานฉลองพุทธศตวรรษ ๕๐ ปี, ๕๐ ปี พุทธสถานเชียงใหม่. เชียงใหม่ : Trio Advertising & Media, ๒๕๔๖.

คณะกรรมการฝ่ายวัฒนธรรม. ประเพณีพื้นเมืองและนิทานพื้นเมืองภาคเหนือ. คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. ว่าด้วยการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ, ๒๕๒๕.

โครงการปริวรรตพระคัมภีร์ล้านนา. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา, ๒๕๔๗.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา. กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๒๓.

บำเพ็ญ ระวิน. ตำนานวัดป่าแดง : เอกสารร่วมสมโภช ๑๐๐ ปีเชียงใหม่. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง, ๒๕๒๖.

_____ . ความขัดแย้งของสงฆ์ในล้านนาในอดีต : พินิจตำนานป่าแดงถึงคัมภีร์มุลศาสนาญาณคัมภีร์. เสวนาไทศึกษาชุดที่ ๑. สำนักงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๗.

_____ . รายงานการวิจัย เรื่อง มุลศาสนาสำนวนล้านนา. เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๘.

พรรณเพ็ญ เครือไทย. วรรณกรรมพุทธศาสนาในล้านนา. กรุงเทพมหานคร : โอเอส พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๔๐.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระปัญญาสามี. ศาสนวงศ์หรือประวัติศาสนา. พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๒๖.

พระพรหมราชปัญญา. รัตนพิมพ์วงศ์ (ตำนานพระแก้วมรกต). แปลโดย แสง มนวิฑูร, พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๔๖.

พระพุทธพุกาม และ พระพุทธญาณ. ตำนานมูลศาสนา. พระนคร : กรมศิลปากร, ๒๕๑๕.

พระพุทธลีหิงค์. รวมบทความตำนานพระพุทธลีหิงค์และบทวิพากษ์. รวบรวมจัดพิมพ์โดยกรมสื่อสารอากาศครบรอบ ๔๖ ปี. กรุงเทพมหานคร : บริษัทไอ.เอ็น.เอ็น.เน็ตเวิร์ค จำกัด, ๒๕๓๗.

พระโพธิรังสี. คำแปลจามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองศรีบุญชัย. แปลโดย พระปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์). พิมพ์ครั้งที่ ๒. พระนคร : มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๑๐.

พระมหาหมื่น วุฑฒิลาโณ. ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์มิ่งเมือง, ๒๕๕๐.

พระรัตนปัญญาเถระ. ชินกาลมาลีปกรณ์. แปลโดย แสง มนวิฑูร. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระโพธิรังสี. นิทานพระพุทธลีหิงค์. แปลโดย แสง มนวิฑูร, ร.ค.ท. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๐๖.

พิริยะ ไกรฤกษ์, ดร.. ประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทย : ฉบับคู่มือนักศึกษา. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๘.

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. พระพุทธลีหิงค์ “จริง” ทุกองค์ไม่มี “ปลอม” แต่ไม่ได้มาจากลังกา. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์เนศ พรินติ้ง เซนเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๖.

_____. พระสิงห์ : พระพุทธรูปเชียงแสนหรือศรีบุญชัย. เอกสารประกอบการสัมมนาล้านนาคติศึกษา. ศิลปกรรม ๓ วิทยาลัยครูเชียงใหม่, ๒๕๒๔.

มณี พยอมยงค์, ศ.. ประวัติศาสตร์และวรรณคดีล้านนาเชียงใหม่. เชียงใหม่ : สุริวงส์บุคเซนเตอร์, ๒๕๑๖.

มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่มที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด, ๒๕๔๒.

มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่มที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด, ๒๕๔๒.

ยุพิน เข้มมุก. “สถาบันสงฆ์กับการเมืองและสังคมล้านนา พ.ศ. ๑๙๕๔-๒๐๑๑”. วิทยานิพนธ์

อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๑.

ราชวงศ์พื้นเมืองเชียงใหม่. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์, ๒๕๑๘.

ลิขิต ลิขิตदानนท์, ดร.. ยุคทองแห่งวรรณกรรมพุทธศาสนาของล้านนาไทย. อนุสรณ์ในงาน
พระราชพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์เชียงใหม่ : โรงพิมพ์ทิพย์เนตร,
๒๕๓๗.

วัดพระธาตุคอกยสุเทพ. ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในล้านนา ฉบับ ๖๓๕ ปี พระบรมธาตุคอกยสุเทพ.
เชียงใหม่ : เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์, ๒๕๔๙.

วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร. วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร. เชียงใหม่ : บริษัทวิทอินดีไซน์ จำกัด, ๒๕๕๑.

สงวน โชติรัตน์. ตำนานพระสิงห์พุทธปฏิมาเจ้า. ในประชุมตำนานล้านนาไทย เล่ม ๒.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรบริการ, ๒๕๑๕.

_____. ประชุมตำนานล้านนาไทย เล่ม ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรบริการ,
๒๕๑๕.

สดุภณ จังกาจิตต์. จามเทวี : วรรณกรรมที่ถูกลืม. กรุงเทพมหานคร : โอเอสพริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๕๒.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. ตำนานพุทธเจดีย์. พิมพ์ในงาน
พระราชทานเพลิงศพพระนิติธรรมประภรณ์ (นิติธรรม เนตราคม) ณ วัดเทพศิริน
ทราวาส. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนศิวิล, ๒๕๑๐.

สมหมาย เปรมจิต. วรรณกรรมภาษาบาลีในล้านนา. เอกสารการประกอบการสัมมนาเรื่อง
พระสิริมังคลาจารย์ วัดสวนดอก. เชียงใหม่ : ม.ป.ท., ๒๕๒๖.

_____. วรรณกรรมตำนานนิทานดึกดำบรรพ์. กรุงเทพมหานคร : โอเอสพริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๕๑.

สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาประวัติศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๙.

_____. ประวัติศาสตร์ล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์
พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๓๙.

สันติ เล็กสุขุม. ศิลปะเชียงใหม่ (ศิลปะล้านนา) และศิลปะสุโขทัย. นครปฐม : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๔.

สิงมะ วรรณสัย. สังคมและวัฒนธรรมล้านนาไทย. กรุงเทพมหานคร : สยามการพิมพ์, ๒๕๑๖.

สื่อสารอากาศ ครอบรอบ ๔๖ ปี (รวบรวม), กรม. พระพุทธสิหิงค์ : ในรวบรวมบทความตำนาน
พระพุทธสิหิงค์และบทวิพากษ์. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ไอ. เอ็น. เอ็น. เน็ทเวิร์ค
จำกัด, ๒๕๓๗.

- สุชาติ หงษา, ดร.. **ประวัติพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๐.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล. **พุทธศิลป์ในประเทศไทย**. ที่ระลึกในงานฉลอง ๒๕ ศตวรรษแห่งพระพุทธศาสนา. พระนคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, ๒๕๐๐.
- สุภาพรรณ ณ บางช้าง. **วิวัฒนาการงานเขียนภาษาบาลีในประเทศไทย** : จารึก ตำนาน พงศาวดาร **สาส์นประกาศ**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.
- สุรพล คำวิหัทธกุล. **ล้านนา สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : รุ่งอรุณ พิมพ์ซึ่ง จำกัด, ๒๕๕๐.
- สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, รศ.มถ. และ อันส์เพนซ์, ดร.. **พุทธศิลป์ในนิกายเถรวาท** พ.ศ. ๑๙๐๐๒ – ๒๑๐๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลาคม, ๒๕๕๐.
- _____ . **ผู้แปล, ชินกาลมาลีปกรณ์**. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวพร, ๒๕๐๑.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- สุภาพรรณ ณ บางช้าง. **วิวัฒนาการงานเขียนบาลีในประเทศไทย** : จารึก ตำนาน พงศาวดาร **สาส์นประกาศ**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.
- หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, ศ.. **ประวัติศาสตร์ศิลปะ ประเทศไทยใกล้เคียง**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์เนศ พรินติ้ง เซนเตอร์ จำกัด, ๒๕๕๖.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ อัลเบิร์ต ดิซิด. **พระพุทธรูปในล้านนา** : **พุทธศิลป์ในล้านนาเชียงใหม่**. เชียงใหม่ : สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๑๖.
- _____ . **พระเจ้า ๗๐๐ ปี ศรีเมืองเชียงใหม่**. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์สันติภาพพรินติ้ง, ๒๕๔๐.
- _____ . **รวมบทความวิชาการ : ล้านนาคดี**. เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๑๖.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. **ตำนานและลักษณะความคิดทางประวัติศาสตร์ในล้านนาระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๒๐ และ ๒๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิชจำกัด, ๒๕๒๗.
- อำพัน ไชยวรศิลป์. **เล่าเรื่องเมืองเหนือว่าด้วยประเพณีท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร : องค์การคำกูรสภาจัดพิมพ์, ๒๕๑๖.
- อุดม รุ่งเรืองศรี, ศ.ดร.. **วรรณกรรมล้านนา**. เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๒.
- เอมอร ชิตตะโสภณ. **สังเขปความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมพุทธศาสนากับวรรณกรรมประจำชาติ : วรรณกรรมพุทธศาสนาในล้านนา**. เชียงใหม่ : สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์, ๒๕๔๐.

(๒) บทความ :

เนื่ออ่อน ขว้ทองเขียว, ผศ.ดร.. “เมื่อพระพุทธรูปหิ้งค์เชียงใหม่ โคนลอบตัดเศียร”. ศิลปวัฒนธรรม.

ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๕ (กรกฎาคม ๒๕๕๔) : ๔๔.

ม.ล.สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, “งานช่างกับการสืบสาน บางสิ่งที่ควรตระหนัก”, เมืองโบราณ, ปีที่ ๒

ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๔๕) : ๔๘

แสง มนวิฑูร. “ความเป็นมาเกี่ยวกับพระพุทธรูปศาสนาในล้านนาไทย”. จุลสารโครงการตำรา

สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๔ (กรกฎาคม – กันยายน ๒๕๑๕) : ๘.

(๓) วิทยานิพนธ์ :

กัตัญญ ชูชื่น. “พระเจ้าเจียบโลกฉบับล้านนา : บทวิเคราะห์”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.

บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๑๕.

คมกฤษณ์ ศิริวงษ์. “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องชินกาลมาลีปกรณ์”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร

มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓.

ธำรงค์ศักดิ์ ทำบุญ. “กำเนิดอาณาจักรล้านนาไทย”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิต

วิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

พระครูวิรุฬห์ธรรมวัฒน์. “ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อของชาวเชียงใหม่ต่อพระพุทธรูปหิ้งค์”.

วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระมหาหัชชวาล โชติธมฺโม. “บทบาทของพระมหาญาณคัมภีร์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน

เชียงใหม่และเชียงตุง”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระมหาประสานชัย เทวจุโร. “ปัญญาสชาดกปฐมภาค เรื่องที่ ๔๕-๕๐ : การตรวจชำระและ

ศึกษาเชิงวิเคราะห์”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหาปรีชา มโหสถโธ. “อิทธิพลของวรรณคดีบาลีเรื่องปัญญาสชาดกที่มีต่อสังคมไทย”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

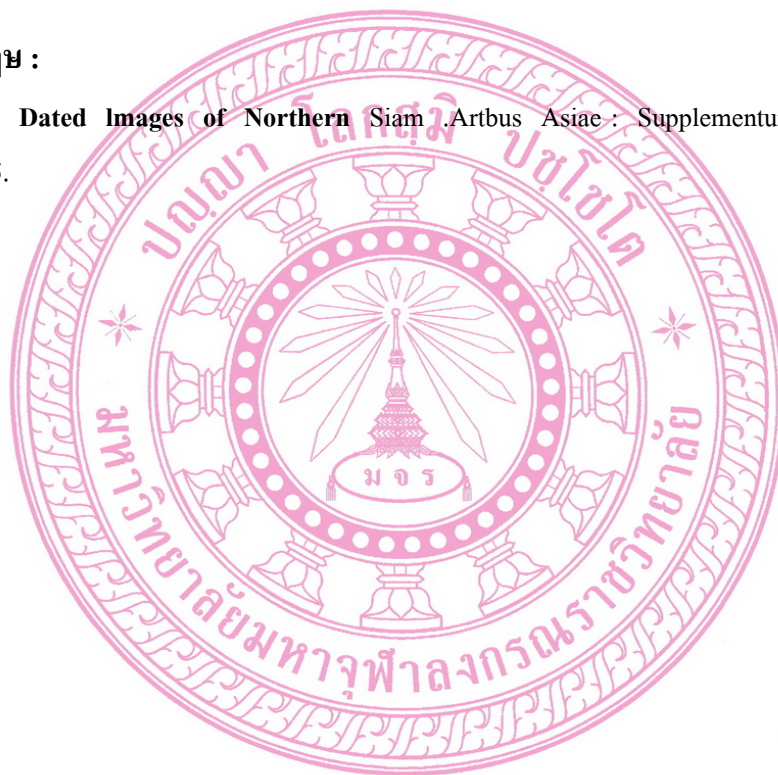
มนวิภา ไชยพันธ์. “การประเมินคุณค่าเอกสารทางประวัติศาสตร์ไทย”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร

มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๖.

- ยุพิน เข้มมุกด์. พุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนาไทย สมัยราชวงศ์มังราย พ.ศ. ๑๕๓๘ – ๒๑๐๑.
 รายงานการวิจัยได้รับทุนสนับสนุนจากสภาวิจัยแห่งชาติ. เชียงใหม่ : วิทยาลัยครู
 เชียงใหม่, ๒๕๒๗.
- วิไลกษณ์ ศรีป่าซาง. “การศึกษาวิธีการสร้างวรรณกรรมตำนานล้านนา” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร
 มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

๒. ภาษาอังกฤษ :

- Griswold, A.B. **Dated Images of Northern Siam** .Artbus Asiae : Supplementum XVI,
 1975.

นิทานพระพุทธรูปหิ้งค์

พระโพธิธิงติแต่งเป็นภาษาบาลี เมื่อก่อน พ.ศ. ๑๕๘๕

ร.ต.ท. แสง มนวิฑูรแปลเป็นภาษาไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖

ข้าพเจ้าขอนมัสการพระพุทธรูปประเสริฐในโลกทั้ง ๓ เป็นองค์เอกนาคพทั้ง ๓ อัญภพทั้ง ๓ บูชาแล้ว เป็นธงชัยของโลกทั้ง ๓ เป็นประทีปดวงเดียวของภพทั้ง ๓ เป็นเผ่าพันธุ์ของโลกทั้ง ๓ ด้วยความเคารพ

ข้าพเจ้าขอนมัสการพระธรรมอันประเสริฐ ละเอียด ลึกซึ้ง มีความหมายลึกซึ้งเหมือนทะเลสีทันดรรองรับน้ำ มีภูเขาสิเนรุกันไว้ มีลักษณะคิดได้ยากมาก เป็นธรรมที่พระพุทธ ทรงปรับปรุงไว้ดีแล้ว

ข้าพเจ้าขอนมัสการพระสงฆ์สาวกของพระพุทธ ผู้ทรงเป็นราชาของนักปราชญ์ ประกอบด้วยคุณมีศีล เป็นต้น อบรมตนดีแล้ว มีอินทรีย์มั่นคงเป็นนาคบุญที่ดี และเป็นสังคมาอันประเสริฐยิ่ง

เมื่อนมัสการพระรัตนตรัย อันสามารถป้องกันอันตรายได้ทั้งหมดนั้นแล้ว ข้าพเจ้าจะกล่าวกำเนิดพระพุทธรูปองค์ประเสริฐ คือพระพุทธรูปหิ้งค์ ขอท่านทั้งหลายโปรดฟังให้จงดี พระพุทธรูปแต่ละองค์ ทรงปลดเปลื้องสัตว์โลกให้พ้นจากกิเลส และความทุกข์ นับจำนวน ๒๔ อสงไขย ๖๐๐๐ โภกฏี กับ ๑ แสนคน ส่วนพระพุทธรูปของเราทั้งหลาย ตั้งแต่ตรัสรู้ครั้งแรก จนกระทั่งดับขันธปรินิพพาน ได้โปรดสัตว์โลกทั้งหลายให้พ้นจากกิเลสเครื่องผูกมัด เป็นจำนวน สัตว์โลก ๒๐ อสงไขย ๓ ล้าน ๖ แสน ๒ หมื่น ๗ พัน โภกฏี ยังขาดอีกประมาณ ๔ อสงไขย จึงจะครบ เพราะฉะนั้น พระองค์จึงประดิษฐานศาสนาไว้เพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลกเหล่านี้ โดยทรงมอบศาสนาอันประเสริฐ ไว้กับพระพุทธรูปตลอด ๕๐๐๐ ปี แล้วจึงปรินิพพาน

จากปีปรินิพพานล่วงมาได้ ๑๐๐ ปี ครั้งนั้นในเกาะสีหฬ มีพระราชาเสวยราชย์อยู่ ๓ องค์ และมีพระอรหันต์ทะนุบำรุงศาสนาให้รุ่งเรืองในเกาะสีหฬนั้น ๒๐ องค์ ครั้งหนึ่ง พระราชา กับพระอรหันต์ทั้งหลาย ประชุมกันสนทนาปราศรัยกันแล้ว พระราชาเอ่ยถาม พระอรหันต์ขึ้นว่า ข้าแต่พระคุณเจ้า บรรดาพระคุณเจ้าทั้งหลาย มีองค์ใดบ้างที่เคยเห็นพระสัมมา สัมพุทธเจ้า เมื่อยังทรงพระชนม์อยู่ พระอรหันต์ได้ยินพระราชาดำรัสแล้ว จึงถวายพระพรว่า อาตมาภาพไม่เคยเห็น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อทรงพระชนม์อยู่ ขอถวายพระพร

พระราชาตรัสว่า ข้าแต่พระคุณเจ้า ถ้ากระนั้นน่าจะมีใครสักคนเคยเห็นมา จะเป็นเทวดา นาค หรือครุฑก็ตาม ครั้งนั้น พญานาคคนหนึ่ง มาในที่ประชุม นั้น ได้ฟังพระราชา กับพระเถระ สนทนากัน จึงพูดขึ้นว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นข้าพเจ้าเคยเห็น ถ้า

พระผู้เป็นเจ้าของใครจะเห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โปรดจัดสถานที่ขึ้นสักแห่งหนึ่ง ข้าพเจ้าจะแสดงรูปของพระพุทธเจ้าให้ดู แต่ถ้าเห็นรูปนี้เหมือนรูปพระพุทธเจ้าแล้ว ขอพระผู้เป็นเจ้าของข้าพเจ้าทั้งหลายอย่าได้ไหว้ข้าพเจ้าเลย รูปสกปรก ไม่ควรไหว้

ครั้นพูดแล้ว พญานาคผู้มีมหิทฺธิฤทธิ์ก็ไหว้พระอรหันต์ทั้งหลาย จึงรีบไปจัดแจงสถานที่ใกล้ ๆ ที่ประชุมนั้นเตรียมไว้ ครั้นแล้ว ท่านใดนั้นเองพญานาคจึงเนรมิตรูปของตนเอง อันประกอบด้วยแสงสว่างแต่ทิทธิฤทธิ์ ซึ่งเกิดจากการสะสมกุศลสุจริตที่บำเพ็ญมาแต่ชาติปางก่อน ให้เป็นรูปพระพุทธเจ้าองค์จริง แล้วเนรมิตเขตวันมหาวิหารและสิ่งทั้งหมดในเขตวันมหาวิหาร ให้รูปพระพุทธประทับนั่งขัดสมาธิบนบัลลังก์แก้ว ๗ ประการในวิหารนั้น บริบูรณ์ด้วยลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ งามด้วยอวัยวะใหญ่ย่อย ๘๐ ประการ เปล่งรัศมี ๖ สี มีพระอสีติมหาสาวก เช่น พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานั่งแวดล้อม สิ่งทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นปรากฏแก่มหาชนเหล่านั้น

ครั้งนั้น ประชุมชนชาวเกาะสีหฬทั้งสิ้น มีพระราชาและอุปราชเป็นประธาน เห็นรูปพระพุทธนั้นแล้ว ต่างก็มีใจเลื่อมใสเหลือประมาณ แซ่สี่องศาธุการหลายร้อยหลายพัน เป็นต้นว่า โยนผ้า บูชาด้วยแก้วแหวนเงินทอง เพราะฉะนั้น ท่านผู้ประพันธ์เมื่อแสดงข้อความนั้น จึงกล่าวเป็นคาถา แปลความว่า

ขณะนั้น พญานาคผู้ประเสริฐ แสดงรูปเนรมิตเป็นพระพุทธ แก่หัวหน้าชนชาวสีหฬ มีพระอรหันต์เป็นประธาน ครั้นแล้ว คนทั้งปวงและพระราชา เมื่อเห็นรูปพระพุทธ ก็ไม่อาจยับยั้งสติไว้ได้ ผลอดตัวไปอภิวาทกราบไหว้อย่างนอบน้อม บ้างก็โยนผ้า เป็นต้น ต่างก็ขึ้นบานบันทึงประชุมชนทั้งปวงบูชารูปพระพุทธ โดยประการต่าง ๆ ขณะเมื่อกราบไหว้พระพุทธนั้นต่างก็ปลาบปลื้มซาบซ่านไปทุกคน และกล่าวว่าเมื่อพระพุทธเหมือนรูปนี้ยังทรงพระชนม์อยู่ เราไม่สามารถจะเห็น เออก็รูปพระพุทธนี้นั้น พญานาคเนรมิตขึ้นแล้ว สมบูรณ์ด้วยความงามเหมือนทองคำ เมื่อพระพุทธยังทรงพระชนม์อยู่ ปราศจากราคะกิเลส สมบูรณ์ไปด้วยความงาม และมีสง่าราศีหาผู้เสมอมิได้ จนพูดไม่ถูก ๆ ประชุมชนต่างนั่งสรรเสริญชมเชยพระพุทธคุณอย่างนี้แล้ว พระอรหันต์เหล่านั้น เมื่อเห็นรูปพระพุทธประหนึ่งว่าจะเคลิบเคลิ้ม ได้กำหนดจิตจดจำพุทธลักษณะไว้แล้ว

ครั้นครบ ๗ วัน พญานาคก็ทำให้รูปพระพุทธนั้นหายไป แล้วจำแลงตัวเป็นชายมานมัสการพระอรหันต์ กำชับว่าข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าของข้าพเจ้า ขอพระผู้เป็นเจ้าของข้าพเจ้าทั้งหลาย โปรดจำพุทธลักษณะอย่างนี้ไว้ แล้วกลับไปสู่เมืองนาค

บริเฉทที่ ๑ พญานาคเนรมิตรูปลักษณะของพระพุทธ จบแล้ว

บริเลทที่ ๒

พระราชาทิ้ง ๓ พระองค์ ทรงเลื่อมใสในรูปของพระพุทธรูปนี้แล้ว นมัสการ พระอรหันต์ทั้งหลาย ตรัสชักชวนพระอรหันต์เหล่านั้นว่า ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้เจริญ ข้าพเจ้าจะหล่อ รูปพระสัมพันธูปุทธด้วยทองสัมฤทธิ์ เพื่อเป็นที่กราบไหว้บูชาของพระราชาทัวไป

พระอรหันต์ได้ฟังพระราชดำรัสของพระราชาทิ้งแล้ว จึงส่งญาณพิจารณาอดีต อนาคต เห็นว่า เมื่อพระศาสดาของเราทั้งหลายยังทรงพระชนม์อยู่ พระองค์ตรัสบอกพระมหากษัตริย์ว่า เจริญที่ชาวโลกบูชาเพื่ออานวยประโยชน์และความสุขของเขาเหล่านั้น จนกว่าศาสนาของตถาคตจะ อันตรธานนั้นมี ๓ อย่าง คือ บริโภคเจดีย์ อุทิสสเจดีย์ สารีริกเจดีย์ อุทิสสเจดีย์นี้ เป็นที่บูชา และเป็น ที่ตั้งแห่งประโยชน์และความสุขของประชาชนทั้งปวง เมื่อพิจารณาเห็นดังนี้แล้วจึงรับคำของ พระราชาเป็นที่ตกลง

ขณะนั้น พระราชาตรัสเรียกช่างหล่อที่มีฝีมือดีเยี่ยม ให้ปั้นขึ้นตั้งทำเป็นพระพุทธรูปมี ลักษณะเหมือนกับที่ได้จดจำมา ครั้นปั้นหุ่นเสร็จแล้ว จัดแจงเข้าขนาดใหญ่ตั้งลงกลางเตาถ่านไฟที่ ไซ้หลอม

ครั้งนั้น เหล่า สุระ อสุระ คุรุท มนุษย์ ภูษงค์ คนธรรพ์ วิชารุท กิณนร สุบรรณ กุมภังค์ เทวดา นาค ยักษ์ และท้าวมหาพรหม เป็นต้น ได้ช่วยกันเรียไร โลหะเช่นเป็นต้นว่า ทองคำ เงิน ทองแดง ทองเหลือง ได้โลหะ ๑๖ เป้า นำมารวมกันไว้ในที่นั้นเรียบร้อยแล้วจึงใส่ลงในเตาไฟ เมื่อทองละลายได้ล้นทึนออกหมดแล้วจึงเอาคีมใหญ่คีบเข้าซึ่งทำไว้แล้วนั้น ยกเทลงใน ขนวนแม่พิมพ์

ขณะนั้น พระราชาองค์หนึ่ง ถือหางกระเบนทรงพระดำเนิน ไป ๆ มา ๆ ทอดพระเนตร เห็นช่างหล่อคนหนึ่งทำไม่ได้ตามพระราชประสงค์ จึงหวัดด้วยหางกระเบนถูกที่นิ้วมือช่างหล่อคน นั้นเป็นเหตุให้เมื่อหล่อเสร็จแล้ว นิ้วพระหัตถ์ของรูปพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหนึ่งไม่บริสุทธ์ เพราะ กำหนดเอาการกระทำนั้นเป็นนิมิต พระราชาทั้งหลายทอดพระเนตรเห็นดังนั้นแล้ว จึงปรึกษากันว่า จะสกัดเอาส่วนที่ไม่บริสุทธ์ออกเสีย แล้วทำให้บริสุทธ์ด้วยทองอื่น

ครั้งนั้น พระอรหันต์ทั้งหลายจึงถวายพระพรทักทายไว้ว่า อย่าทำเลย มหาบพิตร ต่อ ไป ภายหน้า พระพุทธรูปองค์นี้จะไปอยู่ในชมพูทวีป แล้วจะทวนน้ำไปจากที่นั่นกระทั่งถึงต้นกำเนิดลำ แม่น้ำ ยังมีพระราชากองค์หนึ่งในประเทศนั้นเพียบพร้อมไปด้วยศรัทธา จะปฏิบัติบำรุงพระพุทธรูป องค์นี้ พระองค์จะตัดนิ้วพระพุทธรูปองค์นี้แล้วทำใหม่ให้บริสุทธ์ ครั้นพุทธศาสนาของเราทั้งหลาย ครอบ ๒๐๐๐ ปี พระธรรมิกราชาองค์หนึ่งในเกาะสีหฬนี้ จะนำพระพุทธรูปกลับคืนมาที่นี้อีก

เมื่อพระอรหันต์กล่าวอย่างนี้ มหาชนทั้งหลายมีพระราชและยุพราชเป็นประธาน ได้ ยินคำพยากรณ์แล้ว ต่างก็มีใจชื่นชมยินดี ร้องตะโกนก้องผิวปากเป่ามโหรี แล้วช่วยกันจัดพระพุทธรูป

ให้บริสุทธิ เมื่อเสร็จแล้วอัญเชิญให้ประดิษฐานบนบัลลังก์ประเสริฐ ท่ามกลางมณฑปที่ตกแต่งแล้ว บูชาด้วยเครื่องบูชาสักการะทั้งปวง มีเทียนธูปของหอมพวงมาลัย เป็นต้น ฉลองกันเป็นครั้งใหญ่ ตลอด ๗ วัน ๗ คืน

ครั้งนั้น เทวดา อสูร ครุฑ มนุษย์ นาค คนธรรพ์ สุบรรณ กิณร ถีอดอกไม้ของหอม พวงมาลัย ธงชัย ธงปฎาก เป็นต้น งามวิจิตรต่าง ๆ นานา มาบูชาพระพุทธรูปนั้น ไซ้แต่เท่านั้น เทวดาจำนวนตั้งแต่ ๑๐ ขึ้นไป จนถึงแสน โกฎิมากมาย เนรมิตกายเล็กเท่าอนุปรมาณู เนรมิตขยาย สายตาให้ยาวออกไป จากหมื่นจักรวาลมาเต็มอยู่ในจักรวาลเดียว ตั้งแถวเรียงกันตามลำดับ ระหว่าง เทวดามียักษ์ ระหว่างยักษ์มีคนธรรพ์ ระหว่างคนธรรพ์มีนาค ระหว่างนาคมีครุฑ ระหว่างครุฑมี กิณร ระหว่างกิณรมีกิมบุรุษ ระหว่างกิมบุรุษมีฉัตร ระหว่างฉัตรมีจามรทองคำ ระหว่างจามร ทองคำมีธงชัย ระหว่างธงชัยมีธงปฎาก ส่งเสียงบันลือลั่นเอิกเกริกเป็นเสียงเดียวกัน ต่างมาประชุม เพื่อคอยดูปาฏิหาริย์แห่งพระพุทธรูปนั้น โลกทั้งสิ้นประหนึ่งว่าจะถล่มทลายด้วยเสียงสาธุการ และ เสียงดนตรีของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ส่วนพระพุทธรูปนั้น มีลักษณะท่าทางเหมือนราชสีห์ จึงเรียกว่า พระสิงห์คัง อีกนัยหนึ่ง ลักษณะท่าทางของราชสีห์ เหมือนลักษณะท่าทางของพระผู้มีพระภาค จึงเรียกว่า สิงห์คัง เมื่อเสร็จ การฉลองแล้ว ในวันที่ ๘ จึงอัญเชิญมาประดิษฐานในห้องมณฑปที่บรรจุพระทันตธาตุ ด้วยเครื่อง สักการบูชาอันใหญ่ยิ่ง

บริเลที่ ๒ การหล่อรูปพระพุทธรูปสิงห์คังองค์ประเสริฐ จบแล้ว

บริเลที่ ๓

ตั้งแต่นั้นมา ประชุมชนทั้งหลายมีพระราชาและเสนาบดี เป็นต้น ได้บูชาพระพุทธรูปสิงห์คัง ซึ่งมีลักษณะอันประเสริฐ โดยเคารพเทวดาทั้งหลาย มีอินทร์ พรหม เป็นต้น และยักษ์ นาคเหล่านั้น บูชารูปพระพุทธรูปสิงห์คังทุกคน มีเทพ ๔ ตน คือ สุมนเทพ กามเทพผู้มีฤทธิ์มาก รามเทพ ลักษณะเทพ ใต้รักษาคุ้มครองพระพุทธรูปสิงห์คังนั้นทุกเมื่อ

จากนั้นมานาน ถึง พ.ศ. ๑๕๐๐ มีพระธรรมิกราชาองค์หนึ่งทรงพระนามว่า ไสยรงค์ แปลว่า พระร่วงองค์ประเสริฐ ครองราชย์สมบัติในนครสุโขทัย เหตุที่มีพระนามว่า พระร่วงองค์ ประเสริฐนั้น หมายถึง การกระทำอย่างไร มีกิจการอย่างไร มีคุณสมบัติอย่างไร จึงรู้ได้ว่าเป็น พระร่วงองค์ประเสริฐ พระร่วงองค์ประเสริฐนั้น ทรงเป็นผู้ฉลาดในสนามรบมีพระกำลังมาก มี กำลังทหารมาก มีกำลังทรัพย์สมบัติมาก มีกำลังอำนาจซึ่งเป็นผู้ดีตระกูลสูง และมีกำลังสติปัญญา มาก เพราะฉะนั้น พระองค์จึงมีพระนามว่า พระร่วงองค์ประเสริฐ

พระองค์เป็นพระราชธิดาต้องก่เกล้าเป็นเอก ไม่มีแผ่นดินใดจะเทียม มีอาณาเขตตามลำน้ำแม่คง เรียงลำดับไปทางเหนือจนถึงแม่น้ำน่านเป็นที่สุด และทางใต้อยู่ชยาลงไปถึงนครศรีธรรมราชบุรี ประชาชนสุขุโทยอยู่เย็นเป็นสุข มั่งคั่งด้วยสมบัติทั้งปวง

พระองค์มีพระนามอีกว่า พระร่วงนักรบ มีพระปรีชาฉลาด ทรงชนะอริราชศัตรู แวดล้อมไปด้วยราชตระกูลทั้งหลาย เสด็จมายังชายทะเลถึงนครของพระเจ้าศรีธรรมราช พระองค์กับพระเจ้าศรีธรรมราช ได้ตรัสปราศรัยด้วยถ้อยคำที่เป็นสารประโยชน์แก่กันและกัน พระร่วงตรัสถามว่า หม่อมฉันมายังอาณาเขตของพระองค์ในที่นี้ เป็นที่นารีนิยมเพลิดเพลินด้วยทะเลยิ่งนัก มีแวนแคว้นที่ติดต่อกับต่างประเทศและเกาะต่าง ๆ ทางไหนบ้าง ครั้นตรัสถามดังนี้แล้ว พระเจ้าศรีธรรมราชจึงชี้พระหัตถ์ทูลว่า พระราชานั่นอยู่ที่ศิโน้น เกาะสีหอยอยู่ที่ศิโน้น

พระร่วงองค์กล้า ทรงสดับคำทูลของพระเจ้าศรีธรรมราชแล้วจึงตรัสว่า ได้ยินว่าเกาะสีหอย มีพระพุทธรูปสร้างเรื่องมีชื่อเสียงมาก พวกเราทั้งหมดสามารถจะไปยังเกาะนั้นได้หรือไม่ พระเจ้าศรีธรรมราชทูลว่า ทางที่จะไปเกาะสีหอยนั้นต้องใช้เรือสำเภาใหญ่ ช้าง ม้า รถ ไปไม่ได้ และในเกาะสีหอยนั้น มีพระพุทธรูปองค์หนึ่ง มีฤทธิ์มาก อินทร์ พระพรหม เทวดา อสูร มนุษย์มีพระอรหันต์เป็นต้น ได้ช่วยกันสร้างเสร็จในวันเดียว ประดิษฐานไว้ที่เกาะนั้น และบูชาพระพุทธรูปองค์นั้นถ้วนหน้าทุกวันทุกคืนเป็นนิจกาล ทั้งยังมีเทพเจ้า ๔ องค์ คือ สุมณฑ เทพ ลักษณเทพ กามเทพผู้มีฤทธิ์ รักษาพระพุทธรูปนั้นทุกเมื่อ

พระร่วงองค์กล้า ทรงสดับคำทูลนั้นแล้วตรัสว่า ข้าแต่พระองค์ศรีธรรมราช พระองค์รุ่งเรื่องด้วยฤทธิ์อำนาจมากกว่าหม่อมฉัน ถ้ากระไร พระองค์หาอุบายบูพระราชาเกาะสีหอย ให้ละทิ้งความกระด้างถือตัว ด้วยพระปัญญาและอาณาของพระองค์สุดแต่จะให้ ได้ พระพุทธรูปองค์ประเสริฐที่มีนามว่าพระพุทธรูปหิงคังค์แก้วกัน พระองค์จงทำตามที่ว่านี้ทุกโอกาส เพื่อให้หม่อมฉันได้บูชาพระพุทธรูป หม่อมฉันจะสนองพระคุณให้ถึงพระทัย พระเจ้าศรีธรรมราชทรงฟังพระราชดำรัสของพระร่วงแล้ว จึงรวบรวมตระเตรียมเรือสำเภาบรทุกเสบียงกรังอันมีค่า และจัดทูตส่งไป

ทูตแล่นเรือสำเภาไปถึงแผ่นดินสีหอย ได้เข้าเฝ้าพระเจ้าสีหอยราชาองค์ประเสริฐ ถวายเครื่องบรรณาการมีค่า แล้วทูลถึงพระปรีชาฉลาดของพระร่วงองค์นักรบว่ามีฤทธิ์มีกำลัง มีความเข้มแข็ง มีเดช มีอุบายมาก แล้วถวายพระราชสาสน์แจ้งความประสงค์ของพระร่วง ที่จะผูกสัมพันธไมตรีอันดีงาม ประรณาพระพุทธรูปหิงคังค์แก้วองค์ประเสริฐ เพื่อให้ได้พระเจ้าสีหอย มอบพระพุทธรูปไปบูชา

ครั้งนั้น พระราชาสีหอยได้ฟังคำของทูต และทรงทราบพระราชสาสน์แล้ว มีพระทัยยินดีเคลิบเคลิ้ม ตรัสถามชนรุ่นเก่า ๆ ว่า แต่ก่อนเราไม่เคยได้ยินคำเช่นนี้ เพิ่งจะมาได้ยินเดี๋ยวนี้ และก็พระพุทธรูปองค์ประเสริฐของเรานั้นควรจะให้เขาไปหรือไม่ ชนเหล่านั้นทูลว่า ขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ย่นเรื่องราวที่เล่าสืบ ๆ มาว่า พระอรหันต์ ๒๐ องค์ กล่าวพยากรณ์ไว้ว่า พระพุทธรูปองค์นี้จะไปชมพุทวิป ทวนกระแสน้ำขึ้นไปโดยลำดับจนถึงต้นกำเนิดแม่น้ำ ยังมีพระธรรมิกราชองค์หนึ่งในประเทศนั้น ทรงพระปรีชาฉลาดในการสร้างสมบุญกุศล จะต่อนี้ว่า พระหัตถ์ของพระพุทธรูปให้บริสุทธิ ทรงปฏิบัติบำรุงตลอดพระชนมายุ ครั้นพุทธศาสนาของเราทั้งหลายครบ ๒๐๐๐ ปี จะมีพระธรรมิกราชองค์หนึ่งครองราชย์สมบัติในนครสีหฬนี้ อัญเชิญพระพุทธสิหังคกลับคืนมายังเกาะสีหฬ โบราณท่านว่าไว้ ดังนี้ แต่บัดนี้ การให้พระพุทธสิหังคแก่เขาเหล่านั้น จะควรหรือไม่ ขอพระองค์ทรงพิจารณาทราบด้วยพระองค์เองเถิด ขอเดชะ

พระเจ้าสีหฬได้ทรงฟังคำกราบทูลนั้นแล้ว จึงตรัสว่า เราจะยอมให้ แล้วทรงบูชาพระพุทธสิหังคตลอด ๗ วัน ผู้ประพันธ์เมื่อจะแสดงข้อความนั้น จึงกล่าวเป็นกาลว่า

ครั้งนั้น พระราชาสีหฬ ทรงสดับราชสาสน์มีพระทัยชื่นบานเฟื่องฟูเป็นอย่างยิ่ง ทรงเล็งดูบูชาพระภิกษุสงฆ์ในนครของพระองค์ ทรงบูชาพระพุทธสิหังคตลอด ๗ วัน ๗ คืน

ครั้นพระองค์ทรงบูชาดังนี้แล้ว จึงทรงอัญเชิญพระพุทธสิหังค ตั้งพระทัยอธิษฐานว่า ข้าแต่พระสัพพัญญูพุทธผู้เจริญ บัดนี้มีพระธรรมราชาองค์หนึ่ง ปราภพระนามว่า พระร่วงผู้ทรงชัย มีอิทธิฤทธิ์และความเข้มแข็ง ประกอบด้วยศรัทธาเลื่อมใสในศาสนาของพระองค์ พระร่วงเจ้านั้น ตรัสสั่งให้พระเจ้าศรีธรรมราช อัญเชิญพระองค์ไปบูชาเพื่อประโยชน์เกื้อกูล สาธุ ขอพระองค์เสด็จไปยังชมพุทวิปเพื่ออนุเคราะห์พระร่วงเจ้านั้น อนึ่ง ในเวลาเสด็จไป ขอได้โปรดทรงแสดงปาฏิหาริย์แก่ชนทั้งหลายเหล่านั้น ให้เจ้านายทั้งหลายทรงมีพระร่วงองค์กล้าหาญเป็นประมุข ได้เห็นปาฏิหาริย์ของพระองค์

ครั้นพระเจ้าสีหฬอธิษฐานดังนี้แล้ว จึงอัญเชิญพระพุทธสิหังคองค์ประเสริฐ ไปด้วยเครื่องบูชาพิเศษเป็นอันมาก ประคิษฐานไว้บนบัลลังก์ประเสริฐ ซึ่งได้ตกแต่งแล้วท่ามกลางลำเรือลำเถาประเสริฐที่ได้ประดับประดาไว้ ทรงนมัสการแล้ว จักราชบรรณาการอีกส่วนหนึ่งมอบกับมือราชทูตแล้วเสด็จกลับนคร ครั้งนั้น พวกคนเรือแล่นลำเถาไปถึงกลางสมุทร สายซึกโอบบนเสากระโดงก็ลัดไม่ได้ สายสมอก็ทอดลงไม่ได้ เรือกระทบหินโสโครกได้น้ำแตกละเอียดเป็นจุนไปคนจมน้ำเป็นเหยื่อเต่าปลาหมด

ส่วนพระพุทธสิหังคตกน้ำแต่ไม่จมน ลอยอยู่บนผิวน้ำ มีอาการนั่งอยู่ตามธรรมดาเป็นที่งามประทับใจด้วยสิริวิลาส บ่ายพระพักตร์ลอยมายังรัฐของพระเจ้าศรีธรรมราช

กาลนั้น เทวดาประจำสมุทร และเทวดาประจำอากาศไปประชุมกันหมดที่เทวสมาคม จึงมิได้ช่วยป้องกันรักษาพระพุทธสิหังค

น่าจะมีฝ่ายถามฝ่ายตอบในกรณีนี้ คือฝ่ายถาม จะถามว่า พระพุทธสิหังคลอยน้ำได้นี้ เป็นด้วยการแสดงฤทธิ์ของเทวดาไซ้ใหม่

ฝ่ายตอบ จะตอบว่าไม่ใช่

ถามว่า ทำไมจึงไม่ใช่?

ตอบว่าถ้าเป็นไปด้วยการแสดงฤทธิ์ของเทวดา เทวดาเหล่านั้นก็จะถูกเทวดาค้ำด้วยกัน ดีเตือนว่า ทำไมละทิ้งพระพุทธรูปหิ้งค์องค์ประเสริฐ ปล่อยให้ลอยอยู่กลางสมุทร และทั้งจะต้องขาด ประชุมเทวสมาคมด้วย เพราะฉะนั้น จึงไม่ใช่การแสดงฤทธิ์ของเทวดา

ถามว่า ถ้ากระนั้น เป็นการแสดงฤทธิ์ของใคร?

ตอบว่าเป็นการแสดงฤทธิ์ของพระพุทธรูปหิ้งค์องค์

ถามว่า ถ้าพระพุทธรูปหิ้งค์มีฤทธิ์ปรากฏ ทำไมจึงไม่คุ้มครองรักษาคนที่เขามาอัญเชิญ พระองค์ท่าน ปล่อยให้เขาถึงความฉิบหายล้มตาย แม้พระองค์ท่านก็ต้องลอยอยู่กลางสมุทร จะไม่ใช่การแสดงฤทธิ์ของพระพุทธรูปหิ้งค์กระมัง?

ฝ่ายตอบจะตอบว่า การฉิบหายล้มตายของคนเหล่านี้เป็นด้วยบุพพกรรม (กรรมเก่า) ของเขาเองโดยแท้ พระพุทธรูปหิ้งค์คุ้มครองรักษาคนเหล่านั้นในทะเลไม่ได้ จริงอยู่ขึ้นชื่อว่าบุพพกรรม แม้เมื่อพระศาสดายังทรงพระชนม์อยู่ ก็ไม่สามารถจะห้ามได้ เหมือนพระเจ้าวิภูฏกะรบกับ ศากยะราช พระศาสดาของเราทั้งหลายห้ามกษัตริย์ทั้ง ๒ ฝ่าย ถึง ๒ ครั้ง ก็ไม่สามารถจะห้ามได้ พระศาสดาเสด็จกลับ กษัตริย์ศากยะทั้งหลายจึงตายหมด พระเจ้าวิภูฏกะเสด็จกลับพร้อมด้วย กองทัพ นอนที่หาดทรายในแม่น้ำอจิรวดี พอดคิดฝันตกน้ำใหญ่ท่วมผู้คนเหล่านั้นตายหมด แล้ว ยังถูกกระแสน้ำพัดพาไปในสมุทร และเดี๋ยวนี้พระพุทธรูปหิ้งค์ไม่มีชีวิต แต่มีฤทธิ์ที่ด้วยแรง อธิษฐานของพระอรหันต์ แรงอธิษฐานของพระเจ้าสีหฬ และแรงศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธ ไม่ใช่ลำพังองค์ท่านเอง เพราะฉะนั้น ท่านจึงไม่อาจคุ้มครองรักษาพวกเหล่านั้นได้

ครั้นแล้ว ฝ่ายถามไม่รู้จะถามอย่างไรต่อไป ก็ยอมรับว่าถูกแล้ว เป็นเรื่องปาฏิหาริย์ของ พระพุทธรูปหิ้งค์ ในกาลเมื่อพระพุทธรูปหิ้งค์มาใกล้แล้วในวันศรีธรรมราชภูรณัน เทวดาประจำสมุทร กลับมาจากสมาคม เห็นพระพุทธรูปหิ้งค์แล้วจึงเข้าฝันบอกพระเจ้ากรุงศรีธรรมราชภูรณันว่า ข้าแต่ มหาราช พระองค์ส่งราชทูตชื่อนั้น ไปขอพระพุทธรูปหิ้งค์ในสำนักพระเจ้าสีหฬ พระเจ้าสีหฬทรง บูชาพระพุทธรูปหิ้งค์องค์ประเสริฐตลอด ๗ วัน แล้วอัญเชิญมามอบกับมือราชทูต ฝ่ายราชทูตอัญเชิญ พระพุทธรูปหิ้งค์มาถึงกลางสมุทร เรือแตก คนเหล่านั้นตายหมดในสมุทร แต่รูปพระสัพพัญญูพุทธ นั้งลอยมาบนผิวน้ำ อีก ๓ วัน จากวันนี้ ก็จะมาถึงที่นี่ พระองค์จงเตรียมเรือไว้ต้อนรับด้วยเครื่อง สักการะโดยด่วน ครึ่งกล่าวดังนี้แล้วก็หายไป

พระเจ้าศรีธรรมราชตั้งบรรทมด้วยอานุภาพเทวดา จึงทรงเรียกประชุมพวกชาวเรือโดย ด่วน จัดเรือสำเภาใหญ่ลำหนึ่งกับเรือลำเล็ก ๗ ลำ บรรทุกเครื่องบูชาสักการะพร้อมสรรพ ให้ไป ค้นหาพระพุทธรูปหิ้งค์

คนเหล่านั้นเห็นพระพุทธรูปองค์ประเสริฐนั่งอยู่บนผิวน้ำ ต่างก็มีใจเต็มตื่นไปด้วยความปิติ นมัสการ แล้วช่วยกันยกพระพุทธรูปขึ้นประดิษฐานบนอาสนะ ที่ตกแต่งไว้กลางลำเรือลำเก่าใหญ่ บูชาแล้วแล่นเรือกลับ เมื่อเวลาจะมาได้ใช้เรือลำหนึ่งล่องหน้าไปทูลข่าวนั้นแก่พระเจ้าศรีธรรมราช พระเจ้าศรีธรรมราชทรงทราบข่าวนั้นแล้ว ทรงพระโสมนัสอย่างยิ่ง ยกพระหัตถ์ขึ้นเหนือพระเศียร ถวายนมัสการ เมื่อสรรเสริญพระคุณของพระพุทธรูป จึงตรัสว่า

โอ! พระพุทธรูป คุณหาที่เปรียบมิได้ คิดไม่ถึงพระพุทธรูปองค์นี้แล ปราศจากชีวิต เคลื่อนเองมิได้ แต่เป็นดังว่ามีสติ เห็นภัยในวิภวสังสาร เมื่อเรือแตกยังลอยมาหาเราได้ ตั้งแต่นี้ต่อไปตลอดชีวิต เราขอยึดถือพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์เป็นที่พึ่งที่ระลึก ฯ

ครั้นทรงสรรเสริญพระพุทธรูปอย่างนี้แล้ว ทรงจัดแจงการรับรองไว้ท่า คอยการมาของพระพุทธรูปองค์ ครั้นถึงวันที่ ๓ เรือบรรทุกพระพุทธรูปมาถึงท่าเรือ คนเหล่านั้นจึงกราบทูลให้ทรงทราบ พระองค์โปรดประกาศชาวเมืองให้ถือเครื่องบูชา มีของหอมและดอกไม้ เป็นต้น ทรงจัดเครื่องบูชาพิเศษเป็นอันมาก เป็นต้นว่า หม้อทอง หม้อเงิน เต็มไปด้วยของหอม ดอกไม้ และผงจันทร์ และมีจามร พัดโบก ฉัตร ธงชัย ธงปฎัก ล้วนแต่ด้ามทองด้ามเงิน ประดับด้วยรัตนะ ๗ ประการ และเครื่องดนตรีมโหรี ๕ พิณ ตะโพน เปิงมาง กลองทัด สังข์ บัณเฑาะ อันเป็นเครื่องประโคม เสด็จออกจากนครพร้อมด้วยกองทัพจำนวนมากเสด็จไปยังท่าเรือ ครั้นถึงแล้วเสด็จลงจากราชยาน ประนมหัตถ์ถวายนมัสการบูชาแล้ว ครั้นทูลพระพุทธรูปองค์ เหมือนทูลพระทศพลครั้งทรงพระชนม์อยู่ว่า

ข้าแต่พระสัพพัญญูพุทธผู้เจริญ การเสด็จมาของพระองค์เพื่อทรงอนุเคราะห์เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายในที่นี้ มีข้าพระพุทธเจ้าเป็นต้น เป็นการดีแล้ว อนึ่ง ศาสนาของพระองค์จงจำเริญอยู่ตลอด ๕๐๐๐ ปี เพื่อเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายมีพระร่วงเป็นอาทิ ฯ

พระเจ้าศรีธรรมราช ทูลพระพุทธรูปสิทธิองค์ดังนี้แล้ว ถวายนมัสการอัญเชิญให้ประดิษฐานบนวอทองแล้ว อัญเชิญเข้าสู่ภายในนครด้วยเครื่องบูชาสักการะพิเศษ ประดิษฐานไว้บนบัลลังก์อันประเสริฐ กลางมณฑปที่ตกแต่งไว้ในพระลานหลวง

บริเลทที่ ๓ นิทานพระพุทธรูปสิทธิองค์เสด็จมาถึงชมพูทวีป จบแล้ว

บริเลทที่ ๔

ครั้งนั้น พระราชา อุปราชา ยุพราช ราชบุตร เทวี และนางสนมกำนัล แวดล้อมด้วยกลุ่มประชาชนทั้งหมดและเสนาข้าราชการ บูชาพระพุทธรูปสิทธิองค์ตลอด ๗ คืน ๗ วัน ด้วยเครื่องบูชาพิเศษต่าง ๆ โดยราชานุภาพของพระองค์และเทวดาทั้งหลาย มี อินทร์ พรหม เป็นต้น โปธยปรายเครื่องบูชาสักการะทิพย์ให้ตกจากอากาศจุสายฝนลงมาบูชาองค์พระพุทธรูปสิทธิองค์

พระเจ้าศรีธรรมราช ทอดพระเนตรเห็นเหตุการณ์อัศจรรย์นั้นแล้ว มีพระทัยเลื่อมใสเป็นอย่างยิ่ง จึงเปล่งพระอุทานตรัสว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย การเกิดของข้าพระพุทธเจ้า นับว่ามีผล ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นที่พึ่งของโลก นัยน์ตาของข้าพระพุทธเจ้า นับว่ามีผล ข้าพระพุทธเจ้า ได้ยกย่องรื้อฟื้นศาสนาของพระองค์แล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์ได้โปรดอนุเคราะห์เอ็นดูข้าพระพุทธเจ้า ขอได้โปรดแสดงปาฏิหาริย์ท่ามกลางประชุมชน เพื่อเจริญสุขประโยชน์ของประชาชน ขอให้เขาถึงสวรรค์ชั้นทิพย์อันประเสริฐ เทอญ ฯ

ขณะพระเจ้าศรีธรรมราชกำลังอาราธนาอย่างนี้ พระพุทธรูปสีหิงค์ได้ลอยจากบัลลังก์ประเสริฐที่ประดิษฐานอยู่ ขึ้นสู่อากาศ ประดิษฐานอยู่ในท้องฟ้าเปลวรัศมี ๖ ประการไปทั่วทุกทิศ ด้วยแรงคำพยากรณ์เดิมของพระอรหันต์ ๒๐ องค์ และด้วยแรงอธิษฐานของพระเจ้าสีหกล หมู่มหาชนเห็นปาฏิหาริย์นั้นแล้วต่างก็ยกกระพุ่มมือประณมเหนือศีรษะของตน สรรเสริญพระพุทธคุณ โบกผ้าแซ่ส้องสาธุการกระทำการบูชาสักการะ

ฝ่ายพระเจ้าศรีธรรมราชทอดพระเนตรเห็นปาฏิหาริย์นั้นแล้ว ได้ถวายนมัสการแล้วลุกขึ้นเสด็จไปยังกองทัพอของพระร่วงองค์ประเสริฐ โดยด่วน ตรัสเล่าเรื่องราวทั้งหมดถวายพระร่วง

พระร่วงได้ทรงฟังแล้วมีพระทัยเปี่ยมไปด้วยปีติ ทรงยกอัญชลีขึ้นเหนือพระเศียร สรรเสริญพระพุทธคุณ ทรงป่าวประกาศพลนิกายทั้งหมดให้ถือเครื่องบูชาพระองค์ แวดล้อมไปด้วยอุปราชา ยุพราช และหมู่อำมาตย์มีนายทหารผู้กล้าหาญเป็นหัวหน้า เสด็จเข้าไปในเมืองศรีธรรมราช ทรงดำเนินด้วยพระบาท แหงนพระพักตร์ทอดพระเนตรดูเบื้องบน ทรงทำอัญชลีเหนือพระเศียร ถวายนมัสการพระพุทธสีหิงค์องค์ประเสริฐ เมื่ออาราธนาให้เสด็จลงมาได้ครั้นเป็นกาลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นที่พึ่งของโลก ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงมหิทฺธิคุณในโลก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระพุทธเจ้าขอนมัสการพระองค์ผู้ประเสริฐในสามภพ ข้าพระพุทธเจ้าใครจะอาราธนาอัญเชิญพระองค์จากที่นี่ไปประดิษฐานอยู่ในเมืองโน้น เพื่อทรงอนุเคราะห์มนุษย์ชาวชมพูทวีป และเทวดาทั้งหลาย คราบเท่าที่ศาสนาของพระองค์ดำรงอยู่ เพื่อความเจริญ เมืองสุขโขทัยเป็นที่อยู่ของข้าพระพุทธเจ้า นำรีนรมย์ยิ่งกว่าเมืองนี้ ขอพระองค์โปรดเสด็จไปเพื่อทรงอนุเคราะห์ข้าพระพุทธเจ้าขอพระพุทธผู้รุ่งเรืองด้วยพระสิริวิลาส จงโปรดลงมาประทับบนศีรษะของข้าพระพุทธเจ้าต่อหน้ามหาชนเถิด ฯ

ขณะเมื่อพระร่วงเจ้าอาราธนาอย่างนี้ พระพุทธรูปองค์ประเสริฐเสด็จลงมาจากอากาศประดิษฐานบนพระเศียรของพระองค์ ครั้นนั้น ประชาชนชาวเมือง ทั้งในเมือง นอกเมือง และเหล่าทหารเป็นอันมาก ได้กระทำสาธุการด้วยเสียงกึกก้อง พระร่วงเจ้าทรงอัญเชิญพระพุทธรูปสีหิงค์นั้นด้วยพระเศียร ไปประดิษฐานบนวอทอง ห้อมล้อมด้วย พระราชา อุปราชา มีกองทหารมากมายเหลือ

ครั้งนั้น พระราชานครอยุธยา ทรงพระนามว่า รามาริบัติ เห็นว่าพระธรรมราชาประมาท เป็นโอกาสแล้ว จึงเสด็จไปจากนครสองแคว เข้าโจมตียึดเมืองสุโขทัยได้ แล้วมอบให้พระราชบุตร พระนามว่า เจ้าเดช ครอบครอง พระองค์เด็กกลับอยุธยา พระเจ้าอัครถลือไทยทูลขอพระเมตตาจิต เพื่อไถ่คืนไปครอบครองเมืองอีก พระรามาริบัติโปรดให้ทำสังฆาสนแล้วประทานเมืองสองแคว ให้ครอบครอง พระเจ้าอัครถลือไทย อัญเชิญพระสิหิงค์ไปด้วย บุษายู่ในนครสองแควเป็นนิจกาด พระองค์ตั้งอยู่ในธรรมครอบครองราชย์สมบัติตลอดพระชนม์

เมื่อสิ้นบุญแล้ว พระองค์ก็ทิวงคต นครสองแคว กลับตกมาเป็นราชสมบัติของ พระรามาริบัติอีก และพระรามาริบัติทรงรับพระสิหิงค์องค์ประเสริฐลงเรือใหญ่ไปประดิษฐาน บน อาสนะร่วมกับพระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์มากองค์ด้วยกันในเมืองอยุธยา มีเครื่องบูชาสักการะเป็น อันมาก เพราะฉะนั้น คนภายนอกจะสังเกตรู้ว่า พระพุทธรูปองค์ต่างจากพระพุทธรูปธรรมดา ย่อมรู้ ได้ยาก

นิทานพระพุทธรูปองค์ประเสริฐ ออกจากนครสุโขทัยมาถึงเมืองอยุธยา พึงทราบได้ ดังกล่าวมาแล้ว บริเฉทที่ ๕ จบ

บริเฉทที่ ๖

สมัยนั้น พระราชองค์หนึ่ง พระนามว่า ญาณดิส ครองราชย์สมบัติในเมืองกำแพงเพชร พระองค์ทรงปรีชาญาณ ตั้งอยู่ในธรรม ได้สดับเกียรติคุณพระพุทธรูปองค์ประเสริฐ สมบูรณ์ ด้วยสักการะและมีอนุภาพมาก ใครได้พระพุทธรูปองค์มาเป็นที่สนิทชิดเชื้อของพระองค์ จึงทรง นัดแนะความลับกับพระราชมารดาของพระองค์ ซึ่งมีนามว่า แม่หลวง ผู้ประกอบด้วยเบญจกัลยาณี มีความงาม ๕ อย่าง ฉลาดในมารยาทหญิงสามารถประเล้าประ โลมผูกใจผู้ชายได้ พระองค์ใครจะให้ ปฏิบัติบำรุงพระรามาริบัติ จึงส่งไปอยุธยา

พระรามาริบัติทอดพระเนตรเห็นแม่หลวง ประกอบไปด้วยสิริวิลาส ก็มีพระทัยรักใคร่ จึงทรงทำความสนิทสนมคุ้นเคย แล้วก็ได้อยู่ร่วมรสสามัคคีกัน ครั้นนานเข้าได้รับความสนิทสนม กันยิ่งขึ้น แม่หลวงเห็นพระรามาริบัติผู้สมรักใคร่คนแล้ว จึงทูลในเวลาประทับทรงพระสำราญ ว่า ขอเดชะพระบารมีปกเกล้าฯ ในเมืองกำแพงเพชรไม่มีพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ไว้สำหรับกราบไหว้ หม่อมฉันทูลขอพระพุทธรูปสัมฤทธิ์สักองค์หนึ่งในพระราชสำนักของพระองค์ เพื่อชาวเมืองเขาจะ ได้กราบไหว้บูชา พระราชาทรงสดับคำทูลนั้นแล้ว กำลังทรงพระเส่นหากำเริบรัก จึงตรัสว่า เลือ กเอาตามใจชอบเถิดแม่คุณ นางทูลขอบพระทัยแล้ว บังคมพระราชฯ ถือเครื่องสักการะ มีเทียน รูป ของหอม และพวงมาลัย ไปยังหอพระพุทธรูป นางบอกกับคนรักษาดูแลพระพุทธรูปคนหนึ่งว่า นี่นะพ่อ พระราชาประทานพระพุทธรูปองค์หนึ่งให้แก่เรา ควรจะเอาองค์ไหนดี คนเฝ้า

พระพุทธรูปพูดว่า ข้าแต่แม่เจ้า แม่เจ้าชอบองค์ไหน ก็เอาองค์นั้นไปเกิด แม่หลวงไม่รู้จัก พระพุทธสิหิงค์ จึงให้ทอง ๑ พัน แก่ผู้เฝ้าพระพุทธรูป ขอให้บอกความลับ คนเฝ้าพระพุทธรูปรับ ทองด้วยความโลภ จึงบอกพระพุทธสิหิงค์แก่นาง นางสังเกตพระพุทธสิหิงค์แม่นยำดี แล้วจัดเรือ ๓ ลำ คอยรับช่วงต่อ ๆ กันเป็นทอด ๆ รอเตรียมไว้ นมัสการพระพุทธสิหิงค์แล้วอัญเชิญลงเรือ รีบส่งไปให้บุตรของนาง ครั้นส่งไปแล้ว นางให้เรือลำหนึ่งล่องหน้าไปแจ้งแก่พระญาณคิสิก่อน

ฝ่ายพระญาณคิสิ ทราบความลับนั้นแล้วจึงลงเรือไปต้อนรับ พักอยู่ที่นครเทวปุระ คอยเรือพระพุทธสิหิงค์จะมาถึง เมื่อเรือพระพุทธรูปมาถึงแล้ว ถวายนมัสการบูชาพระผู้มีพระภาค อัญเชิญทวนกระแสแม่น้ำมาประดิษฐานในเมืองกำแพงเพชร บูชาด้วยเครื่องบูชาทั้งปวง โดยเคารพ ถวายนมัสการพระผู้มีพระภาคแล้ว เปล่าอุทานว่า ความหวังของข้าพเจ้า สำเร็จผลแล้วหนอ ความคิดของข้าพเจ้า สำเร็จผลแล้ว ข้าพเจ้าปรารถนาทุกเช้าทุกเย็นเพื่อทำนุบำรุงพระสิหิงค์ทุกเมื่อ บัดนี้ ความปรารถนาของข้าพเจ้าถึงที่สุดแล้ว ตั้งแต่นี้ไป ข้าพเจ้าจะได้ทำนุบำรุงพระพุทธองค์นี้ให้ ยิ่ง ๆ ขึ้น ๆ

พระราชาทรงเปล่งอุทานอย่างนี้ด้วยความปีติล้นพ้น เมื่อแม่หลวงตั้งคนทั้งหมดอัญเชิญพระพุทธสิหิงค์องค์ประเสริฐล่องไปแล้วได้ ๓ วัน คนเฝ้าพระพุทธรูป มาไม่เห็นพระพุทธสิหิงค์ ก็ไต่ถามซึ่งกันและกัน ครั้งทราบเรื่องราวแล้ว จึงเข้าเฝ้าพระรามาชิตี ถวายบังคมทูลว่า ขอเดชะ พระองค์ประทานพระสิหิงค์องค์ประเสริฐของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ให้แก่พระเทวีแม่หลวงไป หรือเปล่า

ครั้งนั้น พระราชดำรัสตอบพวกเฝ้าพระพุทธรูปนั้นว่า ดูกรเจ้า ข้ามิได้ให้พระพุทธสิหิงค์แก่นาง ข้าให้องค์อื่นต่างหาก พวกเฝ้าพระพุทธรูปทูลว่า ขอเดชะ ถ้ากระนั้น แม่หลวงอัญเชิญพระพุทธรูปองค์ประเสริฐไปเสียแล้ว ไปเมืองกำแพงเพชรได้ ๓ วันเข้านี้แล้ว

พระรามาชิตีทรงสดับคำทูลนั้นแล้วตรัสว่า พวกเจ้าจงเอาเรือติดตามไปโดยเร็ว อัญเชิญพระพุทธรูปกลับมาให้จงได้ ราชบุรุษทั้งหลายทำตามพระดำรัสสั่ง กระทั่งถึงปากน้ำโพ เมื่อตามไม่ทัน จึงกลับมาทูลพระราชา พระราชาเกิดความขุ่นเคืองพระทัย จึงปริภาษาคำว่าพระเทวีแม่หลวง

แม่หลวงจึงทูลพระองค์ว่า ขอเดชะพระบารมีปกเกล้า หม่อมฉันได้รับกระแสดำรัสอนุญาตของพระองค์ ให้อัญเชิญพระพุทธรูปไปได้อีกหนึ่ง เพื่อกราบไหว้ได้ส่วนบุญ หม่อมฉันมิทราบว่าจะองค์ไหนเป็นพระพุทธสิหิงค์ ถ้าพระพุทธสิหิงค์เป็นองค์ที่หม่อมฉันอัญเชิญไป หม่อมฉันจะให้เขาหล่อพระพุทธรูปด้วยทองสัมฤทธิ์อีกองค์หนึ่งใหม่ จำลองตามรูปพระสิหิงค์นั้น แล้วจะนำพระพุทธสิหิงค์องค์ประเสริฐคืนมา พระรามาชิตีทรงสดับคำหวานของพระนางก็หายโกรธ ตรัสว่า ดีแล้ว แม่คุณ ตั้งแต่นั้นมาพระนางก็ได้เป็นที่รัก ที่เจริญพระทัยของพระราชา

ฝ่ายพระญาณคิส ได้โอกาสปฏิบัติบำรุงพระสิหิงค์องค์ประเสริฐโดยสะดวก เพราะความฉลาดของมารดาพระองค์ และให้ช่างทำเต้าน้ำหยาด ทำพวงมาลัย เทียน ธูป เครื่องอุปการณ์ทั้งหลายด้วยทอง เงิน ตั้งบูชาโดยเคารพเป็นนิจกาล เพราะฉะนั้น ท่านผู้ประพันธ์เมื่อแสดงข้อความนั้นจึงกล่าวเป็นคาถาว่า

พระสิหิงค์องค์ประเสริฐ มียศสูง มีเดช ด้วยประการฉะนี้ ท่านไปในที่ใด ๆ ย่อมมีสักการะบังเกิดขึ้น เหมือนดวงประทีปส่องพุทธศาสนาทั้งมวลให้สว่างรุ่งเรือง เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายบูชาแล้ว เหมือนพระพุทธรูปเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ฯ

นิทานพระพุทธรูปสิหิงค์องค์ประเสริฐ เขาอัญเชิญมาประดิษฐานในเมืองกำแพงเพชรพืงทราบดังได้กล่าวมาแล้ว บริเลที่ ๖ จบ

บริเลที่ ๗

กิตติศัพท์พระพุทธรูปสิหิงค์ แผ่ไปทั่วประชาชนและประมุขของประชาชนทั้งหลาย ด้วยประการดังกล่าวมาแล้ว

สมัยนั้นพระมหाराชนามว่า เอกสดาฯ พระองค์เป็นที่ประชุมคุณงามความดีมากมาย เป็นต้นว่า ดำรงพระชนม์ชีพปกครองพระบรมวงศานุวงศ์อันประเสริฐยิ่ง และมีพระชนม์ชีพไว้เพื่อการสงคราม ทั้งประกอบด้วยกองทัพช้าง ทหารม้า ทหารรถ ทหารราบ และประกอบด้วยประชาชนเป็นอันมาก พระองค์มีพระราชบุตรองค์หนึ่ง พระนามว่ากัณโฑหาราช ประกอบด้วยพระรูป พระโฉมงาม มีฤทธิ์อำนาจมากและรุ่งเรืองไปด้วยพระเกียรติคุณชื่อเสียง ประกอบด้วยชัยชนะ ครอบครองราชสมบัติในนครเชียงใหม่ พระกนิษฐภคินี (น้อง) ของพระองค์ พระนามว่าเจ้ามหาพรหมครองราชย์สมบัติในนครเชียงราย เจ้ามหาพรหมนั้น รอบรู้การช่างต่าง ๆ เช่น ช่างเขียน ช่างไม้ ช่างปั้น

ครั้งนั้น พระภิกษุองค์หนึ่งอยู่เมืองกำแพงเพชร ป็นพระพุทธรูปสิหิงค์ด้วยจีฬังแล้วนำไปถึงนครเชียงราย อดแก็เจ้ามหาพรหม และกล่าวถึงคุณของพระพุทธรูปสิหิงค์ เจ้ามหาพรหมเห็นรูปและสดับคุณพระพุทธรูปสิหิงค์ ก็มีความชื่นชมเป็นอย่างยิ่ง ใครจะได้พระพุทธรูปสิหิงค์เหลือประมาณ จึงส่งพระราชสาสน์ ไปทูลพระเจ้ากัณโฑหาราช ผู้เป็นพระเชษฐาของพระองค์ให้ทรงทราบ

พระเจ้ากัณโฑหาราชทราบพระราชสาสน์แล้ว ส่งพระราชสาสน์ตอบเห็นชอบด้วย เจ้ามหาพรหมอ่านพระราชสาสน์แล้วปลื้มพระทัยยิ่งนัก จึงป่าวประกาศเกณฑ์คนเป็นทหารพร้อมสรรพแล้ว รีบเสด็จมาขอกำลังกับพระเชษฐาของพระองค์ ฝ่ายมหाराชผู้เป็นพระเชษฐา ก็จัดกองทัพถาวรกล้า ๘ หมื่น มอบให้แก่พระกนิษฐาของพระองค์พร้อมด้วยแม่ทัพ

เจ้ามหาพรหม รวบรวมทหารกล้าทั้งสองฝ่ายอยู่ในบังคับบัญชาของพระองค์แล้ว เสด็จ
 ยাত্রาทัพสู่เมืองกำแพงเพชร เมื่อท่านจะแสดงข้อความนั้นเป็นคาถาพันซ์ จึงกล่าวว่า

ครั้นแล้ว ราชมหาพรหมองค์ประเสริฐแก่วรเกล้า พร้อมบุรุษด้วยกำลังทหารกล้า มี
 กำลังทหารห้อมล้อม คือ ทหาร ๕ เหล่า ได้แก่ ทหารช้าง ทหารม้า ทหารรถ ทหารราบ และทหาร
 เสือ ยกไปทางบกทางน้ำ ต้นไม้ต้นหญ้าแหลกลาน เสียงช้าง เสียงม้า เสียงรถ เสียงพลเดินเท้า ทำใ้
 อากาศคับแคบ พื้นแผ่นดินประหนึ่งว่าจะแตกทำลาย พระองค์เสด็จไปไม่นานนักก็ถึงเมือง
 กำแพงเพชร พักกองทัพอยู่ในทำเลเหมาะ ครั้นแล้ว ทรงส่งราชทูตไปทันที แจ้งว่าเราชื่อมหาพรหม
 มาถึงนี้แล้ว ถ้าท่านใครจะรบก็จงออกมาต่อสู้กับเรา ถ้าไม่ยากรบก็จงมอบเสวตฉัตร (ราชสมบัติ)
 ให้แก่เรา อย่าปรารถนาความทุกข์ขัดเคืองเลย ฯ

พระราชอาณัติส ทราบความแล้ว ทรงพระสรวล เพื่อที่จะเจรจาด้วยกำลังปรีชาของ
 พระองค์ ป้องกันชาวเมืองกับทั้งพระองค์มิให้เคียดแค้น จึงตรัสตอบเจ้ามหาพรหมว่า

ดีแล้ว เจ้ามหาพรหมพระราชองค์ประเสริฐ เสด็จมาไกล ใครจะทูลถามว่า พระองค์
 เสด็จมาสู่ทางไกลโดยพระประสงค์จะเจรจาด้วยเรื่องใด หรือด้วยเหตุใด หรือโดยเข้าพระทัยว่าจะมี
 ใครคิดร้ายกระนั้นหรือ อนึ่ง ขึ้นชื่อว่าพรหม แล้ว ถือกันว่าเป็นบิดาของสัตว์โลกทั้งปวง ดังนั้น
 หม่อมฉันจึงเป็นบุตรของพระองค์ และพระองค์เป็นพระบิดาของหม่อมฉัน ชรามดาว่าผู้ที่เป็นบิดา
 ของสัตว์โลก ย่อมอนุเคราะห์ช่วยเหลือเกื้อกูลบุตรทั้งหลาย หม่อมฉันขอยกเว้นบุตร ภรรยา
 แวนแคว้น และตัวหม่อมฉันเอง นอกนั้นขอน้อมเกล้าฯถวาย โปรดอย่าทรงกระทำความพินาศใ้
 หม่อมฉันเลย ฯ

พระราชอาณัติส ให้อาลักษณ์เขียนพระราชสาสน์ตอบ มีข้อความดังกล่าวนี้ เป็นต้น
 แล้วอาราธนาพระสุคนธ์เถระให้จำพระวาจาทั้งหมดกับให้ราชบุรุษของพระองค์เชิญเครื่อง
 บรรณาการมีราคามากอื่น ๆ ส่งไปยังสำนักเจ้ามหาพรหม

เจ้ามหาพรหมได้ฟังวาจาอ่อนหวานนั้นแล้ว เกิดความชื่นชมยินดี ตรัสว่าถ้ากระนั้น
 ตั้งแต่นี้ไปเราทั้งสองจะเป็นบิดาเป็นบุตรกัน และเรามีปรารถนาทรัพย์สินอย่างอื่นลูกพ่อ จงใ้
 พระพุทธสิหิงค์เถิด พ่อได้พระพุทธสิหิงค์แล้วก็จะกลับไป ครั้งตรัสอย่างนี้แล้ว ทรงอ้างพระสุคนธ์
 เถระเป็นพยานแล้วส่งกลับ

พระราชามืองกำแพงเพชร ทรงได้ฟังถ้อยคำเป็นราชไมตรีเช่นนี้ ก็ดีพระทัย จึงเสด็จ
 ออกไปเฝ้าเจ้ามหาพรหมด้วยพระองค์เอง ถวายบังคมกระทำการต้อนรับแล้วประทับนั่ง ณ ที่ควร

พระราชาทองสอง ครัสปราศรัยปรองดองถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน

พระญาณคิษฐูลขึ้นว่า ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ถ้าพระองค์จะอัญเชิญรูปพระสัพพัญญู
 ไปจากเมืองนี้แล้ว เหตุการณ์นี้จะปรากฏขึ้น คือ พวกหม่อมฉันทั้งหมดก็จะถึงความพินาศ ทั้งนี้

เพราะเหตุไรหม่อมฉันจึงทูลดังนี้ พระพุทธสิหิงค์องค์นี้ มารดาหม่อมฉันทูลขอมาจากสำนักพระรามาริบัติ โดยสัญญาว่าจะถ่ายทำพระพุทธรูปจำลองถอดแบบขององค์นี้แล้ว จึงจะส่งคืน ปัจจุบันนี้หม่อมฉันผู้เป็นบุตร (ของมารดา) ก็เท่ากับเป็นสมบัติของพระเจ้ามหาเดช (พระรามาริบัติ) เหมือนกันถ้าพระเจ้ามหาเดชทรงทราบเหตุนี้เข้า หม่อมฉันก็จะถึงความพินาศ เพราะฉะนั้น ขอให้พระองค์เสด็จจากเมืองนี้โดยพระหัตถ์เปล้า ประทับรออยู่ที่เมืองตาก อีก ๗ วัน หม่อมฉันจัดการเสร็จแล้วจะส่งไปกับพระมหาเถระ และทั้งขณะนี้พระเจ้ามหาเดชเสด็จมาถึงปากน้ำโพแล้ว ถ้าเสด็จมาที่นี่ ก็จะคลาดกันกับพระองค์

เจ้ามหาพรหมให้พระญาณคิสาบานแล้ว จึงถอยมาประทับที่เมืองตาก พระญาณคิสาเข้าเมืองของตนแล้ว บุษยาพรพุทธสิหิงค์องค์ประเสริฐ ในวันที่ ๗ เวลากลางคืน อารชนาลงเรือมอไปกับพระสุคนธ์เถระ แล่นเรือทวนกระแสน้ำขึ้นมาจนถึงเมืองตาก

ครั้นถึงแล้ว เจ้ามหาพรหมถวายนมัสการบูชา อารชนาขึ้นพระเสลี่ยงทองประดับด้วยฉัตร ชงคันทอง แซ่ขนหาง จามรีด้ามทอง แวดล้อมพระพุทธสิหิงค์ที่มาถึงแล้ว พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์มีพระสุคนธ์เถระเป็นประมุข นำมาถึงนครเชียงใหม่ เข้าเฝ้าถวายบังคมพระเชษฐาของพระองค์แล้วทูลถวายเครื่องบรรณาการอันหาค่ามิได้ทั้งหมด แล้วทูลพฤติการณ์ทั้งปวงให้ทรงทราบ ฝ่ายพระมหाराชผู้พระเชษฐา (เจ้าก้อนา) ทรงยินดีประทานรางวัลเลี้ยงดูทหารทั้งหมดด้วยสุราอาหาร

ในวันรุ่งขึ้น เจ้ามหาพรหมทูลขอพระพุทธสิหิงค์องค์ประเสริฐว่า ขอเดชะ พระพุทธสิหิงค์องค์ประเสริฐ ได้มาเพราะความปรารถนาของหม่อมฉัน บัดนี้ หม่อมฉันขอบูชาตามความประสงค์ของหม่อมฉัน อนึ่งหม่อมฉันจะหล่อพระพุทธสิหิงค์ถ่ายแบบจำลองจาก พระพุทธสิหิงค์องค์นี้ เมื่อเสร็จแล้วจะนำมาถวายคืนพระองค์ พระเจ้ากสิทรงอนุญาตมอพระพุทธรูปให้ไป

เจ้ามหาพรหมรับพระพุทธสิหิงค์แล้ว อัญเชิญไปยังนครของพระองค์ตามทางที่มากระทำการสักการบูชาเป็นอันมาก แล้วอารชนาให้ไปประทับที่หัวเกาะดอนแท่น กลางแม่น้ำโขง ด้วยราชานุภาพของพระองค์ทรงบูชาตลอด ๗ วัน ครั้นเสร็จแล้วจึงอัญเชิญมาในนครเชียงใหม่ ให้ตัดพระหัตถ์ที่ไม่บริสุทธ์ออก ปั้นรูปขี้ผึ้งหล่อทองสัมฤทธิ์ใหม่ ทำให้นิ้วพระหัตถ์บริสุทธ์ประดิษฐานไว้ในวิหารที่พอพระทัย ไม่นานเท่าไรนัก เจ้ามหาพรหมให้ปั้นพระพุทธรูปขึ้นใหม่อีกองค์หนึ่ง มีขนาดเท่าพระพุทธสิหิงค์ มีลักษณะเหมือนทุกอย่าง แล้วหล่อด้วยทองคำ ครั้นเสร็จแล้วรวบรวมเครื่องบูชาทั้งปวงกระทำการฉลองตลอด ๗ วัน เสร็จการฉลองแล้วประดิษฐานองค์หล่อใหม่ไว้ในที่เดียวกันกับองค์เดิม ทรงบูชาพระพุทธรูป ๒ องค์ ด้วยความเคารพตลอดกาล เจ้ามหาพรหมนั้น ถวายนมัสการพระผู้มีพระภาคแล้ว เห็นความสำเร็จผลที่พระองค์ปรารถนา จึงเปล่งอุทานตรัสว่า

โอ สัตว์โลกผู้อุดมด้วยบุญ โอ สัตว์โลกผู้อุดมด้วยบารมีที่สะสมไว้ สัตว์โลก เช่น เรา
ปรารถนาวัตถุใด ๆ ก็สำเร็จสมความปรารถนา พระพุทธรูปมีนามว่าสิงห์ค มหาเรา พระราชา
ทั้งหลายในชมพูทวีป ไม่มีบุญเหมือนเรา เราคิดอย่างนี้ทุกวันทุกคืน บัดนี้ความปรารถนาของเรา
นั้นถึงที่สุดแล้ว

เจ้ามหาพรหมสรรเสริญการสะสมบุญของคนอย่างนี้แล้ว ทรงกระทำบุญยิ่ง ๆ ขึ้น คือ
ทรงกระทำเครื่องบูชาทั้งปวง ถวายแด่พระพุทธรูปสิงห์คองค์ประเสริฐ แต่ละองค์ถึงสองเท่าเกินกว่า
เครื่องบูชาทั้งปวง สมกับที่นักปราชญ์กล่าวไว้ว่า

พระพุทธรูปสิงห์คองค์ประเสริฐ มีเดชานุภาพด้วยประการฉะนี้ ตั้งแต่เคลื่อนที่จากเมือง
กำแพงเพชร ไปสู่เบื้องบนลำน้ำจนถึงแม่น้ำโขงนครเข็ญราย มิได้ได้รับสักการะอันประเสริฐยิ่ง
นิทานพระพุทธรูปสิงห์คองค์ประเสริฐมาสู่แม่น้ำโขง พึงทราบดังกล่าวมานี้ บริเลที่ ๗ จบ

บริเลที่ ๘

สมัยนั้น พระเจ้ากสิมหาราช พระเชษฐาของเจ้ามหาพรหม ครองราชสมบัติอยู่ในนคร
เข็ญใหม่ พระองค์สมบูรณไปด้วยพระเกียรติยศ ความสุข ราชสมบัติ รัตนะ ๗ ประการ เครื่อง
อุปโภคบริโภค ทรงปกครองประชชนทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนจำนวนมากทุกคืนวันเป็นนิกาล
ทรงเพียบพร้อมไปด้วยกามคุณทั้งปวง

ครั้งนั้น พระองค์ทรงเห็นนิมิตอย่างหนึ่งเป็นเครื่องหมายแสดงความไม่เที่ยง จึงทรง
พระดำริว่า โอ สมบัติเหล่านี้ เมื่อเรามีชีวิตอยู่ มันก็เป็นของเรา เมื่อเราตายไปแล้ว มันก็เป็นของ
คนอื่น อย่างกระนั้นเลย เราต้องทำให้มันเป็นของเราในโลกหน้าอีกด้วย หลังจากพระองค์ทรงดำริ
อย่างนี้แล้ว ทรงจัดสวนดอกไม้ของพระองค์ สร้างพระเจดีย์ใหญ่บรรจุพระบรมธาตุ และสร้างวิหาร
ประดิษฐานพระพุทธรูป ต่อแต่นั้น พระองค์จัดที่แห่งหนึ่งชื่อบ้านเข็ญใหม่ เป็นสถานที่รื่นรมย์อยู่
ภายในนคร สร้างพระเจดีย์ใหญ่ และวิหารพระพุทธรูป ครั้นก่อสร้างเสร็จหมดแล้ว ได้ฉลองเป็น
การใหญ่

ครั้นแล้วพระองค์ทรงปลุกคันโทที่พระสีลวิสุทธิเถระ นำมาจากเกาะสิล ใกล้เคียง
นครเข็ญใหม่ แล้วทำรั้วล้อมรอบ (คันโท) ยกที่สวนที่นา และทาสหญิง ทาสชาย ๑๐ คราวเรือน
ให้เป็นข้าใช้สอยและคอยปฏิบัติดูแลไม้โทกับพระสีลวิสุทธิเถระ อวาสยังสร้างไม่เสร็จ พระ
มหाराชกลีทรงประชวรด้วยโรคอาพาธ สวรรคต ราษฎรชาวหัวเมืองและในเมืองเข็ญใหม่ ได้ตก
เป็นของพระสิริราชบุตร เพราะพระองค์ประกอบด้วยบุญและกำลังญาณปริชา พระองค์มีพระทัย
เมตตา มีพระวาจาละมุนละม่อมเป็นที่รักเจริญใจของประชาชนทั้งปวง

ครั้งนั้น เจ้ามหาพรหมพระเจ้าอาว์ของพระเจ้าสิริราชบุตร คุมแค้นพระทัย เกณฑ์กองทัพของพระองค์มาโรมรันนครเชียงใหม่ หมู่อำมาตย์มีเสนาบดีเป็นต้น และชาวนครภายในเมือง ได้พร้อมใจกันเป็นสามัคคีช่วยกันรักษาเมืองไว้ด้วยความไม่ประมาท เจ้ามหาพรหมไม่อาจทำอะไรได้ มีความอดสูพระทัย จึงเลิกทัพไปนครหริภุญไชย กวาดต้อนประชาชนชาวหริภุญไชย ทำให้เป็นเมืองร้างว่างเปล่า แล้วเสด็จกลับไปยังนครเชียงใหม่

จากนั้นมาไม่นานเท่าไร พระเจ้าสิริราชบุตรได้ราชาภิเษก ยึดน้ำใจชาวเมืองทั้งหลาย มีเสนาบดีเป็นต้น ด้วยการพระราชทานเสื้อผ้า เครื่องแต่งตัว ภรรยา ช้าง ม้า เงิน ทอง เป็นต้น ทำให้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ต่อแต่นั้นมีพระประสงค์จะคิดสินบน โปรดให้พระราชทานทรัพย์ที่ควรให้แก่ชนทั้งหลาย เป็นต้นว่า เสนาบดีของเจ้ามหาพรหมผู้เป็นพระเจ้าอาว์ของพระองค์ แล้วสั่งให้บอกทีละคนเป็นรายตัวไป ใช้อุบายทำให้คนเหล่านั้นกินใจกัน เมื่อคนเหล่านั้นเกิดทะเลาะวิวาทกันขึ้น พระเจ้าสิริราชบุตรก็เกณฑ์กองทัพเสด็จไปนครเชียงใหม่

ฝ่ายเจ้ามหาพรหมทรงพระพิโรธจัดไม่ทันพิจารณาให้รอบคอบ พาทหารมาต่อสู้กับพระนัดดาของพระองค์ที่กลางทาง ขณะเมื่อต่อสู้กัน ทหารทั้งหลายเป็นต้นว่าเสนาบดีของเจ้ามหาพรหมย่อท้อไม่เป็นอันสู้รบ เพราะได้รับสินบนไปแล้ว พระเจ้าสิริราชบุตรจึงได้ตัวเจ้ามหาพรหมทั้งเป็นที่กลางสนามรบเหมือนราชสีห์จับช้าง

ครั้นแล้ว พระเจ้าสิริราชบุตรจึงนำราชบุรุษของพระองค์ ให้อัญเชิญพระพุทธรูปสี่หังค์กับพระพุทธรูปทองคำ และให้ขนเงินทองข้าวของอันเป็นสมบัติของเจ้ามหาพรหม พระพุทธรูปสี่หังค์เมื่อนำมาแล้ว โปรดให้ประดิษฐานไว้ในซุ้มด้านสุดหอชัย ทรงบูชาด้วยเครื่องบูชาอันใหญ่ยิ่ง ทรงทะนุบำรุงมิให้เสื่อมโดยนัยนิทานที่กล่าวมาแล้ว เพราะฉะนั้น ท่านผู้ประพันธ์เมื่อกล่าวถึงข้อความนี้ จึงกล่าวเป็นคาถาว่า

พระพุทธรูปสี่หังค์ มีเดชมียศ ท่านไปยังประเทศใด ๆ มีผู้บูชาในประเทศนั้น ๆ พระพุทธรูปองค์นี้นั้น ปราศจากชีวิตพุดจาไม่ได้ โฉนจึงได้รับเครื่องสักการะหาประมาณมิได้เป็นสักการะสูงสุด ถ้าจะมีผู้ถามถามขึ้นดังนี้ ผู้ตอบก็จะต้องตอบอย่างนี้ว่า พระพุทธรูปองค์นี้นั้น ปราศจากชีวิต พุดจาไม่ได้ แต่พระผู้มีพระภาคของเราทั้งหลายได้มอบไว้แก่ศาสนา อีกประการหนึ่ง พระพุทธรูปสี่หังค์องค์นี้นั้น พระอรหันต์ทั้งหลายสร้างขึ้น เทวดามีอินทร์ พรหม เป็นต้น ได้มาประชุมกันสร้างด้วย เพราะฉะนั้น ด้วยอำนาจอิทธิฤทธิ์ ท่านจึงมีสักการะมาก ๆ

พระพุทธรูปสี่หังค์ ของเราทั้งหลาย เป็นปุชณียวัตถุ คือวัตถุที่ควรบูชาของคนทั้งปวง มีพระราชเป็นต้น ในที่ทุกสถานตั้งนี้แล้ว ตั้งแต่นั้นมาพระสิริราชบุตรทรงครองราชย์ ซึ่งเป็นพระราชสมบัติพระอัยกา (พ่อท้าวผายู) ทั่วทุกหัวเมือง

ครั้งนั้น ประชาชนชาวเมืองทั้งมวลมีเสนาบดีเป็นประมุข ได้มาประชุมกันทำราชาภิเษก พระองค์ ถวายพระ นามว่า พระแสนเมือง ขัตติยมหาราช

ส่วนองค์พระราชานั้น ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลหาประมาณมิได้ บริบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ อันบังเกิดขึ้นแล้ว ทรงบูชารูปพระ โฉมงามประเสริฐจับนัยน์ตา ทรงองอาจแกล้าวกล้า ทรงรู้ไตรปิฎกเช่นรู้บาลี เป็นต้น ทรงประพาศติสุจริตธรรม ๑ ประการ ดังว่าผู้ประพาศติพรหมจรรย์ อันเป็นยอดคุณธรรมทั้งปวง ทรงกตัญญูต่อพระพุทธเป็นที่ยึดเหนี่ยว พระองค์เสวย อัครสมบัติประหนึ่งว่าสุขสมบัติของเทวดาด้วยพระชนม์ชีพยืนนาน ทรงทราบการสิ้นกรรมของ พระองค์ในวาระสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพอันยืนนาน จึงโปรดให้ประชุมเสนาข้าราชการทั้งปวง มี พระสังฆเถระเป็นประมุข กระทำราชาภิเษกราชกุมาร พระนาม วิไชยดิศ พระโอรสรักของพระองค์ แล้วทรงตั้งพระนามว่า วิไชยดิศมหาราช พระองค์ทรงมอบราชสมบัติให้แก่พระ โอรสของพระองค์ ดังนี้แล้วทิวศด

ส่วนพระวิไชยดิศมหาราช เมื่อได้รับราชาภิเษกแล้วเป็นที่รักที่เจริญใจของประชาชน ชาวเมืองทั้งปวงมีเสนาบดี เป็นต้น เพราะพระองค์ทรงพระคุณสมบูรณ์ด้วยบุญลักษณะอันยอดเยี่ยม หนึ่ง ผู้ใดเป็นอริราชศัตรูของพระองค์มีโทษถึงประหารชีวิต แต่ถ้าผู้นั้นเข้ามาหาเองขอขมาตนเอง แทบพระบาทของพระมหาราชถวายบังคมทูลขอภัยโทษ ก็ทรงโปรดให้รอดชีวิตอยู่ในสำนักของ พระองค์มีโทษถึงประหารชีวิต แต่ถ้าผู้นั้นเข้ามาหาเองขอขมาตนเองลงแทบพระบาทของพระ มหาราชถวายบังคมทูลขอภัยโทษ ก็ทรงโปรดให้รอดชีวิตอยู่ในราชอำนาจของพระองค์ คนอื่นๆ ฝ่ายใต้และฝ่ายตะวันตกมีพระราชธิดาเป็นประมุข นำเครื่องบรรณาการดี ๆ เป็นอันมาก เช่น ช้าง ม้า เงิน ทอง แก้วแหวน เสื้อผ้า เครื่องประดับมาถวายกระทำราชาภิเษก พระวิไชยดิศมหาราชอีก และเฉลิมพระนามให้เป็นพระนามเจริญรุ่งเรืองว่า พระเจ้าเดือน

พระเจ้าเดือนนามหาราชมีพระยศปรากฏยิ่งกว่าพระยศของพระบิดาและพระอัยกา สมบูรณ์ด้วยพระราชทรัพย์ เป็นพระราชองค์เอกเหมือนท้าวอัมรินทร์ มีพระคุณสมบัติยิ่งกว่า กษัตริย์อื่น ๆ ตั้งแต่วันได้รับราชาภิเษกจนถึงปัจจุบันนี้ พระองค์โปรดให้ทำเครื่องบูชาสักการถว ยการบูชาพระพุทธรูป คือ พระสัพพัญญูสิหิงค์องค์ประเสริฐยิ่ง ๆ ขึ้น หนึ่งประชาชนมหาอำมาตย์ ราชเสนาบดี (ฝ่ายพลเรือน ฝ่ายทหาร) และพระภิกษุสงฆ์มีพระสังฆราชเป็นประมุข ก็ได้บูชา พระพุทธสิหิงค์องค์นั้นเป็นนิจกาล

ศาสนาของพระพุทธผู้มีพระภาคของเราทั้งหลายครบ ๒๐๐๐ ปี เมื่อใดเมื่อนั้น พระราชาทรงธรรมองค์หนึ่งทรงอุบัติขึ้นในเกาะสีหฬ และพระองค์จะอัญเชิญพระพุทธสิหิงค์ไป เกาะสีหฬ อันเป็นที่อุบัติของพระพุทธสิหิงค์ นี้เป็นคำที่อาจารย์เล่าสืบ ๆ กันมา อ้างว่าเป็นคำของ พระอรหันต์ ๒๐ องค์ เพราะฉะนั้น เมื่อจะแสดงข้อความนั้น ท่านจึงกล่าวเป็นคาถาว่า

เพราะเหตุที่พระพุทธสิหิงค์มาในชมพูทวีปนี้ เจริญรุ่งเรืองด้วยยศ พระราชาธิราชทรงบูชาด้วยเครื่องบูชาพิเศษมิใช่น้อย พระพุทธสิหิงค์นั้นไปเมืองเหนือถึงกลางแม่น้ำโขง แล้วกลับมาอยู่กลางเมืองเชียงทราย แล้วจึงมาถึงนครเชียงใหม่ จึงอยู่ที่ประดิษฐานของท่านเป็นที่ประดิษฐานอย่างสมเกียรติ เมื่อกษัตริย์ทั้งหลายสร้างวิหาร พระภิกษุสงฆ์และประชาชนทั้งหลายก็ได้ทะนุบำรุงด้วยเครื่องบูชาอย่างดีหาค่ามิได้ มิใช่น้อย เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า พระพุทธสิหิงค์นั้นเป็นพระรูปของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีพระยศและพระเดชด้วยประการฉะนี้ ๆ

นิทานพระพุทธสิหิงค์องค์ประเสริฐ ประพันธ์โดยพระโพธิ์รังสีมหาเถระ ผู้ประกอบด้วยศีล เป็นต้น อันเป็นคุณธรรมสูงสุดกว่าสิ่งทั้งปวง

นิทานพระสิหิงค์ สมบูรณ์ตามประสงค์ตามความประสงค์ของพระศาครสามี ผู้อาราธนาให้ประพันธ์ ได้จบลงแล้ว ด้วยประการฉะนี้ พรรณนาความในบริบทที่ ๘ จบแล้ว

จารัตินิยมคำไหว้

คำไหว้หรือคำนมัสการ หมายถึง ถ้อยคำแสดงการนอบน้อม การเคารพด้วยการกราบไหว้ คำไหว้แต่งด้วยภาษาบาลี สำหรับไหว้ปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ คำไหว้มีเนื้อหาแสดงความนอบน้อมและเคารพอย่างสูง ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ต่อหน้า มีลักษณะเหมือนการส่งสารไปยังสถานที่ประดิษฐานสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น ๆ คำไหว้จึงเหมือนการเชิญชวนเดินทางมานมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยตนเอง

ลักษณะคำไหว้พระพุทธสิหิงค์ เป็นจารัตินิยมที่เนื่องด้วยการไหว้ปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ พระธาตุประจำปีเกิด มีคำไหว้ที่นำมาจากกาลาในเรื่องสิหิงคินิทานปรากฏอยู่ในปริเฉทที่ ๖ว่า

อิติ ปวรสิหิงโค อุตตมยโสปี เตโซ
ยถถ กตถจิกโต โส สกกาโร อุปาโท ฯ
สกลพุทธศาสน์ โชตยโนโตว ทีโป
สุรนเรหิ มหิโต ชรรมาโน ว พุทฺโธติ ฯ

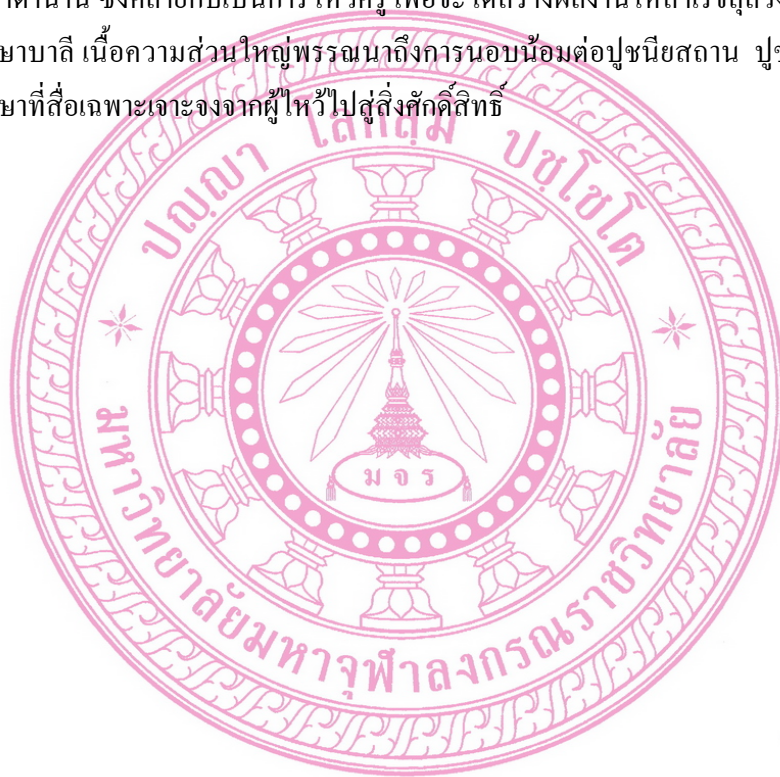
พระสิหิงค์องค์ประเสริฐ มียศสูง มีเดช ด้วยประการฉะนี้ ท่านไปในที่ใด ๆ ย่อมมีสักการะบังเกิดขึ้น เหมือนดวงประทีปส่องพุทธศาสนาทั้งมวลให้สว่างรุ่งเรือง เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายบูชาแล้ว เหมือนพระพุทธยังทรงพระชนม์อยู่ ฯ

นอกจากนี้แล้วคำไหว้ยังเป็นที่นิยมสวดเป็นทำนองสรภัญญะ แพร่หลายโดยทั่วไป แสดงถึงความนิยมในองค์พระพุทธรูปมีค่าแปลทำนองสรภัญญะดังนี้

พุทธสิหิงคา อุบัติมา ฌ แคนใด	ประเสริฐ ฐ เกริกไกร คุจกายพระศาสดา
เป็นที่เคารพน้อม มนุษย์พร้อมทั้งเทวา	เปรียบเช่นชวลา ศาสนาที่ยืนยง
เหมือนหนึ่งพระสัมพุทธ สุวิสุทธิพระชนม์คง	แดนใดพระดำรง พระศาสน์คงก็จำริญ
ด้วยเดชสิทธิ์ศักดิ์ ฐ พิทักษ์อนุกุล	พระศาสน์บมีสูญ พระเพิ่มพูนมหิทธา
ข้า ฯ ขอเคารพน้อม วจิก้อมขึ้นบูชา	พิทักษ์ ฐ รักษา พระศาสน์มาตลอดกาล
ปวงข้า ฯ จะประกาศ พุทธศาสน์ให้ไพศาล	ขอพระอภิบาล ชินมารนิรันดร์ เทอญ
ส่วนคำไหว้พระธาตุวัดพระสิงห์ ไม่ปรากฏในเนื้อหาของตำนาน คำไหว้แต่งด้วยภาษาบาลี กล่าวกันว่าเป็นพระธาตุประจำปีเกิดของคนเกิดปีมะโรง เมื่อแปลคำไหว้ กลับมีใจความไหว้พระพุทธรูปพระสิงห์ ดังนี้	

นมามิ สิหิงคะพิมพัง สุวัณณาภิรมมัง ลังกาชาตัง โสภากิโสภัง สะราภิกันตัง นมามิหัง
 มีคำแปลว่าข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระพุทธรูปพระสิงห์ อันแพรวพราวไปด้วยทอง สร้างจากประเทศ
 ลังกาอันงดงามยิ่งนัก ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระพุทธรูปพระสิงห์นั้น

กล่าวโดยสรุปแล้ว จาริตรูปแบบเกี่ยวกับคำไหวนั้น ได้รับการแต่งตั้งโดยปราชญ์ทาง
 ภาษา เพื่อแสดงการวอนน้อมต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือ ตำนานบางเรื่องเริ่มต้นด้วยคำไหว้
 ก่อนแสดงเนื้อหาตำนาน ซึ่งคล้ายกับเป็นการไหว้ครู เพื่อจะได้สร้างผลงานให้สำเร็จลุล่วง คำไหว้
 นิยมแต่งด้วยภาษาบาลี เนื้อหาส่วนใหญ่พรรณนาถึงการนอบน้อมต่อปุชนิยสถาน ปุชนิยัตถุ
 คำไหว้จึงเป็นภาษาที่สื่อเฉพาะเจาะจงจากผู้ไหว้ไปสู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ** : พระหล้า อมรเมโธ (มุลใจทราย)
- ชาติภูมิ** : เกิดเมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๓
- อุปสมบท** : เมื่อวันที่ ๒๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๔ ณ พัทธสีมาวัดแม่สรวย
ตำบลจอมสวรรค์ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย
- การศึกษา** : พ.ศ. ๒๕๓๖ จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ที่โรงเรียนบ้านแม่สรวย
จังหวัดเชียงราย
พ.ศ. ๒๕๓๙ จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ที่การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ
เมืองเชียงราย
พ.ศ. ๒๕๔๔ จบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ที่โรงเรียนธรรมราชศึกษา
จังหวัดเชียงใหม่
พ.ศ. ๒๕๔๙ จบปริญญาตรีพุทธศาสตรบัณฑิต (พุทธจิตวิทยา)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต
เชียงใหม่
- หน้าที่** : ครูสอนพระปริยัติธรรมประจำสำนักเรียนวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร
กรรมการตรวจธรรมสนามหลวง
ครูสอนภาษาล้านนาประศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์
วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร
ครูสอนธรรมศึกษา ทัศนสถานหญิง อำเภอเมืองเชียงใหม่
- ที่อยู่ปัจจุบัน** : วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
๕๐๒๐๐ โทร. ๐๘๕ ๐๓๗๘๓๗๖